

Yrittäjyyskatsaus 2012

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja
Työ ja yrittäjyys
46/2012

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY

Yrittäjyyskatsaus 2012

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja

Työ ja yrittäjyys

46/2012

Tekijät Författare Authors Työ- ja elinkeinoministeriö	Julkaisu-aika Publiceringstid Date Marraskuu 2012 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment	
Julkaisun nimi Titel Title Yrittäjyyskatsaus 2012		
Tiivistelmä Referat Abstract Vuosittain julkaistavan yrittäjyyskatsauksen tavoitteena on luoda yleiskuva yrittäjyyden ja yritystoiminnan toimintaedellytyksistä ja kehitystrendeistä Suomessa, ja antaa taustatietoa yrityspolitiikan kehittämiseksi. Katsaus on ilmestynyt vuodesta 2003 lähtien. Yrittäjyyskatsaukseen 2012 on aiempien vuosien tapaan kerätty tietoa yrittäjien ja yritysten määrästä, koosta, liikevaihdosta, henkilöstön määrästä, omistusrakenteesta jne. sekä näiden kehityksestä toimialoittain ja alueittain. Tarkastelussa ovat myös pienet ja keskisuuret yritykset, uudet yritykset, yritysten kasvu ja kansainvälistyminen, yrityskannan vaihtuvuus sekä yritykset maakunnissa. Myös yrittäjiä koskevat tiedot on päivitetty. Katsauksessa on käsitelty vuosittain myös osittain vaihtuvia erityisteemoja. Tällä kertaa erityisteemoina ovat KIBS-toimialat ja palvelumuotoilu sekä ympäristöliiketoiminta-alan yritykset. Lisäksi kasvualoista on tarkemmin tarkasteltu kiinteistö- ja toimitilapalvelualaa sekä HealthBio-klusteria. Yritysten lukumäärä on viime vuosina pysynyt jatkuvasti samalla tasolla noin 263 000:ssa. Aloittaneita ja lopettaneita yrityksiä koskevien tilastojen sekä uusien yritysten perustamisilmoitusten perusteella voidaan arvioida, että lukumäärä olisi hieman kasvanut vuonna 2011. Yritysten lukumäärän kasvusta suurin osa on 2000-luvulla kohdistunut hyvien pieniin alle kahden henkilön yrityksiin. Pienten ja keskisuurten yritysten osuus yrityskannasta oli 99,8 %. Näistä alle 10 hengen mikroyrityksiä oli 93,6 prosenttia. Mikroyrityksistä pääosa työllisti alle 2 henkilöä (vuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna). Suuria, vähintään 250 työntekijän yrityksiä oli Suomessa runsaat 600 kappaletta. Yrittäjiä oli Suomessa vuoden 2011 lopussa noin 255 000 ilman maa- ja metsätalouden harjoittajia. Luku on uusi ennätys. Yksinyrittäjiä heistä oli 63 %. Naisyrittäjiä oli vuoden 2009 lopussa noin 84 000, eli kolmannes kaikista yrittäjistä. Työ- ja elinkeinoministeriön yhdyshenkilö: Työllisyys- ja yrittäjyysosasto/Pertti Hämäläinen, puh. 029 506 3516		
Asiasanat Nyckelord Key words yrittäjyys, yrityspolitiikka, yrittäjä, yritystoiminta, kasvu		
ISSN 1797-3562	ISBN 978-952-227-701-5	
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 184	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish	Hinta Pris Price 28 €
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Kustantaja Förläggare Sold by Edita Publishing Oy / Ab / Ltd	

Esipuhe

Hallituksen elinkeinopolitiikan tavoitteena on elinkeinorakenteen uudistaminen ja monipuolistaminen, yritysten kasvu ja kansainvälistyminen sekä yritysten toimintaedellytysten ja toimintaympäristön parantaminen. Edelleen hallituksen tavoitteena on vahvistaa yrittäjyyden edellytyksiä sekä edistää uusien yritysten syntymistä maahamme. Nämä tavoitteet ovat vahvasti esillä myös työ- ja elinkeinoministeriön konsernistrategiassa.

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaiseman yrittäjyyskatsauksen tarkoituksena on tuottaa tietoa yrittäjyys- ja yrityspolitiikan toimenpiteiden valmistelun tueksi ja samalla välineitä kehityksen seuraamiseksi. Yrittäjyyskatsausta on julkaistu vuodesta 2003 lähtien, aluksi kauppa- ja teollisuusministeriön toimesta. Vuodesta 2008 lähtien työ- ja elinkeinoministeriö on vastannut katsauksen julkaisemisesta.

Nyt julkaistavaan yrittäjyyskatsaukseen on aiempien vuosien tapaan kerätty tietoa yrittäjien ja yritysten määrästä, koosta, liikevaihdosta, henkilöstön määrästä, omistusrakenteesta jne. sekä näiden kehityksestä toimialoittain ja alueittain. Tarkastelussa ovat myös pienet ja keskisuuret yritykset, uudet yritykset, yritysten kasvu ja kansainvälistyminen, yrityskannan vaihtuvuus sekä yritykset maakunnissa. Myös yrittäjiä koskevat perustiedot on päivitetty.

Yrittäjyyskatsauksissa on viime vuosina käsitelty myös vaihtuvia erityisteemoja. Tällä kertaa erityisteemoina ovat KIBS-toimialat ja palvelumuotoilu sekä ympäristöliiketoiminta-alan yritykset. Kasvualoista tarkemman tarkastelun kohteeksi on otettu kiinteistö- ja toimitilapalveluala sekä HealthBio-klusteri.

Käsillä oleva katsaus on viimeinen tässä muodossa ilmestynyt Yrittäjyyskatsaus. Ensi vuodesta alkaen työ- ja elinkeinoministeriön julkaisemat Kasvuyrityskatsaus ja Yrittäjyyskatsaus korvataan yhdellä yritysten tilannetta ja kehitystä sekä yrityspolitiikkaa käsittelevällä raportilla.

Helsingissä lokakuussa 2012

*Työ- ja elinkeinoministeriö
Työllisyys- ja yrittäjyysosasto*

Sisältö

Esipuhe.....	5
1 Yritysten perustaminen, vaihtuvuus ja kansainvälistyminen	9
1.1 Yritysten lukumäärät	9
1.1.1 Yleinen kehitys.....	9
1.1.2 Toimialakehitys.....	14
1.1.3 Palvelualojen kasvualat: esimerkkinä kiinteistö- ja toimitilapalvelut.....	25
1.1.4 Hyvinvointiteknologian kasvualat: esimerkkinä HealthBio-klusteri.....	32
1.2 Yritysten henkilöstö ja liikevaihto	36
1.2.1 Yritystoiminta kokonaistuotannosta ja -työllisyydestä...	36
1.2.2 Henkilöstön ja liikevaihdon kehitys.....	37
1.2.3 Liikevaihdon ennustettu kehitys 2011-12.....	40
1.2.4 Suhdanneodotukset.....	42
1.3 Yritystoiminnan koko	45
1.3.1 Pk-yritykset.....	45
1.3.2 Sivutoiminen yrittäjyys.....	48
1.3.3 Suuret yritykset.....	53
1.3.4 Yritysrhmittymät.....	54
1.4 Alkutuotannon yritystoiminta ja sivuelinkeinot.....	58
2 Yritystoiminnan uusiutuminen ja kasvu	64
2.1 Yrityskannan vaihtuvuus.....	64
2.1.1 Vaihtuvuuden merkitys kansantaloudelle.....	64
2.1.2 Aloittaneet ja lopettaneet yritykset Suomessa	66
2.1.3 Vaihtuvuus toimialoittain	67
2.2 Kasvuyrittäjyys	70
2.3 Yritystoiminnan lopettaminen.....	79
2.3.1 Eloinjäämisasteet, konkurssit ja yrityssaneeraukset.....	79
2.3.2 Lopettaneiden yrittäjien profiili.....	84
3 Yritysten omistusrakenne.....	86
3.1 Yritysten omistajatyypit.....	86
3.2 Yritysten oikeudelliset muodot.....	96
3.3 Maahanmuuttajien yritykset.....	98
4 Yritysten vienti ja kansainvälinen toiminta	102
4.1 Ulkomaankaupan kehitys	102
4.2 Kansainvälistymisen muodot	108
4.3 Vientiyritykset	113

5	Yrittäjät	118
5.1	Yrittäjien määrä ja toimialat	118
5.2	Yrittäjien ikärakenne ja alueellinen sijainti.....	121
5.3	Yrittäjien koulutustaso	126
5.4	Naisten yrittäjyys	129
5.5	Maahanmuuttajayrittäjät	134
5.6	Yrittäjyysaktiivisuus kansainvälisesti	137
6	Yrittäjyys maakunnissa	146
6.1	Yritysten määrä, kasvu ja vaihtuvuus.....	146
6.2	Yritystoimipaikat maakunnittain.....	150
6.3	Ulkomaankauppa maakunnittain.....	153
6.4	Pääkaupunkiseudun yritystoiminta	155
7	KIBS-toimialat ja palvelumuotoilu	158
7.1	Toimialan määrittely.....	158
7.2	KIBS-alojen kansantaloudellinen merkitys.....	161
7.3	KIBS-alojen yritystoiminta	163
8	Ympäristöliiketoiminta	168
8.1	Ympäristöliiketoiminnan määritelmä.....	168
8.2	Ydintoimialojen yritystoiminta	170
8.3	Bioenergia-alan yritystoiminta	174
8.4	Monialaisten maatilojen energian tuotanto	175
8.5	Tukitoimialojen yritykset.....	177
	Lähteet	180

1 Yritysten perustaminen, vaihtuvuus ja kansainvälistyminen

1.1 Yritysten lukumäärät

Suomessa oli yrityksiä Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n tilastojen mukaan vuoden 2010 lopussa runsaat 262 500 ilman alkutuotannon toimialoja. Yritysten määrä alentui ensimmäistä kertaa vuoden 1994 jälkeen, mutta YTR:n yritys-kannan kasvu ennakoii sitä, että yritysten määrä olisi lähtenyt nousuun vuonna 2011. Tosin YTR:n tilastot sisältävät paljon sivutoimisia yrityksiä, joiden määrä voi vaihdella herkästi suhdannetilanteen mukaan ja tilastossa edellytettävien minimirajojen johdosta.

2000-luvulla yritysten määrä on lisääntynyt eniten rakentamisessa, kiinteistö- ja liike-elämän palvelualueilla, sosiaali- ja terveyspalveluissa ja henkilökohtaisia palveluja tuottavilla toimialoilla, kuten urheilu- ja liikuntapalveluissa sekä muissa vapaa-ajan elämyspalveluissa. Kaupassa, majoitus- ja ravitsemistoiminnassa sekä kuljetusalalla kehitys on ollut laimeampaa. Kauppa on keskittynyt suuriin yksiköihin ja useimmilla teollisuuden toimialoilla yritysten määrä on vähentynyt ympäristöliiketoimintaa lukuun ottamatta.

1.1.1 Yleinen kehitys

Yritysten lukumäärää käytetään usein yrittäjyysaktiivisuuden mittarina. Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n tilastoista ilmenee, että yritysten määrä väheni tuntuvasti lamavuosina 1990-luvun alussa, mutta vuodesta 1995 lähtien niiden määrä on kasvanut jatkuvasti. Yritysten määrä lisääntyi 1990-luvun loppupuoliskolla talouslaman jälkeisinä vuosina keskimäärin 3,5 prosenttia vuosittain. 2000-luvun alussa yritysten määrä lisääntyi noin prosentin vuodessa, kunnes kasvu vauhdittui jälleen vuosina 2004-08 (Kuvio 1).

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan yritysten lukumäärä kasvoi erityisen voimakkaasti vuonna 2006, joskin osa YTR:n mukaisesta yritysten määrän kasvusta on tilastollista. Syynä on yritysrekisterin tietopohjan laajentuminen sisältämään kiinteistön käyttöikeuden luovuttamisesta arvonlisävelvolliset yksiköt. Tietopohjan laajennus on vaikuttanut etenkin kiinteistö- ja vuokrauspalvelujen toimialalla olevien yritysten määrään. Tilastojen laadintamenetelmissä tapahtuneet muutokset selittävät yli kolmanneksen yritysten määrän lisäyksestä tilastovuonna 2006.

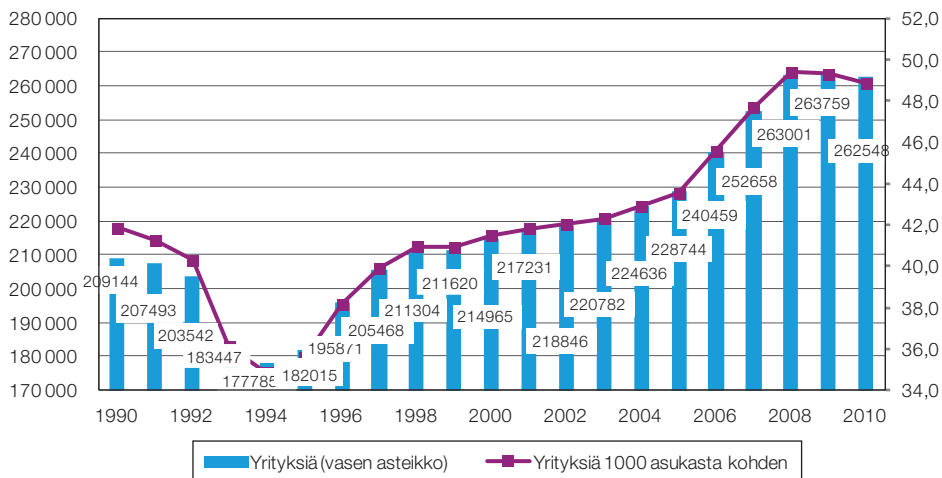
Vuodesta 2009 lukien yritysten määrän kasvu on hidastunut ja kääntynyt jopa pienen laskuun. Tilastokeskuksen YTR:n mukaan Suomessa oli vuoden 2010 lopussa runsaat 262 500 yritystä. Vertailukelpoisuuden vuoksi alkutuotannon toimialat

(maa-, metsä- ja kalatalous) on puhdistettu kokonaan yritystilastojen aikasarjasta.¹ Yritysten määrä väheni 0,5 prosenttia edellisestä vuodesta. Syynä olivat Suomeen viime vuosikymmenen lopulla levinneet finanssikriisin jälkivaikutukset ja yleinen taloudellinen epävarmuus, joka on jatkunut vuoteen 2012 saakka.

Yritysten määrän kehitystä koskeviin tilastolukuihin kannattaa suhtautua silti varauksella. Syynä on, että Tilastokeskuksen YTR:n tilastoissa merkittävä osa tilastovuonna yli puoli vuotta toimineista yrityksistä on sivu- ja osa-aikaisten yrittäjien omistamia yrityksiä, joissa liikevaihto ja henkilöstö ovat varsin pieniä. Esimerkiksi liikevaihdossa tapahtuvat pienet muutokset voivat aiheuttaa sen, että sivu- ja osa-aikaisten yrittäjien yritykset eivät täytä tilastoon pääsemisen kriteereitä, vaikka niillä olisikin ollut pienimuotoista yritystoimintaa tilastovuonna.

Tätä tukee se havainto, että Tilastokeskuksen YTR:ssä yrityskanta on kuitenkin kasvanut, vaikka vuositilastoihin päässeiden yritysten määrä on vähentynyt. Esimerkiksi vuonna 2010 yrityskanta kasvoi aloittaneita ja lopettaneita yrityksiä kuvaavien tilastojen mukaan noin kaksi prosenttia ja vuonna 2011 peräti viisi prosenttia edellisen vuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna (ilman alkutuotannon toimialoja). Yrityskannan kehitykseen perustuen voidaan siten arvioida, että yritysten määrä olisi lisääntynyt viime vuonna.

Kuvio 1. Yritysten lukumäärä 1990–2010 pl. alkutuotannon toimialat

Lähteet: Yritys- ja toimipaikkarekisteri ja väestötilasto.

¹ Tilastokeskuksen YTR:n tilastoihin kuuluivat vuonna 2010 ne yritykset, jotka olivat toimineet tilastovuonna yli puoli vuotta työllistäen enemmän kuin puoli henkilöä vuosityöllisyyden käsitteellä mitaten tai muodostaen liikevaihtoa yli 9 979 euroa. Tilastovuodesta 2007 lähtien Tilastokeskuksen YTR:n tilastot ovat kattaneet myös maatalousyritykset, joiden maataloustulo on ylittänyt yrityksiä koskevan liikevaihdon tilastorajan. Ennen vuotta 2007 maatalousta YTR:n tilastoihin sisältyivät vain ne yksiköt, joilla oli palkattua työvoimaa.

Uusien yritysten perustamisilmoitukset kasvaneet

Yritysten määrä lisääntyi vuonna 2011 myös Patentti- ja rekisterihallitus PRH:n ylläpitämän kaupparekisterin mukaan. Yhteensä kaupparekisterissä oli 2011 lopussa noin 463 800 yritystä, eli neljä prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin. Yrityksiin on laskettu yksityiset toiminimet, kommandiittiyhtiöt, avoimet yhtiöt, yksityiset ja julkiset osakeyhtiöt (pois lukien asunto-osakeyhtiöt) ja osuuskunnat. Osa kaupparekisterissä olevista yrityksistä on kuitenkin lopettanut tai keskeyttänyt toimintansa ja osalla taloudellinen toiminta ei ole edes vielä alkanut.

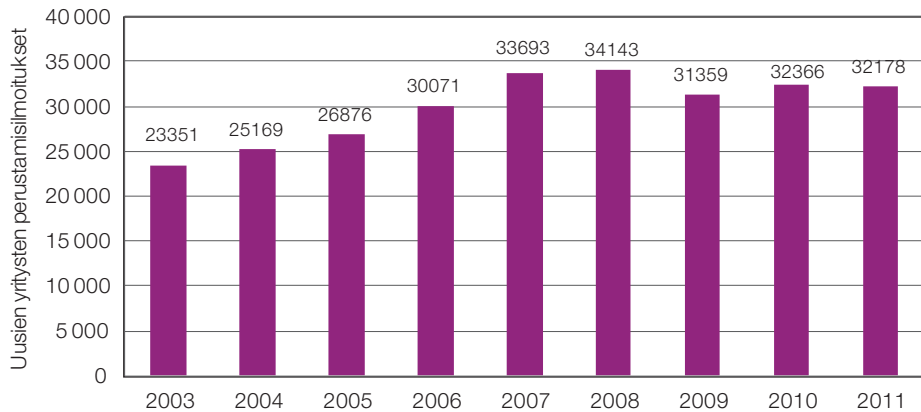
Vuonna 2010 eniten kasvoi yksityisten toiminimien määrä, kuten kolmena edellisenäkin vuonna. Yritysmuotona toiminimi on helppo ja joustava tapa aloittaa liiketoiminta, sillä yritysmuoto ei edellytä erityisiä perustamistoimia eikä toimielimiä. Yksityiset toiminimet jaetaan ammatin- ja liikkeenharjoittajiin. Ammatinharjoittajat toimivat yleensä ilman ulkopuolista työvoimaa, mutta liikkeenharjoittajilla saattaa olla vierasta työvoimaa palveluksessaan. Liikkeenharjoittajalla liiketoimintaan sitoutunut pääoma on yleensä suurempi kuin ammatinharjoittajalla.

Osakeyhtiöiden määrä lisääntyi kaupparekisterissä vuonna 2011 lähes yhtä paljon kuin toiminimien määrä. Osakeyhtiöiden määrä on noussut vuodesta 2007 lukien. Pienten osakeyhtiöiden perustamista on lisännyt osaltaan osakeyhtiölain uudistus, kun uusien osakeyhtiöiden vähimmäispääomavaatimus pudotettiin 8 000 eurosta 2 500 euroon, jolla tasolla se oli ennen vuoden 1997 osakeyhtiölain uudistusta. Pienten osakeyhtiöiden toimintaa helpotettiin vuonna 2007 edelleen, kun ne vapautettiin tilintarkastuslain uudistuksessa pakollisesta tilintarkastusvelvollisuudesta.

Henkilöyhtiöiden (kommandiittiyhtiöt ja avoimet yhtiöt) määrä on vähentynyt PRH:n kaupparekisterissä jatkuvasti 2000-luvulla. Henkilöyhtiöiden suosiota muihin yhtiömuotoihin nähden on vähentänyt se, että henkilöyhtiöiden toiminnan tukijalkana on yritysten vastuullisten yhtiömiesten omaisuus. Vastuulliset yhtiömiehet vastaavat henkilöyhtiön veloista omalla omaisuudellaan. Sen sijaan pääomayhtiön, kuten osakeyhtiön toiminta perustuu yhtiöön sijoitettuun pääomaan, ja yksittäisen osakkeenomistajan vastuu rajautuu osakesijoituksen määrään.

Kaupparekisteriin toimitetut uusien yritysten perustamisilmoitukset lisääntyivät vuoteen 2008 saakka. Vuodesta 2009 lukien ilmoitusten määrä on kehittynyt epätasaisesti, mikä kertoo taloudessa vallitsevasta epävarmuudesta. Vuonna 2011 kaupparekisteriin tehtiin 32 180 perustamisilmoitusta uusista yrityksistä, mikä oli kaksisataa ilmoitusta vähemmän kuin edellisellä vuonna. Jokaista työpäivää kohden saapui noin 130 perustamisilmoitusta. Huippuvuosien 2006-07 tilanteesta ollaan selvästi jäljessä. Silloin perustamisilmoituksia tuli noin 33 900 vuodessa (Kuvio 2).

Kuvio 2. Uusien yritysten perustamisilmoitukset kaupparekisteriin 2003–2011, Ikm

Lähde: PRH

Yritysten määrä ja bruttokansantuote

Yritysten määrän kehitys on seurannut Suomessa pienellä viipeellä bruttokansantuote bkt:n kehitystä. Yritysten määrä lisääntyi voimakkaasti vuosina 1995–1998. Sitä vauhdittivat talouskasvu sekä suurten yritysten ja valtion palvelutoimintojen yhtiöittäminen ja ulkoistaminen. Suuret työnantajat rakennusalaalla ja metalli- ja elektroniikkateollisuudessa alkoivat suosia joustavia alihankintasuhteita. Yritysten määrää lisäsivät myös kuntien palvelutuotannon yhtiöittäminen, lisääntyneet ostopalvelut ja toimintojen kokonaan ulkoistaminen (Kuvio 3).

Yritysten määrän kasvuvauhti hidastui 1990-luvun lopussa, sillä noususuhdanteessa työllisyysmahdollisuudet parantuivat ja monella yksinyrittäjällä oli mahdollisuus valita yrittäjyyden ja palkkatyön välillä. Ammattiosajille tarjoutui haastavia palkkatyöpaikkoja, joihin sijoittumisen he kenties kokivat taloudellisesti houkuttelevammaksi ja turvallisemmaksi kuin yrittäjäriskin kantamisen. Vuonna 1999 yritysten määrä ei kasvanut juuri ollenkaan. Lyhyen suvantovaiheen jälkeen pienten yritysten määrän kasvu kiihtyi jälleen vuosina 2004–2006.

Yritysten määrän lisäys oli yhä melko suurta vuosina 2007–2008, mutta vuonna 2009 kasvuvauhti laantui 2000-luvun alun tasolle. Toteutuneen kehityksen taustalla oli ulkomailta globaalien finanssikriisien myötä kansantalouteemme välittynyt matalasuhdanne. Bkt:n yli kahdeksan prosentin romahdus vuonna 2009 oli Suomessa suurin yksittäisenä vuotena tapahtunut pudotus ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Vastaaviin lukuihin ei ylletty edes 1990-luvun talouslaman aikana, jolloin suurin yksittäisenä vuotena tapahtunut pudotus jäi kuuteen prosenttiin.

Yritysten määrä ei vähentynyt kuten 1990-luvun lamavuosina, sillä valtion elvytystoimilla ja julkisella kysynnällä oli suuri merkitys laman vaikutusten torjunnassa. Konkurssien määrä ei noussut missään vaiheessa yhtä korkealle kuin 1990-luvun vaikeina vuosina. Pienet yritykset ovat joustavia lamaolosuhteissa ja toisaalta

kotimainen kulutuskysyntä on pyörittänyt rattaita. Lisäksi julkisten toimintojen ulkoistaminen on laajentanut liiketoimintamahdollisuuksia eräillä yksityisillä palvelualoilla. Samalla yrityksiä on syntynyt uusille kasvualoille.

Myöskään työttömyys ei kohonnut samanlaisiin huippulukemiin kuin 1990-luvulla. Asiaa on edesauttanut työvoiman tarjonnassa tapahtuneet muutokset, kun uudet työmarkkinoille tulevat ikäluokat ovat entistä pienempiä ja eläkkeelle siirtyvät ikäluokat ovat suuria. Tilastollista työttömyysastetta alensi sekin, että 2000-luvulla kasvava osa työikäisestä väestöstä ei ole ollut työmarkkinoiden käytössä. Työllisyysaste ei kohonnut edes noususuhdanteessa 20 vuoden takaiselle tasolle. Käytännössä työllisten määrä ylitti 1990-luvun alun tason vasta vuonna 2008.

Vuosien 2010-11 kehitys

Kansantalouden tilinpidon tiedot osoittavat, että maamme bkt kasvoi runsaat kolme prosenttia vuonna 2010 ja vajaat kolme prosenttia vuonna 2011. Nimellisesti Suomen bruttokansantuote oli 189 miljardia euroa. Kohtuullisen korkea talouskasvu johtui vuoden 2010 ensimmäisen neljänneksen alhaisesta lähtötasosta. Vuoden 2010 viimeisen neljänneksen tasoon nähden viime vuoden kasvu jäi vaatimattomaksi. Vuonna 2011 eniten kysyntää lisäsi yksityisen kiinteän pääoman bruttomuodostuksen vajaan kahdeksan prosentin määrällinen kasvu.

Kansantalouden tilinpidon mukaan yksityiset kulutusmenot kasvoivat määrällisesti 2,5 prosenttia vuonna 2011. Kotitalouksien käytettävissä olevien reaalitylojen hidastunut nousu on jarruttanut yksityisten kulutusmenojen kehitystä ja talouden elpymistä. Myös julkiset kulutusmenot ja investoinnit kohosivat vain puoli prosenttia vuonna 2011. Vuonna 2010 reippaasti lisääntynyt tavara- ja palveluvienti kasvoi viime vuonna enää alle kolme prosenttia ja tavaratuonnin voimakkaana jatkuneen kasvun ansiosta nettovientimme putosi 1,3 miljardia euroa negatiiviseksi.

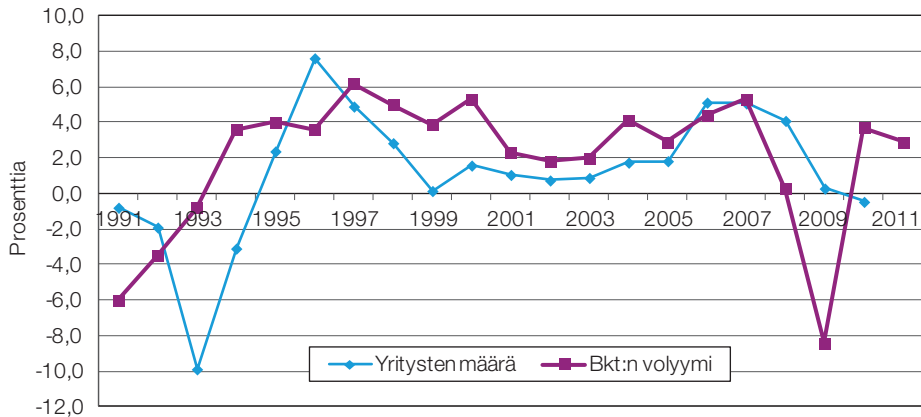
Keskimääräistä selvästi nopeampaa tuotannon kasvu on ollut kemian teollisuudessa ja metalliteollisuudessa, jos tuntuvasti pienentynyttä sähkö- ja elektroniikkateollisuutta ei oteta lukuun. Supistuneita toimialoja olivat myös metsäteollisuus, elintarviketeollisuus sekä rahoitus- ja vakuutus toiminta. Kaupan tuotantoa ylläpiti autokaupan kasvu. Liike-elämän palvelu-aloja ovat vetäneet ylös teollisuustuotannon ja investointien elpyminen. Epävarmalla pohjalla oleva talouskehitys ja työmarkkinoilla tapahtuneet muutokset ovat hyödyttäneet henkilöstövuokrausalan yrityksiä.

Yritysten liikevoittoja kuvaava **toimintaylijäämä** kasvoi nimellisesti yhdeksän prosenttia vuonna 2011. **Yrittäjätulo** lisääntyi vain kaksi prosenttia. Yrittäjätulo ottaa huomioon omaisuustulot ja maksetut korot ja se vastaa voittoa ennen verojen ja osinkojen maksua. Kannattaa silti muistaa, että yritysten toimintaylijäämä ja yrittäjätulot olivat vuonna 2011 nimellisesti alemmalla tasolla kuin vuonna 2007. Myönteisestä kehityksestä huolimatta kestää pahimmassa tapauksessa vuosia, ennen kuin kokonaistuotannon määrä palautuu finanssikriisiä edeltävälle tasolle.

Kansainvälisessä vertailussa Suomen bkt kasvoi vuosina 2001-07 nopeammin kuin muissa Pohjoismaissa, euroalueella tai OECD-maissa keskimäärin. Vuoden

2009 jyrkän romahduksen vuoksi maamme bkt:n kehitys on ollut heikompaa kuin edellä mainituissa maaryhmissä Tanskaa lukuun ottamatta vuosina 2008-11. Hidas-tunut talouskasvu on heikentänyt meillä julkisyhteisöjen rahoitusasemaa, sillä julki-set menot ovat kasvaneet nopeammin kuin tulot. Nopeasti edennyt velkaantuminen on nostanut julkisyhteisöjen rahoitusaliijäämä ja bruttovelan bkt-osuutta.

Kuvio 3. Bruttokansantuotteen määrän ja yritysten määrän kehitys vuosina 1990-2011 prosenttia

Lähteet: Kansantalouden tilinpito ja yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

1.1.2 Toimialakehitys

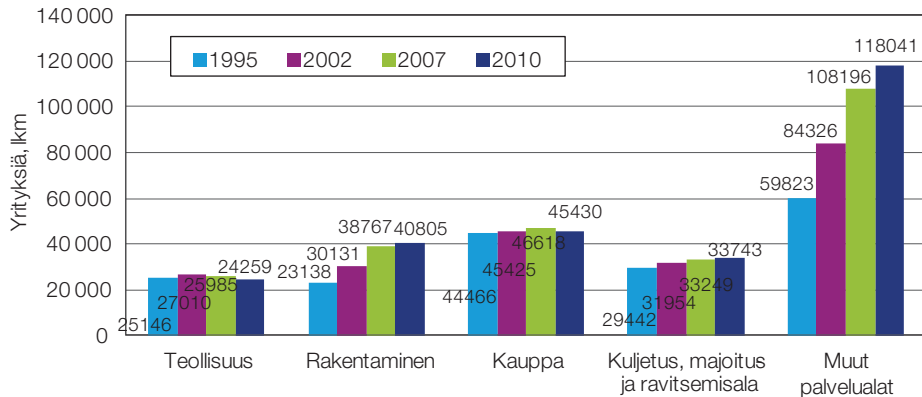
Yritystoimintaa koskevien tilastojen siirtyminen käyttämään EU:n uutta toimialaluokitusta vuoden 2009 alusta lukien on hankaloittanut kehityksen toimialakohtaista seurantaa. Esimerkiksi Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:ssä on julkaistu uuden toimialaluokituksen mukaisia täysin vertailukelpoisia yritystilastoja vasta tilastovuosilta 2007-2010. Uuden ja vanhan toimialaluokituksen välille on luotu kylläkin toimialaluokitusten muunnosavain, mutta sen käyttäminen on melko työlästä muutamia pääluokkia lukuun ottamatta.

Uusien käsitteiden käyttöön ottaminen on aiheutunut sen, että uuden luokituksen ja vanhan mukaisten tilastojen vertailu ja aikasarjojen laadinta ei ole helppoa. Esimerkkinä voidaan mainita informaation ja viestinnän -pääluokka, jota vastaavaa pääluokkaa ei ollut aiemmin.² Eniten toimialaluokituksessa tapahtuneet muutokset ovat vaikeuttaneet ehkä liike-elämän palveluja tuottavien yritysten tilastollista

² Informaatio ja viestinnän -pääluokkaan on yhdistetty vanhan luokituksen mukaisia teollisia toimialoja (kustannustoi-mintatoiminta), liike-elämän palveluja (tietotekniikkapalveluja), liikenteen palveluja (tietoliikenne) ja henkilökohtaisia virkistyspalveluja (elokuvienvuotanto, radio- ja tv-toiminta). Aivan uuden pääluokan E muodostavat esimerkiksi myös vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puhtaanapito.

seurantaa. Osa aiemmista liike-elämän palvelujen kokonaisuudesta on siirretty uudessa toimialaluokituksen moniin eri pääluokkiin³ (Tilastokeskus, 2008).

Kuvio 4. Yritykset päätoimialoittain 1995, 2000, 2005 ja 2010 (pl. alkutuotanto), lkm

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Liike-elämän palvelualoilla (ks. alaviite 3) uusia yrityksiä on perustettu runsaasti muun muassa siksi, että kauppa, rahoituslaitokset, teollisuus ja julkinen ala ovat siirtyneet enenevässä määrin ostopalvelujen käyttöön. Samalla on yhtiöitetty omia palveluyksiköitä. Kasvu ei ole perustunut vain ulkoistamiselle, sillä monet osamiseen perustuvat liike-elämän palvelut ovat kokonaan uusia tai niiden sisältö ja luonne on huomattavasti muuttunut aiemmasta. Asiaan vaikuttavat tietoliikennetekniikan kehitys, kansainvälistyminen ja lainsäädännölliset uudistukset.

Liike-elämän palvelujen kysyntä on pääosin johdettua, eli niiden kysyntä riippuu asiakastoimialojen menestyksestä niiden omilla markkinoilla, jotka ovat teollisuudessa vahvasti kansainväliset. Asiakasyritysten kasvu ja sijoittautuminen ulkomaille on kaventanut kotimaista kysyntäpohjaa ja merkinnyt uusia haasteita liike-elämän palveluja tuottaville yrityksille, kuten teknisen alan insinööritoimistoille. Osalle yrityksiä julkiset organisaatiot ovat tärkeitä asiakkaita, mutta kysyntään vaikuttavat julkisen alan rahoitusasemassa tapahtuvat muutokset.

Perinteisiä liike-elämän palveluloja edustavat taloushallinto⁴ ja lakiasian palveluja tuottavat yritykset. Palvelujen kysyntä on melko vakaata ja kasvavaa, koska arviolta yli 90 prosenttia suomalaisista pk-yrityksistä on ulkoistanut juoksevan kirjanpitoa. Yritysten lukumäärän kasvaessa tilitoimistojen asiakasmäärät ovat

3 Vuoden 2002 toimialaluokituksessa liike-elämän palvelut oli ryhmitetty pääluokkaan K (Kiinteistö-, vuokraus-, tutkimuspalvelut; palvelut liike-elämälle). Vuoden 2008 toimialaluokituksessa liike-elämän palveluja on pääluokissa M (Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta), N (Hallinto- ja tukipalvelutoiminta) ja J (Informaatio ja viestintä).

4 Taloushallintoalan palveluja tuottavat yritykset jaetaan toimialaluokituksen mukaan (Nace 2008) kirjanpito- ja tilinpäätöspalveluun (tilitoimistot), tilintarkastuspalveluun sekä muihin laskentatoimenpalveluihin. Tilitoimistojen peruspalveluja ovat kirjanpidon ja tilinpäätöksen laadinta asiakkaan laskuun. Tilintarkastuspalveluun kuuluu yrityksen tai muun yhteisön tilinpäätöksen ja hallinnon tarkastaminen sekä tilinpäätöksen vahvistaminen asiakkaan laskuun. Tilintarkastuslaissa (459/2007) on säädetty tarkemmin tilintarkastuksen sisällöstä ja tilintarkastajan velvollisuuksista.

lisääntyneet. Juoksevan kirjanpidon ohella tilitoimistot laativat veroilmoituksia, hoivat palkanlaskentaa, laskutusta ja myyntireskontraa, avustavat budjetoinnissa ja kustannuslaskennassa ja tuottavat muita asiantuntijapalveluja.

Arkkitehtitoimistot ja teknisen alan insinööritoimistot edustavat liike-elämän palvelualoja, joissa kysyntä on varsin suhdanneherkkää. Osaamisalan palvelut voidaan jakaa karkeasti talonrakentamisen, yhdyskuntarakentamisen ja teollisuustuotantoon liittyviin teknisiin suunnittelupalveluihin. Ala on kansainvälistynein liike-elämän palvelualoistamme. Siinä projektiviennillä ja pysyväisluontoisella ulkomaisille markkinoille sijoittamisella on jo vuosikymmenien perinteet. Korkealuokkaisen vientiosaamisen taustalla ovat olleet vahvat ja vaativat kotimarkkinat.

Kotimarkkinoita hallitsevat talonrakennustekniikka ja yhdyskuntarakentaminen, jossa julkiset hankintamarkkinat ovat tärkeitä. Kansainvälisestä toiminnasta pääosa koostuu teollisuus- ja muun tuotannollinen suunnittelu, kuten prosessisuunnittelu, energiatekniikka, koneenrakennustekniikka, laiva- ja meritekniikka sekä tehdas- ja laitossuunnittelu. Metsä- ja puutalouteen liittyvät suunnittelutyöt ja kehitysyhteishankkeet ovat myös tärkeitä. Suunnittelu- ja konsulttitoimistojen liitto SKOL:in jäsenyrityksillä oli vientiä lähes 130 eri maahan vuonna 2011 (SKOL, 2012).

Suunnittelualan markkinat heikkenivät rajusti vuosina 2008-09, mutta vuonna 2011 suunnittelualan näkymät paranivat kaikilla pääsuoritealoilla. Suhdanneheilahtelut ja nopea kasvu aiheutti pulaa pätevistä suunnittelijoista. Toteutunut kehitys oli pääasiassa kotimaan teollisuussuunnittelun piristymisen ansiota, mihin viittaa myös teollisuuden kotimaisten investointien kasvu. Myös talonrakennusalan suunnittelu lisääntyi. Sen sijaan yhdyskuntarakentamisessa kehitys oli vaimeaa, mikä johtuu julkisten ja etenkin valtion investointien heikosta kehityksestä.

Kansainvälisten markkinoiden epävarmuudesta johtuvista syistä vientisuunnittelun arvo on kuitenkin supistunut selvästi. Vientisuunnittelun elpyminen olisi tärkeää, sillä suunnittelutyön kysynnän kasvu voisi poikia samalla laite- ja tavaratoimituksia suomalaiselta teollisuudelta. Keskimäärin suunnittelutyön osuus teollisuuden ja rakennusalan kokonaistoimituksista on noin 5-15 prosenttia loppuosan koostuessa laite-, tavara- ja muista palvelutoimituksista. Tärkeitä vientimaita ovat Pohjoismaat, Venäjä, Viro, Britannia, Puola, Saksa, Alankomaat, Brasilia ja Kiina.

Suhdanneherkkiin liike-elämän palveluihin kuuluvat myös markkinointiviestinnän yritykset. Alan yritykset voidaan jakaa Markkinointiviestinnän Toimistojen Liitto MTL:n mukaan viiteen alatoimialaan, joita ovat mainos-, media-, viestintä-, digi- ja tapahtumatoimistot. Kaikille näille toimialoilla on ominaista nopeat ja hyvin jyrkät suhdannevaihtelut. Markkinointiviestinnän toimialalla markkinanäkymät paranivat vuoden 2010 loppua kohden merkittävästi, kunnes käänne huonompaan suuntaan kävi ilmeiseksi vuoden 2011 alkupuolella.

Vuoden 2012 alussa palattiin hetkellisesti myönteisempiin tunnelmiin, mutta sittemmin suhdannekuva on synkentynyt. MTL:n kyselyihin osallistuneista jo kolmannes uskoi suhdanteiden heikkenevän keväällä 2012, mikä on enemmän kuin palvelualoilla keskimäärin. Eniten talouden epävarmuus on vaikuttanut mainos- ja

tapahtumatoimistojen kasvuodotuksiin, mutta myös digitoimistojen usko tulevaisuuteen on horjunut. Sen sijaan viestintätoimistojen odotukset ovat pysytelleet MTL:n kyselyjen mukaan kohtuullisen myönteisellä tasolla (MTL, 2012).

Henkilöstönvuokraus edustaa sen sijaan kasvavaa liiketoiminta-aluetta, joka on laajenemassa korkean koulutuksen saaneiden työntekijöiden vuokraukseen. Ala on kasvanut, koska vuokratyötä ostavat yritykset haluavat keskittyä ydinsaamiseen perustuviin toimintoihin. Samalla tuotantotoimintaan haetaan joustavuutta, sillä työtä tehdään silloin, kun tuotteille ja palveluille on kysyntää. Varsinkin palvelualoilla on paljon sesonkiloonteisia ja osa-aikaisia työpaikkoja. Vuokratyövoiman kysyntä reagoi voimakkaasti suhdannevaihteluihin (TEM, 2010).⁵

Kiinteistöpalvelut ovat osa laajempaa kiinteistö- ja rakentamisklusteria, jonka kohdealueen, eli talonrakentamisen, maa- ja vesirakennelmien ja muun rakennetun ympäristön osuus Suomen vajaan 800 miljardin euron kansallisvarallisuudesta on yli 70 prosenttia. Kiinteistöpalveluja ovat kiinteistön hoito- ja ylläpitopalvelut, kuten kiinteistöhuolto, puhdistus- ja siivouspalvelut tai ulkoalueiden hoito sekä toimitilaja käyttäjäpalvelut, joiden tarkoituksena on luoda kiinteistön omistajille ja käyttäjille edellytykset harjoittaa toimintaansa kiinteistössä (ks. luku 1.1.3).

Klusterin toimialat ovat Suomessa mielenkiintoisessa tilanteessa. Toteutunut on merkinnyt sitä, että ala on siirtymässä kahdesta erillisestä rakentamiseen ja kiinteistöjen ylläpitoon liittyvästä kulttuurista yhtenäiseen rakenteiden ja tilan hallinnan kulttuuriin. Kilpailua käydään yhä enemmän kiinteistö- ja rakennustuotteiden ja palvelujen ominaisuuksilla ja palvelukokonaisuuksilla. Asiakkuuden merkitys kasvaa ja elinkaarivastuullinen ajattelu valtaa alaa. Kehitys on näkynyt suurten rakennusliikkeiden ja kiinteistöpalvelualan yritysten monialaistumisessa.

Kiinteistöpalvelujen ja niiden tuottamisen suhteen Suomessa on ollut 15 viime vuoden aikana monia kehitystrendejä, joka ovat merkinneet uusia liiketoimintamahdollisuuksia palveluja tuottaville yrityksille, kuten toimitila- ja käyttäjäpalveluihin suuntautuva kysynnän kasvu osoittaa. Samalla rakennetulta ympäristöltä vaaditaan entistä korkeampaa laatua energiataloudelliset ja ekologiset näkökulmat huomioon ottaen. 2000-luvulla merkitystään kasvattaneita palveluja ovat myös kiinteistö- ja toimitilajohtamiseen liittyvät osaamisintensiiviset palvelut.

Kiinteistöalaan kuuluvat laveasti määriteltynä myös omien kiinteistöjen kauppa, asuntojen ja muiden kiinteistöjen vuokraus, kiinteistövälitys ja isännöinti. Kiinteistökauppojen ja alan transaktioiden määrän kasvu ja ulkomaisten sijoittajien tulo markkinoille on laajentanut markkinoita muissakin kiinteistöalan asiantuntijapalveluissa. Kiinteistötalouden instituutti KTI:n mukaan Euroopan velkakriisien ja taloudellisen epävarmuuden vuoksi kiinteistökauppojen määrä on jäämässä kuitenkin jo kolmatta kertaa 2000-luvulla poikkeuksellisen alhaiseksi.

5 Vuokratyö poikkeaa tavanomaisista työsuhteista siten, että vuokratyössä vuokratyöntekijä (henkilöstöpalveluyritys) on työntekijän työnantaja, mutta työt tehdään käyttäjäyritykselle. Henkilöstövuokrausta on tarkasteltu tarkemmin TEM vuoden 2010 yritysyritysyrityksessä (TEM, 2010).

Suomen asema kiinteistösijoitusten kohdemaana on ollut kohtuullisen hyvä. Vahvuuksia ovat sijoitusten melko varma tuottotaso moniin muihin Euroopan maihin nähden. KTT:n mukaan suomalaisten kiinteistösijoitusten keskimääräiset kokonaistuotot ovat liikkuneet 2000-luvulla neljästä yhteentoista prosenttiin. Parhaimmat ne ovat olleet asuinkiinteistöissä. Asemaamme ovat parantaneet myös hyvä rahoituskellinen sekä selkeä ja läpinäkyvä juridinen toimintaympäristö, asiantuntijapalvelujen saatavuus ja laatu sekä hyvä markkinainformaatio (Lith, 2012b).

Sosiaalipalveluissa yritysten määrää ovat lisänneet kuntien ostopalvelujen kasvu ja sosiaalialan järjestöjen palvelutoimintojen yhtiöittäminen. Yhtiöittämisellä kaupalliset toiminnot on erotettu järjestöjen yleishyödyllisestä toiminnasta. Nopeinta kasvu on ollut vanhusten ja erityisryhmien palvelutalo- ja asumistoiminoissa, lasten ja nuorten laitoshuollossa ja kotipalveluissa. Yksityisille sosiaalipalveluille povataan kovaa kasvua, sillä kuntien mahdollisuudet vastata sosiaalihuollon palvelujen kysynnän nopeaan kasvuun omalla työvoimalla ovat rajalliset.

Vuonna 2010 kuntayhteisöjen yksityiset ostopalvelut ylittivät sosiaalihuollossa 1,82 miljardia euroa piilevä viiden prosentin arvonlisävero mukaan lukien. Esimerkiksi lasten ja nuorten laitoshuollon ja perhehoidon palveluissa yksityisten asiakaspalvelujen osuus kuntien palvelukysynnästä on yli 60 prosenttia. Vastaava osuus on vanhusten ja erityisryhmien palveluasumisessa 40 prosenttia. Yksityisen toiminnan kasvu on johtunut siitä, että kunnat eivät ole pystyneet lisäämään omaa tuotantoaan samassa tahdissa kuin palvelujen kysyntä on kasvanut (Lith, 2012a).

Sosiaali- ja terveysministeriö STM:n valmisteleva vanhuspalvelulaki voi lisätä yksityisten asumispalvelujen kysyntää. Laki antaisi ikääntyneille oikeuden kotipalveluihin, asumispalveluihin, laitoshuoltoon ja perhehoitoon. Vaikka palvelujen saannin lähtökohdaksi on henkilön toimintakyky eikä ikä, kunnat eivät selviydy omin voimin uusista palveluvelvoitteista, sillä esimerkiksi joka neljäs 75-vuotias henkilö tarvitsee toimintakyvyn heikkenemisen takia säännöllisiä kotipalveluja, kotisairaanhoidoa, omaishoidon tukea tai ympärivuorokautista hoivaa.

Yksityiset yritykset ja järjestömuotoiset palveluntuottajat ovat toisaalta myös hyvin riippuvaisia kuntien palvelukysynnästä. Keskimäärin lähes 60 prosenttia kaikista sosiaalipalvelujen toimintayksiköistä myy koko palvelutuotannon kunnille. Riippuvuus on asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa suurempi kuin avohuollon sosiaalipalveluissa, kuten kotipalvelussa tai lasten päivähoidossa. Lasten päivähoidossa vanhemmat voivat ostaa yksityisiä palveluja Kelan lasten yksityisen hoidon tuella, mihin kunnat ovat osallistuneet kuntalisiä maksamalla.

Yksityiset sosiaalipalvelut olivat viime vuosikymmenellä yksi nopeimmin kasvaneista toimialoista, mutta vuodesta 2009 lukien uusien yritysten perustaminen on vähentynyt. Asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa yritysten määrä on kääntymässä laskuun, vaikka toimialan työllisyys ja liikevaihto lisääntyvät. Syynä on yritystoiminnan keskittyminen suuriin ja osin kansainvälisiin yrityksiin, jotka ovat laajentaneet toimintaansa yritysostoin. Suurten yritysten toiminta on herättänyt vilkasta keskustelua kilpailun vääristymistä, joiden taustalla on niiden toiminta

yhteiskunnan ARA-tukien⁶ piiriin kuuluvassa palvelutalojen rakentamisessa (TEM, 2011a).⁷

Terveyspalveluissa Kansaneläkelaitos Kela on ollut Suomessa tärkeä terveyspalvelujen rahoittaja ja säilymisen takaaja sairausvakuutuslain mukaisen hoitokorvausjärjestelmän kautta. Hoitokorvausjärjestelmä laajeni vuonna 2011 kunnallisissa hoitotiloissa annettavaan yksityiseen sairaanhoitoon, joskin Kelan sairaanhoitokorvaukset kattavat enää vain pienen osan lääkärinpalkkioista. Yksityisen terveydenhuollon kasvu onkin nojautunut työterveyshuoltotoimintaan ja yksityisiin vakuutuksiin, joilla asiakkaat rahoittavat yksityisten terveyspalvelujen ostoja.

Kuntien ja kuntayhtymien ostopalvelut ovat vielä melko pieniä (0,46 mrd. euroa vuonna 2010), mutta kymmenet kunnat ovat ulkoistamassa terveyskeskuspalvelujaan lääkäripulan takia. Ulkoistamiseen on päädytty, koska palvelut on järjestettävä, eikä ole muuta vaihtoehtoa. Pitkällä aikavälillä myös vuokrattujen keikkalääkäreiden jatkuva käyttö on kunnille kallista puuhaa. Lääkäripula ei ole välttämättä ainoa syy ulkoistuksiin. Rinnakkain toimiva yksityinen palvelutuotanto antaa vertailtavuutta, lisää asiakkaiden valinnanvapautta ja tehostaa omaa toimintaa.

Terveydenhuollon monirahoitteinen malli on herättänyt myös arvostelua. Eräiden arvioiden mukaan nykyjärjestelmä on ylläpitänyt päällekkäistä palvelutarjontaa, luonnut turhia hallinnollisia ja muita kustannuksia sekä lisännyt alueellista ja väestöryhmien välistä eriarvoisuutta. Järjestelmä on synnyttänyt tehottomuutta ja samanaikaista ali- ja ylikapasiteettia, kun kaksi rinnakkaista järjestelmää kilpailevat epäterveellä tavalla samoista tuotannon tekijöistä, kuten ammattitaitoisesta työvoimasta. Järjestelmä on johtanut myös päällekkäisiin investointeihin.

Yksityisen ostopalvelutoiminnan kasvua ovat rajoittaneet kuntayhtymien vahva asema palvelutuotannossa ja kuntien välillinen vastuu sairaanhoitopiirien taloudellisesta menestyksestä. Yksityisen terveydenhuollon kehitystä on jarruttanut myös palveluihin sisältyvä piilevä arvonlisävero, joka nostaa kuluttajahintoja ja vaikeuttaa toimintojen tehokasta organisointia.⁸ Asiantuntija-arvioiden mukaan terveydenhuollon ostopalvelut lisääntyvät kuitenkin nykyiseltä tasoltaan lähivuosina, jos kuntayhteisöt eivät pysty omin voimin vastaamaan kaikkeen lisääntyvään palvelutarpeeseen.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL:n mukaan ongelmat voidaan korjata vain uudistamalla koko sosiaali- ja terveydenhuollon rahoitusjärjestelmä, sillä toiminnan rahoitusta ei voida erottaa palvelujen järjestämisestä (THL, 2010). Myös julkisrahoitteisessa terveydenhuollossa olisi tärkeää parantaa tuottavuutta ja palvelujen

6 Asumisen Rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA (www.ara.fi).

7 Asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa yrittäjyyteen liittyvät riskit kulkevat käsi kädessä kiinteistöihin liittyvien riskien kanssa. Suuret yritykset ovat toimineet markkinoilla yhteistyössä yleishyödyllisten rakennuttajien kanssa tai ovat itse perustaneet itsenäisiä tytäryhtiöitä, jotka saavat ARA-tukia palvelutalojen rakentamiseen. Epäilyt kilpailunvääristymistä vähenisivät, jos palvelutalojen rakennuttaminen, omistaminen ja hallinta erotettaisiin nykyistä selkeämmin hoivapalveluista, sillä asuminen palvelutaloissa ja niissä tarjottavat palvelut ovat kaksi eri asiaa.

8 Piilevää arvonlisäveroa syntyy siitä, että arvonlisäverottomia sosiaali- ja terveyspalveluja tuottavat yksityiset palveluntuottajat eivät voi vähentää omiin ostoihinsa sisältyvää arvonlisäveroa verotuksessa. Vuonna 2009 piilevä arvonlisävero oli sosiaali- ja terveyspalveluissa keskimäärin lähes kahdeksan prosenttia liikevaihdosta. Paljon investointihyödykkeitä tarvitsevilla sekä aineita ja tarvikkeita ostavilla terveyspalvelun toimialoilla piilevän arvonlisäveron liikevaihto-osuus voi nousta yli kymmeneen prosenttiin (Lith, 2011a).

vaikuttavuutta sekä laajentaa asiakkaan valinnan vapautta kaikkien palveluntuottajien suhteen. Tämä on mahdollista, kun lisätään julkisten ja yksityisten toimijoiden toimittajayhteistyötä erityisesti perusterveydenhuollon tasoisissa palveluissa.⁹

Yksityisten lääkäriasemien vahvuutena on, että niissä on tarjolla erikoislääkäripalveluja, laboratoriotutkimuksia ja radiologisia tutkimuspalveluja, jotka useimmiten puuttuvat kunnallisista terveyskeskuksista. Kun kaikki lääkäri- ja tutkimuspalvelut löytyvät saman katon alta, nopeutuvat asiakkaan sairauksien diagnoosi ja hoitoon ohjaus. Palvelujen tuotantotapa, jossa julkinen rahoitus seuraisi asiakasta hänen valitsemalleen yksityiselle tai julkiselle palveluntuottajalle, voisi mahdollistaa samalla myös terveydenhuoltojärjestelmän yksinkertaistamisen.

Henkilökohtaisissa palveluissa liikuntapalvelut ovat nousseet uusille kasvurille. Kasvaneita aloja ovat esimerkiksi kuntosali-, aerobic- ja palloiluhallitoiminta tai hevosalan palvelut. Uusia toimintoja edustavat henkilökohtaiset kunto-ohjaajat. Liikuntaklusteri on kasvuala, joka tarjoaa lukuisia mahdollisuuksia uusille tuotteille ja palveluille, joissa sovelletaan uusinta teknologiaa, koulutusta ja osaamista. Liikuntapalveluissa myös julkisella alalla ja järjestöillä on tärkeä asema toiminnan mahdollistajana ja palveluntuottajana. Liikuntaklusteria ja siihen liittyvää yritystoimintaa tarkasteltiin ministeriön vuoden 2011 yrittäjyyskatsauksessa (TEM, 2011b).

Kotitalouspalveluissa on paljon kasvupotentiaalia. Ne saivat kasvusysäyksen verotuksen kotitalousvähennysjärjestelmästä. Järjestelmä vakinaistettiin vuonna 2001. Vuosina 2003-10, eli kuudessa vuodessa verovähennyksen määrä on moninkertaistunut. Yhteensä verovähennyksiä sai verohallinnon tilastojen mukaan 369 400 verovelvollista vuonna 2010. Verovähennyksen arvo oli 410 miljoonaa euroa, josta asuntojen ja vapaa-ajanasuntojen remonttitöiden osuus oli 80 prosenttia, kotitaloustöiden 17 prosenttia ja hoiva- ja hoitotöiden kolme prosenttia.

Vuotta 2009 koskevien tietojen mukaan kotitalousvähennyksen alaisia palveluja tuotti 55 400 eri palveluntuottajaa, joista yrityksiä oli 96 prosenttia. Yli 80 prosenttia palveluntuottajista oli liikkeen- ja ammatinharjoittajia, jotka työllistivät alle kolme palkansaajaa. Rakennusalan, kaupan ja teollisuuden yrityksille kotitalouspalvelut ovat usein pientä oheis- ja liiketoimintaa, mutta palveluja tuotti 13 200 etupäässä palvelualoilla toimivaa naisten yritystä, joissa kotitalousvähennyksen alaiset työt muodostivat vähintään viidenneksen liikevaihdosta vuonna 2009 (Verohallinto, 2011).

Verovähennyksen ehtoja heikennettiin vuoden 2012 alussa valtiontaloudellisista syistä. Heikennykset voivat huonontaa yritystoiminnan edellytyksiä kotitalous- ja hoivapalveluja tuottavilla naisvaltaisilla toimialoilla. Näissä palveluissa verovähennyksellä on monia myönteisiä yhteiskunnallisia ulkoisvaikutuksia, koska hoito- ja hoivapalveluille on paljon piilevää kysyntää lapsiperhe- ja vanhuskotilouksissa ja ne tukisivat kuntien sosiaalikeskusten toimintaa. Kuluvana onkin keskusteltu kotitalousvähennyksen ehtojen ainakin osittaisesta parantamisesta.

9 Arviolta 50-60 prosenttia hammaslääkäripalveluista tuotetaan yksityisillä hammaslääkäriasemilla ja muistakin perusterveydenhuollon tasoisista palveluista yksityiset lääkäriasemat tuottavat lähes kolmanneksen. Sairaalapalveluista yksityisten palveluntuottajien osuus on alle kymmenen prosenttia.

Yhtenä vaihtoehtona on, että kotitalousehtojen parannukset suunnataan kotitaloustyöhön, hoito- ja hoivatöihin, joissa yhteiskunnalliset myönteiset ulkoisvaikutukset palvelujen käyttäjille ja yksityiselle naisyritysvaltaiselle elinkeinotoiminnalle olisivat kaikkein suurimmat. Parannuksia olisi mahdollisuus rahoittaa rajaamalla remonttitöiden verovähennykset vain verovelvollisen vakituiseen asuntoon. Rajaus voisi pienentää mahdollisia ongelmia siitä, että kotitalousvähennystä käytettäisiin ulkomaille sijaitsevia vapaa-ajanasuntojen remonttitoihin.¹⁰

Rakennusteollisuus ry:n (RT) mukaan **rakentamisen arvo** oli 28,7 miljardia euroa vuonna 2011. Rakentaminen lisääntyi neljä prosenttia eli vähemmän kuin edellisenä vuonna, mikä johtui maa- ja vesirakennusinvestointien vähenemisestä. Asuntotuotanto jatkui kuitenkin vilkkaana ja toimitilarakentamisen aloitukset nousivat pitkän aikavälin keskimääräiselle tasolle. Rakennustuotannon elpyminen on parantanut alan työllisyyttä, mutta myös ulkomaisen työvoiman määrä on lisääntynyt. Arviolta 20–25 prosenttia työntekijöistä on ulkomaalaisia (RT, 2012).

Ulkomaisten aliurakoitsijoiden ja ulkomaista työvoimaa vuokraavien yritysten käyttö on tavallista Etelä-Suomen rakennustyömailla, joilta ilmiö on levinnyt muualle maahan. Ulkomaisten keikkatyöntekijöiden suuri määrä on johtanut siihen, että merkittävä osa alan työpanoksesta ja työpaikkojen määrästä on pudonnut virallisten tilastojen katveeseen. Ulkomaiseen työvoimaan liittyviä väärinkäytöksiä padotaan työntekijöiden kulkulupaani liitettävällä veronumerolla, joka on edellytys rakennustyömaalle pääsyyn. Veronumeroita alettiin jakaa kesäkuusta 2012 lukien.

Uusilla työmailla veronumero on pakollinen elokuusta 2012 lukien ja vanhoilla työmailla maaliskuusta 2013 lukien.¹¹ Osana harmaan talouden vastaista kampanjaa rakennusalalla on otettu käyttöön käännetty arvonlisäverovelvollisuus vuonna 2011. Käännetty verovelvollisuus tarkoittaa sitä, että määrättyissä rakennuspalvelujen myyntitilanteissa verovelvollinen on ostaja eikä myyjä. Lisäksi harmaata taloutta torjutaan työntekijöitä ja rakennusurakoita koskevalla erityisellä ilmoittamismenetelällä, joka on tarkoituksena ottaa käyttöön vuonna 2013.

RT:n mukaan rakentaminen supistuu vuonna 2012 kaksi prosenttia. Vapaarahoitteinen asuntotuotanto hiipuu yleisen talouskehityksen epävarmuuden vuoksi, vaikka uusista asunnoista ei ole ylitarjontaa ja korkotasoa on alhaalla. Pitkällä aikavälillä asuntojen kysyntää lisäävät maahanmuutto ja kaupungistuminen. Kuntien vuokra-asuntojen tarvetta lisäävät puolestaan sosiaalisten ja taloudellisten ongelmien lisääntyminen. Paine kuntien vuokra-asuntokannan kasvattamiseen helpotaisi, jos vapailla markkinoilla olisi kohtuuhintaisia vuokra- ja omistusasuntoja.

Etenkin pääkaupunkiseudulla vapaarahoitteista asuntotuotantoa on jarruttanut 2000-luvulla tonttipula. Tonttipulaa voitaisiin helpottaa kaavoitusta nopeuttamalla

10 Ennakollisen verovähennyksen hakemisen siirtäminen Ruotsin mallin mukaisesti palveluntuojalle ja sähköiseen tietoverkkoon voisi yksinkertaistaa vähennyksen käyttöä vanhustalouksissa, tehostaa verohallinnon toimintaa ja mahdollistaa reaaliaikaisen tiedon tuottamisen verovähennyksen määrästä, saajista ja palveluntuottajista.

11 Tilapäisesti alle vuodeksi Suomeen tulevat ulkomaalaiset työntekijät saavat henkilötunnuksen ja veronumeron verotoimistosta. Yli vuoden oleskelevat saavat henkilötunnuksen maistraatista, jonka jälkeen he voivat hakea veronumeroa verotoimistosta. Elokuussa 2012 lähtien Verohallinto ylläpitää myös julkista veronumeroluetteloa. Veronumeromenettely on yksi hallitusohjelmaan kirjatusta harmaan talouden vastaisista toiminnaista.

ja kaavoitukseen tarkoitettuja voimavaroja lisäämällä, mutta tonttivarannon lisääminen ei välttämättä lisää asuntojen tarjontaa. Markkinatalous ei toimi tonttimarkkinoilla samoin kuin muussa palvelu- ja tavaratuotannossa, jossa koneita, laitteita ja muita tuotantotekijöitä ei kannata pitää joutilaina. Tonttimarkkinoilla voi olla edullisempaa, jos rakentamista pantataan sopivaan suhdanneajankohtaan (Lith 2012b).¹²

RT ennakoi, että maa- ja vesirakentamisen uudistuotanto supistuu, mutta toimitilarakentaminen pysyy suunnilleen edellisen vuoden tasolla. Talonrakennuskannan kasvu, sen vanheneminen ja teknisen laadun nostaminen, kuten energiatehokkuuden parantaminen ylläpitävät puolestaan korjausrakentamista lähivuosina. Talonrakentamisen arvosta korjausrakentaminen on noin 45 prosenttia ja sen odotetaan kasvavan kolme prosenttia vuosittain. Korjaustarve on merkittävää myös yhdyskuntarakentamisessa, josta merkittävä osa on valtion ja kuntien vastuulla.

Yritysten määrä on kasvanut paljon 2000-luvulla rakennusosalalla johtuen rakennustuotannon nopeasta lisääntymisestä ja alihankintatoiminnan laajentumisesta. Vuonna 2010 joka kuudes yritys toimi rakennusosalalla. Alan yritykset ovat tyypillisesti pieniä yrittäjäomistajavetoisia yrityksiä, joissa ei ole välttämättä ulkopuolisia palkansaajia kuin sesonkiluontoisesti. Utta on, että Suomessa toimii runsaasti ulkomaisia, lähinnä Virosta tulleita rakennusliikkeitä, jotka ovat tehneet Suomeen perustamisilmoituksen ja saaneet suomalaisen y-tunnuksen (Lith, 2010a).

Kaupan kansantaloudellinen merkitys on pysynyt vakaana 1960-luvulta lähtien tuotanto- ja työllisyysosuuksilla mitattuna. Kansantalouden tilinpidon mukaan kauppa muodosti kymmenen prosenttia kokonaistuotannosta ja kaksitoista prosenttia maamme kokonaistyöllisyydestä. Alle 25 -vuotiaiden nuorten työllisyydestä kaupan osuus on yli 35 prosenttia. Työllisyysosuus on pysynyt korkeana, vaikka tuottavuus on kohonnut. Kaupan rakennus-, kone-, laite- ja kulkuvälineinvestoinnit ovat kansantaloudessa merkittävät. Vuonna 2011 ne olivat lähes 1,4 miljardia euroa.

Kaupan rakenteelliset muutokset ovat johtaneet siihen, että harvat keskusliikkeet ja niiden ympärille rakentuneet ryhmittymät hallitsevat lähes täysin päivittäistavara kauppaa ja merkittävältä osin myös erikoistavara kauppaa. ACNielsenin mukaan S-ryhmällä ja K-ryhmällä on yhteensä yli 80 prosentin osuus päivittäistavara kaupan markkinoista. Seuraavina tulevat Suomen Lähikauppa Oy, Lidl ja pienet yksityiskauppiat. Kauppa on kansainvälistynyt 1990-luvulta lukien. Suomeen on rantautunut suuria ulkomaisia kauppaketjuja erityistavara kauppaan.

Myös verkkokaupan laajentuminen on aiheuttanut merkittäviä muutoksia kaupan rakenteeseen. Vuonna 2011 suomalaiset kuluttajat ostivat vähittäiskaupan tuotteita verkosta TNS Gallupin mukaan noin 3,3 miljardilla eurolla, josta noin viidennes valui ulkomaille. Kymmenessä vuodessa verkkokaupan arvo on moninkertaistunut.

12 Asiantuntijoiden mukaan yksi keino vauhdittaa rakentamista ja tasata hinta- ja suhdannevaihteluja olisi rakentamattoman tonttimaan verotuksen kiristäminen ja kiinteistöverotuksen sitominen rakennusoikeuteen. Näin voitaisiin tehostaa kansantalouden dynamiikkaa ja voimavarat voitaisiin kohdentaa uuteen tuotannolliseen toimintaan. Verotuksella voisi nopeuttaa myös tyhjien toimitilojen luovuttamista tuotannolliseen käyttöön ja tyhjien asuntojen saamista myyntiin tai vuokralle.

Verkkokaupan osuus on noussut jo lähes kahdeksaan prosenttiin vähittäiskaupan verollisesta arvosta. Jos erilaiset palvelutransaktiot lasketaan mukaan, oli koko verkkokaupan arvo Suomessa 10,1 miljardia euroa vuonna 2011.

Vähittäiskauppatavaroiden ostot verkossa lisääntyivät edellisestä vuodesta 14 prosenttia, mikä oli nopeampaa kuin koko suomalaisen vähittäiskaupan kasvu. Ulkomainen verkkokauppa lisääntyi hieman nopeammin kuin kotimainen verkkokauppa. Eniten verkon kautta hankittiin elektroniikkatuotteita joiden jälkeen tulivat vaatteet, musiikki ja elokuvat sekä sisustus- ja puutarhatuotteet. Erityisen nopeaa verkkokaupan kasvu on ollut elintarvikkeissa, mikä johtuu alhaisesta lähtötasosta, kotimaisen tarjonnan laajentumisesta ja ulkomaisten tilausten noususta.

Vaikka kauppa ja yksityinen kulutus edesauttoivat kansantaloutta nousuun vuosien 2008-09 taantuman jälkeen, ovat Kaupan liiton suhdannenäkymät nyt melko vaisuja. Vähittäiskaupan myynnin kehitys on ollut hidasta ja kasvuvauhti on jäänyt pitkän aikavälin alapuolelle. Vuonna 2011 vähittäiskaupan tuotanto aleni ja vuodelle 2012 ennustetaan puolen prosentin kasvua. Kuluttajien epävarmuutta lisäävät euroalueen ongelmat, velkaantuminen ja mahdolliset veronkorotukset, mikä heijastuu kestokulutustavaroiden kulutukseen ja uusien autojen hankintoihin.

Kehitys on ollut tukkukaupassa tasaisempaa kuin vähittäiskaupassa tai autokaupassa. Rakentamisen vilkastuminen sekä teollisuustuotannon ja investointien piristyminen ovat vaikuttaneet myönteisesti etenkin teknisen tukkukaupan myyntiin, mutta myönteisen kehityksen jatkumisesta ei ole takeita. Kaupan liiton mukaan yritykset suhtautuvat varovaisesti laajennusinvestointeihin. Kysymys ei ole kuitenkaan rahoituksen saatavuudesta. Uutiset ovat ikäviä varsinkin rakennusteollisuudelle, jonka suhdannenäkymät ovat kääntyneet muutoinkin laskuun.

Majoitus- ja ravitsemisala on ollut 2000-luvulla muutosten tilassa, sillä ravintolapalvelut kilpailevat kuluttajien vapaa-ajasta muiden virkistyspalvelujen, kuten kulttuuri-, urheilu- ja liikuntaharrastusten kanssa. Esimerkiksi Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirasto Valviran mukaan alkoholin anniskelumyynti on jatkuvasti laskenut. Nyt myös vähittäismyynti on alentunut. Kehitystä ei voida selittää pelkästään tilastoimattoman alkoholin kulutuksen, kuten matkustajan tuonnin kasvuna, vaan taustalla on pikemminkin kulutuksen rakenteelliset muutokset.

Esimerkiksi väestörakenteen ikääntyminen vaikuttaa kielteisesti ravintolapalvelujen kysyntään. Häviäjiä ovat etenkin olutmyyntiin keskittyneet keskiolutpubit. Anniskeluravintoloiden myynti on ollut jo vuosia ruoka- ja kahvimyyntin varassa (Lith, 2010b). Lisäksi heinäkuussa 2010 tapahtunut ravintolaruuan arvonlisäveron alennus pirsti anniskeluravintoloiden ruokamyyntiä ja pikaruokaloiden myyntiä. Ravintolapalvelujen kysyntä reagoi kuitenkin herkästi yleisessä taloustilanteessa ja sitä kautta kotitalouksien kulutusmenoissa tapahtuviin muutoksiin.

Vuonna 2011 majoitus- ja ravitsemisalan kokonaismyyntin arvo kohosi Matkailu- ja Ravintolapalvelut Mara Ry:n mukaan viisi prosenttia. Myynti (7,4 mrd. euroa) lisääntyi eniten majoitusliikkeissä ja pikaruokapaikoissa, mutta myös anniskeluravintoloissa myynnin määrä kasvoi. Sen sijaan keskiolutravintoloissa myynnin kasvu

oli vaimeaa ja catering-alalla myynti väheni hieman. Ravintola-alalla myynnin kasvu perustui lähes täysin ruokamyynnin vetoon, sillä anniskelumyynti on pysynyt ennallaan tai määrällisesti se on jonkin verran alentunut viime vuosina.

Ravitsemisalalla yritysten määrä on lisääntynyt hitaasti. Syynä ei ole toimintansa aloittaneiden yritysten pieni määrä, vaan yrityskannan suuri vaihtuvuus, mikä lieenee osittain seurausta kevyin perustein aloittaneiden yritysten lyhytikäisyydestä. Yritysten toimialaedellytyksiä heikentävät alalla valitseva ylikapasiteetti ja harmaan talouden lieveilmiöt. Lääkkeeksi on ehdotettu alkoholin arvonlisäveron alentamista samalle tasolle kuin ruokatarjoilun arvonlisävero, mikä merkitsisi myymälämyynnin ja anniskelumyynnin arvonlisäverokantojen erottamista toisistaan.¹³

Majoituspuolella menee paremmin, sillä hotellien majoitusmyynti on lähtenyt selvään nousuun vuonna 2011. Majoitusmyynti kasvoi yli seitsemän prosenttia edellisvuodesta, mikä kohotti huonekapasiteetin käyttöastetta. Kasvun taustalla oli ulkomailta Suomeen suuntautunut liike- ja vapaa-ajanmatkailu. Sen sijaan suomalaisten yöpymiset lisääntyivät varsin maltillisesti. Majoitus- ja ravitsemisalan palvelukysyntä lisääntyi myös alkuvuodesta 2012, mutta talouden epävarmuus ja kotitalouksien säästämisasteen nousu voi katkaista myönteisen kehityksen (Mara, 2012).

Suomessa **teollisuudella** on ollut vahva asema. Suomi teollistui varsin myöhään moniin Euroopan maihin verrattuna ja viimeisteli teollista tuotantorakennettaan vielä 1970-luvulla. Öljykriisin jälkeen Suomen teollisuus menestyi 1970-luvun lopulta 1980-luvun alkuun eurooppalaista keskitason paremmin devalvaatioiden ja Neuvostoliiton kaupan ansiosta. 1990-luvun talouslamastakin teollisuus toipui nopeasti vuoden 1991 devalvaation seurauksena. Ripeää kasvua jatkui 2000-luvun vaihteeseen saakka, mitä vauhditti elektroniikkateollisuuden nousu.

Lyhyen suvantovaiheen jälkeen teollisuustuotannon määrä kasvoi vuoteen 2007 asti, jonka jälkeen tuotanto romahti kerralla yli viidenneksellä. Keskimääräistä enemmän tuotanto aleni metsäteollisuudessa, perusmetalliteollisuudessa, sähkö- ja elektroniikkateollisuudessa ja kulkuneuvojen valmistuksessa (laivanrakennus, yms.). Tuotannon määrä on alkanut kasvaa vuodesta 2010 lukien lukuun ottamatta metsäteollisuutta ja sähkö- ja elektroniikkateollisuutta, joissa kotimainen tuotantokapasiteetti on pienentynyt ehkä lopullisesti tehtaiden sulkemisten myötä.

Kansantalouden tilinpidon vuoden 2011 tilastojen mukaan tehdasteollisuuden tuotanto on painunut vuosien 2004-05 tasolle. Suomelle tärkeässä metsäteollisuudessa tuotanto on samalla tasolla kuin 1990-luvun puolessa välissä. Myös työllisen työvoiman määrä on teollisuudessa yhtä alhaalla kuin 1990-luvun syvimpinä lamavuosina. Kansantalouden kokonaistuotannosta teollisuus oli kuitenkin vielä 21 prosenttia ja työllisyydestä 16 prosenttia vuonna 2011. Tuotanto-osuus on 2000-luvulla pienentynyt seitsemällä ja työllisyysosuus neljällä prosenttiyksiköllä.

13 Asiaa voidaan perustella anniskelumyynnin paremmalla työllistävyydellä, alkoholin käytön paremmalla valvonnalla ja sosiaalisella kontrollilla anniskelupaikoissa ja matkustajatuonnin kasvun hillitsemisellä. EU:n arvonlisäverodirektiivi mahdollistaa erilaiset arvonlisäverokannat alkoholin myymälä- ja anniskelumyynnissä. Tällä hetkellä ravintola-alkoholin arvonlisävero alittaa myymälämyynnin neljässä EU-maassa (Espanja, Italia, Portugali ja Luxemburg). Alkoholin arvonlisäveron alennukset voitaisiin rahoittaa valmisteveroja korottamalla (Lankinen, 2010).

Toteutunut kehitys on näkynyt teollisten yritysten määrän supistumisena kaikilla teollisuuden päätoimialoilla. Tilastokeskuksen YTR:n mukaan yritysten määrä on vähentynyt vuosina 2007-10 teollisuuden päätoimialoista määrällisesti ja suhteellisesti eniten metsäteollisuudessa, minkä taustalla ovat yritystoiminnan keskittyminen, tuotantotoiminnan loppuminen tai siirto ulkomaille. Toisaalta suomalaisen teollisuuden rakennemuutos alkoi jo 1980-luvun lopulla, kun yritykset kasvoivat fuusioiden kautta entistä suuremmiksi ja alkoivat kansainvälistyä.

Rakennemuutos kiihtyi 1990-luvulla, jolloin myös ulkomaiset yritysostot lisääntyivät Suomessa. Vaikka tuotanto ja työllisyys ovat kasvaneet enemmän teollisuusyritysten ulkomaisissa kuin kotimaisissa tuotantoyksiköissä, teollisuuden päätoimialojen, kuten metalli- ja elektroniikkateollisuuden suorat ja välilliset työllisyysvaikutukset ovat pysyneet kotimaassa suurina viime vuosiin saakka. Tämä on tarkoittanut sitä, että suurin osa yritysten niin sanotuista vastuista ja osaamisesta, kuten tuote- ja tuotantoteknologioiden kehityksestä on säilynyt Suomessa.

Nyt tilanne on muuttumassa. Esimerkiksi Deloitteen vuonna 2011 tekemän selvityksen mukaan suuri osa teollisista yrityksistä harkitsee tuotannon siirtämistä ulkomaille seuraavien viiden vuoden aikana (Deloitte, 2011). Tämä tarkoittaisi Suomessa tuotantollisten työpaikkojen, suoran viennin ja verotulojen menetyksiä. Uutta on, että yritykset uskoivat työpaikkojen määrän lisääntyvän ulkomailla sekä tuotannossa että korkeaa osaamista vaativissa tehtävissä. Tämä tarkoittaa sitä, että yritysten niin sanottujen vastuiden määrä ei olisi enää keskittynyt Suomessa sijaitseviin tuotantolaitoksiin.

2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä pääasiallisina syinä tuotantotoiminnan siirtoihin ulkomaille olivat matalat tuotantokustannukset, joiden aiheuttamia kotimaisia kilpailukyvyyn puutteita hoidettiin aiemmin devalvaatioilla. Kustannuspohjaiset syyt ovat edelleen tärkeitä tekijöitä ulkomaille siirtymisessä, mutta niiden rinnalle ovat nousseet potentiaalisille markkina-alueille pääsy ja avainasiakkaiden läheisyys. Myös energian hinta, raaka-aineiden läheisyys, osaavan työvoiman saataavuus, verotukselliset ja taloudelliset syyt ovat nostaneet merkitystään.

Aasian ja Etelä-Amerikan kehittyvien maiden ja Venäjän painoarvo on kasvanut myös teollisina tuottajina, mikä on lisännyt haasteita ja muutospaineita Suomen teollisuudelle kotimaassa ja ulkomailla. Vaarana voi olla kokonaisten osaamisalojen häviäminen lopullisesti maastamme tai niiden merkityksen pienentyminen. Suomalaisen teollisuuden tulevaisuuden kannalta tärkeää olisi uusien ja vanhojen teknologioiden yhdistäminen (bio-, ITC- ja nanoteknologiat) ja palveluliiketoiminnan kehittäminen, joiden avulla teollisiin tuotteisiin saataisiin uutta lisäarvoa.

1.1.3 Palvelualojen kasvualat: esimerkkinä kiinteistö- ja toimitilapalvelut

Kiinteistöpalvelujen määritelmä

Kiinteistön ylläpidon tarkoituksena on säilyttää kiinteistön kunto, arvo ja ominaisuudet. Kiinteistön ylläpitoon kuuluvia toimintoja kutsutaan **kiinteistöpalveluiksi**.

Ne jaetaan kiinteistön hoito- ja ylläpitopalveluihin sekä toimitila- ja käyttäjäpalveluihin. **Kiinteistön hoito ja ylläpito** kattaa palvelut, joiden tarkoituksena on säilyttää kiinteistön kunto, arvo ja ominaisuudet. Näitä palveluja ovat tekniset palvelut, energiahallintapalvelut, kiinteistöhuolto, puhdistus- ja siivouspalvelut, ulkoalueiden hoito, jätehuolto ja kiinteistön kuntoarviointi-, katselmus- ja tutkimus.

Kiinteistön hoito- ja ylläpitopalvelut ovat ennakoivaa toimintaa, jolla pyritään vähentämään **kiinteistön korjaustoimintaa**, joka on osa kiinteistöjen ylläpitoa. Korjaustarpeet määritellään erilaisissa kuntoarvioissa, -katselmuksissa ja -tutkimuksissa. Tilastokeskuksen kiinteistöjen ylläpidon kustannusindeksissä korjaustoiminnasta on käytetty nimitystä kunnossapito.¹⁴ Riittämätön kiinteistöjen hoito ja ylläpito ja korjaustoiminta aiheuttavat kiinteistön haltijalle ylimääräisiä kustannuksia ja johtavat peruskorjaustarpeen aikaistumiseen ja lyhentävät kiinteistön elinkaarta.

Myös operatiivinen kiinteistöjohtaminen voidaan lukea kiinteistöpalveluihin. Se ilmenee kiinteistökohteen johtamisena, toimitilajohtamisena ja isännöintinä. Joskus kiinteistöjohtamiseen liitetään myös rakennuttamistoimintoja. Erilaisten operatiivisen kiinteistöjohtamisen muotojen välinen rajaveto on kuitenkin hankalaa. Käytännössä kiinteistökohteen johtamisella tarkoitetaan lähinnä kiinteistön omistajalle myytäviä palveluja¹⁵ ja toimitilajohtamisella tilojen käyttäjille myytäviä palveluja¹⁶, mutta kiinteistön omistaja ja käyttäjä voivat olla samoja tahoja.

Perinteisesti edellä mainittuja palveluja on hoidettu isännöintitoimistojen toimesta, vaikka isännöinti liitetään usein asumisyhteisöihin. Isännöinti (**building/housing management**) on kiinteistöjohtamista, jonka tarkoituksena on vastata asumisyhteisöissä kiinteistöhallintoon ja kiinteistön ylläpitoon liittyvistä toiminnoista ja palveluista. Isännöinti ei silti aina liity asumisyhteisöihin. Lisäksi puhutaan teknisestä isännöinnistä, johon kuuluu kiinteistön toiminnallisen ja teknisen kunnan valvonta ja kiinteistön ylläpito sekä siihen liittyvien palvelujen hankinta ja ohjaus.

Kiinteistöpalveluja ovat myös **toimitila- ja käyttäjäpalvelut**, joiden tarkoituksena on luoda kiinteistön omistajille ja tilojen käyttäjille edellytykset harjoittaa toimintaansa kiinteistössä. Käyttäjäpalveluilla tarkoitetaan sananmukaisesti kiinteistöjen ja niiden tilojen käyttäjille suunnattuja palveluja.¹⁷ Käyttäjäpalveluja ovat ruokailu- ja ravintolapalvelut, vahtimestari- ja aulapalvelut, postitus ja postinjakelu, muuttopalvelut, sisustus-, kalustus- ja hankintapalvelut, tietoverkkopalvelut, lähetti- ja toimistopalvelut sekä viherkasvien hoito- ja hankintapalvelut.

14 Ks. Tilastokeskus: Kiinteistön ylläpidon kustannusindeksi 2011, 3. vuosineljännes (www.tilastokeskus.fi).

15 Kiinteistöjohtamista (property management), jonka tarkoituksena on vastata tietyn kiinteistön tai osan käytettävyydestä ja arvon kehittämisestä ottamalla huomioon kiinteistönomistajan edut ja tarpeet.

16 Kiinteistöjohtamista (facility management), jonka tarkoituksena on vastata tilojen hankkimisesta ja kehittämisestä sekä kiinteistö- ja käyttäjäpalveluista.

17 Toimitilapalvelut eroavat käyttäjäpalveluista siten, että ne suuntautuvat tilojen ominaisuuksiin ja tukevat tällä tavoin tilojen käyttäjien toimintaa. Nimitystä toimitilapalvelut on käytetty kiinteistöalalla synonyymina tilapalvelut -käsitteelle, vaikka käsitteet rajautuvat eri tavalla. Koska toimitilapalvelut -nimitys rajautuu vain toimitiloihin, on selkeämpää käyttää nimitystä tilapalvelut silloin, kun palvelut voivat koskea tilojen käyttöä myös asumistarkoituksiin.

Kiinteistöpalvelujen markkinoiden arvo

Suomessa asuinkerrostalojen (pl. pienasuinrakennukset¹⁸) ja muiden talonrakennusten laskennalliset ylläpitokustannukset olivat noin 11,2 miljardia euroa vuonna 2010.¹⁹²⁰ (Kuvio 5) Kerrosneliötä kohden laskettuna laskennalliset ylläpitokustannukset olivat 45 euroa vuonna 2010. Lämpö-, sähkö- ja vesihuollon käyttöaineet muodostivat ylläpitokustannuksista keskimäärin noin 36-37 prosenttia, joten varsinaisten kiinteistöpalvelujen arvo asettuu Suomessa noin 7,1 miljardiin euroon. Käyttöaineiden merkitys vaihtelee rakennuksissa rakennustyyppin mukaan (Lith, 2012b).

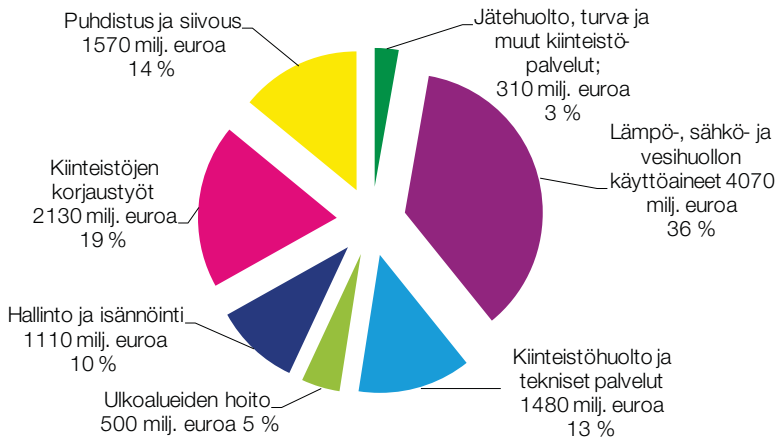
Kiinteistöpalveluista (7,1 mrd. euroa) kiinteistöhuollon, teknisten palvelujen ja ulkotilojen hoidon kustannukset olivat 2,0 miljardia ilman lämpö-, sähkö- ja vesihuollon käyttöaineita. Kiinteistöhoitolla ja teknisillä palveluilla tarkoitetaan kiinteistöjen yleishoitoa, erityislaitehuoltoa sekä lämpö-, sähkö- ja vesihuoltoa. Ulkotilojen hoitoa ovat ulkoalueiden yleinen puhtaanapito, talvikaudella tärkeät lumityöt ja liukkauden torjunta ja kesäkaudelle rajoittuva kasvityö, joka koostuu kasvualustaan (nurmikot, puut, pensaat, kukat) kohdistuvasta hoitotyöstä.

Kiinteistöjen laskennallisten puhdistus- ja siivouspalvelujen arvo on 1,6 miljardia euroa. Siivouksella pyritään kiinteistössä sellaiseen puhtaus- ja hygieniatasoon, jotta kiinteistössä voidaan toimia terveellisesti ja turvallisesti. Siivous jaetaan säännölliseen siivoukseen (mm. päivittäin ja viikoittain) ja harvemmin, kuten vuosittain tehtävään perussiivoukseen (suursiivoukseen). Summa ei ole yhtä kuin Suomen siivouskustannukset, sillä kiinteistöjen siivous ei sisällä rakentamiseen liittyvää rakennussiivousta, kotisiivousta taikka liikennevälineiden siivousta.

Asuinkerrostalojen ja muiden talorakennusten rakennus- ja laitetekniset korjauskustannukset ja ulkoalueiden kunnossapidon kustannukset olivat noin 2,1 miljonna euroa vuonna 2010. Kunnossapidon merkitys on lisääntynyt rakennuskannan kasvun ja vanhenemisen myötä erityisesti asuinrakennuksissa. Operatiivisen kiinteistöjohtamisen arvo, eli kiinteistöjen isännöinnin ja hallinnoinnin laskennalliset kustannukset olivat 1,1 miljardia euroa vuonna 2010. Kiinteistöjohtamisen merkitystä ovat kasvattaneet lainuudistusten myötä tulleet uudet tehtävät.

-
- 18 Pientaloja ei ole otettu tässä yhteydessä tarkempaan tarkasteluun, koska pääosa tai huomattava osa niissä tarvittavista niin sanotuista kiinteistöpalveluista, kuten pienimuotoisista rakennusteknisistä korjauksista suoritetaan omatoimisesti kiinteistöjen omistajien toimesta tai muutoin talkootyönä epävirallisen talouden puitteissa.
- 19 Kiinteistöjä koskevat kustannukset koostuvat Suomen Toimitila- ja rakennuttajaliitto Raklin mukaan pääomakustannuksista, pääoman erilliskustannuksista ja ylläpitokustannuksista. Ylläpitokustannukset voidaan jakaa edelleen palvelutyöhön ja lämpö-, sähkö- ja vesihuollon käyttöaineisiin.
- 20 Kustannukset on määritelty kertomalla vuonna 2009 laaditussa VTT:n "Kiinteistöpalvelujen tuottavuus ja vaikuttavuus" raportissa esitetyt kerrosneliökohtaiset kiinteistöjen hoitokulut rakennusten kerrosneliöillä rakennustyyppittäin. Hoitokulut on muutettu vastaamaan vuoden 2010 hintatasoa Tilastokeskuksen rakennustyyppikohtaisella kiinteistöjen ylläpidon kustannusindeksillä. Muita tarkentavia tietoja on saatu "Kiinteistöjen ylläpidon kustannusindeksi 2000=100 tarkistamista" koskevasta raportista vuodelta 2007 ja Tilastokeskuksen kiinteistöjen ylläpidon kustannusindeksin tuoreimmista painorakenteista.

Kuvion 5. Kiinteistöjen ylläpidon laskennalliset kustannukset 2010 ilman pien-asuinrakennuksia, miljoonaa euroa

Lähde: Rakennuskantatilasto, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.

Yksityinen palvelutarjonta

Vuonna 2010 Suomessa toimi Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n mukaan 8 034 kiinteistöpalveluja tuottavaa²¹ yritystä ja 8 540 yritystoimipaikkaa. Määrä on lisääntynyt kiinteistöpalvelussa 700 yritystoimipaikalla vuosina 2007-2010. Suhteellisesti eniten toimipaikat ovat lisääntyneet kiinteistöhoidon toimialalla. Siivouksessa ja kiinteistöjen isännöinnissä kehitys on ollut hitaampaa kuin kiinteistöhoidossa. Taustalla ovat samanaikaisesti tapahtunut talouden taantuma ja toimialojen keskittyminen suurempiin yrityksiin (Kuvio 6).

Yritysten määrän kehitystä koskeviin tarkkoihin tilastolukuihin kannattaa suhtautua silti varauksella. Syynä on, että Tilastokeskuksen YTR:n tilastoissa merkittävä osa tilastovuonna yli puoli vuotta toimineista yrityksistä on sivu- ja osa-aikaisten yrittäjien omistamia yrityksiä, joissa liikevaihto ja henkilöstö ovat varsin pieniä. Esimerkiksi siivousyritysten liikevaihdossa tapahtuvat pienet muutokset voivat aiheuttaa sen, että sivu- ja osa-aikaisten yrittäjien yritykset eivät täytä tilastoon pääsemisen kriteereitä, vaikka niillä olisi ollut pientä yritystoimintaa tilastovuonna.²²

86 prosenttia kiinteistöpalvelun yrityksistä työllistää alle viisi työntekijää. Monissa yrityksissä ei ole lainkaan ulkopuolisia työntekijöitä, vaan henkilöstö koostuu yrittäjistä ja heidän perheenjäsenistään. Pienten yritysten suuresta määrästä huolimatta palvelutuotanto on keskittynyt harvalukuisten suurten konsernien käsiin. Kiinteistöpalveluissa johtavia yrityksiä ovat ISS Palvelut Oy, SOL Palvelut Oy,

21 Kiinteistöpalvelualoja ovat isännöinnin (tol 6832), kiinteistöhoidon (tol 811) ja siivouksen (tol 812) toimialat.

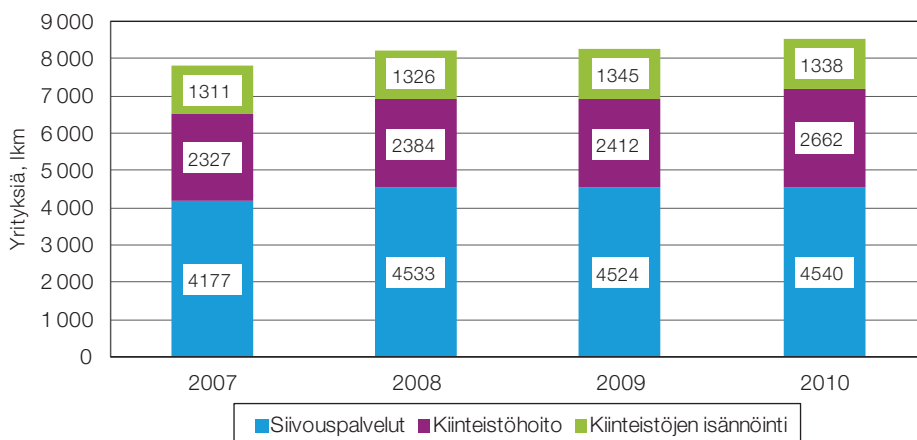
22 Tilastokeskuksen YTR:n vuositilatot sisälsivät vuonna 2010 ne yritykset, jotka olivat toimineet tilastovuonna yli puoli vuotta työllistään enemmän kuin puoli henkilöä vuosityöllisyyden käsitteellä mitaten tai muodostaen liikevaihtoa yli 9 979 euroa.

RTK-Palvelut Oy, Lassila&Tikanoja Oyj ja N-Clean Oy. Sama keskittymisilmio korostuu yhtä selvästi käyttäjätoimialoilla (catering- ja turvapalvelut).

Leimaa antavaa yksityisen yritystoiminnan kehitykselle on suurten kiinteistöpalvelualan yritysten kasvu yritysostojen ja -fuusioiden kautta ja muuttuminen ylläpitopalvelujen tuottajista kokonaispalvelujen tuottajiksi, kun toiminta on laajentunut rakennuttamiseen, käyttäjätoimintoihin ja asiantuntijapalveluihin. Myös käyttäjäpalvelujen tuottajat (esim. catering-yritykset) ja rakennusliikkeet ovat hakenneet uutta kasvujalustaa kiinteistöjen ylläpitopalveluista. Rakennusliikkeiden kanalta katsoen kiinteistöjen ylläpitopalvelut tasaavat alan suuria suhdannevaihteluja.

Edellä mainitulla tavalla markkinoille on tullut kokonaispalvelujen tarjoajia, joilla on hyvin laaja palveluvalikoima. Osa niistä käyttää toiminnassaan myös alihankkijoita. Yritysten markkinaosuudet kasvavat toisaalta sitä mukaa kun kiinteistöjen omistajat ja toimitilojen käyttäjät ulkoistavat palvelutoimintojaan ja keskittyvät yhä enemmän omaan ydintoimintaansa. Suhdannetaantuma voi jopa lisätä asiakasorganisaatioissa kiinteistöpalvelujen ulkoistamisen ja ostopalvelujen tarvetta, kun asiakasorganisaatiot haluavat tehostaa omaa toimintaansa.

Kuvio 6. Kiinteistöpalvelun (Nace:t 6832, 811 ja 812) yritystoimipaikkojen määrän kehitys 2007-10

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Liikevaihto ja henkilöstö

Kiinteistöpalvelun yritystoimipaikat työllistivät Suomessa Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n mukaan 47 300 työntekijää²³ ja niiden liikevaihto oli 2,9 miljardia euroa vuonna 2010. Suomen kaikkien yritysten henkilöstöstä kiinteistöala muodosti tuolloin runsaat kolme prosenttia ja liikevaihdosta vajaan prosentin.

23 YTR:ssä työllisyyden käsite on erilainen kuin muissa työllisyyttä kuvaavissa tilastoissa, kuten työvoimatutkimuksessa tai työssäkäyntitilastossa. Siksi YTR:n henkilöstötiedot eivät ole vertailukelpoisia muihin työllisyytilastoihin nähden. YTR:n työllisyyden lähtökohdalla on kokovuosityöllisyys. Henkilöstö on muutettu kokovuosityölliseksi siten, että esim. kaksi puolivuotista työntekijää vastaa yhtä työllistä.

Henkilöstömäärältään ja liikevaihdoltaan merkittävin kiinteistöpalvelun toimiala on siivous. Henkilöstö kasvoi kiinteistöpalveluissa keskimäärin viisi prosenttia vuosina 2007-10, mutta reaalin liikevaihto lisääntyi 30 prosenttia.

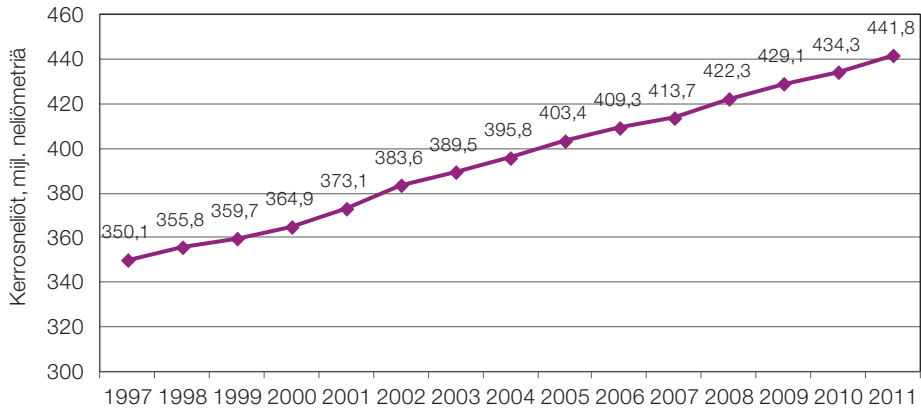
Elinkeinoelämän keskusliitto EK:n toukokuun 2012 suhdannebarometrin mukaan myynnin kehitys oli kiinteistöpalveluissa varsin myönteistä myös vuonna 2011 epävarmaan yleiseen taloustilanteeseen verrattuna. Näkemystä kasvun jatkumisesta toimialalla vahvistaa Tilastokeskuksen liiketoiminnan suhdannekuvaajiin perustuva tarkastelu siivouspalvelujen ja kiinteistöhoidon toimialoilla. Sen mukaan liikevaihto kasvoi kiinteistöpalveluissa (pl. isännöinti) 7,3 prosenttia vuonna 2011. Myös näkyvät vuodelle 2012 ovat ajankohtaan nähden myönteiset (EK, 2012b).

Kiinteistöpalveluissa kasvu on ollut paljon ripeämpää kuin koko yrityskentässä keskimäärin koska kiinteistöpalvelut eivät ole yhtä herkkiä lyhyen aikavälin suhdannevaihteluille kuin monet muut toimialat. Kiinteistöjen ylläpitoon liittyvät tehtävät on hoidettava suhdanteista riippumatta. Siivouksessa henkilöstön määrä pysyi kuitenkin ennallaan, vaikka alan liikevaihto on kasvanut. Selityksenä voi olla työn tuottavuuden kasvu ja se, että siivousliikkeet ovat korvanneet omaa henkilöstöä koti- ja ulkomaisella alihankinta- ja vuokratyövoimalla.

Kiinteistöalan markkinat tarjoavat yksityisille kiinteistöpalvelujen tuottajille monia uusia liiketoiminnan mahdollisuuksia. Yritysten markkina-alue laajenee orgaanisesti jo yksinomaan rakennuskannan kasvun kautta. Rakennuskannan kasvu, joka on myönnettyjen rakennuslupien perusteella päätellen noin 40 miljoonaa kuutiometriä vuodessa, lisää jatkuvasti kiinteistön hoito- ja ylläpitopalvelujen sekä kiinteistöjohtamiseen liittyvien palvelujen tarvetta erityisesti asuinkerrostalojen rakennusten puolella, sillä kerrosalan kasvu on tässä rakennustyyppissä ripeää (Kuvio 7).

Isännöinnin Visio 2020 mukaan myös isännöintiala kehittyi huomattavasti seuraavan kymmenen vuoden aikana. Alan on kyettävä vastaamaan tuleviin haasteisiin. Keskeisinä kehityssuuntina nähdään isännöinnin palvelujen monipuolistuminen sekä isännöintiyritysten ja ammattilaisten erikoistuminen. Tällä hetkellä kasvua ruokkivat asunto-osakeyhtiölain muutosten myötä tulleet uudet tehtävät, jotka vaativat osaamista ja voimavaroja. Myös yleistyvät peruskorjaustarpeet ja energiatehokkuusvaatimukset edellyttävät ulkopuolisia ammattilaisia (Isännöintiliitto, 2010).

Kuvio 7. Talorakennusten herrosalan kehitys Suomessa 1997-2011, miljoonaa neliometriä

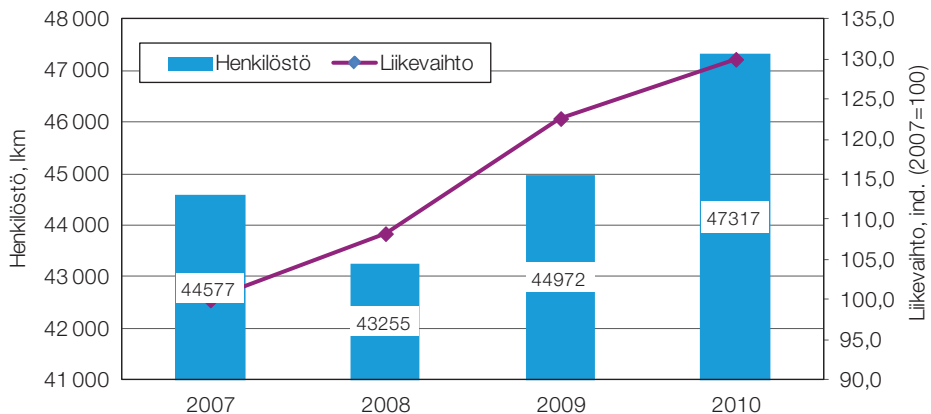
Lähde: Rakennuskantatilasto, Tilastokeskus.

Taulukko 1. Yritystoimipaikkojen henkilöstön ja reaalisen liikevaihdon kehitys toimialoittain hiinteistöpalvelussa 2007-10, prosenttia

	Henkilöstöstä 2010, lkm	Henkilöstön muutos 2007-10, %	Liikevaihto 2010, milj. euroa	Liikevaihdon muutos 2007-10, %
Siivouspalvelut	29400	+0,0	1476,7	+31,3
Kiinteistöhoito	13200	+20,5	1005,8	+30,8
Kiinteistöjen isännöinti	4700	+11,6	380,8	+22,3
Yhteensä	47300	+6,1	2863,3	+29,9

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Kuvio 8. Kiinteistöpalvelun yritystoimipaikkojen henkilöstön ja reaalisen liikevaihdon kehitys 2007-10

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

1.1.4 Hyvinvointiteknologian kasvualat: esimerkkinä HealthBio-klusteri

OECD:n määritelmän mukaan bioteknologia on tieteen ja teknologian soveltamista eläviin eliöihin tai niiden osiin, tuotteisiin ja malleihin tarkoituksena muuttaa eläviä tai elottomia aineksia tiedon, tavaroiden ja palvelujen tuottamista varten. Bioteknologiaa voidaan hyödyntää monilla alueilla ja sen yhdistäminen muiden teknologioiden kanssa antaa mahdollisuuden vastata moniin tulevaisuuden haasteisiin. Yhtenä tärkeimpänä bioteknologian sovellusalueena pidetään terveyttä ja hyvinvointia, johon liittyy myös merkittäviä yritystoiminnan mahdollisuuksia.

Suomessa terveyden bioalan eli HealthBio -alan liiketoiminnan ydinaluetta ovat diagnostiikka, lääketutkimus- ja kehitys, biomateriaalit ja kudosteknologia. Osaamisalalla toimii kilpailukykyisiä palvelu- ja tutkimusyhtiöitä sekä biomateriaalien valmistajia. Vuonna 2010 HealthBio -alan esimerkkiyritysten henkilöstö oli noin 6 500 henkilöä ja liikevaihto 1,4 miljardia euroa, jos lähtökohtana on Uuttamaata kotipaikkamaakuntana pitävät noin 100 keskeistä klusteriyritystä. Suomen yritysten työllisyydestä ja liikevaihdosta osaamisalan osuus oli 0,4-0,5 prosenttia (Lith, 2012c).

Vuosina 2006-10 osaamisalan yritysten työllisyys lisääntyi yhdeksän prosenttia, mutta liikevaihto peräti neljänneksen. Samanaikaisesti palkkasumma kasvoi 22 prosenttia. HealthBio-alan nimellinen liikevaihto ja työllisyys kohosivat vuosina 2006-10 selvästi ripeämmin kuin koko yrityskentässä keskimäärin. Alan liikevaihto ja palkkasumma jatkoivat nousuaan, mutta henkilöstön kokonaismäärä pysyi ennallaan myös taantumavuosina 2008-09. Tämän jälkeen työllisyyden kasvu on ollut alalla reippaampaa kuin maamme yrityksissä keskimäärin (Taulukko 2).

Taulukko 2. HealthBio -alan ja koko yrityskentän henkilöstön, liikevaihdon ja palkkasumman vuosikasvu 2006-10, prosenttia

	HealthBio, %	Koko yrityskenttä, %
Henkilöstö:		
2006-07	4,0	7,6
2007-08	3,2	1,4
2008-09	0,0	-3,6
2009-10	1,4	-0,2
Liikevaihto:		
2006-07	7,3	7,8
2007-08	6,2	5,9
2008-09	3,3	-15,2
2009-10	6,4	6,7
Palkkasumma:		
2006-07	9,0	7,6
2007-08	6,0	7,1
2008-09	2,7	-2,1
2009-10	3,2	2,3

Lähde: Tilastokeskus ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.

Yritysprofili

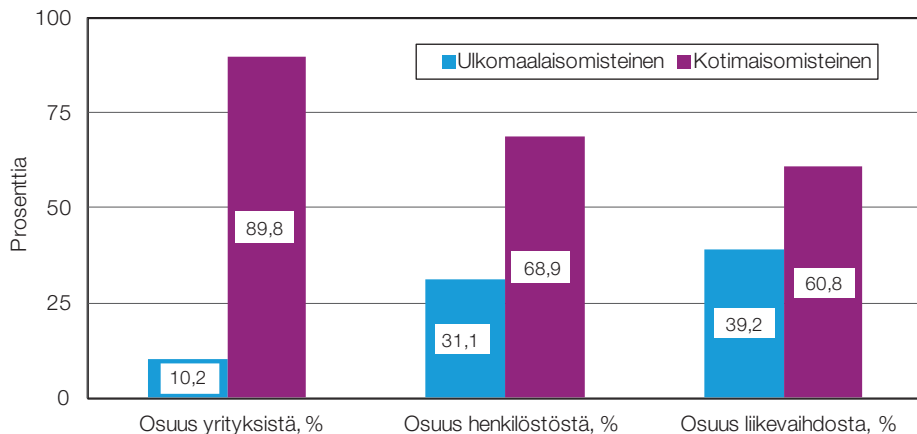
HealthBio -ala on yksi kouluesimerkki kasvualoista, joiden tilastollinen tarkastelu on hankalaa, koska yritykset ovat EU:n toimialaluokituksen näkökulmasta katsoen monitoimialaisia, eikä niistä ole saatavilla hallinnollisesti tuotettuja yritystilastoja. Näin ollen osaamisalan yritykset on tunnistettava asiantuntijaorganisaatioiden tietämystä hyödyntäen. Pääosa toiminnan työllisyydestä ja liikevaihdosta kertyy teollista tuotevalmistusta harjoittavista yrityksistä, joista voidaan mainita Orion, GE Healthcare Finland, Biohit, Medisize ja Thermo Fisher Scientific.

Määrällisesti pääosa yrityksistä toimii palvelualoilla, mutta niiden osuus HealthBio-alan henkilöstöstä ja liikevaihdosta on suhteellisen vähäinen. Eniten yrityksiä on KIBS-toimialoilla (**Knowledge Intensive Business Services**), kuten tieteellisen tutkimuksen ja kehittämisen toimialalla, joka jakautuu edelleen biotekniseen tutkimukseen, lääketieteelliseen tutkimukseen, muuhun luonnontieteelliseen tutkimukseen ja tekniseen tutkimukseen. Henkilöstöllä mitattuna merkittäviä tämän toimialaryhmän yrityksiä ovat Encorium, HYKS-Instituutti ja Quintiless.

Kansainvälinen toimiala

Ulkomaalaisilla yrityksillä on HealthBio -alalla tärkeä asema Suomessa. Ulkomaisia ovat yritykset, joiden omistuksesta tai äänivallasta yli 50 prosenttia on suoraan tai välillisesti yhden ulkomaisen tahon hallussa. Ulkomaalaisten yritysten merkitys on lisääntynyt yrityskauppojen seurauksena. Suuria ulkomaalaisia yrityksiä ovat Thermo Fisher Scientific, GE Healthcare Finland, Medisize, Encorium ja Leiras Finland. Ulkomaalaisten yritysten osuus osaamisalan henkilöstöstä oli yli 30 prosenttia ja liikevaihdosta lähes 40 prosenttia vuonna 2010 (Kuvio 9).

Kuvio 9. HealthBio -alan keskeiset esimerkkiyritykset omistajatyypeittäin 2010, prosenttia yrityksistä, henkilöstöstä ja liikevaihdosta

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

HealthBio-alan yritykset myös kilpailevat avoimilla kansainvälisillä markkinoilla. Vienti on keskittynyt kuitenkin muutamaa suureen yritykseen, joissa viennillä on huomattava osuus yrityksen liikevaihdosta. Suuria ulkomailla ovat GE Healthcare Finland, Orion, Thermo Fischer Scientific, Orion Diagnostica, Biohit, Medisize ja Encorium. HealthBio -alalla yritysten viennin arvo oli vuonna 2010 arviolta 0,8-0,9 miljardi euroa, joskin luku kansainvälisen toiminnan arvosta on arviovarainen ja muutamia vientiyrityksiä voi puuttua tarkastelusta.

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan joka neljännellä alan yrityksellä oli tavaravientiä vuonna 2010. Lukuun on laskettu ne yritykset, joilla on pelkästään vientiä taikka sekä vientiä että tuontia. Vastaavalla tavalla laskettuna joka kolmannella yrityksellä oli tuontia. Yrityksiä, joilla ei ollut mitään ulkomaankauppaa, oli 63 prosenttia osaa-misalan yrityksistä. YTR:n tilastosta ei käy ilmi ulkomaankaupan suuruus. Tiedot perustuvat Tullihallituksen tietoihin tavarakaupasta, eivätkä ne kata tietoja palvelukaupasta eivätkä tietoja pienimuotoisesta tavarakaupasta.

Tulevaisuuden näkymiä

HealthBio -alan maailmanmarkkinat ovat asiantuntija-arvioiden mukaan noin 600 miljardia euroa, mistä lääkkeet ovat kolme neljäsosaa. Loppuosa jakautuu pääasiassa biomateriaalien ja diagnostiikan kesken. Kasvunäkymien arvioidaan olevan hyvät etenkin biomateriaaliosaamisessa yhdistettynä kudosteknologiaosaamiseen, sillä ikääntyvän väestön tarpeet lisäävät kudosleikkauksissa käytettävien biomateriaalipohjaisten tuotteiden kysyntää. Biohajoavista materiaaleista valmistetut tuotteet vähentävät leikkausten tarvetta ja mahdollistavat täsmälääkityksen (Lith, 2012c).

Toinen merkittävä kasvuala on diagnostiikkayritystoiminta. Diagnostiikalla on suuri vaikutus terveydenhuollon tuottavuuteen, sillä diagnostiikka vaikuttaa 75 prosenttiin terveydenhuollon päätöksistä. Asiaa korostaa ikääntyvien väestöosuuden kasvu ja osin siitä johtuva terveydenhuollon kustannusten nousu, mikä on luonut markkinoita ennustavalle diagnostiikalle. Tulevaisuutta on myös biolääketieteen kehitys, joka mahdollistaa täsmälliset hoidot. Ajatus perustuu siihen, että potilaalle annetaan oikeaa lääkettä oikeaan aikaan, jolloin vältetään tehoton tai turha lääkitys.

Täsmälääkkeiden kehitys voi avata uusia liiketoiminnan mahdollisuuksia lääke-teollisuudelle, sillä massalääkkeiden patentit umpeutuvat ja markkinoille virtaa halpoja kopiolääkkeitä. Täsmälääkkeiden kehitys avaa markkinoita samalla myös diagnostiikkayrityksille ja biomarkeritutkimukselle. Biomarkerit ovat tärkeitä ennakkoivassa terveydenhuollossa, jotta sairaudet tai niiden riskit voidaan tunnistaa riittävän varhaisessa vaiheessa. Esimerkkejä biomarkkereista ovat veren hemoglobiini anemiassa tai kolesterolipitoisuus sydän- ja verisuonisairauksissa.²⁴

24 Lupaavaa liiketoimintaa löytynee myös terveysvaikuteisten tuotteiden kehittämisessä, mikä edellyttää ravitsemistutkimuksen, elintarviketeollisuuden mikrobi-osaamisen ja lääketieteen osaamisen yhdistämistä. Terveysvaikuteisilla tuotteilla voi olla merkittäviä kansanterveydellistä merkitystä, kun puhutaan ylipainoisten määrän kasvusta, sydän- ja verisuonisairauksista ja aikuisiän diabeteksestä.

HealthBio -alaan perustuvasta yritystoiminnasta toivottiin 2000-luvun alussa Nokia-toimialan veroista kansantalouden tukijalkaa. Asiantuntijoiden mukaan HealthBio -alan kasvua on hidastanut oleellisesti se, että osaamisalalta on toistaiseksi puuttunut suuri ja kansainvälisesti vahva tutkimus- ja kehittämistoimintaan panostava veturiyritys, jonka yritysjohdolla olisi riittävää liiketoimintaosaamista, tahtotila ja ennen kaikkea rohkeutta ja riskiottovalmiutta luoda uutta tuotantosuuntaa ja alihankintaverkostoa, kuten Nokiassa aikoinaan tehtiin.

Sen sijaan 2000-luvun alussa perustettiin osin julkisten avustusten varaan suuri joukko pieniä yrityksiä, joiden vastuuhenkilöillä oli tutkijataustaa suurissa lääkeyrityksissä tai julkisen alan tutkimuslaitoksissa. Saadut kokemukset ovat osoittaneet, että uutta kasvuklusteria ei voida rakentaa tyhjästä ilman liiketoimintaosaamista pienten tutkijavetoisten yritysten ja pelkästään julkisten avustusten varaan. Usein tällaiset yritykset kuihtuvat pois avustusrahojen ehtyessä tai niiden kehittämät tuotteet ostetaan kansainvälisiin yrityksiin edelleen jalostettaviksi (Lith, 2012c).

Vaikka bioalasta ei ole tullut Suomessa vielä suurta kasvualaa ja odotukset eivät toteutuneet, on osaamisalalla menestymisen mahdollisuuksia, kuten viime vuosina tapahtunut myönteinen kehitys osoittaa. Vahvuuksia ovat maamme vahva biologinen ja lääketieteellinen koulutus ja tutkimus. Pienelle ja keskisuurelle bioalan yrityksille yksi tie menestykseen on erikoistuminen ja alihankinta- ja yhteissopimukset kansainvälisten yritysten kanssa. Kiinnostus toimialaa kohtaan näkyy myös alalla virranneiden pääomasijoitusten määrässä.

HealthBio-alan risksijoituksista ei ole olemassa tarkkoja tilastoja. Ainoat käytävissä olevat tilastot löytyvät Suomen pääomasijoitusyhdistys ry:n vuosikirjasta, jossa on julkaistu tilastoja ns. Life Science -toimialalle tehdyistä pääomasijoituksista.²⁵ Life Science -toimiala kattaa merkittävän osa HealthBio-alasta. Vuonna 2011 ulko- ja kotimaiset pääomasijoittajat sijoittivat suomalaisiin Life Science -toimialan yrityksiin yhteensä 325 miljoonaa euroa. Kappalemääräisesti pääomasijoituksia tehtiin 54 yhteensä 35 kohdeyritykseen (Taulukko 3).²⁶

Taulukko 3. Pääomasijoitukset Life Science toimialalle 2008–2011

	Sijoituksen määrä, milj. euroa	Investointien lukumäärä	Kohdeyhtiöiden lukumäärä
2008	84,1	72	38
2009	244,3	73	43
2010	98,6	72	40
2011	325,6	54	35

Lähde: Suomen Pääomasijoitusyhdistys.

25 Pääomasijoitusyhdistyksen vuosilaston mukaan Life Science -toimiala kattaa seuraavat toiminnot: Bioteknologian, lääkkeiden kehitysteknologian, terveydenhoitolaitokset ja -palvelut, lääketieteelliset tietojärjestelmät, lääketieteelliset laitteistot ja niihin liittyvät ohjelmistot, lääketieteelliset välineet ja tarvikkeet sekä lääkkeiden kuljetuksen ja jakelun.

26 Sijoitusten vuotuinen arvo voi vaihdella myös muutamien yksittäisten suurten sijoitusten johdosta. Vuoden 2012 ensimmäistä puoliskoa koskevat ennakkotiedot kuitenkin osoittavat, että sijoitukset osaamisalalle ovat pienentyneet selvästi edellisestä vuodesta.

1.2 Yritysten henkilöstö ja liikevaihto

Yritysten henkilöstö (1,38 milj.) väheni vuosina 2009-10 lähes 60 000 henkilöllä kokovuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna. Vuonna 2010 henkilöstön määrä oli alhaisemmalla tasolla kuin 1990-luvun vaihteessa ennen edellistä taantumaa. Osasyinä ovat työn tuottavuuden nousu, osa-aikaisten, epätyypillisten työsuhteiden ja pienyrittäjyyden (toimeksiantotyösuhteiden) yleistyminen. Tilastojen ulkopuolelle on jäänyt myös ulkomainen alihankinta- ja vuokratyövoima, joka on lisääntynyt 2000-luvulla.

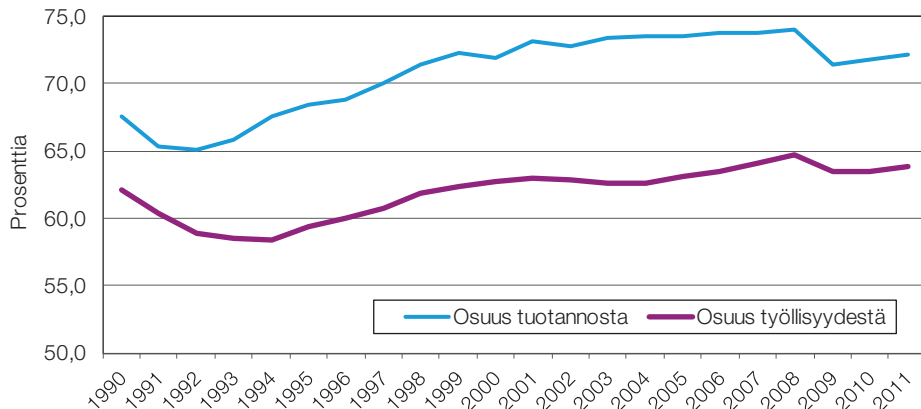
Yritysten liikevaihto (357 mrd. euroa) kasvoi vajaat seitsemän prosenttia vuonna 2010, vaikka henkilöstön määrä supistui. Nopeinta liikevaihdon kasvu oli sosiaali- ja terveystaloudessa sekä teollisuudessa. Liikevaihdon kasvu on jatkunut vuonna 2011, jolloin liikevaihto lisääntyi reippaasti myös rakennus- ja kauppa-, liike-elämän palveluissa ja muillakin palvelualoilla. Tilastotiedot vuoden 2012 ensimmäiseltä neljännekseltä osoittavat, että epävarmuus on lisääntynyt ja kasvu on laantunut etenkin teollisuudessa.

1.2.1 Yritystoiminta kokonaistuotannosta ja -työllisyydestä

Yritystoiminnan (yrityssektori) osuus kokonaistuotannosta lisääntyi nopeasti talouslamman jälkeen 1990-luvulla. Samalla yritysten osuus kansantalouden työllisyydestä kääntyi nousuun työvoimavalttaisten yksityisten palvelualojen ripeän kasvun ansiosta. Vastaavasti julkisen toiminnan ja kolmannen sektorin järjestöjen sekä alkutuotannon (maa- ja metsätalous) osuus tuotannosta ja työllisyydestä on supistunut. Kasvu jatkui 2000-luvun alkuun asti, jolloin loiva suhdannetaantuma hidasti tilapäisesti yritysten tuotanto- ja työllisyysosuuksien nousua (Kuvio 10).

Sittemmin yritystoiminnan tuotanto- ja työllisyysosuudet jatkoivat kasvuaan vuoteen 2008 saakka, joskin osuudet nousivat hitaammin kuin 1990-luvulla. Vuonna 2009 tuotanto-osuus supistui taantumana vuoksi 1990-luvun lopun tasolle. Sitä vastoin yritystoiminnan osuus kansantalouden kokonaistyöllisyydestä pienentyi huomattavasti vähemmän kuin osuus kokonaistuotannosta. Vuonna 2011 yritystoiminta muodosti yhteensä 72 prosenttia kokonaistuotannosta ja kansantalouden työllisyydestä 64 prosenttia, jos maa- ja metsätaloutta ei oteta lukuun.

Kuvio 10. Yritystoiminta kansantalouden kokonaistuotannosta ja -työllisyydestä 1990–2011 (pl. alkutuotanto), prosenttia

Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus.

1.2.2 Henkilöstön ja liikevaihdon kehitys

Yritysten henkilöstö oli Tilastokeskuksen YTR:n kokovuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna mukaan 1,38 miljoonaa työntekijää vuoden 2010 lopussa. Kahdessa vuodesta henkilöstö väheni lähes 60 000 henkilöllä (-4,1 %). Jos katsotaan menneitä vuosia, ajoittui henkilöstön nopein lisäys 1990-luvun jälkipuoliskolle. Muutaman hitaan kasvun vuoden jälkeen henkilöstön määrän kasvu lähti jälleen nousuun 2000-luvun puolessa välissä. Kasvu jatkui vuosiin 2007-08 saakka, joskin yritysten henkilöstö nousi silloinkin vasta samalle tasolle kuin 1990-luvun alussa.²⁷

Henkilöstön määrän hidasta kasvua selittävät palvelualoilla määräärikaisten, osaaikaisten ja muiden epätyypillisten työsuhteiden yleistyminen. 1990-luvun alkuun verrattuna esimerkiksi lukukausien aikana työssä käyvien opiskelijoiden määrä on moninkertaistunut, koska kaupan ja monien palvelualojen suorittavan tason tehtävien hoito on tullut riippuvaiseksi opiskelijatyövoimasta. Uutena piirteenä työmarkkinoilla on ulko- ja kotimaisen vuokratyövoiman lisääntynyt käyttö yksityisillä palvelualoilla, rakentamisessa ja myös teollisuudessa.

Osa henkilöstön määrän lisäyksestä yksityisissä sosiaali- ja terveystaluuissa, liike-elämän palvelualoilla ja myös kiinteistö- ja vuokrauspalveluissa on tilastollista, mitä selittävät toimintojen yhtiöittäminen ja ulkoistaminen, tilastojen tietopohjan laajennukset sekä yritysten päätoimialoissa tapahtuneet muutokset. Julkisella puolella toimintojen yhtiöittämis- ja ulkoistamiskehitys on koskenut lähes kaikkia valtio-organisaatioiden tuottamia palveluja, jotka eivät ole viranomaistoimintaa. Kunnissa kehitys on ollut hitaampaa kuin valtiolla.

²⁷ YTR:n työllisyyskäsite (henkilöstö) eroaa työvoimatutkimuksen ja työssäkäyntitilaston määritelmästä. YTR:n henkilöstötieto on alempi kuin työllisyystilastoissa, koska henkilöstötiedon lähtökohdانا on kokovuosityöllisyys. Henkilöstö on muutettu YTR:ssä kokovuosityölliseksi siten, että esimerkiksi kaksi puolipäiväistä työntekijää on sama kuin yksi kokovuosityöllinen. Työllisyystilastoissa jokainen osapäiväinen työntekijä vastaa yhtä työllistä.

Kokonaan kaikkien tilastojen ulkopuolelle on jäänyt **ulkomaisten keikkatyöntekijöiden** työpanos. Ulkomainen alihankinta ja vuokratyövoiman käyttö ei näy Tilastokeskuksen YTR:n yritystilastoissa eikä työllisyystilastojen, kuten työvoimatutkimuksen tai työssäkäyntitilastojen työllisten määrää ja työpanosta koskevilla tilastoilla. Laskennallisesti eniten ulkomaalaisia keikkatyöntekijöitä on ollut rakennus- alalla, jossa kotimaisen työvoiman tarjonta on kääntynyt laskuun. Halvempi ulkomainen työvoima on osittain myös korvannut kotimaisia työntekijöitä.

Päätoimialoittain tarkasteltuna yritysten henkilöstö väheni eniten teollisuudessa, rahoitustoiminnassa, kuljetuksessa ja informaation ja viestinnän toimialalla. Henkilöstön vähenemisestä huolimatta liikevaihto lisääntyi edellä mainituilla toimialoilla. Osasyynä on, että etenkin jalostusaloilla oman henkilöstön tarvetta on korvattu joustavammalla ulkomaisella alihankinnalla ja vuokratyövoimalla. Asiakastoimialojen vuokratyövoiman kysyntä on näkynyt henkilöstövuokrausyritysten henkilöstön lisäyksenä kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelujen päätoimialalla.

Eniten työllisyys kasvoi sosiaali- ja terveyspalveluissa ja toiseksi eniten koulutuksen ja liikunta- ja vapaa-ajan virkistyspalveluissa. Henkilöstö kasvoi myös rakennus- alalla, vaikka liikevaihto aleni. Henkilöstön supistumisesta huolimatta teollisuus työllisti yhä 26 prosenttia yritysten henkilöstöstä, mutta esimerkiksi Nokia-konsernin suuret henkilöstön vähennykset eivät näkyneet vielä tilastoissa vuonna 2010. Toiseksi eniten henkilöstöä on kaupan toimialoilla (18 %). Seuraavina tulevat rakennus- ala (11 %), kuljetusala (9 %) ja kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut (9 %).

Yritysten **liikevaihto** oli 357 miljardia euroa vuonna 2010. Edellisestä vuodesta liikevaihto nousi lähes seitsemän prosenttia vuoden 2009 rajun laskun jälkeen. Liikevaihdon kasvu ja henkilöstön määrän lasku näkyi tuottavuuden tilastollisena nousuna. Eniten liikevaihto kohosi sosiaali- ja terveyspalveluissa, joiden kysyntä ei ole suhdanteista riippuvaa, vaan siihen vaikuttavat väestön ikääntymisestä ja sairastavuuden lisääntymisestä johtuva palvelujen kasvanut tarve. Sosiaali- ja terveyspalveluissa liikevaihto ei alentunut edes taantumavuonna 2009 (Kuvio 11).

Liikevaihto kasvoi reippaasti vuonna 2010 myös kaupassa, teollisuudessa ja kuljetus- alalla. Kaupan liikevaihtoa nosti autokaupan vilkastuminen. Patoutunutta auto- kauppaa ryyditti autoverotuksen uudistus. Teollisuudessa liikevaihto kasvoi etenkin kaivannaistoiminnassa, perusmetalliteollisuudessa, metsäteollisuudessa ja energi- antuotannossa ja ympäristöhuollossa. Kuljetus- alalla liikevaihdon kasvua edesauttoi teollisuustuotannon piristyminen. Muilla palvelu- aloilla liikevaihdon kasvu oli maltti- lista ja rakennus- alalla se pysyi suurin piirtein ennallaan²⁸ (Taulukko 4).

28 Yli 70 prosenttia kaikkien yritystemme liikevaihdosta kertyy teollisuudesta ja kaupasta ja alle 30 prosenttia palvelu- aloilta yhteensä. Liikevaihdon käsite ei ole kaikilla toimialoilla silti samanlainen. Kaupassa merkittävä osa liikevaihdosta kertyy kauppatavaroiden läpikululaskutuksesta kaupan eri portaita. Tehdasteollisuudessa ja rakentamisessa liikevaihto kertaantuu pitkissä alihankintaketjuissa. Eroja syntyy myös palvelu- alojen välille. Tässä suhteessa eri toimialojen arvonlisäys tai jalostusarvo olisi parempi mittari toiminnan laajuudelle kuin liikevaihto.

Taulukko 4. Päätoimialojen henkilöstön ja liikevaihdon kasvu vuosina 2009-2010 (pl. alkutuotanto), prosenttia

	Henkilöstön kasvu 2009-2010, lkm	Henkilöstön kasvu 2009-2010, %	Liikevaihdon kasvu 2009-2010, %
Sosiaali- ja terveystoimet	4447	8,9	11,2
Koulutus ja henkilöstöpalvelut ¹	2809	5,8	4,6
Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut ²	3582	3,5	4,6
Rakentaminen	3020	2,1	-0,1
Ammatillinen ja tekninen toiminta ³	438	0,5	3,2
Kauppa	1082	0,4	7,0
Majoitus- ja ravitsemisala	-183	-0,3	2,4
Informaatio ja viestintä ⁴	-1665	-2,0	2,7
Kuljetus	-2699	-2,1	5,8
Rahoitustoiminta ⁵	-1039	-2,3	-
Teollisuus	-16077	-4,3	8,8
Yhteensä	-5416	-0,4	6,6

1 Henkilöstöpalveluja ovat mm. liikunta- ja virkistyspalvelut, parturit, kampaamot ja kauneushoitolat sekä pesulapalvelut.

2 Sisältää muun muassa kiinteistöjen vuokrauksen ja kaupan, isännöinnin ja kiinteistöväilyksen, koneiden ja laitteiden leasing-toiminnan, turvallisuuspalvelut, työvoimanvuokrauksen, yms. sekä kiinteistön- ja maisemanhoidon.

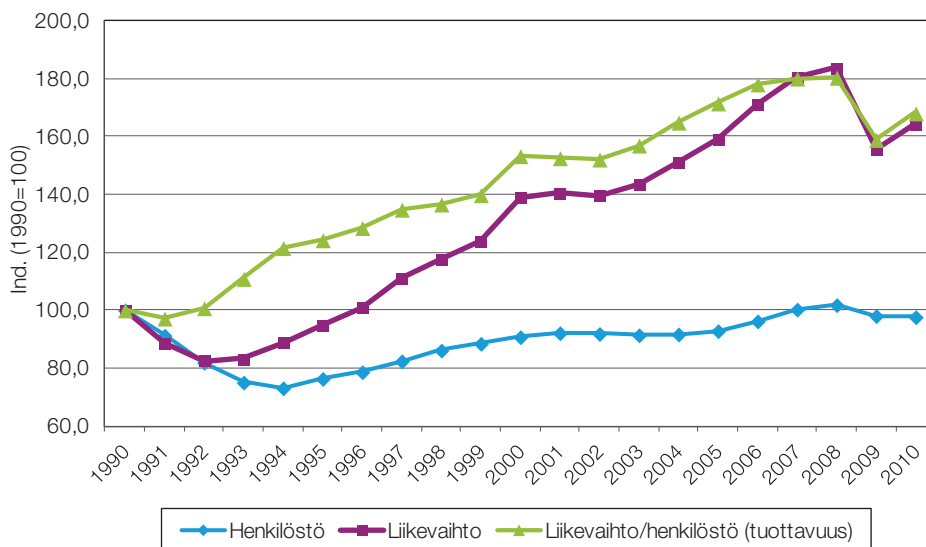
3 Sisältää liike-elämän palvelualoja, kuten esimerkiksi lakiasian ja taloushallinnon palvelut, markkinointiviestinnän ja teknisen suunnittelualan (insinööri-toimistot).

4 Sisältää esimerkiksi kustannusalan sekä tietoliikenne- ja tietotekniikkapalvelut.

5 Rahoitustoiminnassa ei ole käsitteellisesti liikevaihtotietoa.

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Kuvio 11. Yritysten henkilöstön, reaalisen liikevaihdon ja tuottavuuden kehitys 1990–2010 (pl. alkutuotanto)

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

1.2.3 Liikevaihdon ennustettu kehitys 2011-12

Yritysten liikevaihto lisääntyi Suomessa kaikilla päätoimialoilla vuonna 2011 ja alkuvuonna 2012. Tosin kasvu on hidastunut, vaikka kaikki toimialat eivät ole saavuttaneet edes vuoden 2007 liikevaihdon nimellistä tasoa. Tilastokeskuksen YTR:n mukaiset yritysten henkilöstöä ja liikevaihtoa koskevat tilastot vuodelta 2011 ovat käytettävissä vasta loppusyksyllä 2012, mutta toimialoittaisista koko kansantalo-utta koskevista Tilastokeskuksen liiketoiminnan suhdannekuvaajatilastoista voidaan päätellä jotakin kehityksen yleisestä suunnasta (Taulukko 5).²⁹

Finanssikriisin vaikutukset näkyivät lähes välittömästi kansainvälisestä toiminnasta riippuvaisessa **teollisuudessa**. Tämä seurauksena teollisuusyritysten liikevaihto putosi keskimäärin 25 prosenttia vuoden 2009 aikana, jonka jälkeen teollisuus toipui kriisistä hämmästyttävän nopeasti. Vuonna 2011 teollisuuden liikevaihto kohosi keskimäärin miltei kahdeksan prosenttia. Kasvu on kuitenkin hidastunut vuoteen 2012 tultaessa ja yleinen suhdannekuva on muuttunut varsin vaisuksi etenkin vientimarkkinoilla, mutta toimialakohtaiset erot ovat huomattavia.

Kaikkein reippainta kasvu oli vuonna 2011 maassamme uutta tulemistaan elävässä kaivannaisteollisuudessa. Metallimalmien louhinnassa liikevaihto lisääntyi kolmanneksella ja kaivostoimintaa palvelevassa toiminnassa lähes 50 prosenttia, mikä on osittain tulosta toimialan hyvin alhaisesta lähtötasosta. Suomessa on vireillä useita uusia kaivoshankkeita ja metallimalmien louhinta kohoaa monenker-taiseksi seuraavan kymmenen vuoden aikana. Liikevaihdon kasvu oli nopeaa myös kemian teollisuudessa, jossa liikevaihto nousi lähes viidenneksellä vuonna 2011.

Sähkö- ja elektroniikkateollisuuden kehitystä on heikentänyt Nokia-alan alama-ki. Myös muussa metalliteollisuudessa liikevaihto on jäänyt vuoden 2007 tasosta lukuun ottamatta konepajateollisuutta, jossa liikevaihto on lähtenyt loivaan kasvuun. Vientivetoisessa metsäteollisuudessa näkymät ovat vain kohentuneet vähän ja tilauskanta on ollut keskimääräistä heikompa samoin kuin rakennusaineteollisuudessa. Sen sijaan kotimarkkinoista riippuvaisessa elintarviketeollisuudessa liikevaihdon kasvu on jatkunut maltillisesti taantuman aikana ja sen jälkeen.

Rakennusalan lamakausi päättyi vuoden 2010 alussa ja liikevaihto on kasvanut vuonna 2011 ja vuoden 2012 ensimmäisellä neljänneksellä. Liikevaihto on lisääntynyt nopeammin talonrakentamisessa kuin maa- ja vesirakennusalalla, jossa liikevaihto lähti nousuun vasta viime vuoden aikana. Uudisrakentamisen määrän ja myönnettyjen rakennuslupien väheneminen ennakoivat, että talonrakennusalan liikevaihdon kasvu voi hidastua loppuvuonna ja seuraavan vuoden aikana. Rakennuslupien väheneminen on koskenut lähes kaikentyypisiä rakennuksia.

Kaupan liikevaihto kasvoi keskimäärin kahdeksan prosenttia vuonna 2011. Kasvu oli reippainta autokaupassa. Investointihyödykkeitä välittävän tukkukaupan

29 Tilastokeskuksen liiketoiminnan suhdannekuvaajat perustuvat pääasiassa verohallinnon maksuvalvonta-aineistoista muodostettuihin myynnin kehitystä kuvaaviin tilastoihin. Heinäkuussa 2012 kaikilta toimialoilta käytettävissä olevat tilastot kattoivat vuoden 2012 ensimmäisen neljänneksen.

liikevaihdon kasvua selittävät vientiteollisuuden parantuneet suhdannenäkymät. Vähittäiskaupassa liikevaihto kohosi eniten tietokoneiden, niiden oheislaitteiden ja matkapuhelimien osalta. Muilla vähittäiskaupan toimialoilla liikevaihdon kehitys oli varsin takkuista, mutta vuoden 2012 ensimmäisellä neljänneksellä myös urheiluväline-, vaatetus- ja jalkinekaupan liikevaihdon kasvu nopeutui.

Palvelualoilla liikevaihto kasvoi keskimäärin seitsemän prosenttia vuonna 2011. Reippainta kasvu oli suhdanneherkillä liike-elämän palvelualoilla, jotka tilastoituvat hallinto- ja tukipalveluihin sekä ammatilliseen ja tekniseen toimintaan. Kuljetus- ja logistiikkapalvelujen liikevaihto lisääntyi ripeästi teollisuustuotannon ja kaupan kasvun imussa. Liikuntapalvelujen sekä erilaisten henkilökohtaisten hemmottelu- ja virkistyspalvelujen liikevaihto on jatkanut reipasta kehitystään, mutta myös majoitus- ja ravitsemisalalla kehitys oli suotuisaa vuonna 2011.

Heikointa kehitys oli vuonna 2011 informaation ja viestinnän toimialalla, johon luetaan tietoliikenne- ja tietotekniikkapalvelut sekä kustannustoiminta. Toisaalta Tilastokeskuksen liiketoiminnan suhdannekuvaajat eivät kata yksityisiä sosiaali- ja terveystyöpalveluja. Jos nämä toimialat laskettaisiin mukaan, palvelualojen liikevaihdon keskimääräinen kasvu olisi ollut voimakkaampaa. Palvelualojen liikevaihdon kasvu on alkanut hidastua vuoden 2012 alussa. Osasyynä ovat asiakastoimialojen heikentyneet suhdannenäkymät ja kuluttajien hienoinen epävarmuus.

Taulukko 5. Yritysten nimellisen liikevaihdon kasvu vuosina 2010-2011 ja ensimmäisellä neljänneksellä 2011-12 päätoimialoittain, prosenttia

	Liikevaihdon kasvu vuosina 2010-2011, %	Kasvu 2011-12 ensimmäisellä neljänneksellä, %	Liikevaihto 2011 / liikevaihto 2007
Rakentaminen	11,6	10,2	1,096
Teollisuus	8,2	1,3	0,935
Kauppa	8,0	9,0	1,062
Palvelualat ¹	7,3	5,9	1,123
- Hallinto- ja tukipalvelut	10,5	6,8	1,263
- Ammatillinen ja tekninen toiminta	8,8	9,9	1,115
- Majoitus- ja ravitsemisala	8,3	7,3	1,138
- Kuljetus ja varastointi	7,5	4,5	1,058
- Taiteet, viihde ja virkistys	7,5	3,8	1,289
- Kiinteistöala	5,3	7,6	1,224
- Muut henkilöpalvelut	5,2	3,0	1,179
- Informaatio ja viestintä	4,7	4,0	1,078

¹ Palvelut eivät sisällä rahoituspalveluja, koulutusta eivätkä sosiaali- ja terveystyöpalveluja. Yksityiset sosiaali- ja terveystyöpalvelut olivat kuitenkin yksi nopeimmin kasvaneista palvelualoista vuonna 2010. Tuolloin alan henkilöstö lisääntyi yksitoista ja liikevaihto yhdeksän prosenttia.

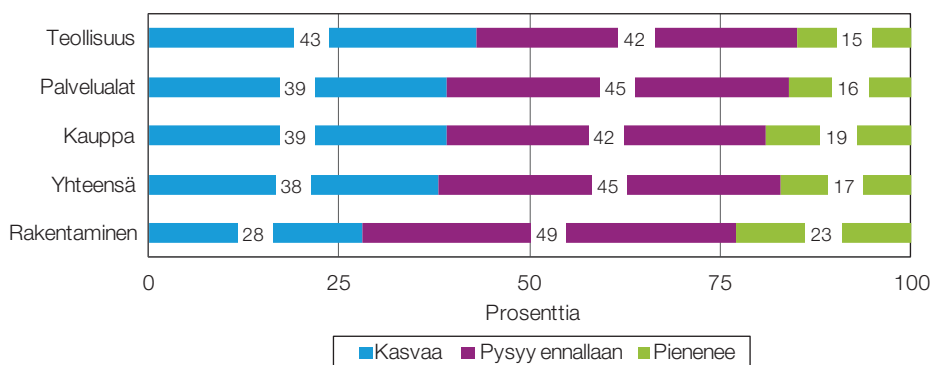
Lähde: Liiketoiminnan suhdannekuvaajat, Tilastokeskus.

1.2.4 Suhdanneodotukset

Suomen Yrittäjät ry:n, Finnvera Oyj:n ja TEM:n yhteistyössä syksyllä 2012 teetettämän pienten ja keskisuurten yritysten toimintaa ja taloudellista toimintaympäristöä kuvaavan **pk-yritysbarometrin** mukaan yritysten odotukset liikevaihdon kehityksestä ovat heikentyneet hieman kesällä, sillä liikevaihto-odotusten saldoluku³⁰ aleni kolme prosenttiyksikköä kevästä 2012. Tosin miltei neljä yritystä kymmenestä uskoi liikevaihtonsa yhä kasvavan seuraavan vuoden aikana. Pk-yritysbarometri perustuu kyselyihin, joiden piirissä oli noin 3 900 pk-yritystä (Kuvio 12).

Liikevaihdon kasvuodotukset ovat myönteisimmät teollisuudessa, vaikka kansainvälisen talouden ennusteita on korjattu pääosin alaspäin. Kaupassa liikevaihdon kehitysodotuksia kuvaava saldoluku nousi hieman alkuvuodesta, vaikka toimialan odotukset ovat synkentyneet muilla osa-alueilla. Liikevaihdon kasvuodotukset ovat pudonneet selvästi palvelualueilla ja rakentamisessa kevästä 2012. Eniten liikevaihdon pienenemistä on alle kymmenen henkilön mikroyrityksissä, suurissa pk-yrityksissä liikevaihdon näkymät ovat pieniä paremmat.

Kuvio 12. Pk-yritysten liikevaihdon kasvuodotukset päätoimialoittain 2012–2013

Lähde: Pk-yritysbarometri syksy 2012.

Kansantalouden lyhyeksi jäänyt nousu vuoden 2009 jälkeen ei ole palauttanut pk-yritysten kannattavuutta. Vain neljännes uskoo kannattavuuden paranevan, kun osuus hyvissä talouden oloissa on 45 prosenttia. Epävarma taloustilanne pidättelee kysyntää ja liikevaihtoa, mikä on heijastunut siis yritysten kannattavuutta koskeviin odotuksiin. Kannattavuuden saldoluku heikentyi syksyllä 2012 neljättä kertaa peräkkäin. Suurin pudotus on tapahtunut kaupassa, jossa saldoluku painui negatiiviseksi. Teollisuudessa muutos oli päinvastainen, sillä saldoluku nousi.

³⁰ Saldoluku saadaan, kun liikevaihdon kasvua odottavien yritysten prosenttiosuudesta vähennetään liikevaihdon pienenemistä odottavien prosenttiosuus.

Vakavaraisuuden osalta odotusten pudotusta tuli kaikilta päätoimialoilta teollisuutta lukuun ottamatta. Vakavaraisuuden nosto on haasteellista varsinkin pienille yrityksille. Investointeja aikoo lisätä lähimmän vuoden aikana vajaa viidennes pk-yrityksistä, sillä kannattavuuden lasku on vaikeuttanut yritysten mahdollisuuksia laajentaa toimintaansa investoinnein. Investointien kehitystä kuvaava saldoluku on pk-yrityksissä nyt neljä prosenttiyksikköä miinuksella. Investointihalut ovat tippuneet myös ulkomaan markkinoilla toimivissa yrityksissä.

Yritystoiminnan uudistumista pönkittävät tuotekehityssuunnitelmat ovat varovaisia, sillä vaisu yleinen talouskehitys ja yritysten alentunut kannattavuus rajoittavat tuotekehitystä. Tuotekehityspanostuksiaan aikoo lisätä alle viidennes yrityksistä. Saldoluku on alentunut kaikilla päätoimialoilla, mutten eniten teollisuudessa, jossa luontainen potentiaali tuotekehitykseen on muita päätoimialoja suurempi. Toisaalta lähes 70 prosenttia pk-yrityksistä pitää tuotekehitysmenonsa nykyisellä tasolla, mikä voi viitata ainakin hitaasti uudistuvaan liiketoimintaan.

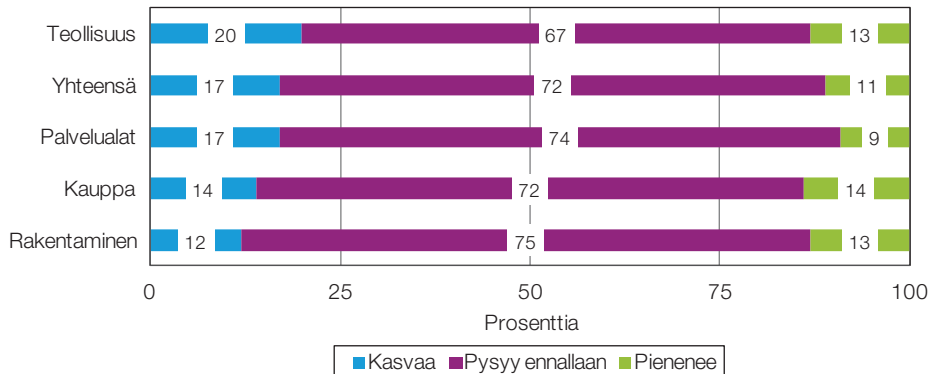
Henkilöstön kehitys

Yritysten aikomukset palkata lisää henkilökuntaa seuraavan vuoden aikana ovat pk-yritysbarometrin mukaan vaatimattomat kaikilla päätoimialoilla paitsi teollisuudessa, jossa henkilöstöodotukset ovat alentuneet jo aiemmin. Yrityksillä on edelleen tyhjää kapasiteettia, joka olisi saatava ensin käyttöön. Työllistämistarpeet ovat pienentyneet varsinkin kaupassa ja palvelualoilla. Kaupassa myös suuret yli 50 henkilön pk-yritykset ovat vähentämässä väkeään. Rakennuslalla henkilöstöodotusten saldoluku on pudonnut negatiiviseksi (Kuvio 13).

Pk-yritysbarometrin tulokset kaupassa ja palveluilla voivat olla seurausta siitä, että yksityisen kulutuksen nousu on taittumassa. Jo aiemmin kansainvälisillä markkinoilla toimivat teollisuusyritykset vähensivät henkilöstöään. Palvelualoilla ja kaupassa tapahtunut kehitys viittaa siihen, että neljän viime vuoden aikana lähes täysin pääasiassa kotimaanmarkkinoilla toimivien pk-yritysten varassa ollut työllisyyden lisäys on hiipumassa. Tämä voi johtaa työttömyyden nousuun, jolloin kasvavat työttömyyden hoitokulut rasittavat nopeasti velkaantuvaa julkista taloutta.

Työllisyyden heikkeneminen koskettaa eniten erityisryhmiä, kuten maamme nopeasti lisääntyvää maahanmuuttajataustaista väestöä, sillä ulkomaalaiset ovat muita heikommassa asemassa huonon kielitaidon ja puutteellisen ammattitaidon vuoksi. Asialla voi olla monia kielteisiä seurannaisvaikutuksia. Ongelma ei ole vähäinen, sillä pk-yritysbarometrin mukaan lähes joka viidennessä yrityksessä on palveluksessaan Suomessa asuvia maahanmuuttajia. Eniten ulkomaalaisia työntekijöitä on Helsingissä, Etelä-Karjalassa, Etelä-Savossa ja Varsinais-Suomessa.

Kuvio 13. Pk-yritysten työllisyyden kasvuodotukset päätoimialoittain 2012–2013

Lähde: Pk-yritysbarometri syksy 2012.

EK:n suhdannenäkymät

Elinkeinoelämän keskusliitto EK:n julkistamat elokuun **suhdannebarometrin** tulokset vahvistavat pk-yritysbarometrin tuloksia siitä, että suhdannekuva oli taantunut kesällä 2012 melko vaisulle tasolle. Teollisuudessa uusien tilausten ja tuotannon kasvu jatkui alkukesällä, mutta loppuvuonna tuotannon ei odoteta enää kohoavan ja valmisvarastot kasvaneet. Teollisuudessa yleisiä suhdannenäkymiä koskeva saldoluku on painunut miinukselle. Vain 14 prosenttia suhdannekyselyihin vastanneista teollisuusyrityksistä uskoi suhdanteiden paranemiseen.

Rakennusosalalla suhdannenousua odotti vain yksi prosenttia kyselyihin vastanneista. Heikkenemistä odottavien prosenttiosuus oli 28, joten saldoluvuksi muodostui miinus 27. Rakentamisen tilauskanta on tavanomaista pienempi, joskin myymätömien asuntojen määrä on vielä tavanomainen. Palvelualoilla myynti on jatkanut pientä kasvuaan, mutta yleisten suhdanneodotusten saldoluku on painunut kuusi prosenttiyksikköä miinukselle. Palvelualojen odotukset ovat linjassa pk-yritysbarometrin tulosten kanssa, sillä yleisin kasvun este on riittämätön kysyntä (EK, 2012b).

Henkilöstön määrän ennustetaan supistuvan loivasti loppuvuotta kohden teollisuudessa ja rakennusosalalla. Uutta on, että myös palvelualojen työllisyysodotukset ovat huonontuneet, sillä tähän asti henkilöstön kehitys on ollut palvelualoilla parhainta. Toisaalta suhdannetiedusteluista saatujen tulosten hajanaisuutta kuvastaa se, että osa rakennus- ja palvelualojen yrityksistä kärsii työvoimapulasta. Kaiken kaikkiaan EK:n suhdannetiedusteluihin vastasi 930 yritystä, joiden yhteenlaskettu työllisyys oli Suomessa suunnilleen 228 000 henkilöä.

EK:n lähiaikojen suhdannenäkymiä kuvaavat **luottamusindikaattorit**³¹ ovat laskeneet kaikilla päätoimialoilla elokuussa. Erityisesti vähittäiskaupan ja palvelu-

31 Luottamusindikaattorit ovat osa EU:n komission harmonisoitua tiedustelujärjestelmää. (ks. tarkemmin www.ek.fi).

alojen luottamus on synkentynyt kesän 2012 aikana 2012 (EK, 2012a). Luottamusindikaattorit heijastelevat epävarmuutta Euroopan ja Suomen talouskehityksestä, vaikka rakentamisen, kaupan ja palvelualojen luottamusindikaattorit ovat heikkenemisestään huolimatta Suomessa edelleen EU-maiden keskiarvoa vahvempia. Vain teollisuudessa ne ovat EU-maiden keskiarvoa heikkommat. (Taulukko 6).

Taulukko 6. Päätoimialojen luottamusindikaattori heinä-elokuussa 2012

	Saldoluku, kesäkuu	Saldoluku, toukokuu	Pitkä aikavälin keskiarvo	Suhdannekehityksen suunta
Teollisuus	-5	-7	3	Ennallaan
Rakentaminen	-16	-20	-6	Ennallaan
Vähittäiskauppa	3	-3	0	Laskussa
Palvelualat	6	0	17	Laskussa

Lähde: EK.

1.3 Yritystoiminnan koko

Suomessa lähes kaksi kolmasosaa yrityksistä (ilman alkutuotantoa) työllistää Tilastokeskuksen YTR:n mukaan alle kaksi henkilöä kokovuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna. Näistäkin merkittävä osa on osa-aikaisia ja sivutoimisia yrityksiä. Jos myös vuositilastojen ulkopuolelle jääneet yritykset arvioidaan mukaan, oli Suomessa laskennallisesti noin 100 000 sivutoimisista yritystä vuonna 2010.

Toista ääripäätä edustavat suurten yritysten ympärille muodostuneet yritysryhmittymät (konsernit). Vuonna 2010 Suomessa toimiviin konserneihin kuului 21 900 emo- ja tytäryhtiötä koti- ja ulkomailla. Niiden konsolidoimaton liikevaihto oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan noin 270 miljardia euroa ja työllisyys 748 000 henkilöä. Useimmilla teollisuuden toimialoilla sekä rahoitus- ja vakuutus-toiminnassa konserniyritysten osuus oman toimialansa työllisyydestä oli yli 70 prosenttia vuonna 2010.

1.3.1 Pk-yritykset

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan Suomen 262 500 yrityksestä suuria, vähintään 250 työntekijän yrityksiä oli 614 vuonna 2010. Pienten ja keskisuurten yritysten (pk-yritys) osuus yrityskannasta oli 99,8 prosenttia. Näistä alle kymmenen hengen mikroyrityksiä oli 93,4 prosenttiyksikköä. Mikroyrityksistä edelleen pääosa (174 750) yritystä) työllisti vuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna alle kaksi henkilöä. Nämä tapaukset ovat valtaosin yksinyrittäjiä tai satunnaisia työnantajia. Ne muodostavat Suomen yrityskannasta kaksi kolmasosaa (Taulukko 7).

Suomen yrityskanta on mikroyrityksvaltaista jatkossakin. 2000-luvulla tapahtunut yritysten määrän kasvu on kohdistunut pääasiassa alle kahden henkilön yrityksiin. Oikeastaan yritysten määrä on lisääntynyt vain alle yhden henkilön yrityksissä, joista merkittävä osuus koostuu osa-aikaisista tai sivutoimisista yrityksistä. Vuonna

2010 alle kahden henkilön yritysten määrä väheni ensimmäistä kertaa moniin vuosiin, vaikka niiden työllisyys kasvoi. Alle kahden yritysten määrään vaikuttaa myös YTR:n vuositilastoon pääsemisen minimikriteerit.

Pääosa yritysten määrän kasvusta kohdistui 2–9 henkilön pientyönantajiin. Samalla pientyönantajien liikevaihto nousi 12 prosenttia vuonna 2010. Pientyönantajien määrä kasvu on myönteistä, sillä joistakin pientyönantajista voi kehittyä tulevaisuuden kasvuyrityksiä. Mikroyrityksiä suurempien vähintään kymmenen henkilöä työllistävien pienten yritysten määrä kohosi vain kolmellakymmenellä yrityksellä. Keskisuurten 50–249 ja suurten vähintään 250 henkilön yritysten määrä ja henkilöstö supistuivat hieman, vaikka liikevaihto kasvoi

Taulukko 7. Yritykset henkilöstön suuruusluokittain 2010 (pl. alkutuotanto)

Yrityskoko	Yrityksiä, lkm	Osuus yrityksistä, %	Osuus henkilöstöstä, %	Osuus liikevaihdosta, %
Pienet yritykset: alle 50 henkilöä	259613	98,9	45,9	34,5
< 2 henkilöä	174751	66,6	7,5	5,2
2–9 henkilöä	70348	26,8	18,0	12,1
10–49 henkilöä	14514	5,5	20,4	17,2
Keskisuuret yritykset: 50–249 henkilöä	2321	0,9	16,7	16,1
Suuret yritykset: väh. 250 henkilöä	614	0,2	37,4	49,4
Yhteensä	262548	100,0	100,0	100,0

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Taulukko 8. Yritysten, henkilöstön ja liikevaihdon muutokset yritysten kokoluokittain vuosina 2009–10 (pl. alkutuotanto)

Yrityskoko	Yritysten määrän kasvu, lkm	Yritysten määrän kasvu, %	Henkilöstön kasvu, %	Liikevaihdon kasvu, %
Pienet yritykset: alle 50 henkilöä	-1204	-0,5	0,7	6,8
< 2 henkilöä	-2284	-1,3	1,7	0,0
2–9 henkilöä	1052	1,5	1,2	12,0
10–49 henkilöä	28	0,2	-0,1	5,6
Keskisuuret yritykset: 50–249 henkilöä	-13	-0,6	-2,3	4,4
Suuret yritykset: väh. 250 henkilöä	6	1,0	-0,9	7,8
Yhteensä	-1211	-0,5	-0,4	6,6

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Yrityskoko toimialoittain

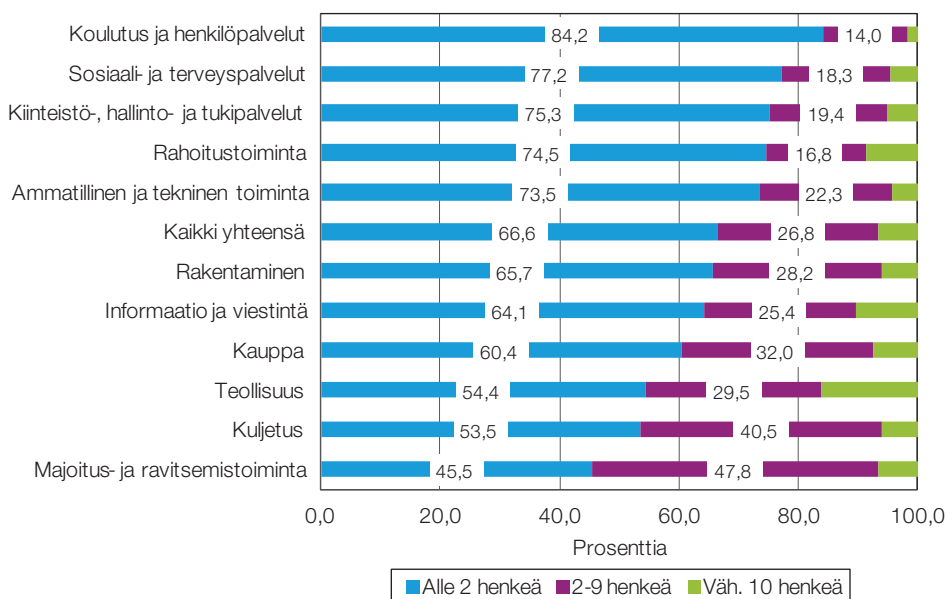
Yrityksen kokoon vaikuttaa liiketoiminnan luonne. Kaikkein pienyritysvaltaisimpia ovat koulutusta ja henkilökohtaisia palveluja tuottavat yritykset. Henkilökohtaisiin palveluihin luetaan esimerkiksi parturit, kampaamot ja kauneushoitolat. Näillä aloilla toimivista yrityksistä noin 85 prosenttia työllistää alle kaksi henkeä. Seuraavaksi pienimuotoisinta toiminta on yksityisissä terveys- ja sosiaalipalveluissa sekä

kiinteistö-, hallinto- ja tukipalveluissa, joihin luetaan esimerkiksi siivouspalvelut, kiinteistöjen isännöinti sekä vuokraus- ja leasingtoiminta.

Myös ammatillisessa ja teknisessä toiminnassa alle kahden hengen yritykset muodostivat yli 70 prosenttia kaikista yrityksistä. Selityksenä on pienten liike-elämän palveluyritysten suuri määrä liikkeenjohdon konsultoinnissa, teknisellä suunnittelun toimialoilla, tilitoimistoalalla tai lakiasianpalveluissa. Joillakin toimialoilla kuten liikkeenjohdon konsultoinnissa on lisäksi paljon sivutoimista yritystoimintaa. Rahoitus- ja vakuutusosalalla pienten yritysten suurta määrää selittävät rahoitusta ja vakuutusta palvelevassa toiminnassa toimivat yrittäjät (Kuvio 14).

Majoitus- ja ravitsemistoiminnassa alle kahden hengen yritysten osuus on yritysten päätoimialoista pienin, sillä palvelujen järjestämiseen tarvitaan useampia käsipareja. Tällä toimialalla 2-9 hengen pientyönantajyritysten osuus on kaikkein korkein. Tyypillistä on myös, että vahvasti pienyritysvaltaisilla toimialoilla toimii samanaikaisesti harvalukuinen joukko suuria yrityksiä, joiden osuus alan markkinoista on merkittävä työllisyydellä ja liikevaihdolla mitattuna. Esimerkkejä löytyy monilta henkilökohtaisia palveluja tai liike-elämän palveluja tuottavilta toimialoilta.

Kuvio 14. Yritykset päätoimialoittain ja henkilöstön kokoluokittain 2010 prosenttia (pl. alkutuotanto), prosenttia yrityksistä

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

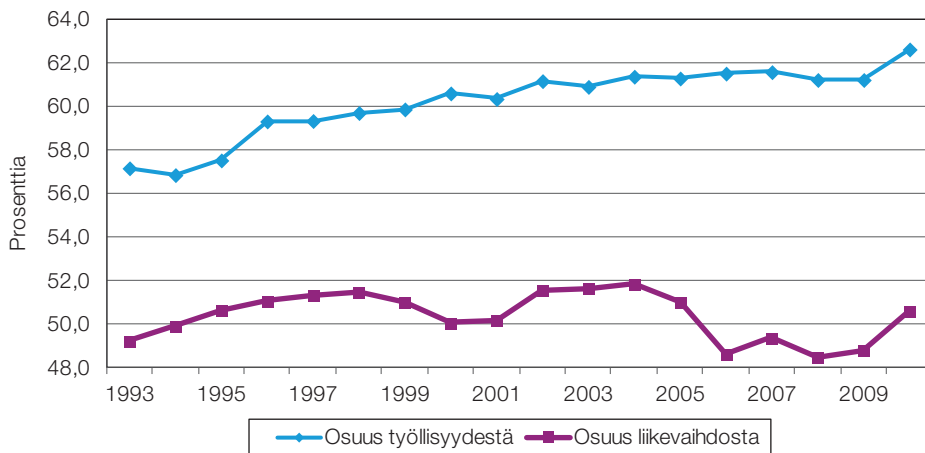
Pk-yritysten henkilöstö- ja liikevaihto-osuuksien kehitys

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan pk-yritykset työllistivät kaikkien yritysten henkilöstöstä 63 prosenttia ja kerryttivät 51 prosenttia niiden liikevaihdosta vuonna 2010.

Pk-yritysten työllisyysosuus on kasvanut 1990-luvulta lukien. Esimerkiksi vuosina 2001-07 yritysten henkilöstön lisäys tapahtui lähes kokonaan pk-yrityksissä. Tämä johtuu tuotannon erikoistumisesta, teknologian kehityksestä ja verkostotalouden laajenemisesta, joskin toimialoitteiset erot ovat suuria. Aivan viime vuosina pk-yritysten työllisyysosuuden kasvu on kuitenkin hidastunut.

Liikevaihdolla mitattuna pk-yritysten asema on vaihdellut 20 viime vuoden aikana jonkin verran suhdannetilanteesta riippuen. Liikevaihto-osuus kohosi 1990-luvun puolessa välissä. Viime vuosikymmenen nousukaudella tapahtuneen pudotuksen jälkeen se on kasvanut uudelleen yli 50 prosenttiin vuonna 2010 (Kuvio 15). Toisaalta liikevaihto ei kerro jalostusaloilla (teollisuus ja rakentaminen) eikä enää edes kaikilla palvelualoillakaan välttämättä sitä, millaisissa yrityksissä tavara- ja palvelutuotanto oikeasti tapahtuu ja todellinen jalostusarvo syntyy.

Kuvio 15. Pk-yritysten osuus kaikkien yritysten henkilöstöstä ja liikevaihdosta 1993–2010 (pl. alkutuotanto), prosenttia

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

1.3.2 Sivutoiminen yrittäjyys

Sivutoimisella yrittäjyydellä tarkoitetaan yritystoimintaa, jossa henkilö ansaitsee toimeentulonsa pääasiassa muutoin kuin itsenäisenä yrittäjänä. Toisin sanoen sivutoiminen yrittäjä on päätoimisesti palkansaaja tai työvoiman ulkopuolella oleva henkilö, kuten eläkeläinen tai opiskelija. Yrittäjyys voi olla myös **osa-aikaista tai kausiluonteista**, vaikka henkilöllä ei olisi muuta päätoimintaa tai ulkopuolista tulonlähdetä, kuten eläkettä.³² Osa-aikaiset yrittäjät luetaan Tilastokeskuksen työllisyystilastoissa, kuten työvoimatutkimuksessa yrittäjien kokonaismäärään.

³² Laveasti määriteltynä sivutoimisuutta tai osa-aikaisuutta esiintyy myös silloin, jos päätoimisen yritystoiminnan rinnalla harjoitetaan yritystoimintaa muulla kuin omalla päätoimialalla. Esimerkkinä voidaan mainita maatalouden harjoittajat, joilla on muuta yritystoimintaa. Tällaista toimintaa kutsutaan monialaiseksi yritystoiminnaksi (ks. luku 1.4).

Sivutoimista yrittäjyyttä on tarkasteltu Suomessa lähemmin ensimmäistä kertaa työ- ja elinkeinoministeriön vuoden 2010 yrittäjyyskatsauksessa (TEM, 2010). Sivutoimisten yrittäjien määrästä ei julkisteta tarkkoja tilastoja, vaan saatavilla olevat tiedot perustuvat erillistutkimuksiin lukuun ottamatta Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen tilastoja osa-aikatyöllisistä, jotka voidaan jakaa toimialoittain, sukupuolen ja iän mukaan palkansaajiin ja yrittäjiin. Vuonna 2011 päätoimisia osa-aikayrittäjiä oli työvoimatutkimuksen mukaan arviolta 62 000 henkilöä.³³

Alkutuotannon (ml. kaivannaistoiminta) ulkopuolella osa-aikayrittäjiä oli 45 000 henkilöä. Yhteensä alkutuotannon ulkopuolella työskenteli vuonna 2011 noin 260 000 yrittäjää yrittäjäperheenjäsenet mukaan lukien, joista siis joka kuudes oli työvoimatutkimuksen mukaan osa-aikainen. Päätoimialoittain tarkasteluna osa-aikaisia yrittäjiä oli määrällisesti eniten liike-elämän palveluissa sekä henkilöpalveluissa. Suhteellisen paljon osa-aikayrittäjiä oli myös rahoitus-, vakuutus- ja kiinteistöalalla. Alkutuotannossa lähes joka neljäs yrittäjä on osa-aikainen.

Edellä mainittu työvoimatutkimuksen tilastojen mukainen osa-aikayrittäjyys ei kerro kuitenkaan koko totuutta sivutoimisesta yrittäjyydestä, jos lähtökohtana on ainoastaan päätoiminen osa-aikayrittäminen tai se, että tarkastelu rajataan vain työlliseen työvoimaan. Syynä on, että tilastojen ulkopuolella jäävät yrittäjinä sivutoimisesti työskentelevät palkansaajat tai työllisen työvoiman ulkopuolelle putoavat eläkeläiset tai päätoimiset opiskelijat. Varsinkin vanhuuseläkkeellä olevat henkilöt ovat alkaneet perustaa lisääntyvässä määrin pieniä yrityksiä.

Tilastoja sivutoimisista yrittäjistä voisi tuottaa Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastojen pohjalta. Työministeriön vuonna 2007 teettämän tutkimuksen mukaan sivutoimisista yrittäjistä vain runsaat puolet kuului työlliseen työvoimaan palkansaajina ja vajaat puolet kuului pääasiallisen toimintansa mukaan muuhun 15-74 -vuotiaiseen väestöön vuonna 2004. Jos tarkastelu rajataan vain työllisiin, oli päätoimisia yrittäjiä runsas kymmenen prosenttia ja sivutoimisia yrittäjiä (palkansaajia) neljä prosenttia työllisestä työvoimasta (Akola, yms., 2007).

Sivutoimisten yritysten määrä

Sivutoimisia (osa-aikaisia) yrityksiä on tarkasteltu tässä laskennallisesti Tilastokeskuksen YTR:n avulla vuonna 2010. Kohdejoukko koostuu konserneihin kuulumattomista yksityisistä kotimaisista yrityksistä, joiden toiminta-aika ylitti vuonna 2010 puoli vuotta ja joiden henkilöstö oli 0,1-0,5 henkeä vuosityöllisyyden käsitteellä mitaten. Tilastovuonna aloittaneet ja lopettaneet yritykset on rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Tarkastelun ulkopuolelle ovat jääneet myös alkutuotanto ja kaksi kiinteistöalalle kuuluvaa alatoimialaa.³⁴

33 Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa osa-aikatyötä tekeväksi luokitellaan palkansaaja tai yrittäjä, joka ilmoittaa työvoimatutkimuksen kyselyissä tekevänsä päätyöpaikassaan osa-aikatyötä. Siten tilastotiedot osa-aikaisuudesta perustuvat työvoimatutkimuksessa ilmoittajan omaan käsitykseen.

34 Ulkopuolelle rajattuja toimialoja ovat omien kiinteistöjen kauppa (tol 681) sekä omien tai leasing-kiinteistöjen vuokraus ja hallinta (tol 682), johon kuuluu asuntojen vuokraus, asuntojen ja asuinkiinteistöjen hallinta sekä muiden kiinteistöjen vuokraus ja hallinta, mitkä voivat olla tyypillistä asunto- ja kiinteistöyhtiöiden toimintaa.

Kohdejoukko koostui kahdesta pääryhmästä, jotka olivat **YTR:n vuositilastoihin sisältyvät ja vuositilastojen ulkopuolelle jäävät sivutoimiset yritykset**. Pääryhmiin kuuluvia yrityksiä erottaa toisistaan se, että YTR:n vuositilastoihin sisältyvissä sivutoimisissa yrityksissä liikevaihto oli ylittänyt vuonna 2010 tilastoon pääsemisen alarajan (9 979 euroa)³⁵, mutta vuositilastojen ulkopuolelle jääneistä sivutoimisissa yrityksissä liikevaihto oli painunut niin pieneksi, että YTR:n vuositilastoon pääsemisen liikevaihtoraja oli jäänyt saavuttamatta.

Edellä mainituilla tavoilla määriteltynä Suomessa oli noin 100 600 sivutoimista yritystä vuonna 2010, jos alkutuotannon toimialoilla toimivia yrityksiä ei lasketa lukuun³⁶ (Taulukko 9). Sivutoimisista yrityksistä YTR:n vuositilastoihin sisältyi 76 prosenttia. Loppuosa yrityksistä (24 %) oli jäänyt vuositilastojen ulkopuolelle. Vuosina 2008-10 sivutoimisten yritysten määrä on noussut runsaalla kolmella prosentilla (3 360 yritystä). Kasvu oli nopeampaa vuositilastojen ulkopuolelle jäävien kuin niihin sisältyvien sivutoimisten yritysten osalta.

Sivutoimisten yritysten henkilöstö oli 24 800 henkeä ja liikevaihto kolme miljardia euroa. Työllisyydestä YTR:n vuositilastoihin sisältyvien sivutoimisten yritysten osuus oli 85 prosenttia ja liikevaihdosta 94 prosenttia vuonna 2010. Vaikka sivutoimiseksi määriteltujen yritysten lukumäärä on suuri, sivutoimisten yritysten työllisyysvaikutukset ovat varsin pieniä samoin niiden osuus yritysten liikevaihdosta. Kaikkien yritysten henkilöstöstä sivutoimiset yritykset muodostivat ainoastaan alle kaksi prosenttia ja liikevaihdosta vajaan prosentin vuonna 2010.

YTR:n vuositilastojen ulkopuolelle jääneiden yritysten määrän kasvu voi osittain selittää sen, miksi vuositilastossa olevien yritysten määrä on laskenut vuosina 2008-2010, vaikka PRH:n kaupparekisterissä yritysten määrä on kasvanut. Pienimuotoisessa yritystoiminnassa henkilöstön ja liikevaihdon marginaaliset muutaman sadan euron vuotuiset muutokset voivat ratkaista yrityksen pääsyn YTR:n vuositilastoon tai putoamisen sen ulkopuolelle. Lisäksi kaksi kolmasosaa sivutoimisista yrityksistä on yritysmuodoltaan yksityisiä toiminimiä.

Jos kaikki sivutoimiset yritykset suhteutetaan YTR:n vuositilastoihin sisältyviin yrityksiin, oli sivutoimisten yritysten osuus yrityskannasta noin 35 prosenttia vuonna 2010. Saatu tulos on linjassa vuoden 2007 GEM-tutkimuksen kanssa, jonka mukaan osa-aikayrittäjiä oli Suomessa noin 40 prosenttia kaikista yrittäjistä. Pelkästään Tilastokeskuksen vuositilastoihin sisältyvistä yrityksistä noin 29 prosenttia oli sivutoimisia vuonna 2010. GEM-tutkimuksen mukaan sivutoimisten yritysten runsaus on myös hyvin pohjoismainen ilmiö (GEM, 2007).

35 Vuositilastoon sisältyy myös yrityksiä, joiden henkilöstötieto on nolla, mutta liikevaihto ylittää tilastoon pääsemisen alarajan (9 979 euroa). Nämä yritykset on jätetty sivutoimisuutta koskevan tarkastelun ulkopuolelle, sillä sivutoimiselta yritykseltä on edellytetty 0,1 henkilön minimihenkilöstöä (TEM 2010).

36 Tarkkoihin lukuihin sivutoimisten yritysten määrästä ja toiminnan laajuudesta kannattaa suhtautua tietyin varauksin, koska sivutoimisten yritysten määrittelmä on sopimuksenvarainen ja saadut tulokset tässä arvionvaraisia. Lisäksi etenkin YTR:n tilastojen ulkopuolelle jäävien sivutoimisten yritysten toimintaa koskeviin lukuihin voi sisältyä virhemahdollisuuksia. Alkutuotannossa sivutoimisia yrityksiä oli vastaavalla tavalla määriteltynä yhteensä 14 800 ja niiden henkilöstö oli 3 700 kokovuosityöllisyyden käsitteellä mitaten.

Taulukko 9. Tilastokeskuksen YTR:ään sisältyvät ja niiden ulkopuolelle jäävien sivutoimisten yritysten määrä, henkilöstö ja liikevaihto 2010 pl. alkutuotannon toimialat

	YTR:n vuositilastoihin sisältyvät yritykset	YTR:n vuositilastojen ulkopuoliset yritykset	Sivutoimiset yritykset yhteensä
Yrityksiä, lkm	74865	25971	100836
Osuus yrityksistä, %	74,0	26,0	100,0
Henkilöstö, lkm	21100	3700	24800
Osuus henkilöstöstä, %	85,0	15,0	100,0
Liikevaihto, miljoonaa euroa	2830	170	3000
Osuus liikevaihdosta, %	94,0	6,0	100,0

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.

Päätoimialoittain tarkasteltuna sivutoimisten yritysten määrä on suurin ammatillisessa ja teknisessä toiminnassa, jossa sivutoimiset yritykset koostuvat lukuisista mikrokokoisista KIBS-yrityksistä, jotka toimivat esimerkiksi liikkeenjohdon konsultoinnissa tai markkinointiviestinnässä, tilitoimistoalalla ja teknisissä suunnittelupalveluissa. Näillä toimialoilla kyse on usein korkeasti koulutettujen palkansaajien ja eläkeläisten osa-aikaisesta yritystoiminnasta. Joskus näiden yritysten kautta kanavoidaan vain esiintymis- ja kirjoituspalkkioita (Taulukko 10).

Suhteellisesti eniten sivutoimista yrittäjyyttä on koulutuksessa ja henkilöpalvelualoilla. Esimerkkinä voidaan mainita viihdetaitelijat ja eri alojen kouluttajat. Kolmanneksi eniten sivutoimista yrittäjyyttä esiintyy sosiaali- ja terveyspalvelujen päätoimialalla, jossa korostuvat yksityislääkäritoiminta ja muuhun terveydenhuoltoon liittyvä ammatinharjoittaminen. Sivutoimista yrittäjyyttä on myös hammaslääkärialalla sekä fysioterapiapalvelussa. Julkisessa terveyshuollossa työskentelevien lääkärin sivutoiminen ammatinharjoittaminen onkin yleistä.

Varsin yleistä sivutoimisuutta on myös tietotekniikkatoiminnassa sekä siivousalalla. Siivousalalla sivutoiminen viikkoloppuyrittäjyys voi liittyä kotitalousvähenyksen alaisiin palveluihin. Sivutoimisten yritysten määrä on päätoimialoista pienin kuljetuksessa sekä majoitus- ja ravitsemistoiminnassa.³⁷ Syyt ovat luonnolliset, koska kumpaankin päätoimialaan sisältyy luvanvaraista ja pääomia vaativaa yritystoimintaa, mikä rajoittaa toiminnan harjoittamista sivutoimisesti. Kaupassa ja teollisessa valmistuksessa sivutoimisuus on keskimääräistä luokkaa.

Sivutoimisen yrittäjyyden taustalta löytyy monia tekijöitä. Pääosa sivutoimisista yrittäjistä on työskennellyt palkansaajina. Sivutoimisuus tarjoaa palkkatyössä toimiville ammattiosaaajille mahdollisuuden lisäansioihin ja antaa kokemuksia yrittäjyydestä, jos sitä voidaan harjoittaa joustavasti päätoimen ohessa. Osa palkansaajista on hankkinut sivutoimiseen yrittämiseensä liittyvän ammattitaidon koulutuksella. Sivutoiminen yrittäjyys voi sopia hyvin eri henkilöiden elämäntilanteeseen, joskin se johtaa harvoin päätoimiseen yrittäjyyteen.

³⁷ Esimerkkinä luvanvaraisuudesta voidaan mainita ammattimaiseen tavarakuljetukseen vaadittava liikennelupa, tarveharkintaan perustuva taksiliikennelupa sekä alkoholipitoisten juomien tarjontaan vaadittava anniskelulupa.

Sivutoimisten yrittäjien tuottamille tavaroille ja palveluille on todellista kysyntää. Pienillä paikkakunnilla ja taajamissa, missä asiakkaita ei ole riittävästi erikoispalvelujen päätoimiseen tarjontaan, sivutoimiset yrittäjät täydentävät palvelutarjontaa. Esimerkkeinä voidaan mainita hierontapalvelut, kodinkoneiden ja viihde-elektronikan korjauspalvelut tai kotipalvelut. Myös yrityksissä ja julkisyhteisöissä voi olla yksittäisiä hankkeita ja työtehtäviä, jotka edellyttävät erityistaitoja, ja joiden suorittamiseen sivutoimiset yrittäjät voivat tarjota omaa osaamistaan.

Eläkeläiset tai vasta vanhuseläkkeelle jääneet muodostavat kasvavan joukon sivutoimisista yrittäjistä, mikä monipuolistaa yrittäjyyden kuvaa. Tilastojen mukaan kymmenet tuhannet vanhuseläkeläiset haluavat jatkaa työelämässä ainakin muutamia lisävuosia, mihin joustava osa-aikainen yrittäjyys tarjoaa hyvät mahdollisuudet. Yritystoiminnasta saadut tulot eivät vähennä vanhuseläkettä, eikä vanhuseläkkeellä olevien yrittäjien toisaalta tarvitse suorittaa yrittäjäeläkevakuutusmaksuja, sillä heille YEL-vakuuttaminen on vapaaehtoista.

Taulukko 10. Sivutoimiset yritykset toimialoittain 2010 ja osuudet Tilastokeskuksen YTR:ään sisältyvistä yrityksistä

	Sivutoimiset yritykset yhteensä, ¹ lkm	Sivutoimiset yritykset yhteensä /YTR:n yritykset yhteensä, % ²	Vuositalastoihin sisältyvät sivutoimiset yritykset/ YTR:n vuositalastojen yritykset, %
Kauppa	16630	34,2	29,7
Ammatillinen ja tekninen toiminta	17269	46,6	38,9
- liikkeenjohdon konsultointi	3763	51,7	45,8
- arkkitehti- ja insinööripalvelut	3468	38,6	31,2
- kirjanpito- ja tilinpäätöspalvelut yms.	2126	37,0	23,4
- mainostoiminta ja markkinatutkimus	1899	51,3	47,7
Rakentaminen	15713	36,9	34,2
Koulutus ja henkilöpalvelut	15735	47,4	34,7
- kampaamo- ja kauneudenhoitopalvelut	4984	33,9	23,4
- kulttuuri- ja viihdetoiminta	2594	68,7	54,8
- kylpylaitokset, solariumit, yms. palvelut	2214	85,5	79,6
- koulutus	1780	48,6	34,9
Teollisuus	8912	33,8	28,9
Sosiaali- ja terveystoiminta	8702	42,2	33,1
- lääkäri- ja hammaslääkäripalvelut	3561	47,8	42,7
Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut	5797	20,9	13,2
- kiinteistöhoito ja siivous	2521	29,4	18,3
Informaatio ja viestintä	3864	41,0	35,1
- tietotekniikkapalvelut ³	2501	40,4	33,0
Kuljetus	2881	12,5	10,6
Majoitus- ja ravitsemisala	2541	21,2	15,4
Rahoitustoiminta	2122	40,8	36,5
Muu toiminta tai tuntematon	654
Yhteensä	100836	34,9	28,5

1 Sisältää YTR:n vuositalastoihin sisältyvät ja niiden ulkopuolelle jäävät niin sanotut sivutoimiset yritykset.

2 Suhdeluvussa nimittäjällä (YTR:n yritykset yhteensä) tarkoitetaan YTR:n vuositalastoihin sisältyneiden yritysten ja vuositalastojen ulkopuolelle jääneiden, tässä niin sanotuksi sivutoimiseksi määriteltyn 0,1-0,5 hengen yritysten summaa ilman alkutuotannon toimialoja.

3 Ohjelmistot, konsultointi, tietopalvelutoiminta yms.

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.

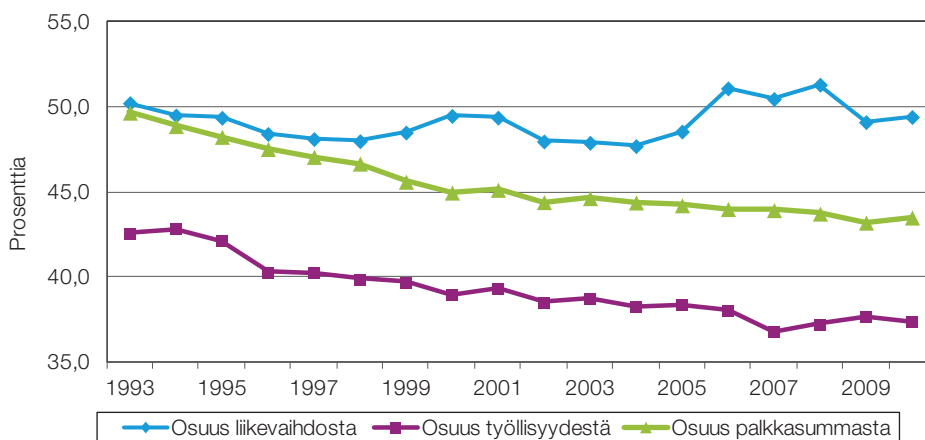
1.3.3 Suuret yritykset

Vastapoolina sivutoimisille yrityksille ovat suuret yritykset, joilla käsitetään henkilöstöltään yli 250 työntekijän yrityksiä. Suuria yrityksiä oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan 614 vuonna 2010.³⁸ Ne muodostivat 0,2 prosenttia yrityskannasta. Suurten yritysten määrä lisääntyi vuosina 1993-2008 noin 180 yrityksellä, jonka jälkeen niiden määrä on vähentynyt 40 yrityksellä. Suurten yritysten määrä on vähentynyt suhteellisesti eniten 250-999 henkilön yrityksissä, mutta myös kaikkein suurimpien yli tuhannen henkilön yritysten määrä on pienentynyt.

Suuriin yrityksiin kertyy vajaat 50 prosenttia kaikkien yritysten liikevaihdosta. Liikevaihto-osuudessa ei ole tapahtunut suuria muutoksia 1990- ja 2000-luvuilla. Sitä vastoin suurten yritysten osuus yritystoiminnan työllisyydestä ja palkkasummasta on pienentynyt jatkuvasti. Syinä ovat tuotantoteknologian kehityksestä ja tuottavuuden kasvusta johtuva työvoiman tarpeen väheneminen, yritysrakenteissa tapahtuneet muutokset ja vuokratyövoiman sekä koti- ja ulkomaisen alihankintatoiminnan kasvu, joka on pienentänyt oman henkilöstön tarvetta.

Suurten yritysten merkitys on huomattavin kemiallisessa metsäteollisuudessa, lääketeollisuudessa, viestintälaitteiden ja muiden elektroniikkatuotteiden valmistuksessa, öljynjalostuksessa, radio- ja televisiotoiminnassa, ilmaliikenteessä sekä posti- ja kuriiritoiminnassa. Keskittyneitä toimialoja ovat myös rahoitus- ja vakuutustoiminta, tietoliikenneala, turvallisuuspalveluala, kulkuneuvojen valmistus (laidat, yms.), metallien perusteollisuus, vesiliikenne sekä maa- ja vesirakentaminen, jos puhutaan eri toimialojen työllisyysosuuksista.

Kuvio 16. Suurten yli 250 henkilön yritysten osuus yritysten liikevaihdosta, työllisyydestä ja palkkasummasta 1993-2010, prosenttia

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

38 Suurilla yrityksillä tarkoitetaan tässä muodollisesti itsenäisiä oikeushenkilöitä eikä konserneja, sillä konserneja tarkastellaan jäljempänä tässä katsauksessa.

Yritysten kokoluokat EU:n komission määritelmän mukaan

Perinteisesti kaikki oikeushenkilöt kuten osakeyhtiöt on luokiteltu yritysten kokoluokkiin vain henkilöstön tai vaihtoehtoisesti liikevaihdon mukaan. Tosin osa pk-yrityksistä on **epäitsenäisiä yhtiöitä**, koska ne ovat osa suurempaa yritysryhmittymää eli konsernia. EU:n komission suosituksen mukaan epäitsenäiset yhtiöt eivät ole aitoja pk-yrityksiä, jos niiden pääomasta tai äänivaltaisista osakkeista 25 prosenttia on yhden sellaisen yrityksen omistuksessa tai sellaisten yritysten yhteisomistuksessa, joihin ei voida soveltaa pk-yrityksen määritelmää.

Jos yritykset luokiteltaisiin EU:n komission tilastosuosituksen mukaan, muuttuisivat yritysten kokoluokittaiset jakaumat merkittävästi. Perinteiseen pk-yrityksiä koskevaan luokitteluun verrattuna EU:n tilastosuosituksen mukainen luokitus nostaisi suurten yritysten määrää maassamme yli 5 000 yritykseen, kun niiden piiriin luetaan riippumattomuusehdon mukaisesti joukko tytär- ja osakkuusyhtiöitä. Samalla EU:n määritelmä nostaisi suurten yritysten henkilöstöosuuden yli 50 prosenttiin ja liikevaihto-osuuden yli 60 prosenttiin (Tilastokeskus, 2011a).³⁹

1.3.4 Yritysryhmittymät

Yritysrakenteita on tarkasteltu useimmiten muodollisesti itsenäisten oikeushenkilöiden ja yrittäjinä toimivien luonnollisten henkilöiden näkökulmasta. Kahden tai useamman yrityksen muodostamat **taloudelliset kokonaisuudet eli konsernit** ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Sama asia koskee tähänastisia kasvuyrittäjyyden kuvauksia, joissa ei ole otettu huomioon konserniyritysten keskinäisten liiketoimien ja yritysjärjestelyjen, kuten yhtiöittämissä vaikutuksia kasvuun. Kuitenkin kasvua tulisi verrata suhteessa konsernien ulkopuolisiin yrityksiin.

Määritelmällisesti konserni on taloudellinen kokonaisuus, jossa emoyrityksellä on yksin tai yhdessä muiden samaan konserniin kuuluvien yritysten kanssa määräämisvalta yhdessä tai useammassa muussa yrityksessä (tytäryritys). Määräämisvalta voi syntyä silloin, kun yhtiöllä on yli puolet omistetun yrityksen osakkeiden tuottamasta äänimäärästä tai omistavalla yrityksellä on oikeus nimittää tai erottaa enemmistö omistetun yhtiön hallituksesta. Konserniyrityksiä voivat olla osake- ja henkilöyhtiöt, osuuskunnat ja muut liiketoimintaa harjoittavat yhteisöt.⁴⁰

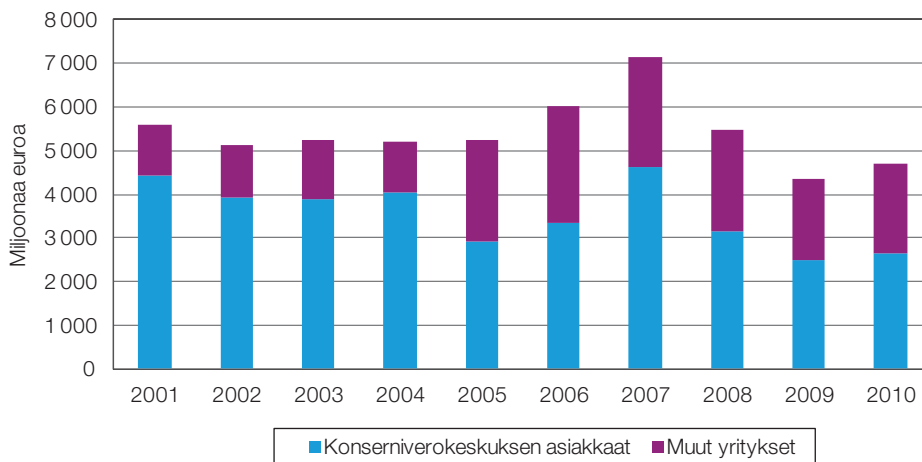
39 EU:n komission suositus (6.5.2003) pk-yritysten määritelmästä (2003/361/EY, Euroopan yhteisöjen virallinen lehti n:o L124/2003). Siinä pk-yrityksiä ovat sellaiset riippumattomuusehdon täyttävät yritykset, joiden palveluksessa on vähemmän kuin 250 työntekijää ja joiden vuosiliikevaihto on enintään 50 miljoonaa euroa tai taseen loppusumma on enintään 43 miljoonaa euroa. Pieniä yrityksiä ovat sellaiset riippumattomuusehdon täyttävät yritykset, joiden palveluksessa on vähemmän kuin 50 työntekijää ja joiden vuosiliikevaihto on enintään 10 miljoonaa euroa tai taseen loppusumma on enintään 10 miljoonaa euroa. Riippumattomia yrityksiä ovat ne, joiden pääomasta tai äänivaltaisista osakkeista 25 prosenttia tai enemmän ei ole sellaisen yrityksen omistuksessa tai yhteisomistuksessa, johon ei voida soveltaa tilanteen mukaan joko pk-yrityksen tai pienen yrityksen määritelmää.

40 Vastaavasti kunta voi muodostaa tytäryhtiöineen konsernin. Konsernin teoreettinen käsite on todellisuudessa laiveampi kuin lainsäädännön mukaan. Määräämisvalta ei ole sidottu omistajan oikeudelliseen muotoon. Konsernikokonaisuus voi muodostua yhtä hyvin yksityisen henkilön ympärille. Periaatteessa valtiokin muodostaa virastojen, liikelaitosten ja valtionyhtiöiden kanssa yhden suuren konsernikokonaisuuden.

Konserniyrittäjä voi olla velvollinen laatimaan konsernitilinpäätöksen, jos sillä on määräämisvalta toisessa yhtiössä.⁴¹ Konsernitilinpäätös käsittää konsernituloslaskelman ja -taseen sekä muut tarpeelliset liitetiedot. Sen tarkoituksena on kuvata koko konsernin toiminnan tulosta ja taloudellista asemaa suhteessa ulkopuolisiin talousyksiköihin kuin konserniyrittäjät olisivat yksi yritys. Siksi konsernitilinpäätöksestä on vähennetty konserniyrittäjien keskinäiset liiketapahtumat. Konsernitilinpäätös sisältää myös merkittävien osakkuusyrittäjien vaikutuksen konsernin tulokseen.⁴²

Konserni- ja suurten yritysten merkitystä Suomen kansantaloudessa kuvaa se, että verohallinnon konserniverokeskuksen asiakkaat maksoivat vuonna 2010 yhteensä 2,66 miljardia euroa yhteisöveroa, joka oli vajaat 60 prosenttia Suomessa maksetusta yhteisöverosta.⁴³ Vuonna 2011 konserniverokeskuksella oli 3 900 asiakasta, jotka kuuluvat 530 konserniin, jonka lisäksi asiakkaina oli 340 yksittäistä yhtiötä. Konserniverokeskuksen asiakkaiden kansantaloudellista merkitystä korostaa se, että ne työllistävät lähes joka toisen yrityksissä työskentelevän palkansaajan (Kuvio 17).

Kuvio 17. Yhteisöverojen kokonaismäärä ja konserniverokeskuksen asiakkaiden yhteisöverot 2001–2010, miljoonaa euroa

Lähde: Verohallinto.

41 Konsernitilinpäätöksen laadinnasta on säädetty kirjanpitolaisissa 1336/1997. Konsernitilinpäätöksen laatimisvelvollisuudesta on useita poikkeuksia, vaikka kirjanpitovelvollisella olisi määräysvalta toiseen kirjanpitovelvolliseen (vrt. pienet konsernit, alakonsernit, yms.).

42 Osakkuusyrittäjä on konserniin kuuluvaton yritys, jossa konserniyrittäjillä on huomattava vaikutusvalta eli yleensä vähintään viidenneksen omistus- tai äänivaltaosuus.

43 Konserniverokeskuksen toimivaltaan kuuluvat kaikki pankit ja vakuutusyhtiöt, julkisesti noteeratut yhtiöt, eurooppayhtiöt ja verohallituksen erikseen nimeämät yhtiöt. Asiakasyrittäjäksi voidaan nimetä periaatteessa joko yksittäinen yritys tai konserni, jonka liikevaihto on vähintään 50 miljoonaa euroa.

Konsernien tilastollinen määrä

Tilastokeskuksen YTR:ään on kerätty tietoja Suomessa toimivista konserneista vuodesta 1995 lukien. Konserneja ovat yritysryhmät, joilla on Suomessa konsernirakenne ja joista on laadittu konsernitiilinpäätös. Tämän lisäksi konserneihin on luettu ulkomaalaisomisteiset, monikansallisiin konserneihin kuuluvat Suomessa toimivat yritykset, vaikka niillä ei olisikaan konsernirakennetta maassamme. Vuonna 2010 YTR:ssä tilastoja oli 6 608 konsernista, joiden kokonaisliikevaihto oli 269 miljardia euroa ja työllisyys 748 000 henkeä⁴⁴ (Tilastokeskus, 2011d).

Konsernirekisterissä yritysryhmät voidaan jakaa 3-4 kategoriaan, jotka ovat täysin kotimaiset konsernit, kotimaiset monikansalliset konsernit ja ulkomaiset monikansalliset konsernit. Ulkomaiset monikansalliset konsernit voidaan jakaa edelleen konserneihin, joilla on Suomessa konsernirakenne ja niin sanottuihin tynkäkonserneihin, joilla ei ole Suomessa omaa konsernirakennetta. Konserneihin kuului yhteensä runsaat 21 900 konserniyritystä (emo- ja tytäryhtiötä), joista 70 prosenttia toimi Suomessa ja 30 prosenttia jossakin ulkomailla (Taulukot 11).

Globaalin finanssikriisin vaikutukset näkyivät heti konserneihin kuuluvien yritysten liikevaihdon ja työllisyyden kehityksessä vuosina 2008-09. Konserniin kuuluvissa yrityksissä liikevaihto lähti kuitenkin nousuun vuonna 2010, mutta henkilöstön määrä supistui edelleen. Henkilöstön määrä väheni tuntuvasti etenkin kotimaisissa monikansallisissa konserneissa vuosina 2009-10. Suomessa toimivat ulkomaalaistaustaiset konsernit eivät vähentäneet henkilöstöään yhtä paljon, vaikka niidenkin työllisyys on heikentynyt selvästi (Taulukko 12).

Taulukko 11. Konsernit ja konserniyritykset konsernityypeittäin 2010 lkm

	Konserneja, lkm	Konserniyrityksiä Suomessa, lkm	Konserniyrityksiä ulkomailla, lkm
Täysin kotimaiset	1631	6356	-
Kotimaiset monikansalliset	646	3620	5528
Ulkomaiset monikansalliset	4331	5377	1021
- konsernirakenne Suomessa	423	1469	1021
- ei konsernirakennetta Suomessa	3908	3908	-
Yhteensä	6608	15353	6549

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

44 Tilastot sisältävät yritykset, jotka ovat kuuluneet konserneihin tilastovuoden viimeisenä päivänä. Tässä liikevaihtotiedot kuvaavat Suomessa toimivien konserniyritysten summatietoja. Ne eivät vastaa konsernitiilinpäätöksissä ilmoitettua konsolidoitua liikevaihtoa, johon sisältyy myös ulkomainen liikevaihto. Tilastokeskuksen konsernirekisterin tilastot sisältävät myös ilman konsernirakennetta Suomessa toimivat ulkomaiset yritykset, mutta niiden ulkopuolelle jää kokonaan joukko pieniä konserneja, jotka eivät laadi konsernitiilinpäätöstä.

Taulukko 12. Konsernien tilastollinen määrä, henkilöstö ja liikevaihto konsernityypeittäin 2008-10

	Täysin kotimaiset	Kotimaiset monikansalliset	Ulkomaiset monikansalliset	Konsernit yhteensä
Konserneja, lkm				
- 2008	1709	597	3671	5977
- 2009	1561	614	4061	6236
- 2010	1631	646	4331	6608
Henkilöstö, lkm				
- 2008	163921	398460	237859	800240
- 2009	162080	365005	230026	757111
- 2010	169962	355789	221789	747540
Liikevaihto, milj. euroa				
- 2008	42,2	175,2	84,0	301,4
- 2009	40,9	140,3	67,7	248,9
- 2010	43,5	154,2	71,6	269,3

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

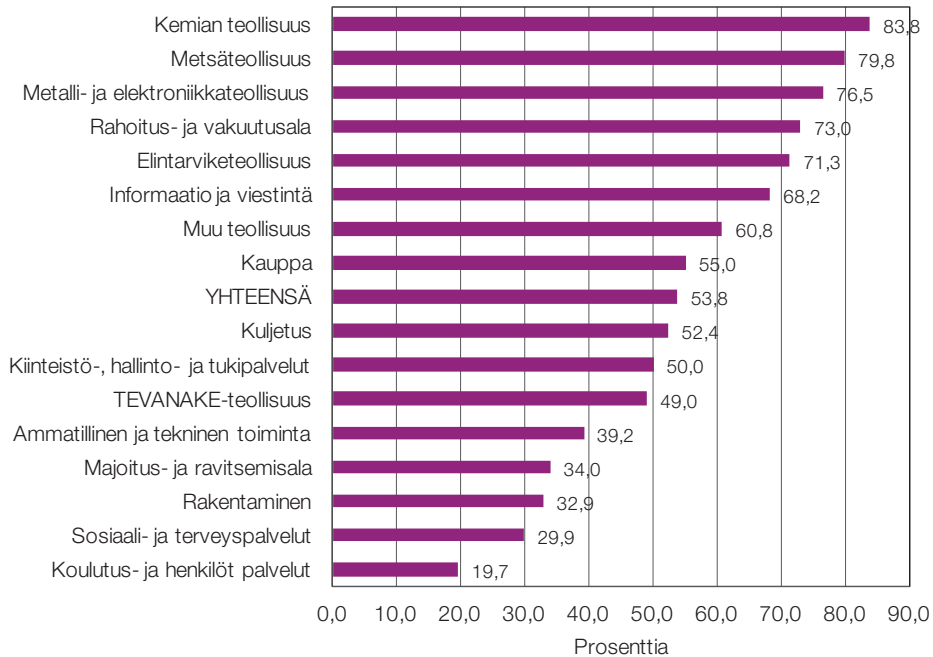
Konsernien päätoimialat

YTR:n konsernirekisterin mukaan konserneja on eniten kaupan toimialalla. Osa-syynä on, että kaupan toimialalla on paljon kansainvälisten konsernien Suomessa toimivia yksiköitä. Toiseksi eniten konserneja on teollisuudessa ja kolmanneksi eniten kiinteistö- ja liike-elämän palvelualoilla, joista pääosa kuuluu vuoden 2008 toimialaluokituksen mukaan ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan toimialoille. Liikevaihdolla ja henkilöstöllä mitaten konserneista merkittävä osa toimii kuitenkin jalostusaloilla ja etenkin metalli- ja elektroniikkateollisuudessa.

Vaikka konserniyrityksiä on vain kolme prosenttia maamme kaikista yrityksistä, niiden osuus yritysten liikevaihdosta oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan yli 70 prosenttia ja henkilöstöstä yli 50 prosenttia vuonna 2010. Oman alatoimialansa työllisyydestä konsernien osuus on suuri kemian teollisuudessa, metsäteollisuudessa ja elektroniikkatuote- ja perusmetalliteollisuudessa. Palvelualoilla konsernien työllisyysosuus on merkittävä vesi- ja ilmaliikenteessä, postitoiminnassa, tietoliikenteessä, vakuutustoiminnassa, kustannusalailla ja turvallisuuspalveluissa.

Konsernien osuus yritysten henkilöstöstä ei ole kasvanut vuosina 2008-10, mikä on osittain seurausta taloudellisesta taantumasta. Muutamilla toimialoilla kuten kaivosteollisuudessa, asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa ja maa- ja vesirakentamisessa konserneihin kuuluvien yritysten työllisyysosuus on kuitenkin nousut. Talouselämän suuryritysraportin mukaan Suomessa suurimmat konsernit olivat vuonna 2011 henkilöstöllä mitaten Nokia, Kone, Metso, StoraEnso, YIT, UPM Kymmene, Itella, Kesko, Wärtsilä, Tieto, Sanoma ja Fazer.

Kuvio 18. Konserniyritysten osuus oman päätoimialansa henkilöstöstä 2010, prosenttia

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

1.4 Alkutuotannon yritystoiminta ja sivuelinkeinot

Suomessa maatilojen määrä on vähentynyt 2000-luvulla ja keskimääräinen tilakoko on kasvanut. Maatilojen määrä on vähentynyt etenkin kotieläintaloudessa tai yhdistetyssä kotieläintaloudessa ja kasvinviljelyssä. Tilakoon kasvun myötä perinteisten perheviljelmien tilalle ovat tulleet pientyönantajina toimivat yhtiömuotoiset yritykset. Maatiloilla on tapahtunut samanaikaisesti erikoistumista alkutuotannossa ja monialaistumista. Monialaistuminen tarkoittaa, että jo joka kolmas maatila harjoittaa alkutuotannon rinnalla muuta elinkeinotoimintaa jalostus- ja palvelualoilla.

Alkutuotannon yrityksillä tarkoitetaan tässä katsauksessa yrityksiä, jotka tilastoituivat virallisen vuoden 2008 toimialaluokituksen mukaan toimialoille A (maa-, metsä- ja kalatalous). Tilastokeskuksen YTR:ssä tapahtuneen tietopohjan laajennuksen ansiosta maatalouden yrityksistä oli ensimmäistä kertaa kattavaa tilastotietoa vuodelta 2007, jolloin vuositilastojen piiriin otettiin ne maatalousyritykset, joiden tuotot maataloudesta ylittivät tilastorajan (9 979 euroa vuonna 2010). Aiemmin YTR:ään olivat sisällyttäneet vain ne maatilat, joilla oli palkattua työvoimaa.

Yhteensä alkutuotannossa toimi Suomessa noin 56 400 yritystä ja 57 250 toimipaikkaa vuonna 2010. Toimipaikkojen henkilöstö oli 68 000 henkeä. Varsinaisen maatalouden osuus alkutuotannon toimipaikoista oli 89 prosenttia ja työllisyydestä 78 prosenttia. Maatalouden yritykset voidaan jakaa toimialaluokituksen mukaan kolmeen alatoimialaan, jotka ovat kasvinviljely ja puutarhatalous, kotieläintalous sekä yhdistetty kasvinviljely ja kotieläintalous, joka on merkittävin maatalouden alatoimiala toimipaikkojen ja henkilöstön määrällä mitattuna (Taulukko 13).

Runsaat 80 prosenttia alkutuotannon yrityksistä on perinteisiä elinkeinonharjoittajien omistamia maatiloja, joiden yritysmuoto on YTR:n mukaan luonnollinen henkilö. Maatilojen määrän vähenemisen, tilakoon suurenemisen ja erikoistumisen myötä maa- ja metsätalouteen on syntynyt osakeyhtiömuotoisia yrityksiä, jotka toimivat pientyönantajina. Elinkeino on kehittynyt kohti tavanomaista yrittäjyyttä, kun perhevilljelmään perustuva maatilatalous on vähentynyt. Yhtiömuotoiset yritykset muodostavat jo kolmanneksen alkutuotannon henkilöstöstä.

Vuonna 2010 alkutuotannon yritysten määrä supistui Tilastokeskuksen YTR:n tilastojen mukaan noin 500 yrityksellä. Yritysten määrän väheneminen koski kotieläintaloutta sekä yhdistettyä kasvinviljelyä ja kotieläintaloutta. Sen sijaan yritysten määrä kasvoi kasvinviljelyssä. Kehitys heijastaa osaltaan maataloudessa käynnissä olevaa rakennemuutosta, joka on merkinnyt erikoistumista kasvinviljelyssä ja kotieläintalouden supistumista. Lisäksi yritysten määrä on kohonnut metsä- ja kalataloudessa sekä maa ja metsätaloutta palvelevassa toiminnassa.

Taulukko 13. Alkutuotannon yritykset ja toimipaikat vuonna 2010, lkm

	Yrityksiä, lkm	Toimipaikkoja, lkm	Toimipaikkojen henkilöstö, lkm
Maatalous	50933	50983	52947
- Kasvinviljely	19871	19892	16085
- Kotieläintalous	11325	11337	15255
- Yhd. kasvinviljely ja kotieläintalous	18984	18985	20674
- Muu maa- ja riistatalous	753	769	933
Metsätalous	4762	5528	14142
Kalatalous	708	741	665
Yhteensä	56403	57252	67754

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Sivutoiminen yrittäjyys yleistä

Elinkeinoharjoittajapohjaisessa toiminnassa alkutuotannon yritysten määrä on suurempi kuin henkilöstö. Tämä osoittaa, että merkittävä osa toiminnasta on osa-aikaista tai sivutoimista. YTR:n vuositilastot eivät suoraan kerro koko totuutta sivutoimisesta yrittäjyydestä, sillä osa tilastovuonna toimineista sivutoimisista yrityksistä on jäänyt vuositilastojen ulkopuolella. Vuotta 2010 koskevat laskelmat

kuitenkin osoittavat, että alkutuotannossa toimi 14 270 sivutoimista yritystä. Luku sisältää myös vuositilastojen ulkopuolelle jääneitä yrityksiä (5 510 kpl).

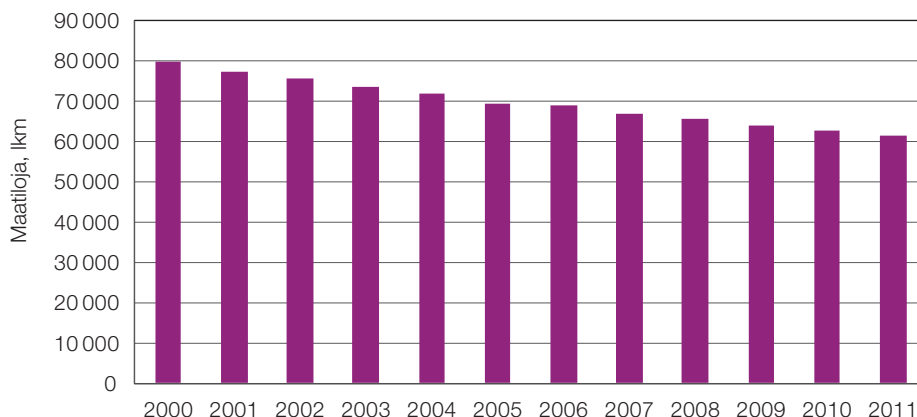
Sivutoimisilla yrityksillä tarkoitetaan yrityksiä, joiden toiminta-aika ylitti vuonna 2010 puoli vuotta ja joiden henkilöstö oli 0,1-0,5 henkeä vuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna. Tilastovuonna aloittaneet ja lopettaneet yritykset on rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Sivutoimiset yritykset voidaan jakaa YTR:n vuositilastoihin sisältyviin ja niiden ulkopuolelle jääneisiin yrityksiin. Näitä erottaa toisistaan se, että vuositilastojen ulkopuolelle jääneissä yrityksissä liikevaihto tai maataloustulo ei ole ylittänyt tilastoon pääsyn alarajaa (9 979 euroa vuonna 2010).⁴⁵

Maatilojen määrän kehitys

Vuonna 2011 Suomessa oli 61 600 toimivaa maatilaa, mikä oli 18 200 tilaa vähemmän kuin vuosituhaten vaihteessa. Maatiloista 88 prosenttia oli yksityishenkilöiden omistuksessa. Joka kymmenes maatila oli perikunnan tai maatalousyhtymän hallussa. Maatilojen määrä on puolittunut vuodesta 1990. Maatilojen määrän pieneneminen on ollut 2000-luvulla kuitenkin maltillisempaa kuin 1990-luvulla, jolloin 50 000 maatilaa lopetti toimintansa. Aktiiviset maatilat ovat vähentyneet sitä mukaa, kun suuret viljelijäikäluokat ovat tulleet eläkeikään (Kuvio 19).

Maatilojen määrä on supistunut eniten kotieläintaloudessa. Lypsykarjataloutta ja sikataloutta harjoittavien tilojen määrä on puolittunut 2000-luvulla. Kasvinviljelyssä kehitys on ollut hitaampaa. Melkein kahdella kolmasosalla maatiloista on päätuotantosuuntana kasvinviljely ja kolmasosalla kotieläintalous. Kotieläintalouden vahvinta aluetta ovat Pohjois-Savon, Pohjois-Karjalan ja Kainuun ELY-keskusalueet, joissa yli 40 prosenttia maatiloista harjoittaa lypsykarjataloutta tai muuta nautakarjataloutta. Muilla alueilla päätuotantosuuntana on viljanviljely.

Kuvio 19. Aktiivimaatilojen määrä 2000-2011

Lähde: Tike.

45 Edellä mainituilla tavoilla määritelty 22 prosenttia alkutuotannon yrityksistä oli sivutoimisia vuonna 2008.

Maatilarakenne ja tilojen muu yritystoiminta

Tike:n tilastojen mukaan suomalaisten maatilojen maapinta-alasta metsämaata oli 3,1 miljoonaa, peltomaata 2,3 miljoonaa ja luonnonniittyjä ja muuta maata noin 0,8 miljoonaa hehtaaria vuonna 2011. Suomalaisten maatilojen keskipinta-ala oli jo 37,4 hehtaaria peltoa. Vuodesta 2000 lukien keskipinta-ala on kohonnut yhdeksällä hehtaarella. Nuoret viljelijät pitävät hallussaan keskipinta-alalla mitattuna suurimpia maatiloja. Yli sadan peltohehtaarin tiloja on nyt runsaat kuusi prosenttia maatiloista ja niiden osuus maatilojen peltopinta-alasta on jo neljäsosa.

Peltopinta-alan kasvun taustalla ovat osittain vuokrapellot. Vuokrapeltoja on 60 prosentilla maatiloista ja ne muodostavat maatilojen peltopinta-alasta kolmasosan. Eniten vuokrapeltoa on nuorilla viljelijöillä. Aktiivimaatilojen määrän pienenemisestä huolimatta peltopinta-ala oli vuonna 2011 suurempi kuin 2000-luvun alussa. Varsinkin leipäviljan tuotantoala on kasvanut, peltomaan hinta on kohonnut ja viljakaupan markkinalähtöisyys on lisääntynyt, joskin viljelyn piirissä oleva peltopinta-ala ja viljasato voi vaihdella merkittävästi vuosittain.

Suomalaisten maatilojen erityispiirteenä on maataloustuotannon erikoistuminen. Kasvintuotantotilat näyttävät erikoistuvan yhä enemmän kahteen tai kolmeen pääasiallisesti tuotettavaan kasvilajiin ja kotieläintilat keskittävät tuotantonsa entistä useammin yhden eläinlajin varaan, mikä on vähentänyt varsinaisen maataloustuotannon moninaisuutta. Toisaalta samanaikaisesti maatilojen tuotantotoiminta on moninaistunut uudella tavalla. Tämä tarkoittaa, että maatilatalouden rinnalle on tullut muuta yritystoimintaa, eli **monialaisten maatilojen** määrän on kasvanut.

Maatilojen monialaistuminen on liittynyt palvelualojen liiketoimintaan, kuten koneurakointiin, matkailuun, hevosalaan ja hoiva-alaan tai pienimuotoiseen kauppaan ja teolliseen toimintaan. Maa- ja metsätalousministeriö MMM:n tietopalvelukeskus Tike:n tilastojen mukaan noin 19 530 maatilaa, eli 31 prosenttia kaikista toimivista maatiloista harjoitti maa- ja metsätalouden rinnalla muuta yritystoimintaa vuonna 2010. Monialaisten maatilojen osuus on maassamme EU:n korkein. Eniten monialaisuutta tavataan suurilla viljatililla ja hevostiloilla.

Keskimäärin muun yritystoiminnan taloudellinen merkitys on kuitenkin pientä työajalla ja liikevaihdolla mitattuna. Noin 40 prosentissa monialaisia tiloja muun yritystoiminnan liikevaihto jäi alle 10 000 euroon vuonna 2010. Siten toiminta vain täydentää perusmaataloutta. 35 prosentilla liikevaihto oli 10 000-50 000 euroa. Vain runsaalla viidenneksellä liikevaihto nousi yli 50 000 euroon ja kymmenyksellä 100 000 euroon. Alueellisesti monialaisia tiloja on eniten kaupunkien läheisyydessä ja harvaan asutuilla alueilla, mutta ei niinkään ydinmaaseudulla.

Pienimuotoisuudesta kertoo se, että vain osa tiloista on yhtiöittänyt muun yritystoiminnan elinkeinoverolain (EVL) alaiseksi toiminnaksi. Muuta yritystoimintaa verotetaan yleensä maatilatalouden tuloverolain mukaan, koska toiminta on usein kytköksissä tilalla harjoitettavaan maatalouteen ja siihen käytetään tilan kalustoa, rakennuksia ja tuotteita. Muuhun yritystoimintaan osallistui 22 600 viljelijäperheenjäsentä ja 9 100 ulkopuolista palkansaajaa vuonna 2010. Henkilövuosiksi muutettuna toiminta työllisti 7 400 viljelijäperheenjäsentä ja 4 800 palkansaajaan.

Pienimuotoisuudestaan huolimatta muulla yritystoiminnalla voi olla ratkaiseva merkitys maatalan säilymiselle aktiivisena, mikä on tärkeää maaseutualueiden ja maataloustuotannon tulevaisuutta ajatellen. Maatilojen aineelliset ja inhimilliset voimavarat ovat myös merkittävä potentiaali uuden yritystoiminnan viriämiselle (Vihinen ja Vesala, 2007). Monialaiset maatilat kilpailevat muiden maatilojen kanssa ja muulla yritystoiminnallaan ilman maatilataustaa toimivien yritysten kanssa, mikä tekee yritysten toimintaympäristö varsin haastavaksi.

Monialaisten maatilojen toimialat

Noin 45 prosenttia monialaisista maatiloista harjoittaa koneurakointia pääasiallisena maatalouden ulkopuolisena yritystoimintana (Taulukko 14). Urakointiin luettaan lumen auraus ja teiden kunnossapito, bioenergiaurakointi, maa- ja metsätalousurakointi ja rakennusmaan raivaus, purku ja pohjarakentaminen. Maatiloilla tapahtuva teollinen toiminta, jota harjoitti vajaa neljännes tiloista, koostuu lähinnä maatiloilta saatavien maataloustuotteiden jatkojalostuksesta elintarvikkeiksi, puutavaran jatkojalostuksesta sahatavaraksi ja rakennuspuusepäntuotteiksi sekä energia-tuotannosta, jonka raaka-aineena käytetään pääasiassa puuta ja turvetta.

Taulukko 14. Monialaiset maatilat päätoimialoittain 2010

Pääasiallinen toimiala:	Maatiloja, lkm	Osuus, %
Muu alkutuotanto	981	5,0
Teollisuus	2747	14,1
- <i>Energian tuotanto</i>	907	
- <i>Puunjalostus</i>	583	
- <i>Elintarvikkeet</i>	479	
- <i>Muu teollisuus</i>	778	
Rakentaminen	438	2,2
Kauppa	850	4,4
Matkailu-, majoitus- ja virkistyspalvelut	1728	8,8
- <i>Lomamökkien vuokraus</i>	1021	
- <i>Ratsastustallitoiminta</i>	288	
- <i>Muu matkailu- ja virkistyspalvelut</i>	419	
Koneurakointi	8896	45,6
- <i>Maatalouskoneurakointi</i>	3380	
- <i>Lumen auraus, teiden kunnossapito</i>	2584	
- <i>Maanrakennustyöt</i>	1684	
- <i>Metsäkoneurakointi</i>	937	
- <i>Muu koneurakointi</i>	311	
Muut palvelut	3169	16,2
- <i>Hevostalouden palvelut</i>	888	
- <i>Kuljetuspalvelut</i>	428	
- <i>Liike-elämän palvelut</i>	363	
- <i>Muut palvelut</i>	1490	
Erittelemätön toimiala	721	3,7
Yhteensä	19530	100,0

Lähde: Maatilojen muu yritystoiminta, Tike.

Viisi prosenttia tiloista toimi maa- ja metsätalouden ulkopuolisessa alkutuotannossa, kuten kalastuksessa, poronhoidossa ja turkistarhauksessa. Neljällä prosentilla oli pienimuotoista kauppaa. Matkailu-, majoitus- ja virkistyspalveluja tuottaa joka kymmenes monialainen maatila, jos ratsastustallitoiminta sekä virkistyskalastus ja retkeily lasketaan mukaan. Loput monialaisista maatiloista jakaantuvat muille palvelualueille, joista tärkeimpiä ovat hevos- ja hevostalouteen liittyvät palvelut, kuljetustoiminta, hoito- ja hoivapalvelut sekä erilaiset liike-elämän palvelut

Monilla maatiloilla harjoitetaan myös useita toimialoja samanaikaisesti, kuten esimerkiksi koneurakointia ja matkailua. Asiasta kertoo se, että teollisuutta harjoitti vuonna 2010 pääasiallisena maatalouden ulkopuolisena toimintana 2 750 maatilaa, mutta yhteensä teollista jalostustoimintaa oli 4 850 tilalla. 2000-luvulla hevos- ja hevostalouteen liittyvien palvelujen ja koneurakoinnin merkitys maatalouden pääasiallisen muuna yritystoimintana on kasvanut. Sen sijaan matkailu- ja majoituspalvelujen, kaupan sekä elintarvikkeiden jatkojalostuksen merkitys on vähentynyt.

2 Yritystoiminnan uusiutuminen ja kasvu

2.1 Yrityskannan vaihtuvuus

Toimintansa aloittaneiden yritysten määrä kääntyi nousuun ja toimintansa lopettaneiden yritysten määrä aleni tuntuvasti vuonna 2010. Tosin uusien aloittaneiden yritysten määrän kasvu taittui jo vuonna 2011 ja lopettaneiden yritysten määrä kohosi taantumavuosia edeltävälle tasolle. Samanaikaisesti yritysten tilastollinen vaihtuvuus kuitenkin on alentunut maassamme, mikä on vähentänyt yrityskannan tarpeellista uudistumista ja sitä kautta kansantalouden dynamiikkaa.

Yrityskannan vaihtuvuudessa on suuria toimialakohtaisia eroja. Vaihtuvuus on suurta majoitus- ja ravitsemisalalla sekä koulutus- ja henkilöpalveluissa. Osa korkeasta vaihtuvuudesta voi johtua näillä palvelualoilla yritystoiminnan alhaisesta aloittamis- ja lopettamiskynnyksestä tai jopa epäterveistä ilmiöistä. Tällä ei ole kansantaloutta eteenpäin vieviä heijastusvaikutuksia, kuten vaihtuvuudella korkean teknologian tuotteiden valmistuksessa ja osaamisintensiivisissä liike-elämän palveluissa.

2.1.1 Vaihtuvuuden merkitys kansantaloudelle

Kansantalouksien tuotantorakenteen muutokseen vaikuttavat erot yritysten kasvunopeuksissa sekä yrityskannan vaihtuvuus, mikä tarkoittaa uusien yritysten tuloa ja vanhojen yritysten poistumista markkinoilta. Maiden kilpailukyvyyn kannalta yrityskannan vaihtuvuudella ja sen esteiden poistamisella on suuri merkitys. Kansainvälisten tutkimusten mukaan dynaaminen yrityskehitys, jossa mahdollisimman moni uusi liikeidea pääsee todelliseen markkinastetiin, on läheisessä yhteydessä makrotalouden suorituskykyä kuvaaviin myönteisiin suureisiin.

Vilkas yritysten vaihtuvuus on osoitus kansantaloutta eteenpäin vievästä muutosvoimasta. Yrityskannan uusiutuminen heijastaa parhaimmillaan koko talouden uudistumiskykyä ja innovatiivisuutta, mikä on kilpailukyvyyn perusta. Yrityskannan vaihtuvuus liittyy läheisesti **innovaatioihin**, jotka ovat tärkein tuottavuuden kasvutekijä. Tällä ei tarkoiteta pelkästään tuotantoteknologiaa, vaan myös uusia innovatiivisia tuotteita ja palveluja, uudenlaista työn organisoitua, edistyksellisiä työolosuhteita tai uusia liiketoimintamalleja ja ansaitsemistapoja.

Yleisenä kehityssuuntana on, että viime vuosikymmeninä yritysten kasvu ja kehitys on tullut entistä turbulentimmaksi. Lisääntyvä kansainvälinen kilpailu, nopea tekninen kehitys, talouden rakennemuutos perinteisistä tuotteista huipputeknologiaan ja palveluihin, tuotantotapojen muuttuminen ja talouden sääntelyn purkaminen ovat kaikki lisänneet yrityskannan vaihtuvuutta. Vaihtuvuutta voivat lisätä

suhdannevaihtelut ja ulkoiset tekijät, kuten lainsäädännössä tapahtuvat muutokset, joiden seurauksena uusille yrittäjille ja toimialoille on syntynyt kasvualustaa.

GEM-tutkimusten mukaan Suomessa on kuitenkin melko vähän voimakkaan innovatiivista uutta yritystoimintaa.⁴⁶ Varhaisen vaiheen yritykset tuovat vain harvoin markkinoille uusia tuotteita ja palveluja, jotka eivät kohtaa suoraan kilpailua muilta yrityksiltä tai jotka ovat kokonaan uusia asiakkaille. Kaiken kaikkiaan vain joka viides uusi yritys oli voimakkaasti innovatiivinen siten, että yrityksellä on ainutlaatuisia tuotteita ja palveluja tai yrityksellä ei ole kilpailijoita. Tämä osuus jää Suomessa kaikkien GEM-maiden (54 maata) keskiarvon alapuolelle (GEM, 2011).

Tutkimusten mukaan markkinoilla toimivien yritysten vaihtuvuudella ja yrityskannan uudistumisella on suuri vaikutus työmarkkinoilla ja työn tuottavuuden⁴⁷ kasvuun (OECD 2003). Suomessa vaihtuvuutta ja työn tuottavuutta lisäsi merkittävästi esimerkiksi 1990-luvun alun talouslama, jolloin tehottomien yritysten poistuminen markkinoilta antoi tilaa uusien elinkelpoisten yritysten kasvulle ja toimialojen uudelleen järjestäytymiselle. Samansuuntainen kehitys voi toistua meneillään olevan taloudellisen matalasuhdanteen seurauksena.

Yrityskannan luovan tuhon vaikutukset näkyvät nopeasti työmarkkinoilla, joissa tapahtuvat muutokset voivat olla dramaattisemmat kuin muutokset yritys- ja toimialarakenteissa, mikäli muutoksia ei haluta estää vanhoja rakenteita tukemalla, kun esimerkiksi työttömyys uhkaa nousta liian suureksi. Asiaa on mitattu **työpaikkojen vaihtuvuutena**. Tällä tarkoitetaan summaa syntyneistä työpaikoista niissä yrityksissä, jotka ovat lisänneet työvoimaansa ja hävinneistä työpaikoista niissä yrityksissä, jotka ovat vähentäneet työvoimaansa (Ilmakunnas, 1999).

Työpaikkojen vaihtuvuus on tärkeä tekijä teknisessä kehityksessä ja tuottavuuden nousussa. Uudet työpaikat edustavat yleensä korkeampaa teknologiaa ja niiden työntekijät ovat koulutetumpia, kun taasen häviävillä työpaikoilla on yleensä tehotomampi teknologia ja vähemmän koulutettuja työntekijöitä. Vaihtuvuus voi lisätä tuottavuutta, vaikka suuresta vaihtuvuudesta aiheutuu myös kustannuksia. Vaihtuvuus varmistaa parhaiten sen, että uudet kasvavat yritykset löytävät tarpeisiinsa sopivat työntekijät ja työntekijät saavat haluamansa työpaikat (Ilmakunnas, 1999).

Esimerkiksi Nokian käynnissä oleva suuri rakennemuutos voi lisätä korkeaan osaamiseen liittyvää tietotekniikka-alan työpaikkojen vaihtuvuutta maassamme. Nokialta vapautuva henkilöstö laajentaa työvoiman tarjontaa tietotekniikka-alalla, mikä voi merkitä myönteistä kasvusysäystä muissa jalostus- ja palvelualojen yrityksissä ja julkisen hallinnon organisaatioissa. Nokiasta ja sen alihankkijoista irtautuvat osaajat ovat vahvoja tietotekniikka-alan ammattilaisia, joilla on monipuolista kokemusta myös kansainvälisestä liiketoiminnasta.

46 GEM-tutkimuksissa uusia yrittäjiä (yrittäjäksi ryhtymisen aktiivisuus aikuisväestöstä) ovat henkilöt, jotka ovat olleet aktiivisesti aloittamassa yritystoimintaa kuluneiden 12 kuukauden aikana tai jotka toimivat yrittäjänä omassa alle 42 kuukautta toiminnassa olleessa uudessa yrityksessä.

47 Määritelmällisesti tuottavuudella tarkoitetaan tuotannon määrän ja tuotantopanosten välistä suhdetta, eli käytännössä sitä, kuinka tehokkaasti tuotantopanoksia tuotannossa yhdistetään.

2.1.2 Aloittaneet ja lopettaneet yritykset Suomessa

Seuraavassa kuvattavat yrityskantaa koskevat tiedot perustuvat Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin (YTR) tilastoihin. Tulokannassa tulee ottaa huomioon se, että yritysten aloitus- ja lopetustiedot ovat osin hallinnollisia sisältäen yritysten niin sanottuja epäaitoja liiketoiminnan aloituksia ja lopetuksia. Osalla aloittaneista yrityksistä tuotannontekijät ja suhteet markkinoihin eivät siis ole täysin uusia. Uusyrittäjyys on tilastollisesti hankala määrittelykysymys, sillä huomattava osa ”aitojen” uusien yritysten perustajista on **sarja- ja portfolioyrittäjiä**.⁴⁸

Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti Virke:n tutkimuksen mukaan 47 prosenttia vuonna 2009 perustetuista osakeyhtiöistä oli sellaisia, joiden taustalla oli aiemmin saman toimialan yrityksissä toimineita vastuuhenkilöitä (yrittäjiä)⁴⁹. Mahdolliset yritysmuodon muutokset selittävät vain osan portfolioyrittäjien tai sarjayrittäjien eli toimialalla aiemmin toimineiden yrittäjien (yritystoiminnan jatkajat) uusista osakeyhtiöistä. Pääosa vanhoista yrittäjistä oli toiminut vastuuhenkilönä samassa asemassa aiemmin samalla toimialalla toimineessa osakeyhtiössä.

Ainoastaan 53 prosenttia vuonna 2009 perustetuista kaikista uusista osakeyhtiöistä oli ensimmäistä kertaa toimialalla yrittäjinä toimineiden perustamia. Kuljetusala oli esimerkki toimialasta, jossa ensimmäistä kertaa yrittäjinä toimineiden osuus oli alle 40 prosenttia uusien osakeyhtiöiden yrittäjistä. Selvästi keskimääräistä enemmän uusia yrittäjiä löytyi puolestaan koulutuksen ja henkilöpalvelujen toimialoilta, rahoitus- ja vakuutusosalta sekä kiinteistö-, hallinto- ja tukipalveluista. Näillä palvelualoilla uusien yrittäjien osuus nousi yli 60 prosenttiin.

Tilastokeskuksen YTR:n tilastoissa yritys merkitään aloittaneeksi silloin, kun siitä tulee arvonlisäverovelvollinen tai työnantaja. Yritys voi kirjautua tilastoon aloittaneeksi myös yhtiöittämisen tai fuusion seurauksena tai toiminimimuotoisen yrityksen muuttuessa yhtiömuotoiseksi, jolloin se saa uuden yritystunnuksen. Yritys katsotaan lopettaneeksi, kun se lakkaa toimimasta sekä työnantajana että arvonlisäverovelvollisena, ja vanha yritystunnus lopetetaan. Toimintansa lopettaneeksi yritys voidaan katsoa myös silloin, kun se sulautuu toiseen yritykseen.⁵⁰

Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilasto on muuttunut vuodesta 2007 alkaen. Aiemmin tilastot laadittiin YTR:iin merkittyjen aloitus- ja lopetustietojen pohjalta. Uudessa menetelmässä tiedot tuotetaan pääosin verohallinnon rekisteröintitietojen pohjalta. Tilaston kohdejoukko on samalla laajentunut kiinteistön käyttöoikeuden luovutuksesta arvonlisäverovelvollisiin yrityksiin. Tilastojen katvealueeseen jäävät pienet alkutuotannon yritykset ja arvonlisäverottomia palveluja tuottavat sosiaali- ja terveystalvelujen yritykset, jotka eivät toimi työnantajina.

48 Peräkkäistä yritystoimintaa pyörittävää yrittäjää kutsutaan sarjayrittäjäksi, mutta samaan aikaan useampaa yritystä pyörittävää kutsutaan portfolioyrittäjäksi.

49 Helsingin Sanomat: Uusille osakeyhtiöille kertyy nopeasti verovelkaa (artikkeli 19/09/2010).

50 Yli 18 kuukauden toimimattomuuden jälkeen aktivoituva yritys määritetään uudestaan aloittaneeksi ja edeltävä lopetustieto jää voimaan. Mikäli lopettaneeksi merkitty yritys aktivoituu ennen 18 kuukauden ajan täyttymistä, lopetustieto kumotaan ja yritys katsotaan toimivaksi koko ajanjaksolla.

Yrityskannan kokonaisvaihtuvuus, eli aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten yhteenlaskettu prosenttiosuus yrityskannasta kohosi vuosina 2002-08. Suhdannekäännä näkyi vuosina 2008-09, jolloin toimintansa aloittaneiden määrä väheni ja lopettaneiden yritysten määrä kasvoi suuremmaksi kuin koskaan aiemmin. Vuonna 2010 koetun lyhyen myönteisen kehityksen jälkeen aloittaneiden yritysten määrä on kääntynyt uudelleen laskuun. Yrityskannan nettolisäys on pienentynyt, kun myös lopettaneiden yritysten määrä on nousussa (Taulukko 15).

Taulukko 15. Aloittaneet ja lopettaneet yritykset 1995–2011 (pl. alkutuotanto)

	Aloittaneet yritykset, lkm	Lopettaneet yritykset, lkm	Nettolisäys, lkm	Yrityskannan vaihtuvuus, %
1995	27196	15059	12137	19,5
1996	24946	16234	8712	18,1
1997	25857	15795	10062	17,5
1998	24415	19098	5317	17,6
1999	23123	19638	3485	17,0
2000	23498	20044	3454	17,1
2001	22751	19953	2798	16,6
2002	23071	19404	3667	16,3
2003	25274	20156	5118	17,1
2004	27462	21460	6002	17,9
2005	29149	20687	8462	17,8
2006	32109	21617	10492	18,4
2007	34399	22520	11879	18,7
2008	33564	26314	7250	19,0
2009	30064	25257	4867	17,4
2010	32153	20755	11398	16,3
2011	31312	22388	8924	16,0

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

2.1.3 Vaihtuvuus toimialoitain

Toimialojen väliset erot vaihtuvuudessa ovat suuria. Seuraavassa tarkastelun kohteena ovat vuoden 2009 tammikuun ja vuoden 2011 kesäkuun välillä toimintansa aloittaneet ja lopettaneet yritykset. Vaihtuvuus on suurempaa palvelualoilla ja rakentamisessa kuin teollisuudessa ja kuljetusalalla, joissa aloittamiskynnys on pääomavaltaisuudesta johtuen usein korkeampi. Suhteellisesti suurinta vaihtuvuus oli **majoitus- ja ravitsemisalalla**, joskin yritysten määrän nettolisäys (aloittaneet miinus lopettaneet) on jäänyt toimialalla keskiarvoa pienemmäksi (Kuvio 20).

Yritysten määrän nettolisäys oli suurinta **koulutus- ja henkilöpalveluissa**, kuten urheilu-, liikunta- ja virkistyspalveluissa. Varsinkin liikunta-alan yritysten määrä on lisääntynyt, mikä johtuu vapaa-ajan kulutusrakenteen muutoksista ja kuluttajien ostovoiman myönteisestä kehityksestä. Kuntien ostopalvelutoiminta ja julkisen

terveydenhuollon palvelujen saatavuusongelmat ovat lisänneet myös **sosiaali- ja terveystaloudessa** yritysten määriä, joskin sosiaalipalveluyritysten voimakkaasti nettolisäys on takanapäin ja ala on keskittymässä suuriin yrityksiin.

Sosiaali- ja terveystaloudella tarkasteltaessa kannattaa ottaa huomioon, että osa toiminimuotoisista yhden yrittäjän mikroyrityksistä on voinut jäädä tilastollisen kuvauksen katveeseen. Vaihtuvuus on korkea myös **informaatio- ja viestintäpalveluissa**, joiden kantavina osina ovat muiden toimialojen ja julkisyhteisöjen kannalta tärkeät tietotekniikka- ja tietoliikennepalvelut. Toimialaan luetaan nykyisin kustannusala ja merkittävä osa Suomen digitaalisista sisällöntuottajista (peliteollisuus, elokuvien ja tv-ohjelmien tuotanto, yms.).

Yritysten määrän nettolisäys on ollut perinteisesti huomattavaa **ammattilaisen ja teknisen toiminnan** toimialalla, joka koostuu pääosin osaamisintensiivisistä liikelämän palveluista (**Knowledge Intensive Business Services, KIBS**). KIBS-yritysten uusiutuminen on tärkeää, koska niillä on omaa painoarvoaan suurempi vaikutus muiden yksityisten toimialojen tuottavuuden nousuun ja kasvuun (ks. tarkemmin luku 7). Lisäksi vaihtuvuus on suurta **rahoitusta palvelevassa toiminnassa**, mutta toimialan osuus maamme yrityskannasta on pieni.

Rakentamisessa pienten alihankintayritysten määrä lisääntyi voimakkaasti edellisen nousukauden aikana. Alan yrityskannan vaihtuvuutta nostivat toiminimiyritysten perustamiset ja lopettamiset. Rakennusala luonnehtivat pitkät alihankintaketjut, sillä pääurakoitsijat eivät halua sitoutua omiin työntekijöihin suhdannevaihtelujen vuoksi, vaan käyttävät joustavia alihankintapalveluja. Nytemmin kotimaisten yritysten uusperustantaa on hillinnyt rakennustuotannon hidastunut kasvu ja hintakilpailukykyisten ulkomaisten rakennusliikkeiden rantautuminen maahamme.

EU:n palvelujen vapaan liikkuvuuden puitteissa toimivat ulkomaiset rakennusliikkeet tai palveluyritykset eivät sisälly Tilastokeskuksen YTR:n tilastojen piiriin. Sama asia koskee ulkomaisten yritysten palveluksessa työskenteleviä lähetettyjä työntekijöitä, jotka jäävät Tilastokeskus työllisyystilastojen ulkopuolelle. Pelkästään rakennustyömaille lähetettyjen työntekijöiden määrä lasketaan kymmenissä tuhansissa. Ulkomaisten työntekijöiden määrä lisääntyi edellisen nousukauden aikana, mutta heidän määränsä ei ole alentunut paljon senkään jälkeen.

Kaupassa yritysten määrän lisäys on painottunut vähittäiskauppaan, mikä johtuu osittain ulkomaisten ketjujen etabloitumisesta ja laajentumisesta maassamme. Eräillä teollisuuden toimialoilla on enemmän lopettaneita kuin aloittaneita yrityksiä, ja yrityskannan nettokasvu on vaatimatonta ympäristö- ja energiahuoltoa lukuun ottamatta. Ilman menestyvää teollisuutta ja erityisesti vahvaa kotimaista vientiä yksityisten palvelualojen kasvu ja kehitys on myös vaikeaa, koska merkittävä osa palvelutuotannosta on riippuvaista teollisuuden alihankintatöistä.

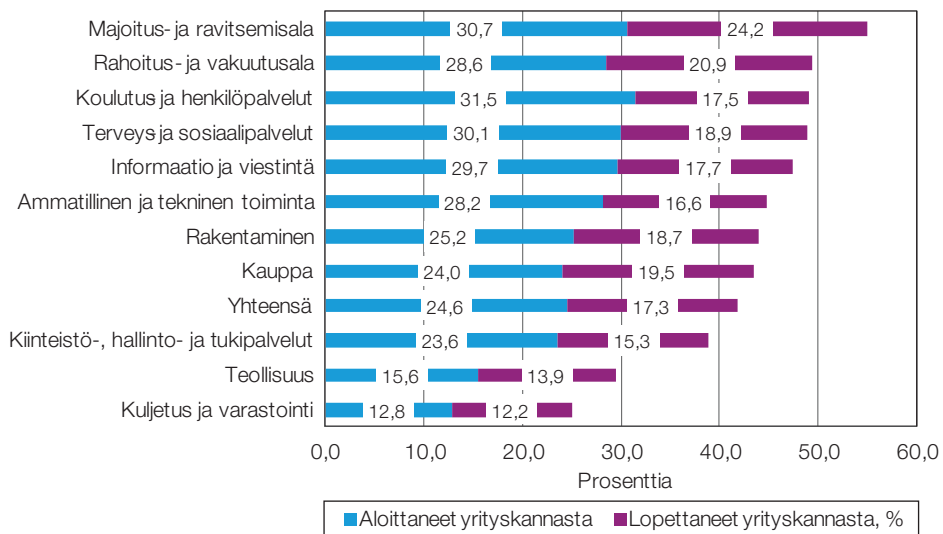
Kuljetuksessa kehitys on kahdensuuntaista. Tieliikenteessä pienten yritysten määrä on pudonnut kovassa ulkomaisessa kilpailussa. Linja-autoliikenteessä maaseudun ja harvaanasuttujen alueiden väestön väheneminen sekä autoistuminen ovat pienentäneet liikennöitsijöiden määriä. Kuljetusta palvelevassa toiminnassa,

kuten kuljetusvälytyksessä yritysten määrä on lisääntynyt ulkomaan- ja välityskau-
pan lisääntymisen myötä. Kokonaisuudessaan yritysten määrän nettokasvu ja yritys-
kannan vaihtuvuus on kuljetuksessa pienempää kuin muilla päätoimialoilla.

Kaikien kaikkiaan yrityskannan kokonaisvaihtuvuus oli 41,9 prosenttia ilman
alkutuotannon toimialoja vuosina 2009–2011. Siitä kaupan, majoitus- ja ravitsemis-
toiminnan sekä rakennusalan osuus oli yhteensä 17 prosenttiyksikköä tai 41 pro-
senttia. Pääosin osaamisintensiivisistä informaatio-, viestintä-, rahoitus- ja osaami-
sintensiivistä liike-elämän palveluista koostuvat toimialat selittävät vaihtuvuudesta
yhdeksän prosenttiyksikköä tai 21 prosenttia. Muut toimialat selittävät yrityskan-
nan vaihtuvuudesta jäljelle jäävät 17 prosenttiyksikköä tai 38 prosenttia (Taulukot
16–17).

2000-luvulla tapahtunut kehitys osoittaa, että yrityskannan vaihtuvuus on pudon-
nut Suomessa reippaasti lyhyessä ajassa. Vaihtuvuus on heikentynyt rajusti etenkin
vuosien 2009–11 välisenä aikana. Vaihtuvuus on pienentynyt kaikilla päätoimialoilla.
Erityisen huolestuttavaa kehitys on teollisuudessa ja osaamisintensiivisissä liike-
elämän palveluissa. Näiden toimialojen vaihtuvuudella ja yrityskannan uusiutumi-
sella on muita päätoimialoja keskimääräistä suurempi välitön ja välillinen vaikutus
kansantalouden dynamiikkaan, tuotannon ja tuottavuuden nousuun.

Kuvio 20. Yritysten vaihtuvuus eri toimialoilla: tammikuu 2009–kesäkuu 2011
(pl. alkutuotanto), prosenttia

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Taulukko 16. Yrityskannan kokonaisvaihtuvuus toimialoittain ja yritysten määrän nettolisäys: tammikuu 2009-kesäkuu 2011 (pl. alkutuotanto), prosenttia

	Vaihtuvuus toimialoittain, %-yksikköä	Osuus kokonaisvaihtuvuudesta, %	Yritysten määrän nettolisäys, lkm
Kauppa, majoitus- ja ravitsemisala	10,3	24,5	3548
Osaamisintensiiviset palvelualat (KIBS, yms.) ¹	8,9	21,3	7321
Rakentaminen	6,9	16,4	3299
Sosiaali-, terveys-, koulutus ja muut henkilöpalvelut	6,2	14,9	5518
Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut	4,9	11,7	3430
Teollisuus (ml. vesi-, ympäristö- ja energiahuolto)	2,8	6,7	552
Kuljetus	1,9	4,5	139
Yhteensä	41,9	100,0	22777

¹ Käsittää informaatio- ja viestintäpalvelut, rahoitus- ja vakuutusalan sekä ammatillisen ja teknisen toiminnan.

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Taulukko 17. Yrityskannan toimialakohtainen kokonaisvaihtuvuus kaksi ja puolivuotisajanjaksoittain 2005-2011 (pl. alkutuotanto), prosenttia

	2005-07 kesäk., %	2006-08 kesäk., %	2007-09 kesäk., %	2008-10 kesäk., %	2009-11 kesäk., %
Sosiaali-, terveys-, koulutus- ja henkilöpalvelut	52,4	52,7	51,8	51,1	49,0
Rakentaminen	50,5	51,1	49,8	47,1	44,0
Kauppa, majoitus- ja ravitsemisala	50,4	50,3	49,1	48,0	45,6
Osaamisintensiiviset palvelualat (KIBS, yms.) ¹	49,1	50,0	50,1	49,3	45,6
Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut	43,1	43,4	43,4	41,8	38,9
Teollisuus (ml. vesi-, ympäristö- ja energiahuolto)	31,7	32,1	32,2	31,4	29,4
Kuljetus	26,2	27,9	27,7	26,6	25,0
Yhteensä	45,5	46,1	45,6	44,4	41,9

¹ Käsittää informaatio- ja viestintäpalvelut, rahoitus- ja vakuutusalan sekä ammatillisen ja teknisen toiminnan.

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

2.2 Kasvuyrittäjyys

TEM:n kasvuyrittäjyyskatsauksen mukaan Suomessa oli vuonna 2010 vajaat 670 vähintään kymmenen henkilön kasvuyritystä, joiden henkilöstö lisääntyi yli 20 prosenttia vuosina 2007-2010. Kaikista vähintään kymmenen henkilön yrityksistä kasvu-uralle päätyi 4,4 prosenttia ja ne loivat runsaat 51 000 työpaikkaa. EK:n lähtökohdiltaan hieman erilaisen kasvuyrittäjyysstilastojen mukaan maassamme oli 460 liikevaihdoltaan yli 1,7 miljoonan euron yritystä, joissa liikevaihto oli kohonnut vähintään kymmenen prosenttia kolmena edellisenä vuonna. Molempien edellä mainittujen tutkimusten mukaan kasvuyritysten määrä on vähentynyt viime vuosina.

Liiketaloustieteen mukaan yrityksen kasvu on monimuotoinen ilmiö, joka ilmenee yrityksen markkinaosuuden kasvuna tai markkina-alueen laajenemisena (**geneerinen kasvu**), liiketoiminnan kehittymisenä uusille liiketoimintapoluille (**diversifointi**) taikka yrityksen **epäorgaanisena** kasvuna yritysostojen ja fuusioiden kautta. Reaalitaloudessa kasvu perustuu yritysکوhtaisiin kilpailuetuihin, joita kilpailijoiden on vaikea kopioida ja joista asiakkaiden on vaikea luopua. Kasvuyrittäjyyteen liittyikin usein hyvä ja valistunut tulevaisuuteen katsova näkökulma.

Liiketoimintamahdollisuuksien havaitsemisessa on näkemys markkinoiden tai markkina-alueen ostovoiman kehityksestä, asiakkaiden uusista tai muuttuvista tarpeista taikka kehittyvän teknologian ja osaamisen antamista uusista mahdollisuuksista. Hyvällä tulevaisuuden ennakkoinnilla saavutetaan huomattavia kilpailuetuja, vaikutetaan kysynnän ja asiakkaiden tarpeiden muotoutumiseen ja asetetaan kilpailijat haastajan asemaan. Kasvuhakuiset yritykset ovat tuote- ja palveluinnovaatioiden kehittäjiä tai muualla kehitettyjen innovaatioiden hyödyntäjiä.

Kasvuyritysten keskeisiä ominaisuuksia ovat vastuuhenkilöiden valmius kohdata kovaa kilpailua ja ottaa taloudellisia ja muita henkilökohtaisia riskejä. Riskinottovalmius tarkoittaa esimerkiksi varmojen markkinoiden ja hyväksi havaittujen palvelujen tai tuotteiden hylkäämistä. Riskinottovalmius ei tarkoita holtitonta uhkapeliä tai hyppyä tuntemattomaan, vaan tietoisien riskien ottamista. Etenkin uusissa yrityksissä kasvatavoitteet ovat vahvasti sidoksissa yrittäjien persoonaan, kokemustaan, elämäntilanteeseen, henkilökohtaiseen tahtotilaan ja kyvykkyyteen.

Yritys tarvitsee kasvuun myös riittävät voimavarat, jotka voivat poiketa huomattavasti toimialoittain. Esimerkiksi kaikilla uusilla yrityksillä ei ole nopeaan orgaaniseen kasvuun tarvittavia henkilöstö- ja taloudellisia voimavaroja tai uskottavuutta markkinoilla asiakkaiden tai rahoittajien mielestä. Sen sijaan yritykset, jotka ovat syntyneet yritys- ja omistusjärjestelyjen kautta vanhoista yrityksistä, voivat päästä paremmin alkuun kuin puhtaalta pöydältä aloittavat aidosti uudet yritykset, koska niillä on usein tuotannon tekijät, markkinat ja asiakkaat valmiina.

TEM:n kasvuyrityskatsaus 2012

TEM:in kasvuyrityskatsauksen mukaan Suomessa oli vuosina 2007- 2010 vajaat 670 kasvuyritystä. Kasvuyrityksillä tarkoitetaan lähtötilanteessa vähintään kymmenen henkilöä työllistäviä yrityksiä, joiden henkilöstö on lisääntynyt kolmen seuraavan vuoden aikana keskimäärin yli 20 prosenttia.⁵¹ Kaikista toimintaansa jatkaneista vähintään kymmenen henkilön yrityksistä kasvu-uralle päätyi 4,4 prosenttia. Kasvuyritykset loivat runsaat 51 500 uutta työpaikkaa, mikä vastasi 50 prosenttia kaikkien kymmenen henkilön yritysten työllisyyden lisäyksestä (TEM, 2012).

51 TEM:n kasvuyrittäjyyskatsauksessa kasvua on mitattu henkilöstöllä, joka käsittää palkansaajat ja yrittäjät. Kokovuosityöllisyyden käsitteeseen perustuva henkilöstötieto on Tilastokeskuksen YTR:ssä pääosin laskennallinen muuttuja. Henkilöstö on muunnettu kokovuosityöllisiksi siten, että esimerkiksi puolipäiväinen työntekijä vastaa puolta henkilöä ja kaksi puolivuotista työntekijää vastaa yhtä kokovuosityöllistä. Yrittäjien osalta yrittäjätöpanokseksi lasketaan se työpanos, jonka yrityksen omistaja tai perheenjäsen on tehnyt yrityksessään ilman varsinaista palkkaa. YTR:n tiedusteluihin sisällyttämättömien yritysten henkilöstö on estimoitu palkkojen perusteella.

Katsauksessa käytetty kasvuyrityksen määritelmä merkitsee sitä, että yritykset ovat kasvaneet aiemmin tai ne on perustettu yhtiöittämisen tai muiden yritysjärjestelyjen tuloksena. Yrityksistämme kuitenkin vain 6-7 prosenttia työllistää vähintään kymmenen henkilöä. Joillakin toimialoilla kymmenen henkilön yrityksiä voidaan pitää jo suurena tai harvinaisina tapauksina. Esimerkkejä ovat liike-elämän palvelualat, kuten tilitoimistot, liikkeenjohdon konsulttitoimistot ja lakiasiaain palveluyritykset. Sama koskee monia henkilökohtaisia palveluja tuottavia yrityksiä.

Kasvuyrityskatsauksen mukaan 30 prosenttia kasvuyrityksistä toimii jalostusaloilla ja 70 prosenttia palvelualoilla. Saatu tulos on luonnollinen, sillä kolme neljäsosaa alkutuotannon ulkopuolella toimivista yrityksistä toimii palvelualoilla. Vähintään kymmenen henkilön yrityksistä palvelualoilla toimii yli 60 prosenttia. Kasvuhaikuisimpia toimialoja ovat osaamisintensiiviset liike-elämän palvelut (KIBS-alat, tietointensiiviset palvelut), joihin on luettu esimerkiksi teknisen alan suunnittelutoimistot, tietotekniikka-alan palveluyritykset sekä markkinointiviestinnän yritykset.

Myös henkilöstöön perustuva mittautapa korostaa palvelulojen merkitystä kasvuyrityksissä, sillä useimmilla palvelualoilla tarvitaan yhä käsipareja tuotannon aikaansaamiseksi. Äärimmäisenä esimerkkinä ovat tutkimuksen ja kehittämisen toimialalla toimivat yritykset, joiden henkilöstö voi lisääntyä, vaikka palvelujen myynti olisi olematonta.⁵² Sen sijaan pääomavaltaisessa teollisuudessa tuotanto voi lisääntyä, vaikka henkilöstön määrässä ei tapahdu muutoksia. Uudet laajennusinvestoinnit koneisiin ja laitteisiin voivat päinvastoin vähentää työvoiman tarvetta.

Viralliseen toimialaluokitukseen (Nace) perustuvat tarkastelut eivät paljasta välttämättä sitäkään, että saman palvelutoimialan sisällä voi olla erilaista liiketoimintaa. Esimerkkinä KIBS-aloista voidaan mainita tekninen palveluala, jossa pääosa yrityksistä on työntensiivisiä riippumattomia insinööri- ja arkkitehtitoimistoja, mutta osa suurista yrityksistä on teollisuussidonnaisia projekti-insinööritoimistoja. Palveluja, koneita ja laitteita sisältäviä kokonaistoimituksia myyvissä projekti-insinööritoimistoissa on suuri liikevaihto verrattain pieneen henkilöstöön nähden.

Rakennusallalla ja erällä teollisuuden toimialoilla, kuten laivanrakennuksessa yritysten henkilöstön määrään perustuvaa kasvua pienentää se, että Suomessa tapahtuvassa tuotannollisessa toiminnassa käytetään ulkomaista alihankintaa. Ulkomaille rekisteröidyt alihankintayritykset tulevat Suomeen EU:n alueelta palvelujen vapaan tarjonnan puitteissa, mutta ne eivät sisälly Tilastokeskuksen YTR:ään. Pitkät alihankintaketjut ja ulkomaisten alihankkijoiden käyttö voivat osittain selittää sen, että kotimaisten kasvuyritysten määrä on vähentynyt tilastollisesti.

Vuokratyövoiman lisääntynyt käyttö on vastaavasti vähentänyt kasvuyritysten tilastollista osuutta erällä jalostus- ja palvelualoilla. Syynä on, että yritykset eivät enää uskalla palkata omaa henkilökuntaa suhdanneherkillä toimialoilla. Samalla tuotantotoimintaan on haettu joustavuutta, sillä työtä tehdään silloin, kun tuotteille

52 Tutkimuksen ja kehittämisen toimiala (Nace 72) on osa liike-elämän KIBS-palvelualoja. Näissä yrityksissä ulkopuolinen palvelumyynti ja liikevaihto ovat usein erittäin pientä. Yrityksen rahoittavat toimintaansa liiketoiminnan muilla tuotoilla, jotka koostuvat etupäässä julkisista rahoitustuista.

on kysyntää. Vuokratyövoima ei kuitenkaan tilastoidu sitä käyttävän yrityksen henkilöstöön tai toimialalle, vaikka liikevaihto lisääntyy, vaan henkilöstövuokrauksen toimialalle, joka luetaan liike-elämän KIBS-toimialoihin.

TEM:n kasvuyrityskatsaus vahvistaa aiemmin saatuja tutkimustuloksia siinä, että kasvuyritykset ovat **keskimäärin nuorempia** kuin muut yritykset. Pienen kokonsa ansiosta kasvuyritykset lisäävät henkilöstään moninkertaisesti muihin yrityksiin verrattuna, mutta uusien yritysten jatkuva ja merkittävä kasvu ei ole yleistä. Katsauksen mukaan kasvu tapahtuu usein **hyppäyksittäin**. Keskipitkällä aikavälillä kasvuyritykset jatkavat yleensä yli kymmenen henkilön yrityksinä tai ne lopettavat toimintansa. Sen sijaan kasvuyritykset kutistuvat harvoin mikroyrityksiksi.

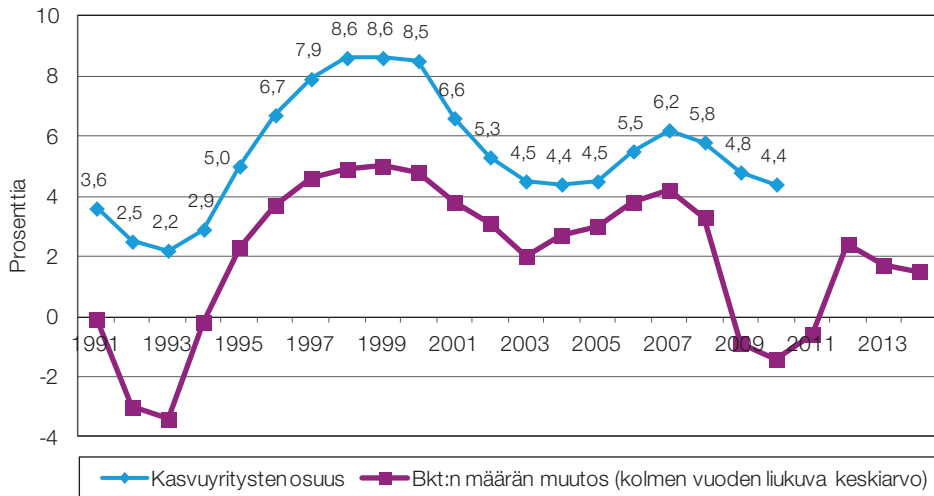
Parin viime vuosikymmenen aikana koetut lyhyen aikavälin suhdannevaihtelut ovat korostaneet yritysten sysäyksittäin tapahtunutta kasvua samalla, kun talouden keskipitkän aikavälin kasvutrendi on ylläpitänyt kasvuyritysten työllisyyttä suhdannekuopissa. Sysäyksittäin tapahtuva on kasvu tyyppillistä esimerkiksi liike-elämän KIBS-yrityksille, sillä niiden tuottamien palvelujen kysyntä varsin suhdanneherkkää, koska se on riippuvainen asiakastoimialoja (teollisuus, kauppa) edustavien menestyksestä niiden omilla koti- ja ulkomaanmarkkinoilla sekä investoinneista.

Suomen kansantalouden keskipitkän aikavälin näkymät ovat kuitenkin epävarmalla pohjalla, mikä on muuttanut yritysten toimintaympäristöä 1990-luvun jälkipuoliskon ja 2000-luvun alun tilanteeseen verrattuna. Edessä saattaa olla pidempi hitaan kasvun ajanjakso, jolloin entistä harvempien kasvuyritysten työllisyystilanne voi pysyä vakaalla tasollaan kovin pitkään ilman jatkuvaa hereillä oloa ja uusiutumista. Osa kasvuyrityksistä onkin pyrkinyt pienentämään riskejä laajentamalla liiketoimintaansa vähemmän suhdanneherkille toimialoille.

Esimerkkinä uusien liiketoimintamahdollisuuksien havaitsemisesta ja suhdannevaihtelujen tasaamisesta ovat ne rakennusliikkeet, kiinteistöpalvelu- ja catering-yritykset, jotka ovat laajentaneet ydintoimintaansa kiinteistöjen hoito- ja ylläpitopalveluihin sekä toimitila- ja käyttäjäpalveluihin. Muun muassa YIT-konsernin liikevaihdosta merkittävä osa liikevaihdosta kertyy nykyisin kiinteistöjen ylläpito- ja toimitilapalveluista eikä pelkästään rakennustoiminnasta. Osa perinteisistä kiinteistöpalvelujen tuottajista on laajentanut toimintaansa jopa hoivapalveluihin.

Lähes 50 prosenttia kasvuyrityksistä sijaitti (kotipaikkakunta) kasvuyrittäjyyskatsauksen mukaan Uudenmaan ELY-keskuksen alueella. Kasvuyrityksistä kuitenkin osa on monitoimipaikkaisia, joilla on toimipaikkoja kahden tai useamman ELY-keskuksen alueella tai myös ulkomailla. Monitoimipaikkaiset yritykset ovat keskimääräistä suurempia. Niitä on noin 7 000–8 000, eli 3–4 prosenttia maamme yrityskannasta. Monitoimipaikkaisten yritysten osuus yritystoiminnan henkilöstöstä ja liikevaihdosta on 50–60 prosenttia .

Kuvio 21. Kasvuyritysten osuus kaikista vähintään kymmenen henkilön yrityksistä ja bkt:n määrän muutos 1991–2014, prosenttia

Lähteet: Kasvuyrityskatsaus 2012, TEM; Taloudellinen katsaus kevät 2012, VM.

Kasvuhakuiset pk-yritykset

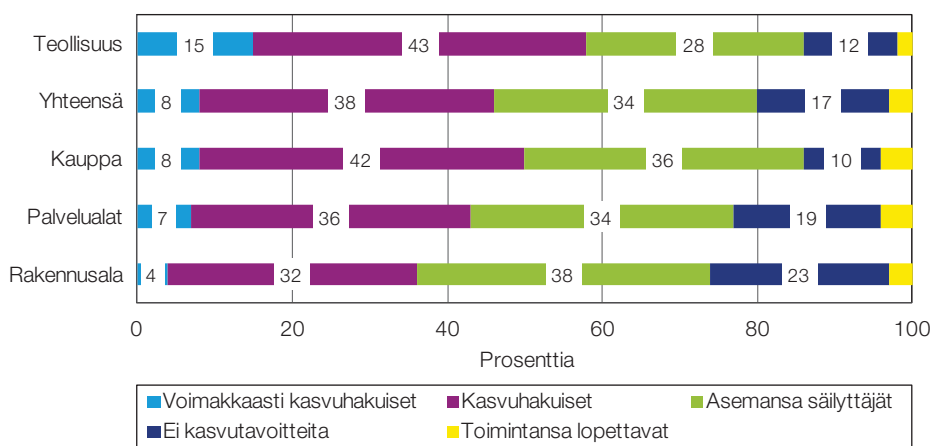
Pk-yritysbarometrin mukaan kahdeksan prosenttia yrityksistä kertoi olevansa voimakkaasti kasvuhakuisia syksyllä 2012. Maamme yritys-kantaan suhteutettuna tämä tarkoittaisi määrällisesti arviolta 26 000–28 000 erikokoista alle 250 henkilön yritystä. 38 prosenttia ilmoitti kasvavansa mahdollisuuksien mukaan. Lopuilla yrityksistä ei ollut kasvutavoitteita tai ne pyrkivät korkeintaan säilyttämään asemansa. Kolme prosenttia yrityksistä oli lopettamassa toimintansa, mutta talousnäkymien epävarmuus ei sanottavasti vähentänyt pk-yritysten kasvuhakuisuutta (Kuvio 22).

Kasvuhakuisuus on selvästi yleisempää nuorissa yrityksissä kuin vanhemmissa yrityksissä. Tämä tulos on yhteneväinen TEM:n kasvuyrittäjyyskatsauksen kanssa. Pk-yritysbarometrin mukaan kasvuyrityksiä on myös suhteellisesti enemmän yli kymmenen henkilön pienyrityksissä kuin alle kymmenen henkilön mikroyrityksissä. Eniten kasvuhakuisia yrityksiä on yli 50 henkilön yrityksissä ja laajemmilla markkinoilla (ulkomailla) toimivien yritysten keskuudessa, mikä tulos on puolestaan hie-man ristiriidassa TEM:n katsauksen kanssa.

Päätoimialoittain katsottuna kasvuhakuisuus on hiipunut rakennus-alalla voimakkaammin kuin muilla toimialoilla. Rakennus-alalla yritysten vaihtelee voimakkaasti suhdanteiden mukaan. Noususuhdanteessa parin henkilön yrityksestä voi kasvaa lyhyessä ajassa yli kymmenen henkilön yritys tai päinvastoin. Myönteistä on, että kasvuhakuisuus on lisääntynyt pk-teollisuudessa, jossa voimakkaasti kasvuhakuis-ten yritysten osuus on kaksinkertaistunut lyhyessä ajassa. Kaupassa ja palvelu-aloilla voimakkaasti kasvuhakuisien yritysten osuus on keskimääräistä luokkaa.

Kasvuhakuisuus ei takaa luonnollisesti kasvun toteutumisesta, vaan se kuvastaa pk-yritysbarometrissä kyselyihin vastanneiden yritysjohtajien ja vastuuhenkilöiden omia toiveita tai näkemyksiä edustamansa yrityksen tavoitteista. Jos kasvuyrittäjä kiinnitetään kehittämisen esteisiin, havaitaan, että epävarma taloustilanne on kaikilla toimialoilla tärkein kehittämisen este. Toiseksi ja kolmanneksi tärkeimpiä esteitä ovat resurssitekijät (ammattitaitoinen työvoima) ja kireä kilpailutilanne. Kasvuhakuisissa nuorissa yrityksissä myös rahoitus koetaan esteeksi.

Kuvio 22. Pk-yritysten kasvuhakuisuus syksyllä 2012, prosenttia yrityksistä

Lähde: Pk-yritysbarometri kevät 2012.

EK:n kasvuyritystutkimukset

EK:n teettämässä selvityksessä kasvuyrityksiksi on luokiteltu yritykset, jotka ovat lisänneet liikevaihtoaan vähintään kymmenen tai yli 30 prosenttia kolmena peräkkäisenä vuonna. Kasvuyritykset on jaettu EK:n selvityksessä edelleen kahteen ryhmään sen mukaan, saavuttiko yrityksen liikevaihto ensimmäisenä kasvun vuonna 1,7 miljoonan euron rajan vai ei. Tarkasteluajanjakso on kattanut vuodet 1999-2010. EK:n selvitys on perustunut Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n tilastoihin samoin kuin TEM:n kasvuyrittäjäyyskatsaus.⁵³

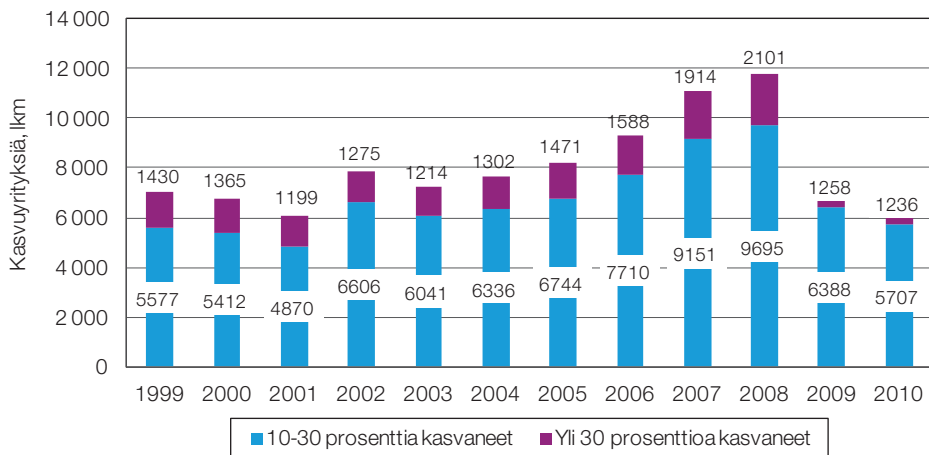
Kasvuyrityksiä, joiden liikevaihto oli kohonnut vähintään kymmenen prosenttia kolmena peräkkäisenä vuotena, oli Suomessa EK:n selvitysten mukaan yhteensä 6 940 vuonna 2010, mikä muodosti 2,69 prosenttia yrityskannasta Tilastokeskuksen YTR:n mukaan. Näistä vähintään 30 prosentin liikevaihdon kasvu saavuttaneita oli 1 210, eli 0,47 prosenttia yrityskannasta. Kasvuyritysten prosentuaalinen osuus maamme yrityskannasta pieneni edellisestä vuodesta. Kasvuyritysten osuus olikin edellisen kerran yhtä matala aivan 2000-luvun alussa (Kuvio 23).

⁵³ TEM:n kasvuyrittäjäyyskatsauksen ja EK:n kasvumallin mukaan lasketut luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia keskenään, vaikka molempien selvitysten perusaineistot pohjautuvat Tilastokeskuksen YTR:ään. Tosin kumpikaan mittaustapa eivät ota huomioon sitä, että määrättyssä vaiheessa kasvuyritykset muodostavat konsernirakenteita kotimaassa tai ulkomailla.

Vähintään kymmenen prosentin liikevaihdon kasvuun yltäneet kasvuyritykset lisäsivät kuitenkin henkilöstöään 93 prosenttia, eli noin 19 600 henkilöllä ja yli 30 prosenttia liikevaihtoaan kasvattaneet yritykset kaksinkertaistivat henkilöstömääränsä noin 6 600 henkilöllä. Ilman kasvuyritysten työllisyyden lisäystä taantuman vaikutukset kansantalouden kokonaistyöllisyyteen olisivat olleet suuremmat, sillä Suomen kaikkien yritysten henkilöstö väheni Tilastokeskuksen YTR:n mukaan keskimäärin neljä prosenttia vuosina 2008-10, jos alkutuotantoa ei oteta lukuun.

Päätoimialoittain tarkasteltuna kasvuyrityksiä oli EK:n selvityksen mukaan määrittäen eniten kaupassa ja rakennusalalla, jos tarkastelun kohteena ovat kaikki vähintään 10 prosenttia liikevaihtoaan kasvattaneet yritykset. Seuraavaksi eniten kasvuyrityksiä oli ammatillisen ja teknisen toiminnan toimialalla. Yli 30 prosenttia liikevaihtoaan kasvattaneissa yrityksissä oli eniten rakennusalan yrityksiä. Tosin rakennusalan kasvunsysäysten vaikutukset eivät ole useinkaan pysyviä, koska liikevaihto kasvaa ja vähenee voimakkaasti suhdanteiden mukaan (Taulukot 18).

Kuvio 23. Kasvuyritykset liikevaihdon kehityksen mukaan 1999–2010 (p. alkutuotanto)

Lähde: EK, Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri.

Taulukko 18. Kasvuyritysten määrä ja osuus yrityskannasta päätoimialoitain 2007-10 pl. alkutuotanto

	Yli 10 % kasvaneet, lkm	Osuus yritys- kannasta, %	Yli 30 % kasvaneet, lkm	Osuus yritys- kannasta, %
Kauppa	1216	2,68	136	0,30
Rakentaminen	1094	2,68	268	0,66
Ammatillinen ja tekninen toiminta	943	2,92	186	0,58
Koulutus ja henkilöpalvelut	539	2,02	75	0,28
Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut	720	2,59	128	0,46
Kuljetus	547	2,42	11	0,05
Teollisuus	583	2,38	211	0,86
Sosiaali- ja terveystyöpalvelut	645	3,63	101	0,57
Informaatio ja viestintä	357	4,18	87	1,02
Majoitus- ja ravitsemisala	262	2,35	33	0,30
Yhteensä	6943	2,69	1210	0,47

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Liikevaihdon kehitykseen perustuvat kasvuyrittäjäyryystarkastelut eivät ole kuitenkaan ongelmattomia kaikissa tilanteissa. Tarkastelut korostavat liiaksi rakennusalan osuutta kasvuyrityksistä. Vastaavasti monien palvelualojen osuus kansantalouden kasvuyrityksistä voi jäädä todellisuutta pienemmäksi. Syynä on, että rakennusalan ja myös eräiden teollisuusalojen pitkissä alihankintaketjuissa liikevaihto kertyy portaasta toiseen, vaikka suuri osa todellisesta tuotannosta tapahtuu edustavissa pienissä yrityksissä ketjujen alapäässä.⁵⁴⁵⁵

Rakennusala on tyyppiesimerkki työvoimaintensiivisestä ja suhdanneherkstä toimialasta, jossa muutokset eri vuosina liikevaihdossa voivat olla huomattavia. Alalla voi olla useita peräkkäisiä nousukauden vuosia, joita voivat seurata laihat vuodet. Lisäksi yli kymmenen henkilöön kasvaneesta rakennusliikkeestä voi tulla lyhyessä ajassa parin henkilön yritys tai päinvastoin. Tämän tyyppisestä kasvusta ei ole samanlaista lisäarvon tuottoa kansantaloudelle kuin osaamis- ja teknologiain-tensiivisten liike-elämän palveluyritysten ja teollisuusyritysten kasvusta.

Yrityskantaan suhteutettuna kasvuyrityksiä oli kuitenkin eniten informaation ja viestinnän päätoimialalla, johon luetaan esimerkiksi tietotekniikka- ja tiedonsiir-topalvelujen ja sähköisten sisältöpalvelujen tuottajia (peliteollisuus yms.). Seuraavaksi yleisintä kasvuyrittäjäyryys oli yksityisissä sosiaali- ja terveystyöpalveluissa, minkä taustalla on palvelutarpeen lisääntyminen ja kuntapalvelujen ulkoistaminen asumisen sisältävissä ja avohuollon sosiaalipalveluissa. Henkilöstön määrä lisääntyi eniten kiinteistö-, hallinto- ja tukipalveluja tuottavissa yrityksissä.

54 Tukku- ja vähittäiskaupassa merkittävä osa liikevaihdosta koostuu kauppatavaroiden välityksestä, mutta yrityksen oma henkilöstö ja jalostusarvo ovat pieniä. Liikevaihdon lisäksi kasvua tulisikin mitata esimerkiksi palkkasummalla tai jalostusarvolla.

55 Alihankkijoista kasvava osa on rakennustyömailla ja eräillä teollisuuden aloilla ulkomaille rekisteröityjä yhtiöitä, jotka tarjoavat tilapäisesti palvelujaan Suomessa.

Henkilöstön kasvu kiinteistö-, hallinto- ja tukipalveluissa oli suurta, sillä toimiala koostuu työvaltaisesta toiminnasta, kuten siivous- ja kiinteistöjen ylläpitopalveluista, turvallisuuspalveluista ja työvoiman vuokrauksesta. Osa kasvusta johtuu toimitilapalvelujen ulkoistamisesta asiakasyrityksissä ja julkisyhteisöissä. Lisäksi teollisuuden, rakennusalan, kaupan ja eräiden yksityisten palvelualojen työvoiman lisätarve tyydytetään vuokratyövoimalla. Silloin kasvu kanavoituu työvoiman vuokrauksen toimialalle, mikä vähentää asiakasyritysten oman henkilöstön tarvetta.

EK:n tarkastelussa kasvuyritysten kokoa ei ole rajattu millään tavoin. Pääosa kasvuyrityksistä ja yritys-kannasta on kuitenkin alle kymmenen henkilön mikroyrityksiä, jotka jakautuivat alle kaksi henkilöä työllistäviin ammatin- ja liikkeenharjoittajiin sekä 2-9 henkilön pientyönantajiin. Varsinkin ammatinharjoittajapohjalta toimivien yritysten sisällyttäminen tarkasteluun voi antaa harhaanjohtavan käsityksen todellisesta kasvuun pyrkivästä yrittäjyydestä. Ammatinharjoittajien osuus yritys-kannasta vaihtelee myös toimialojen välillä melko paljon.

Kuvausta täydentää tarkastelu, jossa kasvuyritykset rajataan vain yrityksiin, joiden liikevaihto **ylitti 1,7 miljoonaa euroa**. Tämän jälkeen kasvuyritykset suhteutetaan yritys-kantaan, joka koostuu ainoastaan vähintään kymmenen henkilön yrityk-sistä. Saadut tulokset osoittavat, että edellä mainitun kokoisissa yrityksissä kymmenen prosentin kasvuun ylsi 460 yritystä, mikä oli 2,71 prosenttia vähintään kymmenen henkilön yrityksistä. Kasvuyrityksiä oli informaation ja viestinnän toimialalla suhteellisesti enemmän kuin yritys-kentässä keskimäärin. (Taulukko 19).

EK:n kasvumalli ei myöskään ota huomioon sitä, että kasvavat yritykset yhtiöittä-vät toimintojaan tai hankkivat tytäryhtiöitä yritysostoin koti- ja ulkomailla. Esimerkiksi yksittäisen tytäryrityksen kasvu voi perustua vain siihen, että se toimii alihankkijana ja myy tuotteitaan pelkästään saman konsernin muille ulko- tai kotimaisille yksiköille. Yksittäisen konserniyrityksen hyppäksenomaisen kasvun taustalla voivatkin olla konsernin sisäiset yritysten fuusiot.⁵⁶ Kasvuyritystutkimukset tulisikin laajentaa muodollisesti itsenäisten oikeushenkilöiden lisäksi konserneihin.

56 Esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa takavuosina nopeasti kasvaneena yrityksenä tunnetun Carema Oy:n sulautuminen emoyhtiönsä Mehiläiseen vuoden 2012 alussa.

Taulukko 19. Liikevaihdoltaan yli 1,7 miljoonan euron yritykset suhteessa vähintään kymmenen henkilöä työllistäviin yrityksiin⁵⁷

Kasvuyritykset, joiden liikevaihto yli 1,7 milj. euroa:	Yli 10 % kasvaneet, lkm	Osuus yritys-kannasta 2010, %	Yli 30 % kasvaneet 2010, lkm	Osuus yritys-kannasta, %	Yrityskanta: väh. 10 henkilön yritykset
Kauppa	125	3,16	17	0,49	3467
Rakentaminen	54	2,17	8	0,32	2486
Ammatillinen ja tekninen toiminta	37	2,77	6	0,45	1335
Koulutus ja henkilöpalvelut	7	1,41	0	0,00	495
Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut	46	3,09	8	0,54	1491
Kuljetus	27	2,00	3	0,22	1348
Teollisuus	83	2,10	13	0,33	3944
Sosiaali- ja terveystalvet	23	2,84	4	0,49	811
Informaatio ja viestintä	51	5,68	5	0,56	898
Majoitus- ja ravitsemisala	8	1,08	3	0,41	740
Yhteensä	461	2,71	67	0,39	17015

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

2.3 Yritystoiminnan lopettaminen

Tilastokeskuksen oikeustilastojen mukaan konkurssiin haettujen yritysten määrä lähti nousuun vuonna 2011. Samalla yritysten uudet maksuhäiriömerkinnät ja maksuhäiriöisten yritysten määrä lisääntyivät Asiakastieto Oy:n tilastojen mukaan, mikä voi ennakoita konkurssiin haettujen yritysten määrän kasvua.

Käytännössä yritysten taival päättyy konkurssiin vain joka kymmenennessä tapauksessa. Pääosa yrittäjistä lopettaa toimintansa omaehtoisesti erilaisista henkilökohtaisista syistä, kuten eläkkeelle siirtymisen vuoksi. Alle neljännes yrittäjistä on kertonut lopettaneensa yritystoiminnan kannattamattomana.

2.3.1 Eloonjäämisasteet, konkurssit ja yrityssaneeraukset

Kolme ensimmäistä vuotta ovat yrityksiä eloonjäämisen kannalta kriittisintä aikaa. Silloin lähes kolmasosa yrityksistä on jo lopettanut toimintansa (Kuvio 24). Monet yritykset pärjällevät kaksi ensimmäistä vuotta, mutta kolmas vuosi on yritystoiminnassa jatkumisen kannalta ratkaisevaa. Suomessa viiden toimintavuoden jälkeen toiminnassa on enää puolet yrityksistä. Korkeimmillaan yritysten eloonjäämisaste oli talouslaman jälkeisinä vuosina 1995–1997, jonka jälkeen eloonjäämisaste aleni hieman. Vuodesta 2003 lukien eloonjäämisaste on ollut jälleen nousussa.

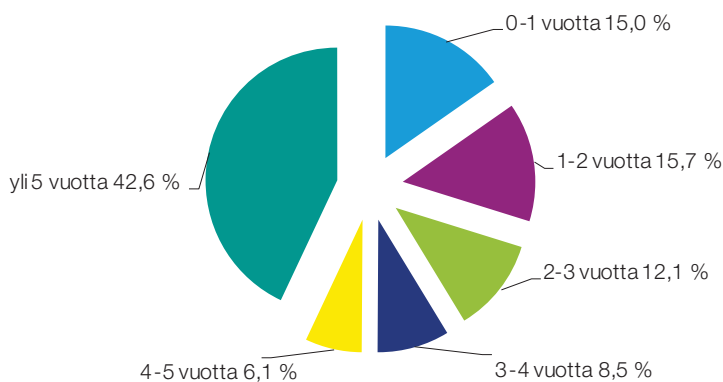
⁵⁷ Taulukon 8 suluissa kasvuyritysten määrä edellisellä kolmivuotiskaudella 2007–09.

Verohallinnon ja Patentti- ja rekisterihallitus PRH:n kaupparekisteriin perustuvien tietojen mukaan eloonjäämisaste vaihtelee toimialoittain ja alueittain. Yleensä eloonjäämisaste on sitä korkeampi, mitä **pääomavaltaisemmasta** toiminnasta on kysymys ja päinvastoin. Yritysmuodoittain tarkasteltuna **eloonjäämisaste on matalin toiminimityypisissä** yrityksissä, joiden perustamis- ja lopettamistoimet ovat erittäin helppoja, ja jotka toimivat yleensä vain vähän alkupääomaa vaativilla palvelualoilla. Osakeyhtiöissä eloonjäämisaste on korkein.

Alueellisesti laskennallinen eloonjäämisaste on korkein Kaakkois-Suomessa (Etelä- Karjala ja Kymenlaakso) sekä Pohjois-Suomessa (Lappi, Pohjois-Pohjanmaa ja Kainuu) sijaitsevilla yrityksillä. Tämä voi johtua korkeammasta yrittämisen aloittamiskynnyksestä, mikä seurauksena yrittäjävalmiudet ovat keskimääräistä paremmat. Keskiarvoa alhaisempia eloonjäämisasteita on mitattu Uudellamaalla, mikä voi johtua suuresta lyhytaikaisten palveluyritysten määrästä pääkaupunkiseudulla ja lähtökohtaisesti alhaisesta yrittämisen aloittamiskynnyksestä.

Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että yritykset ovat Suomessa kansainvälisesti melko pitkäikäisiä, mikä on pienentänyt yrityskannan vaihtuvuutta ja uusiumista. Suomessa kehitykseen on vaikuttanut pienten perheyriyten vahva asema etenkin maakuntien paikallisilla markkinoilla, mikä on saattanut estää uusien yrittäjien esiinmarssia. Yritysten pitkäikäisyydestä maakunnissa kertoo korkea eloonjäämisaste ja yrittäjäkunnan varsin korkea keski-ikä. Ikääntyneet yrittäjät eivät ole myöskään yhtä halukkaita uudistamaan yritystoimintaansa kuin nuoret yrittäjät.

Kuvio 24. Vuonna 2010 toimintansa lopettaneet yritykset toiminta-ajan mukaan, prosenttia yrityksistä

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Konkurssit lisääntyneet

Konkurssihakemusten määrä aleni 15 vuotta, mutta kääntyi nousuun vuosina 2008-09. Tilastokeskuksen oikeustilastojen mukaan vuonna 2011 pantiin vireille 2 944 konkurssia, mikä oli 80 yritystä enemmän kuin edellisenä vuonna (Kuvio 25). Luvut

sisältävät alkutuotannon toimialoilla toimivat yritykset, joita oli konkurssiin haettujen yritysten piirissä 74 vuonna 2011. Konkurssit lisääntyivät kaikilla päätoimialoilla paitsi teollisuudessa, informaation ja viestinnässä, rahoitus- ja vakuutusallalla ja liike-elämän palveluissa (ammattillinen ja tekninen toiminta).

Konkurssiin haettujen yritysten osuus kaikista yrityksistä oli noin 1,1 prosenttia ilman alkutuotantoa. Osuus on kolme kertaa pienempi kuin 1990-luvun huippuvuosina, jolloin osuus oli 3–4 prosenttia kaikista yrityksistä. Konkurssien takia uhanalaisten työpaikkojen määrä (13 300 työpaikkaa) oli vuonna 2011 hieman vähemmän kuin edellisenä vuonna. Eniten uhanalaisten työpaikkojen määrä väheni teollisuudessa ja henkilöpalveluja tuottavilla toimialoilla. Rakennusallalla, kaupassa ja kuljetusallalla uhanalaisten työpaikkojen määrä jatkoi kasvuaan.

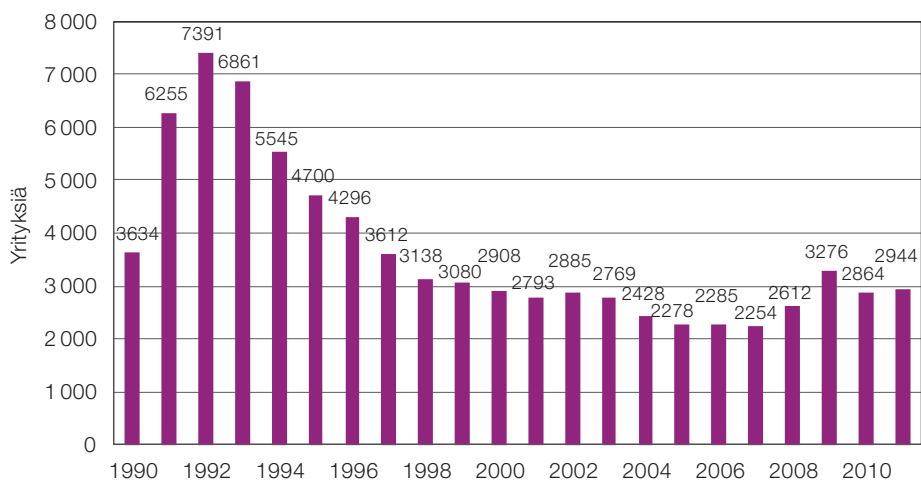
Tilastokeskuksen vuotta 2012 koskevien tilastojen mukaan konkurssiin haettujen yritysten ja konkurseissa uhanalaisten työpaikkojen määrä oli tammi-heinäkuussa samalla tasolla kuin edellisenä vuonna samaan aikaan. Konkurssien määrä väheni kaupassa, majoitus- ja ravitsemistoiminnassa ja kuljetuksessa sekä pysyi suurin piirtein ennallaan rakennusallalla. Sen sijaan teollisuudessa konkurssiin haettujen yritysten ja niissä uhanalaisten työpaikkojen määrä kasvoi selvästi. Myös muissa palveluissa (liike-elämän palvelut yms.) konkurssit ovat lähteneet nousuun.

Määritelmällisesti konkurssi on velallisen kaikkia velkoja koskeva maksukyvyttömyysmenettely, jossa velallisen omaisuus käytetään konkurssisaatavien maksuun ja velallinen menettää määräysvallan omaisuuteensa. Konkurssiin asettamisesta päättää tuomioistuin. Konkurssin hakijana voi olla velkoja tai velallinen itse. Lähes 80 prosenttia vireillä olevista konkurseista on velkojen vireille panemia. Verottaja on aloitteellinen lähes 50 prosentissa ja vakuutusyhtiöt 40 prosentissa tapauksia. Silti konkurssimenettely ei aina johda konkurssiin asettamiseen.

Prosessi voi keskeytyä, tyypillisesti konkurssipesän varattomuuteen. Usein velkojat eivät edes hae pahoin velkaantunutta yritystä konkurssiin arvioidessaan, etteivät konkurssipesän varat riitä edes pesänhoitokustannusten kattamiseen. Osaksi tästä syystä yritysten konkurssien määrä on jäänyt Suomessa suhteellisen vähäiseksi yritysten vaihtuvuuteen ja toimintansa lopettaneiden yritysten kokonaismäärään verrattuna. Konkurssit ovat kuitenkin luonnollinen osa yrityskehityksen tervettä uusiutumista, jonka merkitys korostuu talouden laskusuhdanteissa.

Oikeusministeriön yhteydessä on toiminut konkurssipesien hallinnon valvontaa harjoittava **konkurssiasiamiehen toimisto** vuodesta 1995 lukien. Konkurssiasiamiehen toimintaan kuuluvat muun muassa konkurssiin ja erityisesti raukeaviin konkurssiin liittyvät väärinkäytösten ehkäisy ja velallisen oikeuksien turvaaminen konkurssimenettelyssä. Toimintatapoja ovat velallisen tilien ja toiminnan tarkastaminen, julkisselvitys ja pesänhoitajien ohjaus. Konkurssiasiamies tekee läheistä yhteistyötä myös talousrikistorjuntaan osallistuvien viranomaisten kanssa.

Kuvio 25. Konkurssiin haetut yritykset 1990-2011 (ml. alkutuotanto), Ik-m

Lähteet: Oikeustilastot ja yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Paljon maksuhäiriötä

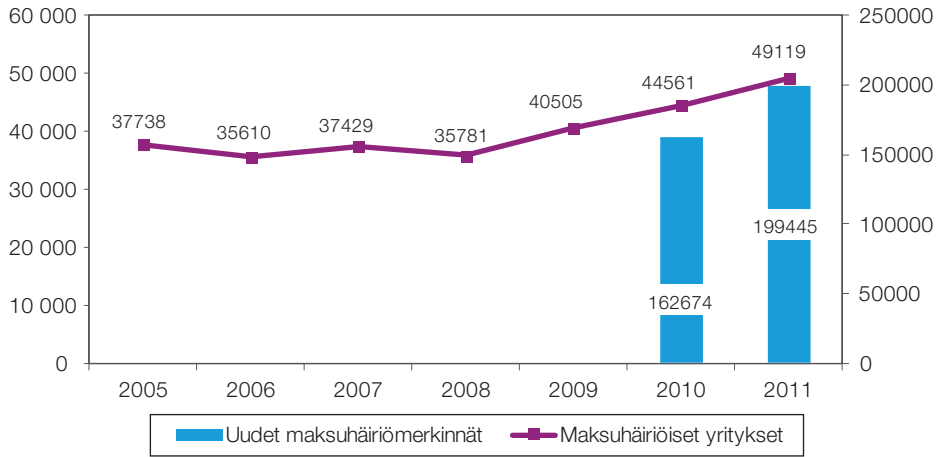
Samalla kun konkurssit ovat lisääntyneet, konkurssia lievemmat maksuhäiriöt ovat jatkaneet kasvuaan yrityksissä vuonna 2011. Asiakastieto Oy:n yritysrekisteriin tallennettiin yrityksille lähes 200 000 uutta maksuhäiriömerkintää, kun asiaa tarkastellaan ulosoton uudella maksuhäiriöiden merkintätavalla.⁵⁸ Edellisestä vuodesta maksuhäiriöt lisääntyivät yrityksissä kahdeksalla prosentilla. Maksuhäiriöisiä yrityksiä oli yhteensä 49 100, mikä oli miltei viidennes Suomessa toimineiden yritysten määrästä Tilastokeskuksen YTR:ään suhteutettuna (Kuvio 26).⁵⁹

Suomen Asiakastiedon mukaan yritysten taloudelliset vaikeudet ovat melko vakavia. Eniten merkintöihin johtaneet maksuvaikkeudet lisääntyivät Asiakastiedon mukaan kuljetus- ja rakennusaloilla. Yritykset jättävät lyhyet ja pienet luotot usein hoitamatta. Taloudellisista vaikeuksista kertovat trattaprotestit, joiden määrä kasvoi viime vuonna 11 prosenttia edellisestä vuodesta. Rahoitusyhtiöluotoista yrityksille annetut velkomustuomiot kolminkertaistuivat ja maksamattomista verkkotoksista aiheutuneet tuomiomerkinnot ovat kovassa kasvussa.

58 Ulosoton estemerkinntöjen rekisteröintitapa muuttui vuonna 2010 luottotietolain muutoksen seurauksena. Ennen muutosta ulosottoviranomaiset yhdistivät velallisen kaikki yhtä aikaa käsittelemänsä perintäasiat yhdeksi merkinnäksi, mutta nyt jokainen saatava aiheuttaa erillisen maksuhäiriömerkinnän. Uuden merkintätavan mukaan yritysten maksuhäiriömerkintöjä oli 162 700 vuonna 2010.

59 Uusien maksuhäiriömerkintöjen voidaan ennakoita kasvavan, sillä Asiakastiedon elokuuhun 2012 ulottuvien tilastojen mukaan konkurssien määrä olisi kääntynyt nousuun kesällä 2012.

Kuvio 26. Yritysten uudet maksuhäiriömerkinnät ja maksuhäiriöisten yritysten määrä 2005-11, Ikm

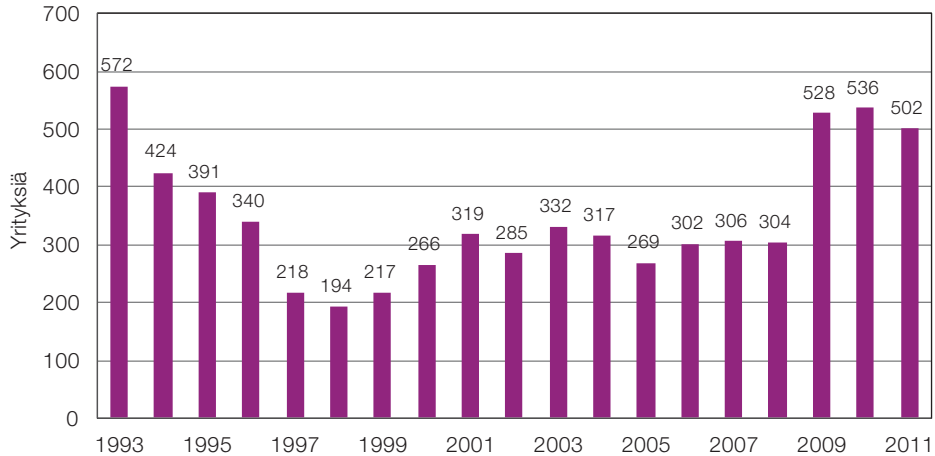
Lähde: Asiakastieto Oy.

Yrityssaneeraukset

Suomessa vaikeuksiin joutuneiden yritysten taloudellista asemaa on pyritty korjaamaan säädösteitse. Laki yrityksen saneerauksesta tuli 1990-luvun talouslaman seurauksena vuonna 1993. Saneerausmenettely syrjäyttää konkurssin, jos sille on tuomioistuimen mukaan riittävät edellytykset. Menettelyllä pyritään siihen, että elinkelpoisen yrityksen toiminta voisi jatkua. Talouden tasapainoisen kehityksen kannalta yrityssaneeraukset voivat olla toisaalta hankalia, jos pääomatappioista puhdistetut yritykset kilpailevat markkinoilla muiden yritysten kanssa.

Yrityssaneerauksessa oli vuosittain noin 300 yritystä vuosina 2000 - 2008. Määrä lisääntyi jyrkästi vuosina 2009-2011 keskimäärin 500 yritykseen. Yhteensä vuonna 2011 pantiin vireille 502 yrityssaneerausta (Kuvio 27), jos myös 29 alkutuotannon toimialalla toimivaa yritystä lasketaan mukaan. Saneerauksessa olevat yritykset työllistivät 5 900 henkilöä. Velkasaneeraukseen ajautui entistä kookkaampia yrityksiä, sillä saneerauksessa olevien yritysten määrä aleni, mutta niiden henkilöstö kasvoi melkein viidenneksellä edellisestä vuodesta.

Kuvio 27. Vireille pannut yrityssaneeraukset 1993–2011 (ml. alkutuotanto), lkm

Lähde: Oikeustilastot, Tilastokeskus.

2.3.2 Lopettaneiden yrittäjien profiili

Suomessa on ollut luonteenomaista, että yrityskannan vaihtuvuus on perustunut merkittävältä osin uusien yritysten määrän lisääntymiseen. Asia riippuu myös valitsevasta suhdannetilanteesta, sillä lopettaneiden yritysten osuus vaihtuvuudesta on pieni noususuhdanteessa. Vuonna 2011 yritystoiminnan lopettaminen selitti 42 prosenttia yrityskannan kokonaisvaihtuvuudesta.⁶⁰ Lopettaneiden yritysten osuus yrityskannan vaihtuvuudesta supistui vuonna 2010, mutta kohosi nopeasti viime vuonna takaisin lähemmäksi 2000-luvun keskimääräistä tasoa (Taulukko 20).

Yritysten lopettamisiin on kiinnitetty paljon vähemmän huomiota kuin yritysten aloittamisiin eikä yritystoiminnasta luopuville yrittäjille ole olemassa samanlaisia tukipalveluja kuin yritystoimintaa aloittaville. Jo pelkästään hallinnollisesti esimerkiksi osakeyhtiön lopettaminen on työläämpää kuin perustaminen. Kansantaloudellisia menetyksiä voi syntyä siitä, että elinkelpoisille yrityksille ei löydy jatkajia tai toisaalta siitä, että käytännössä vailla tulevaisuutta olevaa yritystoimintaa jatketaan liian kauan ja joskus jopa yhteiskunnan myötävaikutuksella.

On muistettava, että muun muassa konkurssit ovat luonnollinen osa yrityskentän uusiutumista. Yritysten lopettamiset eivät ole välttämättä merkki kansantalouden kriisistä, sillä hyvin toimivilla markkinoilla esiintyy aina konkurseja ja yritysten muita lopettamisia. Päinvastoin taloudellisten laskusuhdanteiden aikana yritysten luova tuho nopeutuu, kun vanha ja elinkelvoton yritystoiminta poistuu markkinoilta ja palvelu- ja tuoteinnovaatioiden pohjalta markkinoille syntyy uusia menestyviä yrityksiä, mikä lisää myös yritysten ja työpaikkojen vaihtuvuutta.

60 Vaihtuvuus on aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten yhteenlaskettu prosenttiosuus keskimääräisestä vuotuisesta yrityskannasta.

Pääosa yrittäjistä lopettaa yritystoimintansa eri tavoin omaehtoisesti erilaisista henkilökohtaisista syistä. GEM 2010 -tutkimuksen mukaan alle neljännes yrityksistä lopetetaan kannattamattomana. Osuus tuntuu aika pieneltä, mutta ehkä epäonnistumista ei haluta aina tunnustaa. Osa yrityksistä on perustettu kuitenkin vain kokeilun vuoksi, mikä on ollut pienimuotoista elämäntilanteeseen sopivaa toimintaa, josta on luovuttu hyvän palkkatyön ilmaannuttua. Konkurssiin on päätyneet vain kymmenen prosenttia lopettaneista yrityksistä (Aaltonen ja Heinonen, 2008).

Suomessa yritystoiminta loppuu GEM 2010 -tutkimukseen mukaan monia muita maita useammin eläkkeelle siirtymiseen. Eläkkeelle siirtymisen yleisyys, joka on toiseksi tavallisin yritysten lopettamisen syistä, johtuu maamme yrittäjien vanhenevasta ikärakenteesta. Eläkkeelle ja muiden yritystoiminnasta vetäytyneiden yritykset jatkavat kuitenkin usein toimintaansa uuden yrittäjän toimesta. Joillekin ikääntyville yrittäjille yritystoiminnasta luopuminen saattaa olla myös hyvin hankalaa, mikä voi hidastaa yrityskannan tervettä uusiutumista.

Taulukko 20. Toimintansa lopettaneet yritykset 1995–2011 (pl. alkutuotanto), Ikm

	Lopettaneet yritykset, Ikm	Osuus yrityskannasta, %	Osuus yrityskannan vaihtuvuudesta, %	Bkt:n määrän kasvu, %
1995	15059	7,0	35,6	4,0
1996	16234	7,1	39,4	3,6
1997	15795	6,6	37,9	6,2
1998	19098	7,7	43,9	5,0
1999	19638	7,8	45,9	3,9
2000	20044	7,9	46,0	5,3
2001	19953	7,8	46,7	2,3
2002	19404	7,5	45,7	1,8
2003	20156	7,6	44,4	2,0
2004	21460	7,9	43,9	4,1
2005	20687	7,4	41,5	2,9
2006	21617	7,4	40,2	4,4
2007	22520	7,4	39,6	5,3
2008	26314	8,4	43,9	0,3
2009	25257	7,9	45,7	-8,4
2010	20755	6,4	39,4	2,7
2011	22388	6,7	41,9	2,9

Lähteet: Kansantalouden tilinpito ja yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

3 Yritysten omistusrakenne

Noin 98 prosenttia Suomessa toimivista yrityksistä on yksityisessä kotimaisessa omistuksessa, mutta yritysten liikevaihdosta niiden osuus yltää vain 70 prosenttiin. Ulkomaalais- taustaiset yritykset, joita on vain 1,3 prosenttia yrityskannasta, synnyttävät lähes viiden- neksen liikevaihdosta. Tosin niiden liikevaihto-osuus ei ole juurikaan kasvanut 2000-luvun alusta.

Ulkomaalaisten yritysten merkitys on keskimääräistä suurempi kaupassa, rahoitus- ja vakuutuslalla, informaation ja viestinnän toimialalla sekä kiinteistö-, hallinto- ja tukipal- veluissa. Jalostusaloista ulkomaalaisilla yrityksillä on vahva asema kemian teollisuudessa ja teknologiateollisuudessa. Merkittävin emoyhtiöiden sijaintimaa on Ruotsi, jolla tärkeä asema ulkomaisten yritysten työllisyydestä.

3.1 Yritysten omistajatyypit

Noin 98 prosenttia yrityksistä Suomessa on omistajatyypiltään yksityisiä kotimai- sia yrityksiä. Ne työllistivät runsaat kolme neljäsosaa yritysten henkilöstöstä ja ni- den osuus yritysten liikevaihdosta oli yli 70 prosenttia (Taulukko 21). Yksityisen koti- maisen yritystoiminnan kasvu on pitkään jatkunut trendi, mutta kotimaisten yritys- ten rinnalla toimii kasvava joukko ulkomaisia yrityksiä. Viime vuosina myös julkis- yhteisöjen (valtio ja kunnat) omistamat yritykset ovat lisääntyneet, mikä on osittain tulosta kaupallisten toimintojen yhtiöittämisestä.

Taulukko 21. Yritykset omistajatyypin mukaan 2010 (pl. alkutuotanto)

Omistajat	Yrityksiä, lkm	Osuus kai- kista yritys-istä, %	Osuus henki- löstöstä, %	Osuus liike- vaihdosta, %	Liikevaihto / henkilöstö, 1 000 euroa
Yksityinen kotimainen	257458	98,1	77,2	70,7	237,9
Valtio	231	0,1	4,9	8,0	426,8
Kunta	1427	0,5	2,0	1,6	210,7
Ulkomaalaisomisteinen	3432	1,3	15,9	19,6	319,5
Yhteensä	262548	100,0	100,0	100,0	259,6

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

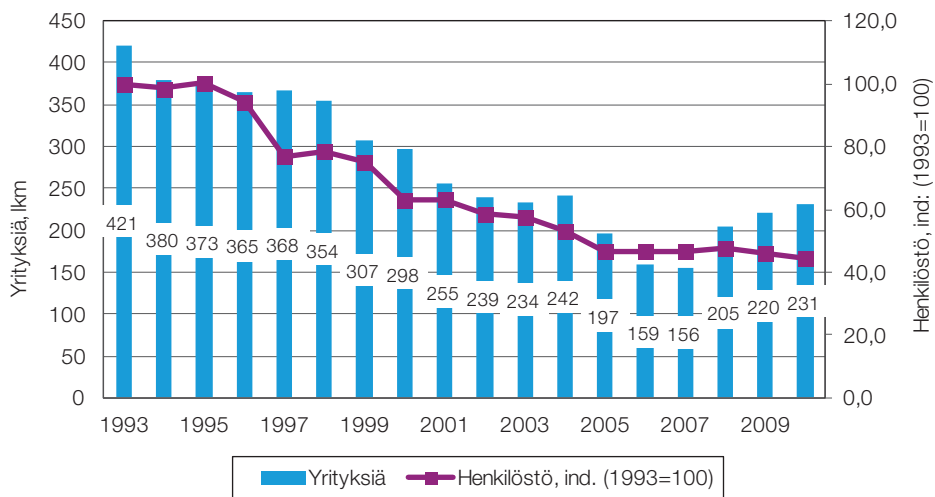
Julkisyhteisöjen yritystoiminta

Vuonna 2010 Suomessa toimi 1 660 julkisyhteisöjen omistamaa yritystä, jotka jakaantuvat valtion ja kuntayhteisöjen omistamiin yrityksiin. Julkisyhteisöjen omis- tamien yritysten määrä lisääntyi vuonna 2010, mutta yksityisten kotimaisten yri- tysten määrä väheni. Julkisyhteisöistä **valtio** harjoittaa yritystoimintaa valtioenem- mistöisten osakeyhtiöiden kautta ja liikelaitosten muodossa. Valtioyhtiöiden histo- ria on Suomen itsenäisyyden mittainen ja teollisuuspainotteinen. Ensimmäiset suu- ret teolliset valtioyhtiöt aloittivat 1910-luvulla ja viimeiset perustettiin 1960-luvulla.

Suomessa valtion yhtiöomistuksen taustalla eivät olleet ideologiset syyt, vaan käytännön elinkeino- ja yhteiskuntapoliittiset tarpeet. Valtio ryhtyi yrittäjäksi, koska yksityisillä toimijoilla ei ole siihen riittävästi voimavaroja tai halukkuutta. Valtion yritystoiminnalla oli mahdollista turvata yritystoiminnan rahoitus ja investoida uusiin tuotantolaitoksiin, millä edistettiin kotimaisten raaka-aineiden käyttöä, parannettiin omavaraisuutta, monipuolistettiin maamme tuotantorakennetta ja hoidettiin aluepolitiikkaa. Valtio on myös yhtiöittänyt viranomaistoimintoja.

Valtio on luopunut tai jäänyt vähemmistöosakkaaksi monissa omistamissaan teollisuusyrityksissä vuoden 1980 jälkeen. Esimerkkeinä voidaan mainita Stora Enso Oyj, Outokumpu Oyj, Rautaruukki Oyj tai Kemira Oyj. Niiden tilalle on syntynyt uusia yhtiöitä, joiden taustalla on ollut virastolaitos tai virastojen ja yhtiöiden välimuoto - valtion liikelaitos. Esimerkkinä on Tielaitoksesta eriytetty Tieliikelaitos, josta muodostui Destia Oy vuonna 2008. Yksi uusimmista valtionyhtiöistä on Puolustusvoimien ruokahuollosta vastaava Leijona Catering Oy.

Kuvio 28. Valtionyhtiöiden määrän ja henkilöstön kehitys 1993–2010

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Toimialoitain tarkasteluna valtionyhtiöillä ei ole enää suurta merkitystä teollisuudessa lukuun ottamatta öljynjalostusta, energian tuotantoa, puolustusväline-teollisuutta ja alkoholijuomien tuotantoa. Sen sijaan valtionyhtiöillä on merkittävä asema liikenteessä ja liikennettä palvelevassa toiminnassa, maa- ja vesirakentamisessa, rahapelitoiminnassa, tietopalvelutoiminnassa ja digitaalisessa sisältötuotannossa. Vuonna 2011 suurimmat valtionyhtiöitä olivat liikevaihdolla mitattuna Neste Oil ja Fortum. Henkilöstöllä mitattuna suurimmat olivat VR-Yhtymä ja Itella (Taulukko 22).

Valtion suoraan omistamien pörssiyhtiöiden ja vapailla markkinoilla toimivien yhtiöiden omistajapohjaus on keskitetty valtioneuvoston kansliaan.⁶¹ Valtion suoraan omistamia pörssiyhtiöitä ovat Finnair, Fortum ja Neste Oil Oyj. Valtion osakkuusyhtiöiden omistus on kanavoitu valtion sijoitusyhtiö Solidiumin kautta, jonka omistajaohjauksesta valtioneuvoston kanslia vastaa. Erityistoimialoilla toimivien valtion yhtiöiden ja osakkuusyhtiöiden omistajaohjaus on jaettu eri ministeriöihin. Esimerkkinä voidaan mainita Veikkaus Oy tai Finnvera Oyj.

Valtionyhtiöiden määrä, henkilöstö ja liikevaihto ovat alentuneet voimakkaasti 1990- ja 2000-luvuilla, mutta vuodesta 2008 lukien yhtiöiden määrä on lähtenyt pienen nousuun ennen muuta liikelaitosten yhtiöittämisen myötä. Vuonna 2010 valtionyhtiöiden osuus kaikkien yritysten henkilöstöstä oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan viisi prosenttia ja liikevaihdosta kahdeksan prosenttia. Vaikka valtionyhtiöiden merkitys on pienentynyt, oli valtion suoran omistuksen ja välillisen omistuksen arvo pörssiyhtiössä 14,7 miljardia euroa kesäkuussa 2012.

Taulukko 22. Merkittävät valtionyhtiöt (lihavoitu) ja osakkuusyhtiöt liikevaihdolla mitattuna 2011

	Liikevaihto, miljoonaa euroa	Henkilöstö, lkm	Valtion omistus-osuus, %
Neste Oil Oyj	15420	47825	50,1
Fortum Oyj	6161	10780	50,8
Finnair Oyj	2258	7467	55,8
Itella Oyj	1900	27585	100,0
VR-Yhtymä Oy	1437	11391	100,0
Alko Oy	1173	2624	100,0
Vapo Oy	705	1226	50,1
Patria Oyj	618	3430	73,2
Altia Oy	525	1178	100,0
Destia Oy	496	1813	100,0
Fingrid Oyj	437	263	53,1
Yleisradio Oy	415	3092	99,9
TeliaSonera AB	n. 11700	26999	11,7
Stora Enso Oyj	10965	27956	12,3
Metso Oyj	6646	30324	11,1
Sampo Oyj	5050	6810	14,2
Outokumpu Oyj	5009	8253	31,2
Rautaruukki Oyj	2798	11382	39,7
Kemira Oyj	2207	5006	16,7
Tieto Oyj	1828	18123	10,3
Elisa Oyj	1530	3772	10,1
Outotec Oyj	1386	3883	6,5
Gasum Oy	1258	245	24,0

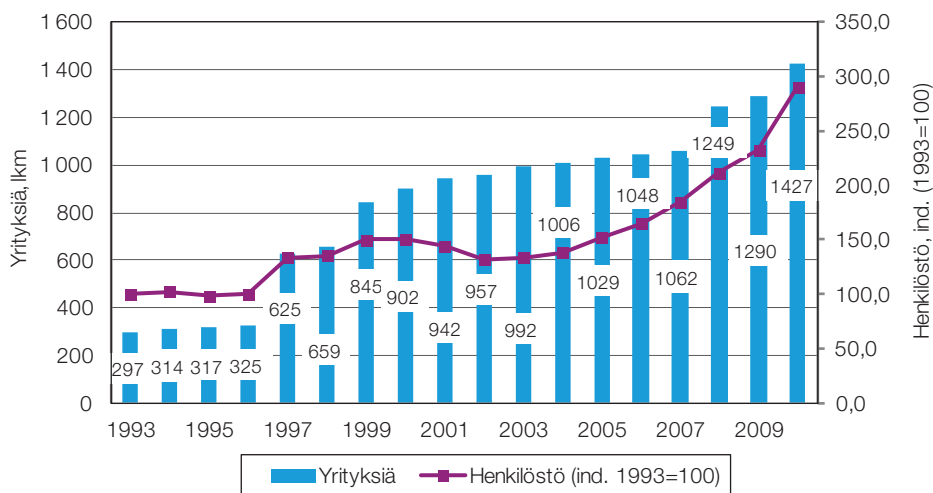
Lähde: Valtioneuvoston kanslia.

61 Valtioenemmistöisellä yhtiöllä (valtionyhtiö) tarkoitetaan osakeyhtiötä, jossa valtion omistusosuus (ja äänivaltaosuus) on vähintään 50,1 prosenttia. Osakkuusyhtiö on osakeyhtiö, jossa valtiolla on 10-50,1 prosentin äänivalta. Joissakin tapauksissa valtioneuvoston asetuksella osakkuusyhtiöksi voidaan määritellä yhtiö, jossa valtio osuus jää alle kymmeneen prosenttiin äänivallasta. Eduskunta päättää, missä yhtiössä valtio voi luopua 100 prosentin yksinomistuksesta tai 50,1 prosentin määräysvallasta. Eduskunta päättää myös määräysvallan hankkimisesta merkittävissä yhtiöissä. Muutoin valtioneuvosto päättää osakkeiden ostopista ja myynnistä. Valtionyhtiöiden (ml. osakkuusyhtiöt) hallinnointia ohjataan säädeasteitse omistajaohjauksilla (1368/2007).

Kunnat harjoittavat liiketoiminnan luonteista toimintaa liikelaitoksissa tai omistamissaan yrityksissä. Suhteellisen itsenäisestä asemastaan huolimatta kaikki liikelaitokset ovat osa kunnan hallintoa päinvastoin kuin kuntayhtiöt. Osakeyhtiömuotoista toimintaa on pidetty sitä soveliaampana ja joustavampana, mitä enemmän yrityksellä on kilpailua. Vuonna 2010 Suomessa oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan 1 430 kuntayhtiötä. Kuntayhtiöt ovat lisääntyneet 485 yksiköllä vuosina 2001-2010. Lukumäärä ei sisällä kaikki pieniä kiinteistöyhtiöitä.

Kuntayhtiöt työllistivät 27 100 henkilöä ja niiden liikevaihto oli 5,6 miljardia euroa. Kuntayhtiöiden henkilöstö on kaksinkertaistunut ja niiden nimellinen liikevaihto on miltei kolminkertaistunut 2000-luvulla. Yritysten määrä on suurin kiinteistöpalvelussa, mutta liikevaihdolla mitattuna tärkein toimiala on energiahuolto. Henkilöstöltään ja liikevaihdoltaan kuntayhtiöiden tärkeitä toimialoja ovat myös vesi- ja ympäristöhuolto sekä liikunta- ja virkistyspalvelut. Lisäksi kuntayhtiöiden määrä on lisääntynyt terveystoimintoihin ja sosiaalipalveluihin viime vuosina.

Kuvio 29. Kuntayhtiöiden määrän ja henkilöstön kehitys 1993–2010, lkm

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Tilastokeskuksen kuntayhteisöjen talous- ja toimintatilastojen mukaan **liikelaitoksia** toimi arviolta 114 kunnassa ja kuntayhtymässä vuonna 2010.⁶² Liikelaitosten yhteenlaskettu liikevaihto oli 5,6 miljardia euroa, mikä oli miltei saman verran kuin yhtiötettyjen palvelulaitosten liikevaihto samana vuonna. Liikevaihdoltaan

62 Tilastokeskuksen tilastoissa liikelaitoksella tarkoitetaan kunnan liikelaitosmallin mukaan kirjanpidollisesti eriytettyä yksikköä, jolle kunnan tai kuntayhtymän valtuusto on antanut muita toimintayksiköitä itsenäisemmän aseman kunnan talousarviossa, ja joka laatii kirjanpitolautakunnan kuntajaoston ohjeiden mukaisen erillisen tilinpäätöksen. Kunnan ja kuntayhtymän liikelaitos ei ole kuitenkaan erillinen oikeushenkilö tai itsenäinen kirjanpitovelvollinen, vaan se on osa kunnan ja kuntayhtymän hallintoa ja sen henkilöstö kuuluu kunnan henkilöstöön. Kunnan ja kuntayhtymän yhdessä perustamasta kuntayhtymästä, jonka tehtävänä on kunnallisen liikelaitoksen ylläpitäminen, käytetään sen sijaan nimitystä liikelaitoskuntayhtymä.

suurimmat liikelaitokset toimivat erikoissairaanhoidossa, energiahuollossa, toimi-tila- ja vuokrauspalveluissa ja vesihuollossa. Liikevaihdosta peruskuntien liikelaitokset olivat 71 prosenttia ja kuntayhtymien liikelaitokset 29 prosenttia.

Liikelaitosten asema on muutosten tilassa, mikä johtuu niiden kilpailua vääristävistä vaikutuksista. EU:n komission mukaan liikelaitosten yksityisiin yrityksiin verrattuna saamat edut ovat EU:n perussopimuksessa tarkoitettua valtiontukea, joka ei sovellu sisämarkkinoille. Liikelaitosten valtiontuella tarkoitetaan esimerkiksi konkurssisuoja, vapautusta yhtiö-, pääoma- ja omaisuusverosta sekä kuntien arvonlisäveron palautusjärjestelmään liittyviä etuuksia. Komission kanta merkitsee sitä, että markkinoille palvelujaan tarjoavat liikelaitokset olisi yhtiötettävä.

Liikelaitosten nykyinen asema voi säilyä silloin, kun ne myyvät palvelujaan vain kuntakonsernin sisällä. Liikelaitoksia koskevan komission näkemyksen taustalla on Matkailu- ja Ravintolapalvelut ry:n ja Helsingin seudun kauppakamarin 2008 tekemä kantelu Helsingin kaupungin liikelaitos Palmiasta. Myös kuntien yhtiömuotoisesta elinkeinotoiminnasta voi aiheutua kilpailuhaittoja, vaikka esimerkiksi verotus on kunnallisten osakeyhtiöiden osalta markkinaneutraalimpaa kuin liikelaitosmuotoinen toiminta, joka on saanut arvostelua osakseen viime vuosina.

Ulkomaalaisomisteiset yritykset

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan Suomessa toimi noin 3 430 ulkomaalaistaustaista yritystä vuonna 2010. Ulkomaisten yritysten henkilöstö oli yhteensä 219 400 henkeä. Liikevaihtoa yrityksiin kertyi 70 miljardia euroa. Ulkomaisella yrityksellä tarkoitetaan Tilastokeskuksen YTR:ssä yrityksiä, joiden omistuksesta tai äänivaldasta yli 50 prosenttia on suoraan tai välillisesti yhden ulkomaisen tahon hallussa. Ulkomaisten yritysten määrä ja liikevaihto kohosivat vuonna 2010, mutta henkilöstö supistui 8 500 henkilöllä edellisestä vuodesta.

Tilastokeskus julkaisee myös ”Ulkomaiset tytäryhtiöt Suomessa -tilastoa (**Inward Foreign Affiliates Statistics, Inward FATS**).⁶³ FATS-tilastojen mukaan Suomessa toimi 2 940 ulkomaista yritystä vuonna 2010. Tytäryhtiöiden henkilöstö oli 214 500 ja liikevaihto 71 miljardia euroa. FATS-tilastoissa ulkomaisia tytäryhtiöitä on vajaat 500 yritystä vähemmän kuin YTR:ssä on ulkomaalaisia yrityksiä. Tosin FATS-tilastojen henkilöstö- ja liikevaihtotiedot ovat lähellä YTR:n tilastotietoja ulkomaisten yritysten henkilöstöstä ja liikevaihdoista (Tilastokeskus, 2011c).

YTR:n ja FATS-tilastojen väliset erot syntyvät siitä, että FATS-tilastoon kuuluvat ne yritykset, jotka ovat toimineet tilastovuoden viimeisenä päivänä. Vastaavasti YTR:n tilastoihin sisältyvät kaikki ne yritykset, jotka ovat toimineet tilastovuonna vähintään puoli vuotta. Lisäksi yritysten on täytettävä muut tilastoon pääsyn kriteereitä. FATS-tilastoissa käytetään hallinnollisten perustietojen ohella lähteinä

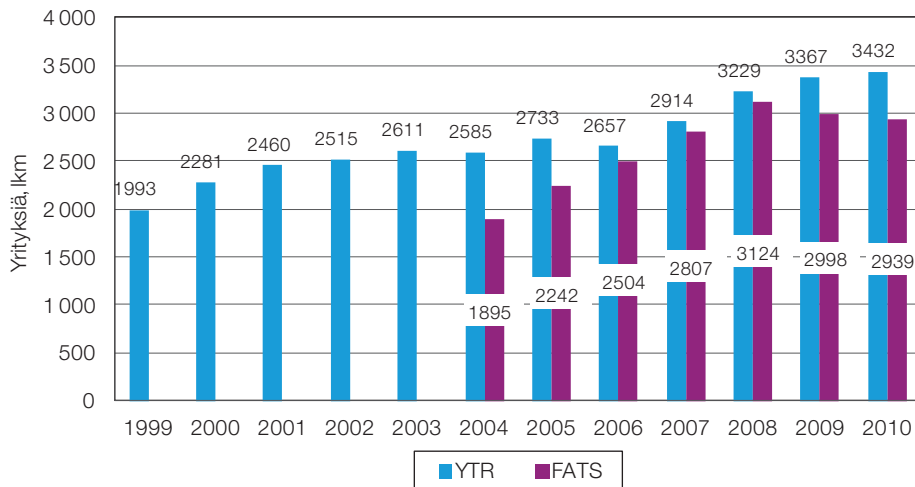
63 Tilastointi perustuu Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseen vuodelta 2007. (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus nro 716/2007). Asetuksen mukaan yritys on ulkomainen tytäryhtiö, mikäli siinä perimmäistä määräysvaltaa käyttävä taho sijaitsee Suomen ulkopuolella. Ulkomaisten tytäryhtiöiden tilastoinnissa hyödynnetään myös EU:n tilastotoimiston Eurostatin laatimaa suositusmanuaalia (Recommendations Manual on the Production of Foreign Affiliates Statistics, 2009).

talousuutisointia ja yritysten Internet-sivuja. Lisätietoja yritysten omistusraken- teesta saadaan Tilastokeskuksen tilinpäätöskyselyjen pohjalta.⁶⁴

Tilastokeskuksen tilastot osoittavat, että ulkomaisten yritysten henkilöstö ja lii- kevaihto ovat kasvaneet 2000-luvulla. Kasvu on ollut nopeampaa kuin kotimaisissa yrityksissä, mikä on nostanut ulkomaisten yritysten osuutta Suomessa toimivien yri- tysten kokonaistyöllisyydestä ja -liikevaihdosta. Ulkomaisten yritysten henkilöstö- ja liikevaihto-osuuksia kohottaa se, että ne ovat huomattavasti suurempia kuin yksi- tyiset kotimaiset yritykset. Tosin vuosina 2009-10 kehitys on hidastunut ja ulkoma- laisten yritysten liikevaihto- ja henkilöstöosuudet ovat supistuneet.

Ulkomaisten yritysten henkilöstö ja erityisesti niiden liikevaihto putosi vuonna 2009. Lasku on voimakkaampaa kuin yksityisissä kotimaisissa yrityksissä keskimää- rin, mikä alensi ulkomaisten yritysten tilastollista osuutta yrityskentän koko henki- löstöstä ja liikevaihdosta. Syynä ulkomaisten yritysten liikevaihdon tuntuvaan las- kuun löytyy siitä, että ne toimivat sellaisilla toimialoilla, kuten teollisuudessa ja tuk- kukaupassa, joihin globaalin finanssikriisin vaikutukset heijastuivat selvimmin. Lii- kevaihdon supistuminen on luultavasti vain tilapäinen ilmiö.

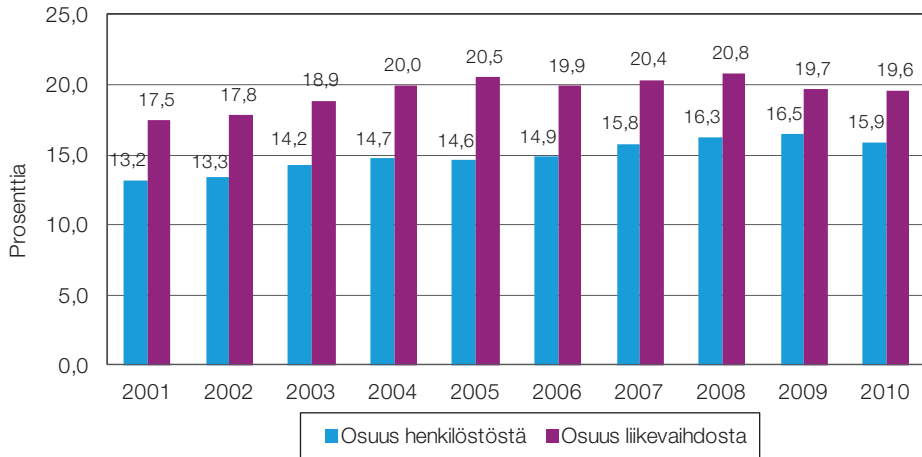
Kuvio 30. Ulkomaalaiset yritykset Suomessa 1999–2010 (pl. alkutuotanto), Ikm

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri ja FATS-tilastot, Tilastokeskus).

64 Ulkomaiset tytäryhtiöt –tilastojen laadinnassa hyödynnetään Suomen Pankin, Invest in Finland:in, Patentti- ja rekis- terihallituksen sekä verohallinnon aineistoja. Tilastojen luotettavuutta heikentävät ongelmat perimmäisen ulkomaista määräysvaltaa käyttävän instituution ja sen kotimaan määrittämisessä. Ketjuuntuneet omistukset, määräysvallan irrottaminen omistuksesta ja erilaiset yhteis- ja osaomistukset hankaloittavat tilastojen laadintaa. Määrittämisongelmat lienevät erityisen hankalia pienten yritysten osalta.

Kuvio 31. Ulkomaalaisten yritysten osuus koko yrityskentän liikevaihdosta ja henkilöstöstä 2001-10 (pl. alkutuotanto), prosenttia

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Suomen Pankin tilastot vahvistavat kehitystä

Ulkomaalaisomisteisen yritystoiminnan kasvua vahvistavat **Suomen Pankin suorien sijoitusten tilastot**. Niiden mukaan **ulkomaisen sijoituspääoman virta** alkoi kasvaa voimakkaasti 1990-luvun lopulla, mikä johtui merkittävistä kansainvälisistä yrityskaupoista ja fuusioista. Samalla ulkomaisten yhtiöiden laajennusinvestoinnit lisääntyivät. Lyhyen suvantovaiheen jälkeen ulkomaisten suorien sijoitusten virta suomalaisiin osakkuus- ja tytäryhtiöihin kääntyi jälleen kasvuun vuonna 2005-07, jolloin ne nousivat 2000-luvun alun huippuvuosien tasolle.

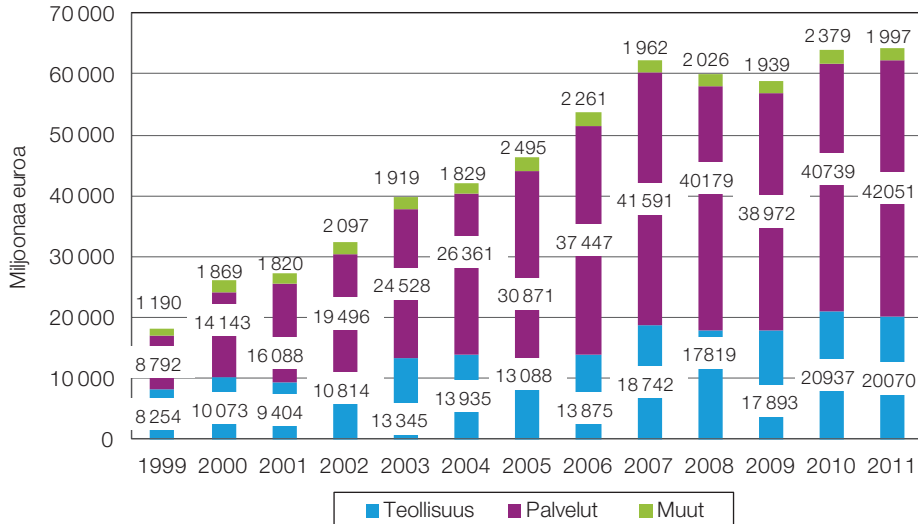
Huomionarvoista on, että asiantuntijoiden mukaan ilmeisesti merkittävä osa yrityksiin tehdyistä ulkomaisista sijoituksista saattaa olla alun perin Suomesta tulleutta pääomaa. Tämä johtuu siitä, että suomalaiset sijoittajat ovat siirtäneet kotimaisia sijoituksia ulkomaisille tytäryrityksille, mitkä tilastoituvat samanaikaisesti sekä ulkomaille että Suomeen tehdyiksi suoriksi sijoituksiksi. Sijoitusvirta kuitenkin tyrehtyi nopeasti globaalin finanssikriisin vuoksi vuosina 2008-09, kun suomalaisiin yrityksiin ulkomailta kohdistuneet yrityskaupat pienenivät.⁶⁵

Suomen Pankin ennakkotietojen mukaan sijoitusten virta kohosi viiteen miljardiin euroon pari vuotta sitten. Kasvu johtui läpivirtaussijoituksista, joissa kotimainen sijoituskohde vastaanottaa ulkomaiselta suoralta sijoittajalta pääomaa ja sitten heti sijoittaa tämän pääoman omien suorien sijoitusten kohteisiinsa ulkomaille. Jos maamme läpivirranut pääoma jätetään huomiota, Suomeen tulleet suorat

⁶⁵ Suorien sijoitusten virtaan vaikuttivat myös yksittäisten konsernien sisäiset omistusjärjestelyt, joissa Suomessa sijaitsevien tytäryritysten kautta omistetut ulkomaiset yritykset siirrettiin konsernien ulkomaisten emoyritysten omistukseen.

sijoitukset ovat olleet viime vuosina aiempaa pienemmät. Keskimäärin vuosina 2008-11 Suomeen ei näin laskettuna tullut lainkaan suoria sijoituksia.

Kuvio 32. Suorien sijoitusten kanta ulkomailta Suomeen 1999-2011, miljoonaa euroa

Lähde: Suomen Pankki.

Sijoitusvirran pienuutta selittävät osittain pääomien kotiutukset ja se, että ulkomaisten sijoittajien lisäpanostukset suomalaisiin kohteisiin olivat pieniä. Kaikkiaan ulkomaisten yhtiöiden **sijoituskanta** oli maassamme 64 miljardia euroa vuonna 2011 (Kuvio 32). Suomen Pankin tilastoissa sijoitus tilastoidaan suoraksi sijoitukseksi, jos ulkomaisen omistuksen osuus tai äänivalta on vähintään kymmenen prosenttia, ja jossa on kysymys pysyvän määräysvallan hankkimisesta. Bkt:sta ulkomaisten suorien sijoitusten kanta oli 33 prosenttia vuonna 2011.

Ulkomaisten yritysten toimialat

Toimialoittain tarkasteltuna ulkomaisia yrityksiä toimii YTR:n mukaan eniten tukku- ja vähittäiskaupassa. Kaupan osuus ulkomaisista yrityksistä oli 36 prosenttia vuonna 2010. Rungas viidennes ulkomaisista yrityksistä toimii jalostusaloilla.⁶⁶ Loput runsaat 40 prosenttia toimi palvelualoilla, joista tärkeimmät ovat kiinteistöpalvelu, kuljetusala ja erilaiset liike-elämän palvelut, jotka jakaantuvat uudessa toimialaluokituksessa ammatillisen, teknisen ja tieteellisen toiminnan, informaation ja viestinnän sekä hallinto- ja tukipalvelutoiminnan päätoimialoille.

⁶⁶ Jalostusalat koostuvat teollisuudesta ja rakentamisesta. Teollisuuteen luetaan tässä tehdasteollisuus, kaivannaistointi sekä energiahuolto.

Suomessa toimivien ulkomaisten yritysten henkilöstöstä jalostusalat muodostivat vajaat 40 prosenttia vuonna 2010. Tästä teknologiateollisuus muodostaa huomattavan osan. Kaupan osuus ulkomaisten yritysten työllisyydestä oli viidennes ja palvelualojen runsas 40 prosenttia (Taulukko 23). Eri toimialojen liikevaihto-osuuksia on puolestaan hankala verrata toisiinsa. Kaupassa vertailua vaikeuttaa kauppatavaroiden läpikulkulaskutus. Jalostusaloilla ja myös eräillä palvelualoilla vertailua vaikeuttaa liikevaihdon kertautuminen alihankintaportaissa.

Taulukko 23. Ulkomaiset yritykset ja niiden työllisyys toimialoittain (pl. alkutuotanto), lkm 2010

	Yrityksiä, lkm	Osuus yrityk- sistä, %	Henkilöstö, lkm	Osuus työllisyydestä, %
Teollisuus	554	16,1	67700	30,9
Rakentaminen	181	5,3	14000	6,4
Kauppa	1231	35,9	43400	19,8
Palvelualat yhteensä	1466	42,7	94300	43,0
- Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut	432	12,6	23200	10,6
- Ammatillinen ja tekninen toiminta	349	10,2	12600	5,7
- Informaatio ja viestintä	273	8,0	21200	9,7
- Rahoitus- ja vakuutusala	145	4,2	14000	6,4
- Kuljetus ja varastointi	184	5,4	12200	5,6
- Koulutus- ja henkilöpalvelut	36	1,0	1800	0,8
- Sosiaali- ja terveyspalvelut	32	0,9	4100	2,5
- Majoitus- ja ravitsemisala	15	0,4	3800	1,7
Yhteensä	3332	100,0	219400	100,0

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Sijoittajamaat

Yli 90 prosenttia ulkomaisista sijoituksia on tullut Suomeen muista vanhoista EU-maista ja varsinkin Ruotsista, jonka osuus suorien sijoitusten kannasta on yli 50 prosenttia. Muita tärkeitä eurooppalaisia sijoittajamaita ovat Benelux-maat (Belgia, Alankomaat ja Luxemburg), Tanska ja Saksa, mutta myös brittiläiset, ranskalaiset, amerikkalaiset ja venäläiset yhtiöt ovat sijoittaneet Suomeen. Vuonna 2011 suorien sijoitusten virta Ruotsista, Kiinasta, Venäjältä ja Britanniaasta jatkui edelleen, mutta kääntyi takaisin Yhdysvaltoihin ja Alankomaihin.

Tilastokeskuksen FATS-tilastot vahvistavat, että muissa EU-maissa toimivilla yrityksillä on suuri merkitys Suomeen suuntautuvissa investoinneissa. Kahdella kolmasosalla Suomessa toimivista ulkomaisista tytäryhtiöistä oli FATS-tilastojen mukaan toisessa EU-maassa toimiva perimmäinen emoyhtiö. Yritysten liikevaihdosta toisista EU-maista peräisin olevien yhtiöiden osuus oli runsaat 60 prosenttia ja henkilöstöstä 70 prosenttia. Merkittävin emoyhtiöiden sijaintimaa on Ruotsi, jolla on keskeinen asema ulkomaisten yritysten työllisyydestä Suomessa.

Toisaalta lähialueiden merkitys ulkomaisten emoyhtiöiden sijaintimaina on suuri. Lähialueita ovat Pohjoismaat, Baltian maat ja Venäjä. Lähialueiden asema on korostunut 2000-luvulla, sillä ruotsalaisten, virolaisten ja venäläisten hallussa olevien tytäryhtiöiden määrä ja niiden henkilöstö ja liikevaihto ovat lisääntyneet selvästi nopeammin kuin muista maista tulleiden tytäryhtiöiden määrä ja toiminta. FATS-tilastojen mukaan lähialueiden osuus ulkomaisten yritysten määrästä oli vajaat 40 prosenttia, henkilöstöstä yli 40 prosenttia ja liikevaihdosta yli kolmannes.

Ulkomaisten yritysten markkinaosuus

Kaikista alkutuotannon ulkopuolella toimivista yrityksistä ulkomaiset yritykset muodostivat vain 1,3 prosenttia, mutta henkilöstöstä niiden osuus oli 16 prosenttia ja liikevaihdosta viidennes vuonna 2010. Päätoimialoittain katsottuna ulkomaisten yritysten liikevaihto-osuus oli suurin kaupassa, lähes neljännes, mutta myös työllisyysosuus nousi lähes viidennekseen. Henkilöstö- ja liikevaihto-osuudet olivat teollisuudessa vajaan viidenneksen luokkaa, sillä ulkomaisilla yrityksillä on suuri merkitys esimerkiksi kemianteollisuudessa ja teknologiateollisuudessa.

Rakentamisessa ulkomaisten rakennusliikkeiden työllisyys- ja liikevaihto-osuudet ovat suunnilleen kymmenen prosentin luokkaa. Palvelualoilla ulkomaisilla yrityksillä on merkittävä markkinaosuus rahoituslalla, informaation ja viestinnän päätoimialaan kuuluvissa tietoliikenne- ja tietotekniikkapalveluissa sekä hallinto- ja tukipalvelutoiminnan päätoimialalla, jossa ulkomaisten yritysten merkitystä nostavat turvallisuus- ja vartiointipalvelut, siivous- ja kiinteistöhoitopalvelut, vuokraus- ja leasingtoiminta, matkatoimistoala sekä työllistämistoiminta.

Ulkomaisten yritysten merkitys on kasvanut erityisesti kaivannaistoiminnassa uusien kaivosten avaamisen myötä. Kasvualoja ovat myös yksityiset sosiaali- ja terveyspalvelut. Lähes kaikki keskeiset terveyspalvelujen tuottajat ovat siirtyneet 2000-luvun kuluessa ulkomaisten sijoittajien käsiin. Vastaava kehitys on menossa asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa, kun kunnat ovat avanneet palvelutuotantoaan kilpailulle. Koulutuksessa ja muissa henkilökohtaisissa palveluissa sekä majoitus- ja ravitsemisalalla ulkomaisten yritysten merkitys on pieni (Taulukko 24).

Taulukko 24. Ulkomaiset yritykset ja niiden osuus oman toimialansa yrityksistä, henkilöstöstä ja liikevaihdosta toimialoittain (pl. alkutuotanto) 2010

	Yrityksiä, lkm	Osuus yrityk- sistä, %	Osuus henki- löstöstä, %	Osuus liike- vaihdosta, %
Teollisuus	554	2,3	19,2	17,2
Rakentaminen	181	0,4	9,6	11,7
Kauppa	1231	2,7	17,3	24,4
Palvelualat yhteensä	1466	1,0	15,0	18,8
- Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut	432	1,6	19,0	20,1
- Ammatillinen ja tekninen toiminta	349	1,1	13,7	17,9
- Informaatio ja viestintä	273	3,2	26,3	31,3
- Kuljetus ja varastointi	145	0,8	9,5	17,6
- Rahoitus- ja vakuutusala	184	3,0	31,2	-
- Koulutus- ja henkilöpalvelut	36	0,1	3,5	3,0
- Sosiaali- ja terveyspalvelut	32	0,2	10,1	11,7
- Majoitus- ja ravitsemisala	15	0,1	7,0	7,1
Yhteensä	3332	1,3	15,9	19,6

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

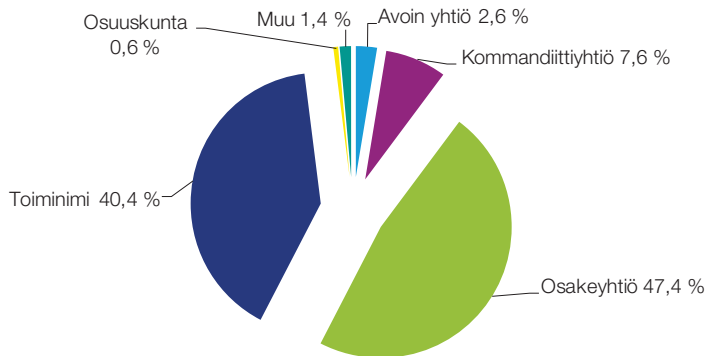
3.2 Yritysten oikeudelliset muodot

Yritystoiminta on aloitettu Suomessa perinteisesti toiminimimuotoisena ja myöhemmin toiminnan laajentuessa yritys on yhtiötetty. Tilastokeskuksen YTR:n mukaan vuonna 2010 toimintansa aloittaneista uusista yrityksistä 53 prosenttia oli liikkeen- ja ammatinharjoittajia. Osakeyhtiömuotoisia oli uusista yrityksistä 37 prosenttia. Vastaavasti toimintansa lopettaneista yrityksistä toiminimiä oli 54 prosenttia ja osakeyhtiöitä 32 prosenttia. Yritysmuodon valinnassa ja sen pysyvyydessä on kuitenkin suuria toimialakohtaisia poikkeavuuksia.

Tilastokeskuksen YTR:n tilastojen mukaan osakeyhtiö on Suomessa kuitenkin tavallisin yritysmuoto (Kuvio 33). Vielä vuonna 1996 toiminimimuotoisia yrityksiä (ammatin- ja liikkeenharjoittajia) oli enemmän kuin osakeyhtiöitä. Vuodesta 1990 lähtien osakeyhtiöiden osuus yrityskannasta on kasvanut 30 prosentista nykyiseen 47 prosenttiin. Pienten osakeyhtiöiden suosio on noussut vuodesta 2006 lähtien voimassa olleen osakeyhtiölain alennettujen osakepääomavaatimusten vuoksi, minkä lisäksi yritysmuodon muutokset on tehty aiempaa helpommaksi.

Kaikkien yritysten liikevaihdosta osakeyhtiöiden osuus on 89 prosenttia ja henkilöstöstä 85 prosenttia. Osakeyhtiöt työllistävät keskimäärin noin yhdeksän henkilöä. Samanaikaisesti toiminimet työllistivät korkeintaan yhden henkilön, eli yrittäjän itsensä. Siksi ne työllistävät suuresta lukumäärästään huolimatta vain seitsemän prosenttia kaikkien yritystemme henkilöstöstä. Suhteellisesti eniten on 2000-luvulla vähentynyt kommandiittiyhtiöiden ja avointen yhtiöiden määrä. Myös ne ovat kooltaan hyvin pieniä työllistäen keskimäärin noin pari henkilöä.

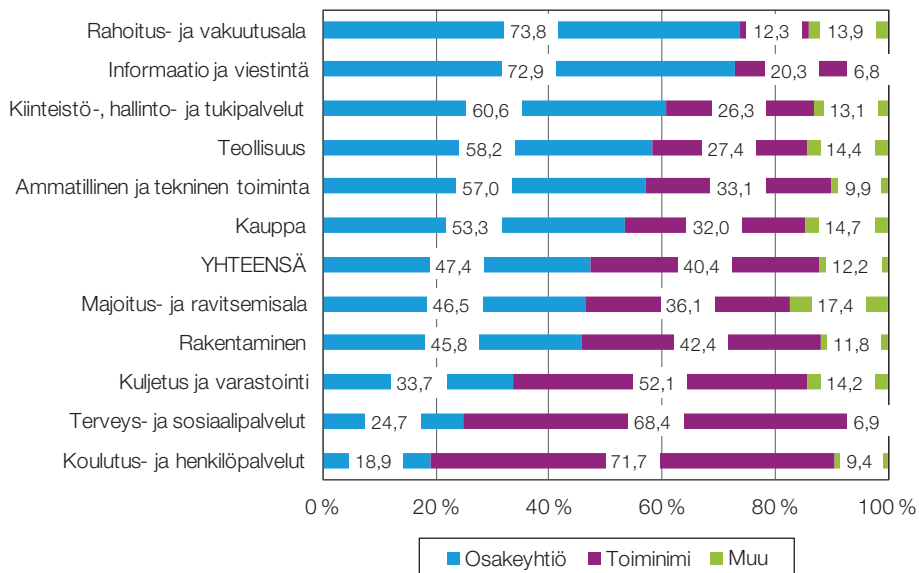
Kuvio 33. Yritykset Suomessa oikeudellisen muodon mukaan 2010, prosenttia (pl. alkutuotanto)

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Toimialoittain tarkasteltuna yksityisten toiminimien merkitys on keskimääräistä suurempi rakennusalaalla, kuljetuksessa, sosiaali- ja terveystalveissa, koulutuksessa ja muissa henkilökohtaisissa palveluissa (Kuvio 34). Työllisyydestä toiminimi-muotoisten yritysten osuus on suurin (15-25 %) sosiaali- ja terveystalveissa sekä koulutuksessa ja henkilökohtaisissa palveluissa. Käytännössä yritysmuodon valintaan vaikuttavat toimiala, toiminnan laajuus ja riskit, omistajien määrä, sijoitettavan pääoman tarve, voitonjako, verotus- ja vastuunjakokysymykset.

Kuvio 34. Yritykset oikeudellisen muodon mukaan päätoimialoittain 2010 (pl. alkutuotanto), prosenttia

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Yritysmuodon pitäisi periaatteessa olla oikeassa suhteessa liiketoiminnan laajuuteen. Silti osakeyhtiöitä perustetaan hyvin pienimuotoista tai kertaluonteista yritystoimintaa varten, koska rahallinen kynnys yhtiön perustamiseen on matala. Esi-merkkejä ovat liike-elämän palvelualoille perustetut pienet yritykset. Tilastokeskuksen YTR:n vuositilastoista ei välttämättä saada kokonaiskuvaa eri yritysmuotojen laajuudesta, koska tilastojen ulkopuolelle on jäänyt osa sivutoimisista yrityksistä, joiden toiminta on vuosityöllisyydellä ja liikevaihdolla mitattuna pieni.

3.3 Maahanmuuttajien yritykset

Suomessa toimii 6 000–7 000 maahanmuuttajien yritystä tarkastelunäkökulmasta riippuen. Suomen yrityksistä maahanmuuttajayritysten osuus on 2–3 prosenttia, mutta osuus vaihtelee toimialoittain. Majoitus- ja ravitsemisalalla joka seitsemäs yritys on maahanmuuttajien omistamia. Ulkomaalaisten kasvanut toiminta lääkäri- ja muissa terveystalouksissa sekä liike-elämän KIBS-palveluissa murtaa käsitystä siitä, että maahanmuuttajayrittäjät toimisivat vain vähän koulutusta vaativilla toimialoilla.

Suomessa oli **Tilastokeskuksen YTR:n** mukaan 5 825 yrittäjävetoista ulkomaalais-taustaista yritystä vuonna 2010. Niiden määrä kasvoi lähes 500 yrityksellä edellisestä vuodesta. Ne työllistivät 7 800 henkilöä ja niiden liikevaihto oli vajaat 900 miljoonaa euroa. Suomen yrityksistä (pl. alkutuotanto) ulkomaalaisten omistamia yrityksiä oli 2,2 prosenttia, henkilöstöstä 0,6 prosenttia ja liikevaihdosta 0,2 prosenttia. Kaikista yrittäjävetoisista yrityksistä ulkomaalaisia yrityksiä oli neljä prosenttia ja henkilöstö- ja liikevaihdosta runsaat kolme prosenttia.

Ulkomaalaistaustaiset yritykset on määritelty Tilastokeskuksen YTR:n vuositilastoon kuuluvien yritysten joukosta siten, että yritys on ulkomaalainen, jos yrityksen taustalla olevalla yrittäjällä tai useamman yrittäjän tapauksessa vähintään puolella yrittäjistä äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Yrityksen taustalla olevat yrittäjät on tunnistettu toiminimuotoisissa yrityksissä ammatin- ja liikkeenharjoittajien henkilötunnusten ja yhtiömuotoisten yritysten osalta yrittäjäläkeaineis-tosta saatujen henkilötunnusten perusteella (Tilastokeskus, 2011a).

Verohallinnon ja PRH:n kaupparekisteriaineistoista laadittujen tilastojen mukaan Suomessa toimi sen sijaan 6 960 kokonaan tai vähintään puoliksi ulkomaalaisten hallussa olevaa yritystä vuonna 2009. Maahanmuuttajayritykset työllistivät vuonna 2008 noin 5 000 palkansaajaa kokovuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna. Maahanmuuttajayritysten liikevaihto oli 1,1 miljardia euroa, mikä vastasi 0,3 prosenttia Suomen kaikkien yritysten liikevaihdosta. Tilastot kuvaavat vaihtoehtoisella tavalla maahanmuuttajayrittäjien liiketoimintaa (Uudenmaanliitto, 2011).

YTR:n tilastoja ulkomaalaistaustaisista yrityksistä ei voida verrata verohallinnon ja PRH:n kaupparekisteriin pohjautuviin tilastoihin. Eroja tilastojen välille syntyy siitä, että YTR:n tilastoihin sisältyvät vain ne yritykset, jotka ovat toimineet tilasto-vuonna yli puoli vuotta ja joiden henkilöstö oli yli 0,5 henkilöä tai joiden liikevaihto

ylitti tietyn vuosittaisen alarajan. Verohallinnon ja PRH:n kaupparekisteriin perustuvat tilastot käsittävät sen sijaan kaikki tilastovuonna toimineet maahanmuuttajayritykset niiden koosta tai toiminta-ajasta riippumatta.

YTR:ssä ulkomaalaistaustaisten yritysten määrä on pienempi kuin verohallinnon ja PRH:n kaupparekisteriin perustuvien tietojen pohjalta, koska YTR:n tilastot eivät sisällä niitä omistajayrittäjätaustaisia osakeyhtiöitä, joiden omistus on hajautunut niin pieniin osiin, että kukaan tosiasiallisista yrittäjistä ei ole velvollinen ottamaan YEL-vakuutusta. Toiseksi YTR:n tilastot eivät sisällä Ruotsissa syntyneiden yrittäjien, kuten ruotsinsuomalaisten paluumuttajien omistamia yrityksiä, mikäli yrittäjän äidinkieli on suomi tai ruotsi.⁶⁷

Tilastot poikkeavat toisistaan henkilöstön osalta siksi, että YTR:n tilastot sisältävät liikkeen- ja ammatinharjoittajat, jotka eivät voi maksaa palkkoja itselleen. Sen sijaan verohallinnon ja PRH:n kaupparekisteriin pohjautuvat tilastot sisältävät vain palkatun henkilöstön. Tilastojen välisistä eroista huolimatta ulkomaalaistaustaisten yritysten profiili on molemmilla vaihtoehtoisilla tavoilla kuvattuna hyvin samankaltainen yrityskoon, toimialan ja yrittäjän tai yrityksen vastuuhenkilöiden etnisen tausta sekä yritysten maantieteellisen sijainnin suhteen katsottuna.

Taulukko 25. Ulkomaalaistaustaiset yritykset Suomessa eri tilastojen mukaan määriteltynä 2005-2010, lkm

	Yrittäjävetoiset ulkomaalaiset yritykset (YTR), lkm	Ulkomaalaistaustaiset yritykset (Verohallinto ja PRH), lkm
2005	-	5632
2006	-	6005
2007	-	6420
2008	5049	-
2009	5331	6963
2010	5825	-

Lähteet: Verohallinto ja PRH:n kaupparekisteri; Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Yritysprofili

Ulkomaalaistaustaiset yritykset ovat pieniä. Verohallinnon ja PRH:n tilastojen mukaan vain 40 prosentilla on palkansaajia. Osa palkansaajista on pienissä yhtiömuotoisissa yrityksissä omistajayrittäjiä, jotka maksavat palkkoja itselleen. Vähintään kolme palkansaajaa työllistäviä oli vain 5-6 prosenttia yrityksistä. Tilastokeskuksen YTR:n yrittäjävetoisissa ulkomaalaisissa yrityksissä henkilöstön määrä oli keskimäärin 1,3 henkilöä yrittäjät mukaan lukien vuonna 2010. Suhdeluku oli suurin ravintola-alalla, jossa tarvitaan välttämättä useimpia käsipareja.

67 Lähtökohtaisesti tilastot poikkeavat toisistaan myös siksi, että Tilastokeskuksen YTR:n tilastoissa ulkomaalaistaustaiset yrittäjät on tunnustettu äidinkielen perusteella, kun taas verohallinnon ja PRH:n kaupparekisteriaineistoon pohjautuvat tilastot perustuvat yrittäjien (vastuuhenkilöiden) kansalaisuuteen.

Ulkomaalaistaustaisten yritysten vastuuhenkilöt koostuvat toiminimiyrittäjistä, henkilöyhtiöiden vastuunalaisista yhtiömiehistä ja osakeyhtiömuotoisissa yrityksissä hallituksen jäsenistä ja toimitusjohtajista. Pääosassa yrityksiä oli 1-2 vastuuhenkilöä. Verohallinnon ja PRH:n tilastojen mukaan 85 prosenttia vastuuhenkilöistä oli ulkomaan kansalaisia vuonna 2009. Loppuosa oli Suomen kansalaisia, mutta heistä moni saattoi olla alkuperäiseltä taustaltaan ensimmäisen tai toisen polven maahanmuuttaja ja Suomen kansalaisuuden jo saanut ulkomaalainen.

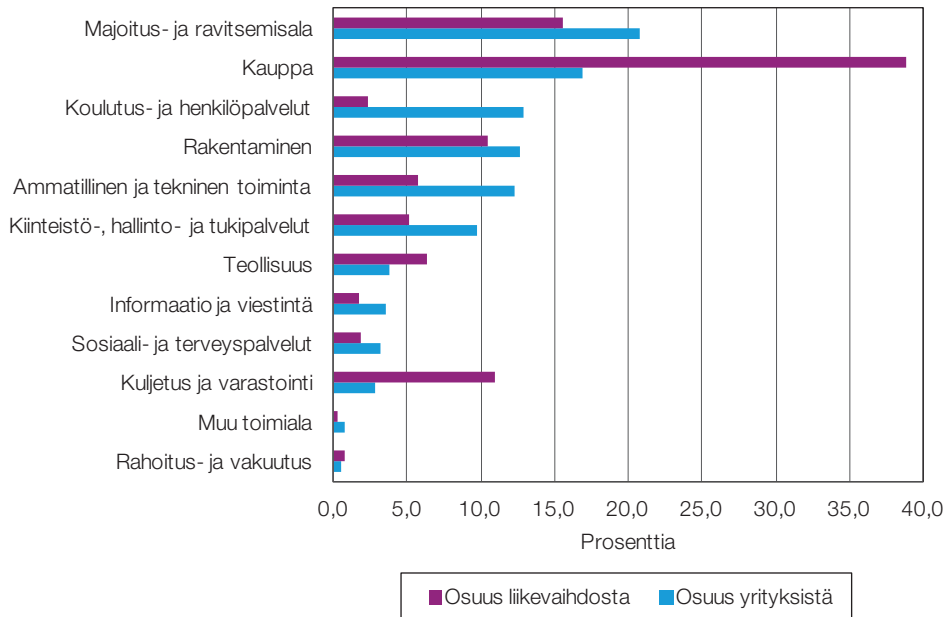
Ulkomaalaistaustaiset yritykset keskittyvät selvemmin palvelualoille kuin kantaväestön omistamat yritykset. Verohallinnon ja PRH:n tilastojen mukaan maahanmuuttajat ovat perustaneet yrityksiä erityisesti majoitus- ja ravitsemisalalle. Lähes joka seitsemäs majoitus- ja ravitsemisalan yritys on Suomessa maahanmuuttajien omistama. Toiseksi tärkein toimiala on tukku- ja vähittäiskauppa ja kolmanneksi tärkein on rakennusala. Maahanmuuttajien yrityksiä on paljon myös liike-elämän palvelualoilla (Kuvio 35).

Tilastokeskuksen YTR:n tilastot yrittäjävetoisista ulkomaalaisissa yrityksistä vahvistavat käsitystä siitä, että ravintolatoiminta on selvästi suurin toimiala. Vuonna 2010 ravintola-alalla (Nace 561) toimi lähes 1 600 yrittäjävetoista ulkomaalaista yritystä. Kahdessa vuodessa määrä oli kohonnut 500 yrityksellä. Ulkomaalaistaustaisista ravintoloista noin 40 prosenttia, eli yli 600 yritystä oli turkkilaisten hallussa vuonna 2010. Seuraavilla sijoilla tulevat kiinalaiset, irakilaiset, iranilaiset ja vietnamilaiset, joissa kullakin ryhmällä oli runsaat sata ravintolayritystä (Kuvio 36).

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan tavallisia toimialoja ovat kauneudenhoitopalvelut, parturit ja muut henkilöpalvelut, kiinteistöjen siivous, rakentaminen, kielen kääntäminen ja tulkkaus, liikkeenjohdon konsultointi, moottoriajoneuvojen korjaus ja huolto ja elintarvikeliikkeit. Ulkomaalaistaustaisia yrittäjiä toimii lisääntyvässä määrin lisäksi yksityisissä lääkäriasema- ja hammaslääkäripalveluissa ja muussa terveydenhuollossa. Sama ilmiö on nähtävissä myös Verohallinnon ja PRH:n perusaineistoihin pohjautuvissa maahanmuuttajayritysten tilastoissa.

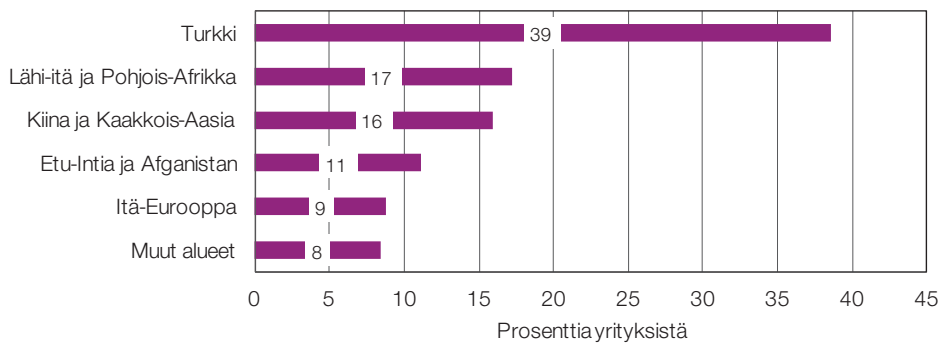
Ulkomaalaistaustaisten yrittäjien toiminta lääkäri- ja muissa terveydenhuollon ammateissa sekä liike-elämän KIBS-palveluissa, kuten tietotekniikkapalveluissa murtaa käsitystä siitä, että maahanmuuttajat toimisivat Suomessa vain perinteisissä kuluttajapalveluja tuottavissa yrityksissä, joissa ei edellytetä kovin paljon koulutusta. Maahanmuuttajayrittäjät voivat parhaimmassa tapauksessa olla uusien teknologioiden ja palveluinnovaatioiden välittäjiä ja tuojia, millä on myönteisiä vaikutuksia talouskasvuun ja kansantalouden tuottavuuden kehitykseen.

Kuvio 35. Maahanmuuttajayritykset toimialoittain 2008-09, prosenttia yrityksistä

Lähteet: Verohallinto ja PRH:n kaupparekisteri.

Kuvio 36. Ulkomaalaistaustaiset ravintolayritykset (Nace 561) yrittäjän taustamaan mukaan 2010, prosenttia yrityksistä

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

4 Yritysten vienti ja kansainvälinen toiminta

4.1 Ulkomaankaupan kehitys

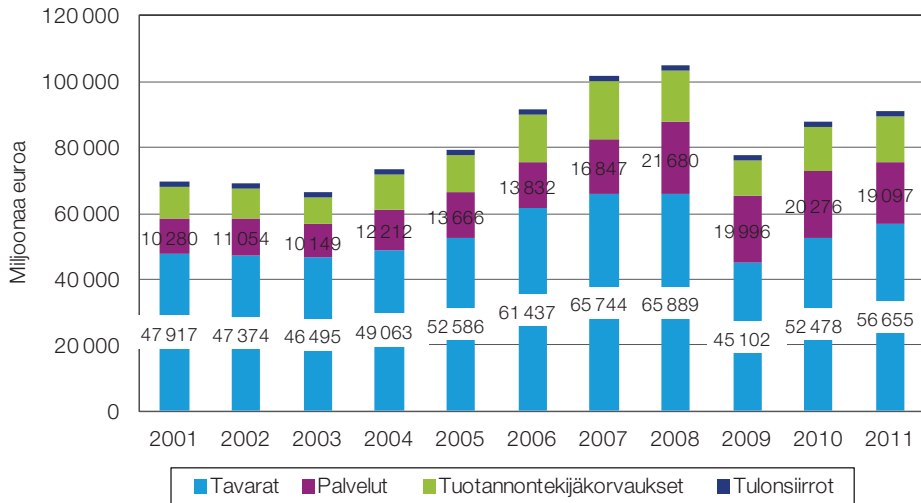
Suomen tavaroiden ulkomaankauppa supistui voimakkaasti taantumavuonna 2009. Vuosina 2010 - 2011 tavaravienti on piristynyt jälleen, mutta viennin arvo on jäänyt kuuden vuoden takaiselle tasolle. Tavaratuonnin kasvun ja tavaroiden ulkomaan vaihtosuhteen heikohkon kehityksen vuoksi maamme ulkomaakauppaa kuvaava vaihtotase muuttui alijäämäiseksi. Edes palvelutaseen ylijäämä ei riittänyt kääntämään vaihtotasetta plusmerkkiseksi, sillä myös palveluvienti pieneni.

Vaihtotaseen heikkoa kehitystä selittävät korkean teknologian tuotteiden viennin romahtaminen, heikentynyt kilpailukyky perinteisiin ja uusiin kilpailijamaihin verrattuna, kotimaisen tuotantokapasiteetin pienentyminen, investoinnit tuotantolaitoksiin paikallisilla markkinoilla ja ulkomaankaupan epäedullinen tuonti- ja vientihintojen rakenne. Vuoden 2009 taantuma ja käynnissä oleva euroalueen velkakriisi ovat vain nopeuttaneet jo 2000-luvun alussa käynnistynyttä kehitystä.

Suomen Pankin mukaan vaihtotaseen ylijäämä putosi 1,3 miljardia euroa alijäämäiseksi vuonna 2011. Vaihtotaseen alijäämä johtui tavarakauppaa kuvaavan kauppataseen painumisesta pakkaselle, sillä tavaratuonti kasvoi huomattavasti vientiä enemmän viime vuonna. Edellisen kerran vaihtotase oli alijäämäinen lamavuonna 1993. Alijäämä, mikä oli vajaan prosentin bkt:sta, palvelutaseen kasvanut ylijäämä ei riittänyt korvaamaan. Kauppataase alkoi heiketä jo vuonna 2008, mutta vasta vuonna 2011 kauppataseesta tuli alijäämäinen.

Palvelutaseen ylijäämää selittävät palvelutuonnin supistuminen ja matkailutulojen kasvu, vaikka varsinaisesti myös palveluvienti on vähentynyt. Pääosa palvelutuloista koostuu ICT-palveluista, rojalti- ja lisenssimaksuista ja muista liike-elämän palveluista, joista varsinkin liike-elämän palvelujen vienti supistui. Myös tuotannon tekijäkorvausten taseen ylijäämä pieneni. Tuotannon tekijäkorvaukset liittyvät yritysten kansainvälistymiseen, ja ne koostuvat pääosin pääomankorvauksista, kuten suorien sijoitusten ja arvopaperisijoitusten koroista ja osingoista.

Kuvio 37. Vaihtotaseen tulot 2001-2011, miljoonaa euroa

Lähde: Suomen Pankki.

Vaihtotaseen heikkoa kehitystä selittävät viennin tuote- ja maarakenne, heikentynyt kilpailukyky perinteisiin ja uusiin kilpailijamaihin nähden sekä ulkomaankaupan tuoterakenteeseen liittyvä epäedullinen tuonti- ja vientihintojen kehitys. Ensinnäkin viennin tuoterakenne on muuttunut 2000-luvulla siten, että **korkean teknologian** tuotteiden vienti on romahtanut 2000-luvulla suhteellisesti ja määrällisesti. Samalla korkean teknologian tuotteiden tuonti on kasvanut siten, että tuoteryhmän kauppataase on painunut 1,4 miljardia euroa alijäämäiseksi (Kuvio 38).

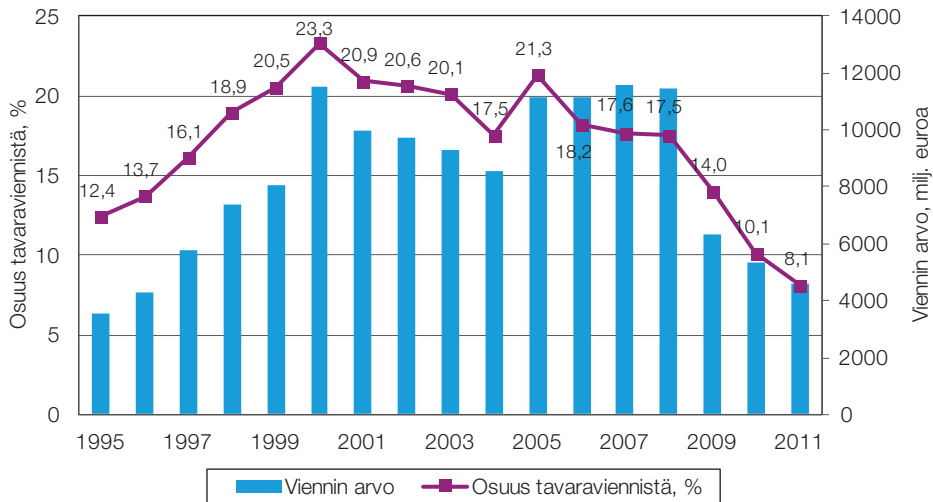
Tavanomaista tekniikkaa hyödyntävien, osin suhdanneherkkien ja hintajoustavien tuotteiden, kuten metsäteollisuustuotteiden kysyntää on kehittynyt sen sijaan hitaasti 2000-luvulla. Lisäksi kotimaisen tuotannon tuottavuuden nousu ja hintakilpailukyky eivät ole riittävällä tasolla, mikä on johtanut perinteisissä tuotteissa tuotannon siirtymiseen lähelle uusia raaka-ainelähteitä ja markkinoita. Alan yritykset eivät ole myöskään investoineet riittävästi uusien tuotteiden kehittämiseen. Vuonna 2008 alkanut talouskriisi joudutti jo 2000-luvun alussa käynnistynyttä kehitystä.

Suomen vienti on aiempaa enemmän **keskitason tekniikkaa** soveltavien vientituotteiden varassa. Keskitason tekniikkaa soveltaviin tuotteisiin kuuluu suhdanneherkkiä investointihyödykkeitä, kuten koneita, laitteita ja kulkuvälineitä, joiden kysyntä kasvoi vuoden 2008 talouskriisiin asti nopeammin kuin maailmankauppa keskimäärin. Talouskriisin aikana investointihyödykkeiden kysyntä kuitenkin heikkeni oleellisesti, mikä syvensi tavaraviennin laskua. Muita keskitason tekniikkaa soveltavia tuotteita ovat metallituotteet ja monet kemian teollisuuden tuotteet.

Tosin koneiden ja laitteiden vienti toipui taantumasta varsin nopeasti vuonna 2010 ja myös kulkuneuvojen vienti lisääntyi. Kehitys on ollut näissä tuoteryhmissä kuitenkin epätasaista ja kasvu on ollut hitaampaa kuin ennen taantumaa. Parhaiten

vienti on vetänyt metallituotteissa ja erityisesti kemian teollisuuden tuotteissa. Öljytuotteiden viennin arvoa ovat nostaneet hintojen nousu ja myös kemian perusteellisuuden ja muovituotteiden vienti on lisääntynyt mukavasti. Voimakkainta kasvu on ollut kaivannaistuotteissa, mutta niiden osuus viennistä on vielä pieni.

Kuvio 38. Korkean teknologian tuotteiden vienti ja osuus tavaraviennistä 1995–2011, prosenttia

Lähde: Tullihallituksen tilastot.

Tullihallituksen ulkomaankaupan tilastot vuoden 2012 tammi-heinäkuulta osoittavat, että tavaraviennin arvo oli suurin piirtein samalla tasolla kuin edellisen vuoden vastaavana ajankohtana, mutta tavaratuonti oli supistunut 1–2 prosenttia. Tavaraviennistä EU:n ulkokauppa muodosti 46 prosenttia, euroalue 30 prosenttia ja muu EU-kauppa 24 prosenttia tammi-toukokuussa 2012. Kauppataseen alijäämä kohosi 1,2 miljardiin euroon, vaikka alijäämä oli pienentynyt kuukausittain helmikuusta lukien. Kauppataase on parantunut etenkin EU:n ulkokaupassa.

Kuluvan vuoden ensimmäisellä puoliskolla vienti kasvoi määrällisesti eniten kemian teollisuudessa (pl. lääkkeet) ja kulkuneuvoteollisuudessa edellisen vuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna. Suhteellinen kasvu oli reipasta myös elintarviketeollisuudessa ja kaivannaistuotteissa. Sen sijaan viennin arvo aleni eniten paperiteollisuudessa, sähkö- ja elektroniikkateollisuudessa, perusmetalliteollisuudessa sekä energiatuotteiden viennissä. Paperi-, sähkö- ja elektroniikkateollisuuden heikko menestys on tuonut suuren loven maamme ulkomaankauppaan.

Suomen Pankin mukaan kansainvälistä taloutta koskevat tuoreimmat ennusteet lähivuosille ovat hieman heikompia kuin alkuvuonna, vaikka teollisuuden ja palvelujen luottamus on vahvistunut päätalousalueilla euroaluetta lukuun ottamatta. Juuri euroalueen ongelmat aiheuttavat suurta epävarmuutta. Euroalueen

kokonaistuotanto aleni vuoden 2011 viimeisellä neljänneksellä ja ilman Saksan talouden vahvaa vetoa kokonaistuotanto olisi alentunut vuoden 2012 ensimmäisellä neljänneksellä, mutta nyt talouden supistuminen on pysähtymässä (Suomen Pankki, 2012a).

Yksityisen kulutuksen ja investointien kehitys on euroalueella kuitenkin heikkoa ja finanssipolitiikan kiristäminen useissa jäsenmaissa ja julkisen talouden velkakesävyttä parantavat toimet jarruttavat talouskasvua markkina-alueella. Euroalueen talouskasvun ennakoitaan vauhdittuvan vuonna 2013, mikäli ongelmamaiden velkakriisit kyetään talttumaan ja luottamus palautuu. Voidaan todeta, että kriisimaiden mittavat valtiovelat ja finanssipolitiikan uskottavuus voivat palautua vain pitkällä aikavälillä, sillä kysymys on suurista rakenteellisista korjausliikkeistä.

Osana eurokriisin vastaista kamppailua Euroopan keskuspankki Ekp on ilmoittanut ostavansa valtioiden joukkovelkakirjoja jälkimarkkinoilta, jotta velkaantuneiden Etelä-Euroopan maiden korkealle kohonneet lainakorot painuisivat matalammalle. Ekp mukaan lainojen ostolle ei ole asetettu ylärajaa. Samassa yhteydessä Euroopan komissio on julkistanut ehdotuksensa pankkiunionista, jolla pyritään estämään vuoden 2008 pankkikriisin toistuminen. Ensimmäisessä vaiheessa luodaan yhteinen pankkivalvontajärjestelmä, joka aloittaisi toimintansa vuonna 2013.

Nousevien talouksien, kuten Kiinan talouden odotetaan kasvavan yhä ripeästi, vaikka kasvuvauhti hieman hidastuu. Naapurimaamme Venäjän talouskasvu nopeutui vuoden 2011 lopulla ja kehitys on jatkunut vahvana vuoden 2012 ensimmäisellä neljänneksellä. Japani orastava talouskasvu hyytyi vuonna 2011 muun muassa tsunamin, maanjäristysten ja ydinvoimalaonnettomuuden vuoksi. Myös Yhdysvaltain talous on osoittanut vuoden 2012 ensimmäisen neljänneksen aikana pieniä hiipumisen merkkejä investointien aiempaa heikomman kehityksen vuoksi.

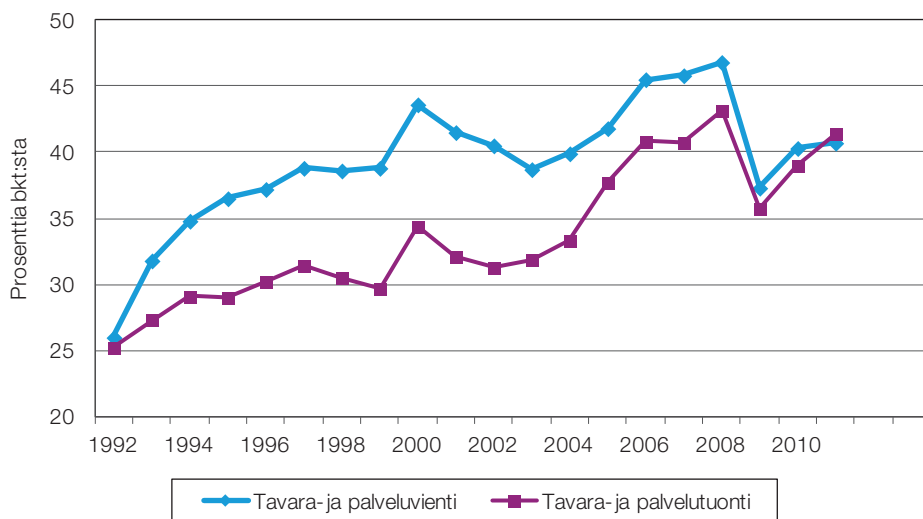
Maailmankaupan arvellaan kasvavan vuonna 2012 hitaammin kuin viime vuosina keskimäärin, mutta kuitenkin 4-5 prosenttia. Ensi vuonna maailmankaupan kasvun ennakoitaan nopeutuvan, mutta Suomelle tärkeiden vientimaiden yhteenlasketun tuonnin odotetaan lisääntyvän hitaammin kuin maailman koko tuonnin. Suomen Pankin ennusteiden mukaan Suomen viennin kasvu jäänee vuonna 2012 noin pariin prosenttiin, mutta vienti lisääntyy vuosina 2013-14. Vaihtotase pysyy lähivuosina kuitenkin negatiivisena, koska tuonti kasvaa tasatahtia viennin kanssa.

Vaihtotaseen alijäämä koostuu pääasiassa kauppataaseen alijäämästä. Valtiovarainministeriö VM:n kevään 2012 taloudellisen katsauksen mukaan 2000-luvun alkupuolen kaltaisiin ulkomaankaupan ylijäämiin ei ole paluuta näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa. Vienti ei ole toipunut rakenteellisten tekijöiden vuoksi vuotta 2009 edeltäneelle tasolle, vaikka maailmankauppa on elpynyt. Vuonna 2008 alkanut finanssikriisi ja sitä seurannut Euroopan velkakriisi ovat kohdelleet VM:n katsauksen mukaan kovien ottein Suomen vientiteollisuutta.

VM:n syksyn 2012 taloudellisen katsauksen mukaan tilanne ei ole parantunut keväästä. Keskipitkällä aikavälillä viennin merkitys talouskasvun perustana on heikko, mikäli suuret perinteiset vientiyritykset vähentävät tuotantokapasiteettiaan

Suomessa eivätkä yritykset pysty kehittämään uusia merkittäviä vientituotteita. Kansainvälinen kilpailukyky heikkenee edelleen, jollei yksikkökustannusten kasvua saada hillittyä. Konjunkturinstituttet:in laatimien tilastojen mukaan Suomi on jäätävässä selvästi esimerkiksi Ruotsin viennin ja vaihtotaseen kehityksestä.

Kuvio 39. Tavaroiden ja palvelujen ulkomaankaupan osuus markkinahintaisesta bruttokansantuotteesta 1990-2011, prosenttia

Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus.

Tosiasiaa Suomi on menettänyt maailmanmarkkinaosuuksiaan koko 2000-luvun ajan ja finanssikriisi vain nopeutti kehitystä. Suomen Pankin asiantuntijoiden mukaan maamme tavaraviennin osuus maailman tavarakaupasta on supistunut lähes kolmanneksen 2000-luvulla. Olemme menettäneet markkinoita kaikissa tärkeimmissä vientimaissa ja tuoteryhmissä eri syistä. Osa Suomen vientikapasiteetista on siirtynyt paikallisille markkinoille ja raaka-ainelähteille 2000-luvulla ja osa viennin tuotantokapasiteetista on kadonnut maastamme kokonaan.

Ulkoista tasapainoa on heikentänyt epäedullinen tuonti- ja vientihintojen kehitys. 2000-luvun alkuun verrattuna vaihtosuhte on heikentynyt kymmenen prosenttia, kun vientihinnat ovat polkeneet paikallaan. Sitä vastoin tuontihinnat ovat nousseet muun muassa öljyn kallistumisen vuoksi. Suomen tavaraviennin raju lasku on alentanut viennin bkt-osuuden alle 40 prosenttiin. Suomen Pankin asiantuntijoiden mukaan nykyinen talouskehitys ei ole pitkällä aikavälillä tasapainoista ja siihen sisältyy monia riskejä velkaantumiskehityksen vuoksi (Suomen Pankki, 2012a).

Palvelukaupan merkitys

Vuonna 2011 tavarat muodostivat vaihtotaseen mukaisesta tavaraja palveluviennistä (pois lukien tuotannon tekijäkorvaukset ja tulonsiirrot) 75 prosenttia ja palvelut

25 prosenttia. Palvelukaupan osuus viennistä on lisääntynyt 2000-luvulla yli kymmenen prosenttiyksikköä. Palvelujen vientiosuus oli erityisesti vuonna 2009 poikkeuksellisen suuri. Palvelujen vientiosuus alenee, kun tavaravienti elpyy. Keskipitkällä aikavälillä palvelujen asema maamme rajat ylittävässä ulkomaankaupassa vahvistuu, jos vientiin perustuvan teollisuustuotannon merkitys vähenee.

Palveluviennin pääryhmiä ovat matkustus, kuljetus ja muut palvelut, mistä muut palvelut muodostivat 73 prosenttia vuonna 2011. Muiden palvelujen viennistä merkittävä osa koostuu osaamisintensiivisistä liike-elämän palveluista, kuten tietojenkäsittelypalveluista ja teknisistä suunnittelupalveluista, jotka ovat olleet 2000-luvulla dynaamisin osa palvelujen ulkomaankauppaamme. Palveluissa kasvavan ulkomaankaupan toimitusmuodon muodostavat sähköisesti rajat ylittävä palvelutarjonta, mikä on luonut toimintaedellytyksiä uudentyypisten palvelujen viennille.

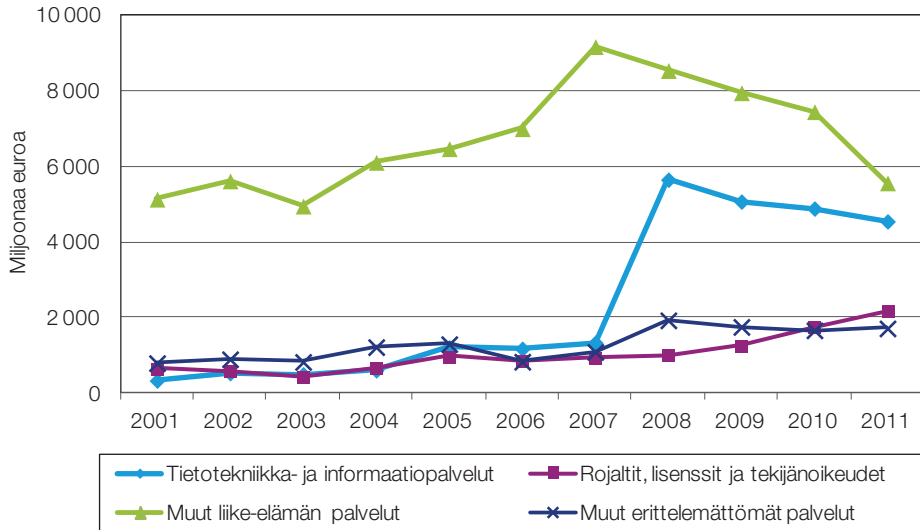
Varsinkin tieto- ja viestintätekniikan kehityksellä on ollut tärkeä merkitys palvelujen kansainvälistymisessä. Sen myötä on jouduttu asettamaan osin kyseenalaiseksi vuosikymmeniä vallinnut käsitys, jonka mukaan palvelujen keskeinen tunnuspiirre on tuottamisen ja kuluttamisen erottamattomuus. Käytännössä tämä merkitsee, että palveluviennin mahdollisuudet ovat ratkaisevasti lisääntyneet (Tekes, 2009). Esimerkkeinä voidaan mainita osaamiseen liittyvät sähköisten oppimispalvelujen, oikeudellisten palvelujen ja erilaisten konsulttipalvelujen vienti.

Internetissä ulko- ja kotimaiset asiakkaat voivat saada on-line -palvelua itsepalveluna tai vuorovaikutuksessa palveluntarjoajan kanssa. Palveluntuottaja voi jakaa palvelut tietoverkon kautta jaettavaan ilmaiseen tietoon ja syvällisempään maksulliseen palveluun, joka edellyttää asiakaskohtaista räätälöintiä. Tieto- ja viestintätekniikan kehitys on läheisessä yhteydessä rajat ylittävään verkkokaupan kehitykseen, jossa palveluilla on entistä tärkeämpi merkitys fyysisten tuotteiden rinnalla. Verkossa voidaan pelata, ladata tietokoneohjelmia ja ostaa matkailuelämyksiä.

Julkisessa keskustelussa on toivottu, että korkean teknologian palvelukauppa voisi täyttää sitä aukkoa, joka on syntynyt matkapuhelimien ja muun viestintätekniikan viennin supistumisesta. Tosin palveluviennin kasvu on pysähtynyt vuoden 2008 jälkeen, mikä johtuu lähinnä vaihtotaseen korkean arvonlisäyksen palveluviennin, kuten tietotekniikka- ja informaatiopalvelujen ja muiden liike-elämän palveluviennin pienenemisestä. Palveluviennin heikentynyt kehitys johtuu osin siitä, että osa palvelukaupasta on riippuvaista tavaroiden ulkomaankaupasta.

Palveluviennissä tärkeimmät kohdemaat ovat Yhdysvallat, Ruotsi, Venäjä ja Intia. Yhdysvalloista saadaan paljon rojaltili- ja lisenssimaksuja, Venäjälle viedään rakennuspalveluja ja Intiaan tietojenkäsittelypalveluja. Kasvavia viennin kohdemaita ovat myös Kiina ja Brasilia. Usein tavara- ja palvelukaupalla on läheinen yhteys. Palveluja viedään maihin, jotka ostavat Suomesta paljon tavaroita, sillä palvelujen kysyntä on tavarakaupasta johdettu kysyntää. Esimerkiksi asennus-, huolto- tai ohjelmopalvelujen myynti seuraavat laitteiden toimittamista.

Kuvio 40. Palvelutaseen niin sanottujen muiden palvelujen viennin arvo pääryhmittäin 2001-11, miljoonaa euroa

Lähde: Suomen Pankin tilastot.

4.2 Kansainvälistymisen muodot

Osa yritystemme kansainvälisestä toiminnasta kanavoituu ulkomailla sijaitsevien yksiköiden kautta. Suorat sijoitukset ulkomaille ovat lisääntyneet taantumasta huolimatta. Vuonna 2010 ulkomailla sijaitsevien suomalaisten tytäryritysten henkilöstö oli Tilastokeskuksen FATS-tilastojen mukaan 572 000 työntekijää ja liikevaihto 180 miljardia euroa. Tosin kiristynyt kansainvälinen kilpailu on merkinnyt viime vuosina tuotantolaitosten lopetuksia ja henkilöstön supistuksia ulkomailla.

Perinteiset Tilastokeskuksen ja Suomen Pankin ulkomaankaupan tilastot, joissa tarkastellaan lähinnä rajojen yli kulkevia tavaravirtoja, kuvaavat entistä heikommin yritystemme vientiä ja kansainvälistä toimintaa kokonaisuudessaan. Sitäkin heikommin ulkomaantilastot tavoittavat palvelujen kansainvälisen kaupan, jos tavaroiden ulkomaankauppaan ja henkilöliikenteeseen liittyviä kuljetuksia, suomalaisten ja ulkomaalaisten liike- ja vapaa-ajan matkailua tai perinteiseen projektivientiin liittyviä palvelutoimituksia ei oteta huomioon.

Pääasiallisena syynä on, että merkittävä osa ”viennistä” on siirtynyt ulkomaisiin tuotantolaitoksiin teollisuudessa. Suuret teollisuusyritykset työllistävät enemmän väkeä ulkomailla kuin Suomessa. Joissakin konserneissa, kuten Kone-yhtymässä kotimaassa työskentelee enää pieni osa henkilöstöstä. Rakentamisessa perinteisen projektiviennin merkitys on supistunut, koska ulkomaiset rakennusprojektit

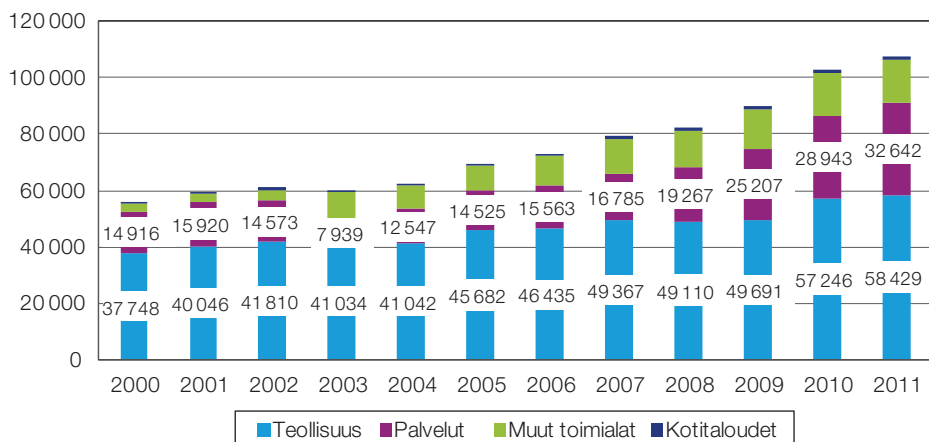
hoidetaan paikallisten tytäryhtiöiden toimesta. Lisäksi useimmilla palvelualoilla rajojen yli tapahtuva projektivienti on lähtökohtaisesti täysin mahdollista.

Uutta kasvua haetaan ulkomailta yritysostojen kautta tai uusia tehtaita perustetaan ulkomaille. Kun kotimaiset investoinnit jäävät taka-alalle ja toimintaa siirretään ulkomaille, kotimaisen tuotannon ja viennin määrä ei enää kasva Suomessa. Esimerkiksi matkapuhelinten, elektroniikan alan komponenttien, metallituotteiden ja metsäteollisuuden tuotantoa tuskin lisätään merkittävästi jatkossa kotimaassa, vaan tuotantoa laajennetaan ulkomaisissa tytäryhtiöissä tai välituotteet hankitaan Suomeen ulkomaisilta toimittajilta ja alihankkijoilta.

Investoinnit ulkomaille rajoittavat siis tuotannon kasvua Suomessa. Ulkomaisissa yksiköissä tapahtuvaa tuotannon kasvua osoittaa, että suomalaisten yhtiöiden sijoituskanta ulkomaille oli Suomen Pankin mukaan noin 107 miljardia euroa vuonna 2011. Teollisuuden osuus suomalaisten yhtiöiden ulkomaisesta sijoituskannasta oli runsaat 50 prosenttia. Osa teollisuuden investoinneista suuntautuu palvelualoille eikä varsinaiseen teollisuuteen. Viime vuosina kuitenkin myös varsinaisten palveluyritysten investoinnit ulkomaille ovat lisääntyneet reippaasti (Kuvio 41).

Suorien sijoitusten suuria välittömiä kohdemaita ovat Belgia, Ruotsi, Hollanti, Saksa ja Yhdysvallat. EU-maiden osuus sijoituskannasta oli noin 78 prosenttia, Pohjois-Amerikan yhdeksän ja Aasian kuusi prosenttia. EU:n ulkopuolella suomalaisten yritysten investoinnit ovat kasvussa Norjassa, Venäjällä, Intiassa, Brasiliassa ja Singaporessa ja Pohjois-Amerikassa. Vuonna 2011 suorista sijoituksista saatujen ulkomaisten tuottojen vaihtotasevaikutus oli nettomääräisesti 3,7 miljardia euroa. Suorien sijoitusten tuotot kirjataan maksutaseessa tuotantontekijäkorvauksiin.

Kuvio 41. Suomalaisten yritysten ja kotitalouksien suorien sijoitusten kanta ulkomaille 2000-11, miljoonaa euroa

Lähde: Suomen Pankki.

Ulkomaisten yksiköiden toiminnan laajuus

Reaalimuuttujat, kuten **liikevaihto ja henkilöstön määrä** kuvaavat paremmin toiminnan laajuutta suomalaisten yritysten ulkomaisissa sijoituskohteissa kuin pelkkä suorien sijoitusten pääomakanta tai -virta. Osasyynä on, että suorien sijoitusten tilastot eivät voi millään sisältää kaikkia suomalaisten yritysten panostuksia ulkomailla. Tilastojen ulkopuolelle jäävät suomalaisen yrityksen ulkomailla sijaitsevan yksikön omalla tulorahoituksellaan tekemät laajennusinvestoinnit ja muut hankkeet, joita rahoitetaan Suomen rajojen ulkopuolelta.

Tilastokeskuksen Suomalaiset tytäryhtiöt ulkomailla -tilaston (**Outward Foreign Affiliates Statistics FATS**) mukaan suomalaisten yritysten ulkomaisten tytäryritysten ja sivuliikkeiden henkilöstö oli yrityskyselyjen mukaan 572 000 työntekijää ja liikevaihto 180 miljardia euroa vuonna 2010. Liikevaihto sisältää konsernien sisäiset myynnit. Ulkomailla sijaitsevien tytäryhtiöiden henkilöstö ja liikevaihto alenivat vuonna 2009. Vuonna 2010 tapahtuneesta kasvusta huolimatta henkilöstö ja liikevaihto olivat yhä alemmalla tasolla kuin ennen taantumaa (Tilastokeskus, 2011b).

FATS-tilastojen mukaan suomalaisilla yrityksillä oli ulkomailla 4 730 tytäryhtiötä vuonna 2010. Eniten niitä oli teollisuusyrityksillä. Seuraavaksi eniten niitä oli kaupassa ja liike-elämän palveluissa. (Taulukko 26). Vertailun vuoksi voidaan todeta, että Tilastokeskuksen konsernirekisterin mukaan ulkomailla sijaitisi 6 550 tytäryhtiötä vuonna 2010. Näistä yrityksistä 5 530 oli kotimaisten konsernien omistuksessa. Loput tytäryhtiöistä (1 020 kpl) olivat sellaisten Suomessa toimivien konsernien omistuksessa, joilla itsellään oli ulkomainen emoyhtiö.⁶⁸

Taulukko 26. Suomalaisen yritysten ulkomaiset tytäryhtiöt 2010

	Tytäryhtiötä, lkm	Osuus tytäryhtiöistä, %	Osuus henkilöstöstä, %	Osuus liikevaihdosta, %
Teollisuus	2115	44,7	68,2	61,2
Kauppa	1062	22,4	11,2	21,1
Liike-elämän palvelut ja tukipalvelut ¹	541	11,4	4,4	3,1
Informaatio ja viestintä	395	8,3	5,6	4,9
Rakentaminen	252	5,3	5,5	2,6
Kuljetus ja varastointi	134	2,8	2,1	0,7
Rahoitus- ja vakuutusala	100	2,1	1,8	5,6
Muut toimialat	134	3,0	1,2	0,8
Yhteensä	4733	100,0	100,0	100,0

1 Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta; kiinteistö- hallinto- ja tukipalvelut.

Lähde: FATS-tilastot, Tilastokeskus.

Ulkomaisten tytäryhtiöiden henkilöstöstä ja liikevaihdosta teollisuus muodosti FATS-tilastojen mukaan noin 60 prosenttia vuonna 2010. Liikevaihdolla mitattuna runsaat 50 prosenttia tytäryhtiöistä sijaitisi EU-maissa, joista tärkeitä maita olivat

68 Tilastokeskuksen konsernitalastojen ja FATS-tilastojen lukuja ei voida verrata täysin toisiinsa johtuen erilaisista tilastojen laadintaperiaatteista ja rajauksista (Tilastokeskus, 2011).

Ruotsi, Saksa, Britannia ja Puola. Aasian maat muodostivat tytäryhtiöiden liikevaihdosta runsaan viidenneksen, Pohjois-Amerikka kahdeksan prosenttia ja muut alueet 13 prosenttia. Venäjällä on toiseksi eniten tytäryhtiöitä, mutta liikevaihdolla mitattuna maassa toimivien tytäryhtiöiden osuus oli vain viisi prosenttia (Taulukko 27).

FATS-tilastojen mukaan suomalaisten konsernien ulkomailta sijaitsevat tytäryhtiöt investoivat aineelliseen pääomaansa bruttomääräisesti 4,2 miljardia euroa vuonna 2010. Investoinneista kaksi kolmasosaa tehtiin Euroopassa, jossa Ruotsi oli suurin yksittäinen investointien kohdema. EU-maissa eniten investoi paperiteollisuus, EU:n ulkopuolisissa maissa tukku- ja vähittäiskauppa, Aasiassa ja Oseaniassa informaatio- ja viestintäala sekä kemian teollisuus. Maailmanlaajuisesti päätoimialoista eniten vuonna 2010 investoi kemian teollisuus.

Suomalaisten yritysten kansainvälistyminen on lisääntynyt nimenomaan kaupallisen läsnäolon myötä, kun tehtaita ja tuotantolaitoksia on perustettu tai siirretty ulkomaille. Esimerkiksi tuotannon siirtäminen Suomesta johonkin maahan ei välttämättä tarkoita sitä, että tuotanto olisi tarkoitettu kokonaan tai edes osittain paikallisille markkinoille. Tosiasiassa halvan kustannustason maassa, kuten esimerkiksi Vietnamissa, tuotetut tavarat voivat olla tarkoitettuja vientiin kehittyneiden läntisten teollisuusmaiden markkinoille ja jossain tapauksessa takaisin Suomeen.

Taulukko 27. Suomalaisten yritysten ulkomaiset tytäryhtiöt sekä niiden henkilöstö ja liikevaihto alueittain 2010

	Tytäryhtiöitä, lkm	Liikevaihto, mrd. euroa	Henkilöstö, lkm
EU-maat	2859	96,0	293 500
- Ruotsi	600	31,5	72 300
- Viro	441	3,9	27 000
- Saksa	238	14,7	42 100
- Latvia	194	1,4	9 700
- Liettua	169	1,5	11 300
- Britannia	169	6,0	17 000
Muu Eurooppa	788	21,5	81 700
- Venäjä	431	9,6	50 600
Pohjois-Amerikka	267	13,9	35 600
- Yhdysvallat	208	11,9	29 700
Latinalainen Amerikka	157	6,0	29 200
- Brasilia	50	3,4	19 900
Aasia	549	38,4	122 900
- Kiina	196	20,5	62 500
- Intia	53	7,4	37 400
Oseania	58	2,4	4 700
Afrikka	55	1,3	4 800
Yhteensä	4733	179,5	572 400

Lähde: FATS-tilastot, Tilastokeskus.

Suomalaiseen pääomaan ja osaamiseen perustuvan ulkomaankaupan todellisten kohteiden ja kauppavirtojen selvittäminen olisi tärkeää, ja se voisi antaa uudenlaisen käsityksen kansainvälisen kaupan rakenteestamme. Rajojen yli tapahtuvan tavara- ja projektiviennin tai pysyväisluonteisen ulkomaille sijoittautumisen (suorat investoinnit tytäryhtiöihin, yms.) lisäksi yritykset voivat kansainvälistyä muillakin tavoin, kuten toimimalla ulkomailla kolmannen osapuolen kautta. Nämä muut kansainvälistymisen muodot ovat jääneet kuitenkin vähälle huomiolle

Kolmannen osapuolen kautta tapahtuvassa toiminnassa yritys saavuttaa läsnäolon kohdemaassa jonkin jo maassa olevan toimijan kautta suoria investointeja tekemättä. Kolmannen osapuolen kautta tapahtuvan kansainvälistymisen päämuotoja ovat franchising, lisensointi ja erilaiset yhteistyösopimukset. **Franchising-sopimus** tehdään kahden itsenäisen yrityksen välillä. Siinä franchise-antajalla on valmiiksi kehitetty toimintamalli tai liikeidea, jonka käyttöoikeus luovutetaan franchise-ottajalle määrättyksi sopimusajaksi korvausta vastaan.

Franchising-toimintamallia on sovellettu lisääntyvässä määrin kuluttajapalveluissa, kuten vähittäiskaupassa, majoitus- ja ravitsemisalalla ja muissa henkilökohtaisissa palveluissa kuten liikuntapalveluissa. Ne ovat ilmestyneet myös sosiaali- ja terveyspalveluihin. Franchise-ottaja maksaa saamastaan nimen ja käyttöoikeuden käytöstä yleensä kiinteän korvauksen sopimusta tehtäessä ja sen jälkeen liikevaihdon mukaan määräytyvän osuuden. Franchise-antaja voi tarjota erilaista kaupallista ja teknistä tukea sekä koulutusta sopimusaikana.

Ulkomaisessa **lisensoinnissa** toiselle osapuolelle luovutetaan käyttöoikeus patenttiin, mallioikeuteen, tavaramerkkiin tai tekijänoikeuteen, josta lisenssinottaja maksaa sopimuksen mukaista korvausta eli lisenssimaksua (kertamaksu, rojaltilit tai kynnysmaksu). Lisensiointi liittyy lähinnä fyysisiin tuotteisiin, joiden valmistukseen on luovutettu käyttöoikeus tai tietotaitoa. Lisensiointi on tapa siirtää tuotantoteknologiaa yritysten välillä. Lisensiointi ei vaadi lisenssinantajalta suoria investointeja, mutta se voi edellyttää niitä lisenssinsaajalta.

Kansainvälisen yhteistyön muotoja ovat myös **tuotteiden sopimusvalmistus** tai **offshoring-toiminta** (palvelujen etätuotanto). Kummassakin tapauksessa voi olla kysymys tuotannon siirtämisestä halvemman kustannustason maahan. Sopimusvalmistuksessa ulkomainen yritys vain valmistaa tuotteen, mutta valmistuttajayritys vastaa tuotteen suunnittelusta ja myynnistä. Menettelyssä voimavaroja ei sidota tuotantotoimintaan vaan liikkeenjohtoon, tuotekehittelyyn ja markkinointiin. Esimerkkejä sopimusvalmistuksesta löytyy monilta teollisuuden aloilta.

4.3 Vientiyritykset

Suomen tavaravienti on suhteellisten harvalukuisten suurten yritysten käsissä, joista monet ovat nykyisin ulkomaalaistaustaisia. Sen sijaan maassamme on moniin muihin EU-maihin verrattuna vähän kansainvälistyneitä pk-yrityksiä. Vuonna 2011 pk-yritysten osuus maamme tavaraviennistä oli 12-13 prosenttia, josta pienet alle 50 henkilön yritykset muodostivat ainoastaan neljä prosenttiyksikköä.

Tullihallituksen laatimien tilastojen mukaan **tavaravientiä** (pl. palveluvienti) harjoitti maassamme noin 16 300 yritystä vuonna 2011. Tästä joukosta yrityksiä, joiden tavaraviennin arvo oli alle 100 000 euroa, oli peräti 12 700 (78 %), mutta näiden yritysten osuus viennistä jäi ainoastaan kahteen prosenttiin. Tilastossa sisäkaupan eli EU:n jäsenmaiden kaupan tiedot on kerätty niin sanotulla Intrastat-järjestelmällä tiedonantovelvollisilta yrityksiltä. Ulkokaupan, eli EU:n ulkopuolisten maiden kanssa käytävän kaupan tiedot on saatu tilastoihin tullausjärjestelmästä (Tullihallitus, 2012 b).

Vientitoiminta on keskittynyt harvalukuisen joukkoon suuria yrityksiä, sillä neljännes viennin arvosta kasautui viidelle suurimmalle vientiyritykselle vuonna 2011. Kymmenen suurimman viejän osuus viennin arvosta kohosi jo lähes 60 prosenttiin. Useimmilla metsäteollisuuden, kemian teollisuuden ja elektroniikka- ja metalliteollisuuden toimialoilla vähintään 60 prosenttia viennistä kertyy viiteen suurimpaan vientiyritykseen lukuun ottamatta konepajateollisuutta ja kulkuneuvojen valmistusta. Tukku- ja vähittäiskaupassa keskittyminen on vähäisempää.

Vuodesta 2004 lukien vientitoiminnan keskittyminen viiteen tai kymmeneen suurimpaan vientiyritykseen on kuitenkin vähentynyt. Taustalla lienee suurten perinteisten vientiyritysten vaikeudet keskeisillä markkinoilla, tehtaiden kokonaan sulkemiset kotimaassa tai tuotannollisten toimintojen siirrot ulkomaille. Vaikka viennin keskittyminen muutamaa harvaan yritykseen on pienentynyt, toteutunut kehitys ei ole lisännyt pk-yritysten osuutta Suomen tavaraviennistä, sillä pk-yritysten vientiosuus on pysynyt noin 12-13 prosentissa 2000-luvulla.

Edellä mainitusta pk-yritysten vientiosuudesta **keskisuurten 50-249 henkilön yritysten** vientiosuus oli kahdeksan ja **pienten 10-49 henkilön yritysten** kolme prosenttiyksikköä. Alle kymmenen henkilön **mikroyritysten** oli ainoastaan yhden prosentin, vaikka mikroyrityksiä on 93 prosenttia maamme yrityskannasta (pl. alkutuotanto). Tuoteryhmittäin tarkasteltuna pk-yritysten osuus tavaraviennistä oli Tullihallituksen tilastojen mukaan keskimääräistä korkeampaa konepajateollisuuden tuotteissa ja kulkuneuvoissa vuonna 2011.

Taulukko 28. Vientirytykset ja niiden osuus tavaraviennin arvosta (56,7 mrd. euroa) viennin suuruusluokittain 2011

Viennin arvo, 1000 euroa	Vientirytykset, lkm	Osuus vientirytyksistä, %	Osuus viennin arvosta, %
500 000–	18	0,1	42,0
100 000–499 000	65	0,4	24,0
50 000–99 999	76	0,5	10,0
10 000–49 999	332	2,0	13,0
1 000–9 999	1287	7,9	8,0
100–999	1821	11,2	1,0
Alle 100	12713	77,9	2,0
Yhteensä	16312	100,0	100,0

Lähde: Tullihallituksen tilastot.

Tullihallituksen tilastot tukevat Elinkeinoelämän Keskusliitto EK:n vuonna 2010 tekemän tutkimuksen tuloksia siinä, että Suomessa on kansainvälisesti toimivia pk-yrityksiä vähemmän kuin muissa EU-maissa keskimäärin (EK, 2010a).⁶⁹ Kansainvälistymistä hankaloittaa Suomessa se, että kotimarkkinat ovat kapeat ja osin suhdanteille herkäät eivätkä ne tarjoa kasvuhakuisille innovatiivisille yrityksille kaikilla toimialoilla riittävän haasteellista harjoituskenttää, joka valmistaisi niitä kohtaamaan vaikeampia kansainvälisiä markkinoita.

EK:n selvityksen mukaan kansainvälisesti toimivat pk-yritykset voidaan luokitella kolmeen kategoriaan, jotka ovat vaiheittain kansainvälistyvät, syntyessään kansainväliset (**born global** -yritykset) ja yritysjärjestelyin kansainvälistyneet yritykset. Perinteisesti pk-yritykset ovat laajentaneet toimintaansa ulkomaille pitkäjänteisen kehitysprosessin tuloksena, kun ne ovat saavuttaneet kotimaassa riittävän vahvan markkina-aseman. Taustalla voi olla riittämätön kotimainen kysyntä ja halu tasata kotimaan markkinoiden suhdanteita.

Syntyessään kansainväliset pk-yritykset ovat EK:n selvityksen mukaan sellaisia, joiden on kansainvälistyttävä menestyäkseen ja joiden tuotteilla on kansainvälistä kysyntää. Born global-yritykset ovat hakeneet kokemusta kansainvälisiltä markkinoilta jo ennen yrityksen perustamista. Heille nopean tien valinta on tietoinen strateginen ratkaisu. Syntyessään kansainväliset yritykset ovat usein erikoisaloille keskittyneitä niche-yrityksiä ja ne ovat rakentaneet laajat verkostot tavoittaakseen asiakkaitaan, joita voi olla yhdessä maassa vain rajoitettu määrä.⁷⁰

Talouselämän 500 suurinta yritystä koskevien tilastojen mukaan tärkeimpiä vientirytyksiä, joissa vienti ylitti miljardia euroa, olivat vuonna 2011 UPM-Kymmene, Stora Enso, Outokumpu, Wärtsilä, Metsä Group, Metso, ABB ja Rautarukki. Talouselämän tilastoja vientirytyksistä ei voi verrata suoraan esimerkiksi Tullihallituksen

69 Selvityksen perusjoukkoa olivat 5-249 työntekijän pk-yritykset, jotka koostuivat EK:n jäsenyrityksistä ja Ernst & Youngin Entrepreneur of the Year -kilpailuihin vuosina 2003-09 osallistuneista yrityksistä (ks. EK, 2010a).

70 Nopean tien valinnoita kansainvälistyjä löytyy osaamisintensiivisten palvelualojen ja tuotannollisten teknologiayritysten joukosta.

tilastoihin vientiyrityksistä, koska Talouselämän tilastoissa pääosa yritysten tiedoista on konserni- eikä yritystasolta. Lisäksi tilastoista voi puuttua muutaman suuren toimijan, kuten Nokia-konsernin tiedot.

Taulukko 29. Suurimmat 15 vientiyritystä (konsernia) 2011 pois lukien Nokia-konserni

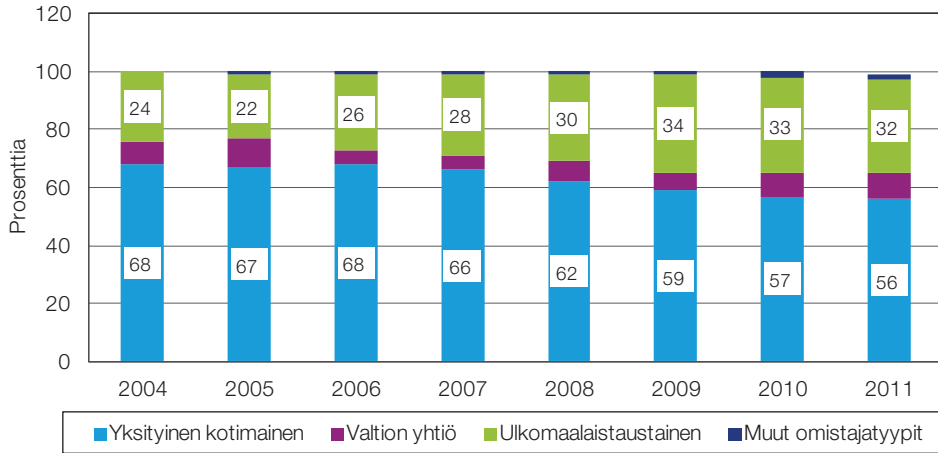
	Toimiala	Viennin arvo, miljoonaa euroa	Osuus liikevaihdosta, %
UPM-Kymmene	Metsä	4313	42,8
Stora Enso	Metsä	3301	30,1
Outokumpu	Metalli	2680	53,5
Wärtsilä	Metalli	2458	58,4
Metsä Group	Metsä	2328	43,5
Metso	Metalli	1900	28,6
ABB	Elektroniikka	1702	72,5
Rautaruukki	Metalli	1436	51,3
Cargotec	Metalli	686	21,9
Nokian Renkaat	Kemia ja muovi	618	42,4
Konecranes	Metalli	571	30,1
Rolls-Royce	Metalli	554	96,9
Panasonic CIS	Tukkukauppa	481	83,5
Andritz	Metalli	458	90,3
Sappi Finland	Metsä	450	90,7
Yhteensä		23036	42,7

Lähde: Talouselämä -lehti.

Vienti yritysten omistajatyypeittäin

Yritysten omistajatyypeittäin katsottuna noin kolmasosa maamme tavaraviennistä on keskittynyt ulkomaalaisomisteisiin yrityksiin, vaikka ulkomaalaisten yritysten osuus Suomen yrityskannasta on vain runsaan yhden prosentin ja yritysten liikevaihdosta viidenneksen. Ulkomaalaisomisteisten yritysten merkitys vientitoiminnassa oli suuri etenkin kulkuneuvoteollisuudessa (laivojen ja autojen valmistus), kemian teollisuuden, perusmetalli- ja metallituoteteollisuuden sekä konepajateollisuuden tuotteiden valmistuksessa vuonna 2011.

Kuvio 42. Suomen tavaravienti vientiyritysten omistajatyypin mukaan 2004-11, prosenttia

Lähde: Tullihallituksen tilastot.

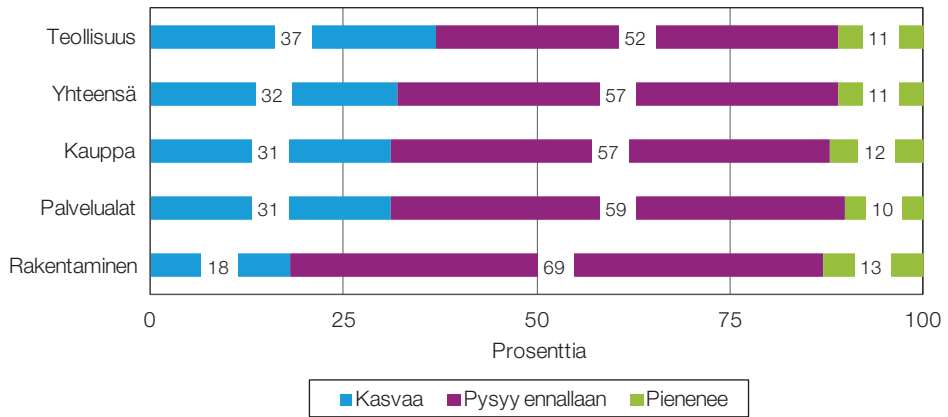
Pk-yritysten vienti

Tullihallituksen tilastojen mukaan alle 250 henkilön pk-yritykset muodostivat vain 12-13 suoran tavaraviennin arvosta vuonna 2011. Pk-yritysbarometrin mukaan kuitenkin 29 prosenttia pk-yrityksistä harjoitti vientitoimintaa vuonna 2012. Tosin pk-yritysbarometrin tiedot poikkeavat Tullihallituksen ulkomaankaupan tilastoista siten, että pk-yritysbarometrissa viennillä ei tarkoiteta pelkästään suoraa vientiä ulkomaille vaan myös epäsuoraa vientiä, jossa yrityksen tuotteita myydään ulkomaille osana jonkin toisen kotimaisen yrityksen tuotekokonaisuutta.

Kaksi kolmasosaa teollisuuden pk-yrityksistä harjoitti vientiä vuonna 2012. Kaupassa vientiä harjoitti lähes joka kolmas, palvelualoilla runsas viidennes ja rakentamisessa runsas kymmenes pk-yritys. Vientiyritysten määrä on ollut loivassa laskussa. Vientiyritysten osuudet tuntuvat olevan kaupassa ja palveluilla verrattain korkeita, joskin luvut eivät kerro viennin kokonaisuudesta tai sen suhteellisesta merkityksestä yritysten toiminnassa. Kuten Tullihallituksen tilastoista ilmenee, vienti on useimmilla vientiyrityksillä varsin vähäistä tai satunnaista.

Kolmannes vientiä harjoittavista pk-yrityksistä arvioi syksyllä 2012 viennin kasvavan seuraavan vuoden aikana. Vientiodotusten saldoluku on pysynyt ennallaan kuluvana vuonna kansainvälisen talouden heikkenemisestä huolimatta. Vientiodotukset ovat myönteisimmät teollisuusyrityksissä. Tullihallituksen tilastojen mukaan tavaravienti onkin lisääntynyt pk-yrityksissä kuusi prosenttia ja pienentynyt suurissa vähintään 250 henkilön yrityksissä kolme prosenttia vuoden 2012 ensimmäisellä neljänneksellä edelliseen vuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna.

Kuvio 43. Viennin kasvuvuodotukset pk-yrityksissä päätoimialoittain 2012-13

Lähde: Pk-yritysbarometri syyskuu 2012.

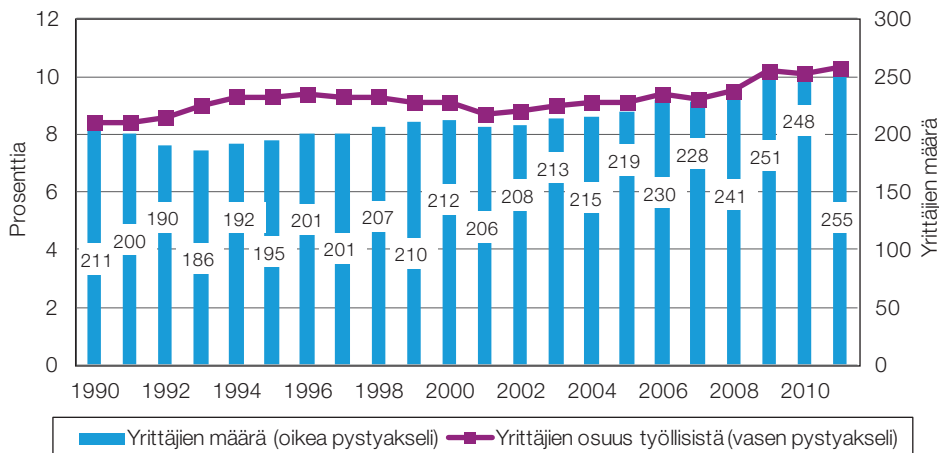
5 Yrittäjät

5.1 Yrittäjien määrä ja toimialat

Yrittäjiä oli vuoden 2011 lopussa Suomessa noin 255 000 ilman maa- ja metsätalouden harjoittajia, eli kymmenen prosenttia työllisistä. Luku oli uusi ennätys. Yksinyrittäjiä heistä oli 63 prosenttia. Yrittäjistä 30 prosenttia toimii jalostusaloilla, neljännes kaupassa ja majoitus- ja ravitsemisalalla. Loput työskentelevät muilla palvelualoilla. Toimialansa työllisestä työvoimasta yrittäjiä on eniten henkilöpalveluissa. Alkutuotannossa oli vuonna 2011 noin 27 000 yrittäjää, mutta heidän lukumääränsä on vähentynyt maatilojen vähenemisen myötä

Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan Suomessa oli 255 000 yrittäjää vuonna 2011, jos alkutuotannon toimialoja ja avustavia yrittäjäperheenjäseniä ei oteta lukuun. Yrittäjien määrä kohosi 7 000 henkilöllä edellisestä vuodesta ja heidän määränsä on suurempi kuin koskaan aiemmin. Työllisestä työvoimasta yrittäjät muodostivat 10,3 prosenttia. Kansantalouden kääntyminen loivaan kasvuun taantumien jälkeen ja yritysten vilkastunut uusperustanta ovat johtaneet siihen, että yrittäjien määrä saavuttaa kuluvana vuotena uuden ennätyslukeman (Kuvio 44).

Kuvio 44. Yrittäjien määrä ilman avustavia perheenjäseniä (pl. alkutuotanto) ja osuus työllisistä 1990–2011

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Työvoimatutkimuksen tarkkoihin lukuihin yrittäjien kokonaismäärästä kannattaa suhtautua kuitenkin varauksella, sillä tilastoon sisältyy virhemarginaaleja sen laadintamenetelmistä johtuvien syiden vuoksi. Lisäksi yrittäjien lukumäärään vaikuttavat yrittäjän käsitettä koskevat seikat. Ne pudottavat kuvauksen ulkopuolelle

osan osakeyhtiömuotoisten yritysten yrittäjistä, mikäli he eivät omista yrityksestään yksin tai perheenjäsentensä kanssa yli 50 prosenttia. Asiantila ei muuttunut työvoimatutkimuksessa edes työeläkelakien yrittäjämääritelmän laajenemisen myötä.

Uuden käytännön mukaan yrityksessä työskentelevä osakeyhtiön osakas vakuutetaan yrittäjäeläkelain (YEL) mukaan, mikäli hän omistaa yksin yrityksestään yli 30 prosenttia tai yhdessä perheenjäsentensä kanssa yli 50 prosenttia osakkeista tai äänimäärästä. Uudistus laajentaa yrittäjän määritelmää työssäkäyntitilastoissa, joiden laadinnassa hyödynnetään hallinnollisia rekistereitä. Uudistuksen jälkeenkin osa yhtiömuotoisissa yrityksissä työskentelevistä omistajista rinnastetaan palkansaajiin eläkelakien ja sen kautta työllisyystilastojen perusteella.

Alkutuotannon yrittäjät

Alkutuotannossa yrittäjien määrä on jatkanut laskuaan. Vuosina 2000 - 2011 miltei joka viides maamme maatiloista on lopettanut toimintansa. Enemmistö lopettaneista viljelijöistä on jäänyt eläkkeelle. Suomessa oli vuonna 2011 noin 61 600 maatilaa. Kansantalouden tilipidon mukaan alkutuotannossa toimivien yrittäjien määrä supistui 27 000 henkilöllä. Vuonna 2011 alkutuotanto työllisti yrittäjäperheenjäsenet mukaan lukien 72 000 henkilöä, josta maatalouden osuus oli 63 000, metsätalouden 7 000 ja kalatalouden noin 1 000 yrittäjää.

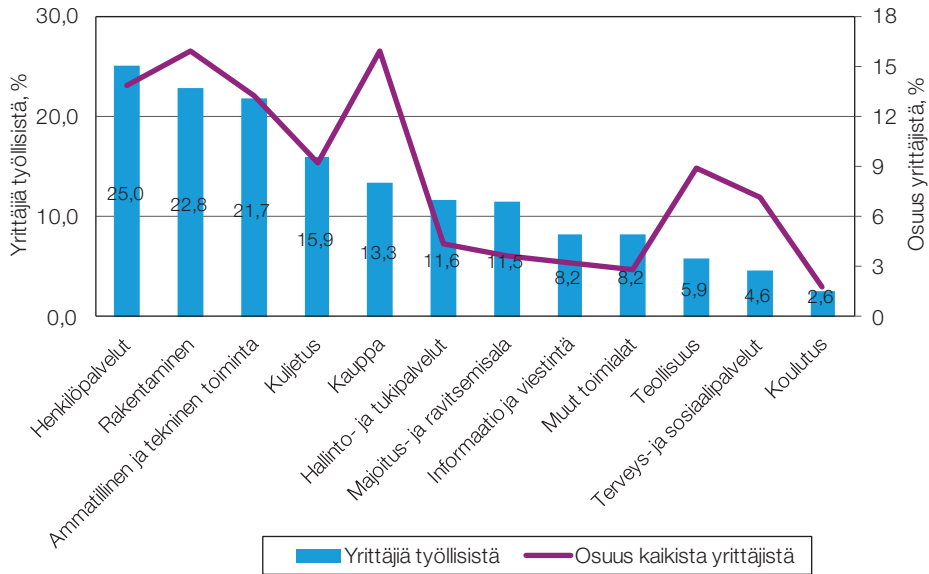
Lähivuosina toiminnan arvioidaan loppuvan tuhansilla maatiloilla, ja parin vuoden päästä niiden määrä laskenee alle 60 000 toimivaan maatalaan. Silti maanviljelijöiden ja muiden alkutuotantoyrittäjien osuus kaikista yrittäjistä on Suomessa edelleen yksi EU-maiden suurimmista. Tämä johtuu siitä, että moniin muihin Länsi-Euroopan maihin verrattuna maamme oli varsin pitkään maatalousvaltainen kansantalous, jossa teollistuminen ja palveluvaltaistuminen tapahtuivat poikkeuksellisesti yhtä jalkaa ja melko myöhäisessä vaiheessa 1960- ja 1970-luvuilla.

Yrittäjien toimialat

Jos alkutuotantoa ei lasketa mukaan, vajaa 30 prosenttia yrittäjistä työskenteli vuonna 2011 jalostusaloilla (teollisuus ja rakentaminen), neljännes kaupassa ja majoitus- ja ravitsemistoiminnassa. Noin 45 prosenttia toimi muilla palvelualoilla. Yrittäjien prosenttiosuus toimialansa työllisistä on korkein henkilöpalveluissa. Matalin yrittäjien osuus on koulutuksessa, joka on suureksi osaksi julkista toimintaa. Sosiaali- ja terveyspalveluissa, jossa julkisen toiminnan merkitys on myös suuri, yrittäjien lukumäärä on ollut kasvussa (Kuvio 45).

Yrittäjien osuus työllisistä on kasvanut Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan suureksi sellaisilla toimialoilla, joissa toiminimuotoisia yrityksiä on paljon ja yrittäjien muodollinen koulutustaso alempi. Pääomavaltaisilla toimialoilla, joissa osakeyhtiö on yleinen yritysmuoto, yrittäjien määrä on voinut jopa vähentyä. Tämä kehitys voi olla osittain tilastollista, sillä esimerkiksi kolmen osakkaan omistamassa osakeyhtiössä kukaan ei tilastoidu Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa yrittäjäksi, jos kukaan omistajista ei hallitse yli puolta yrityksestä.

Kuvio 45. Yrittäjien osuus työllisistä ilman avustavia perheenjäseniä (pl. alkutuotanto) päätoimialoittain 2011, prosenttia

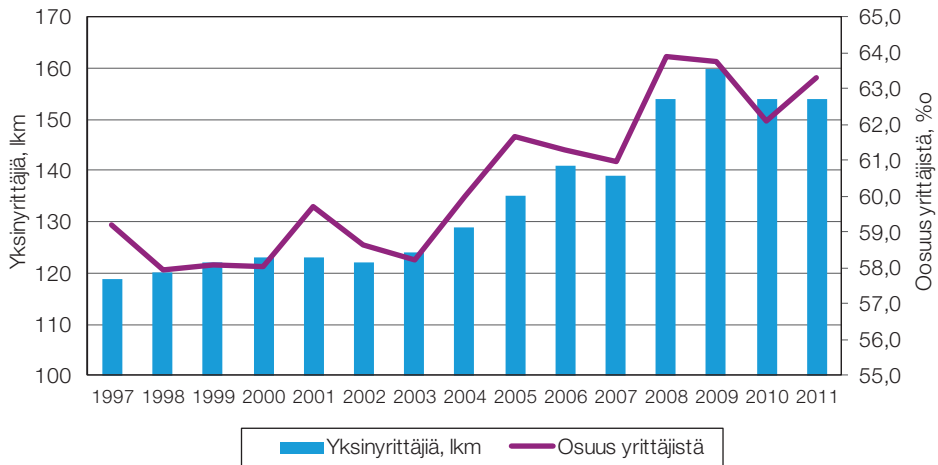

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Yksinyrittäjät ja työnantajayrittäjät

Suomalaisista yrittäjistä (pl. alkutuotanto) 63 prosenttia oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan vuonna 2011 **yksinyrittäjiä** (Kuvio 46). Työnantajina toimivia on siis maassamme vain 37 prosenttia yrittäjistä. Yksinyrittäjien osuus on lisääntynyt 1990-luvun lopusta lähtien, mutta suhdannevaihtelut vaikuttavat yksinyrittäjien määrään enemmän kuin työnantajayrittäjien määrään. Yksinyrittäjyys on yleisempää naisten kuin miesyrittäjien keskuudessa. Miesyrittäjistä yksinyrittäjiä oli vajaat 60 prosenttia, mutta naisyrittäjistä miltei kolme neljäsosaa.

Kuvio 46. Yksinyrittäjien määrä ilman avustavia perheenjäseniä (pl. alkutuotanto) ja osuus kaikista yrittäjistä 1997–2011

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

5.2 Yrittäjien ikärakenne ja alueellinen sijainti

Lähes kolmannes yrittäjistä on täyttänyt 54 vuotta. Nuoria alle 35 -vuotiaita on alle neljännes. Kaksikymppinen yrittäjä on harvinaisuus. Vanhimmat yrittäjät löytyvät Lapista, Etelä-Pohjanmaalta ja Etelä-Karjalasta. Yrittäjien osuus ikäluokastaan nousee 45-49 -vuotiaisiin asti, jossa heidän osuutensa on yhdeksän prosenttia. Osuus säilyy seitsemässä prosentissa 60-64 -vuotiaisiin saakka ja neljässä prosentissa 65-69 -vuotiaisiin saakka.

Yrittäjien keski-ikä on palkansaajia korkeampi, sillä monilla aloilla yrittäjäys edellyttää hyvää ammatillista osaamista, laajaa ja monipuolista työkokemusta, johtamistaitoja sekä taloudellisia voimavaroja. Runsas 50 prosenttia Suomen yrittäjistä (pl. alkutuotanto) on 35–54-vuotiaita. Alle 35-vuotiaiden osuus yrittäjistä on pieni (Kuvio 35). Maatalouden parissa on vielä vähemmän nuoria yrittäjiä, mutta tilanne on kääntymässä asteittain parempaan suuntaan. Suomessa yrittäjät ovat keskimäärin hieman vanhempia kuin kollegansa muissa EU-maissa.

Yrittäjistä (pl. alkutuotanto) 50 vuotta täyttäneitä on 44 prosenttia ja maatalousyrittäjistä 53 prosenttia, mikä on paljon enemmän kuin palkansaajien keskuudessa. Käsitys yrittäjäkunnan ikääntymisestä saa vahvistusta **Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:ssä** laadituista tilastoista, joiden mukaan vain joka viidestoista yrittäjä on alle 30 vuotta, mutta joka neljäs yrittäjä on yli 55-vuotias ja

lähes joka kahdeksas yli 60-vuotias. YTR:n tilastot ovat vuodelta 2008 ja siten neljä vuotta vanhoja, mutta ne kuvaavat yhä hyvin yrittäjien ikärakennetta.⁷¹

Omaan ikäluokkaansa suhteutettuna yrittäjien osuus nousi viiteen prosenttiin vasta 32-vuotiaissa, sillä kaksikymppinen yrittäjä on Suomessa melkoinen harvinaisuus. Nuorten yrittäjien tilastollista määrää alentaa pitkät koulutusajat, jonka lisäksi yrittäjiksi ei ole helppoa ryhtyä suoraan koulun penkiltä ilman työelämässä saatua kokemusta ja ammattitaitoa. Ylipäätään yrittäjien suhteellinen osuus omasta ikäluokastaan nousee 46 ikävuoteen saakka, jolloin heitä on noin yhdeksän prosenttia. Vuonna 2008 yrittäjien keski-ikä oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan 47 vuotta.

Työvoimatutkimuksen mukaan yrittäjien osuus kuitenkin lisääntyi vuonna 2011 alle 35-vuotiaiden joukossa. Nuorten yrittäjien määrän kasvu on myönteistä, joskin osa yrittäjyyden kasvusta voi liittyä työelämän muutoksiin. Nuoren voi olla helpompi työllistyä ammatinharjoittajana, sillä työpanoksen ostajat kaihtavat sitoutumista omaan henkilökuntaan ja siihen liittyvään hallinnolliseen työhön. Varsinkin lyhytaikaisissa, erityistä asiantuntemusta vaativissa ja tilapäisissä työtehtävissä on paljon yksinkertaisempaa ostaa palvelu ulkopuoliselta yrittäjältä.

Nuorten yrittäjien kasvun taustalla on luonnollisesti aitoa kiinnostusta yrittäjyyteen, vaurastumiseen ja halu kokeilla yrittäjänvapautta. Myös ikääntyvien yrittäjien määrän kasvu on mielenkiintoinen ilmiö. Ikääntyneiden määrä nousee edelleen, jos mukaan lasketaan yli 74-vuotiaat. Yrittäjät jatkavat työelämässä monista syistä johtuen pitempään kuin palkansaaajat. Vaikuttimina voivat olla yrittäjyys elämäntapana tai riittämätön eläkekertymä, joka edellyttää toiminnan jatkamista, sillä eläkkeiden pohjana olevat yrittäjien **YEL-maksut** ovat monesti alimitoitettuja.

Keskimäärin YEL-maksujen pohjana oleva yrittäjien vahvistettu työtulo oli Eläketurvakeskus ETK:n tilastojen mukaan vain 21 450 euroa vuonna 2011. Iältään 55–64-vuotiailla yrittäjillä työtulo oli vajaat 24 000 euroa. Vahvistetut työtulot vaihtelevat toimialoittain, yrittäjien iän, sukupuolen mukaan ja riippuen myös siitä, onko yrittäjyys sivutoimista tai kausiluonteista. Vahvistettujen työtulojen pitäisi olla oikealla tasolla, sillä niiden pohjalta määräytyvät työkyvyttömyys-, työttömyys- ja vanhuuseläketurva sekä myös sairauspäivärahat, äitiys-, isyys- ja vanhempainrahat (ETK, 2011).

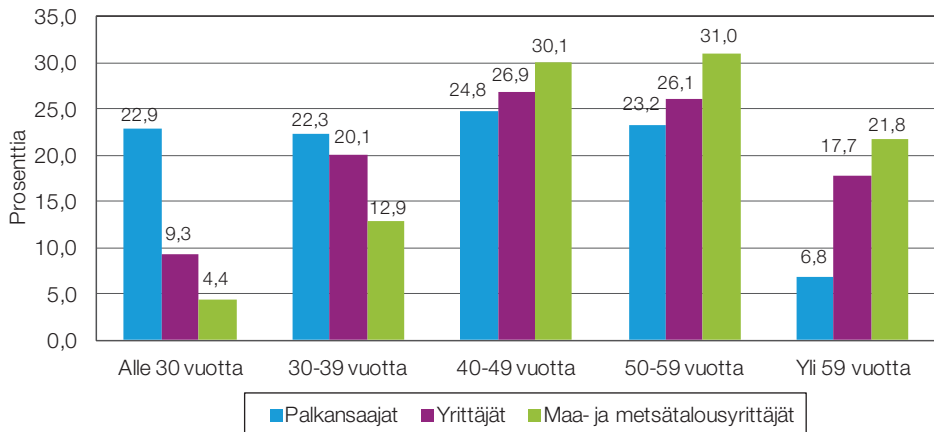
71 Vuonna 2008 yritystilastoon kuuluvien yritysten taustalta löytyi yhteensä lähes 207 000 yrittäjää, kun maatalouden harjoittajia ei oteta lukuun (Tilastokeskus, 2010a). YTR:n tilastoja yrittäjien ikäjakaumasta ei voida verrata kuitenkaan suoraan työvoimatutkimuksen tilastoihin johtuen tilastojen erilaisista laadintaperiaatteista.

Kuvio 47. Yrittäjien määrä ja osuus ikäryhmittäin ilman avustavia perheenjäseniä (pl. alkutuotanto) 2011

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Kuvio 48. Palkansaajien, maa- ja metsätalouden harjoittajien ja muiden yrittäjien ikäjakauma 2011, prosenttia

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Yrittäjien ikäjakaumasta päätellen Suomessa eläköityy lähivuosina kymmeniä tuhansia yrittäjiä siitä huolimatta, että yrittäjät jatkavat työelämässä yleensä pitempään kuin palkansaajat. Eläköityminen voi merkitä monessa tapauksessa yrityksen toiminnan loppumista, sillä kaikilla uraansa lopettavilla yrittäjillä ei ole tiedossa yritystoiminnan jatkajaa omasta perheestä, eikä vähemmän kilpailukykyisille yrityksille löydy välttämättä ostajaa. Yrittäjäkunnan vanheneminen voi aiheuttaa ongelmia niillä seuduilla, joissa maatalouden merkitys on suuri.

Entistä useampi ikääntyvä yrittäjä on myös entinen palkansaaja, mikä on yleistyvä kehityssuunta. Yrittäjyys tarjoaa joustavan mahdollisuuden jatkaa työelämässä muutaman vuoden pidempään osa- tai kokopäiväisenä ja myydä oman työuran

aikana hankittua osaamista ja kokemusta. Asiasta ei ole tehty tarkkoja tilastollisia tutkimuksia, mutta jo kymmenentuhannet 63-vuotta täyttäneet henkilöt jatkavat työelämässä ja usein yrittäjinä. Yrittäjätulo ei vähennä myöskään työeläkkeitä eikä vanhuseläkeläisten tarvitse maksaa YEL-maksuja yrittäjätuloistaan.

Ikääntyneiden yrittäjyydestä kertoo se, että yrittäjien (pl. alkutuotanto) osuus 60–74-vuotiaiden työllisyydestä vuonna 2011 oli yli viidennes. 65–69-vuotiaasta työllisestä työvoimasta yrittäjiä oli 36 prosenttia ja 70–74-vuotiaista peräti 44 prosenttia. Jos katsotaan yrittäjien osuutta koko väestöstä ikäryhmittäin, oli yrittäjien osuus suurin 40–44-vuotiaiden keskuudessa, jonka jälkeen yrittäjien osuus laskee eri syistä, kuten väestön sairastavuuden kasvun ja eläköitymisen vuoksi.⁷² Koko 15–74-vuotiaasta väestöstä yrittäjien oli 6,3 prosenttia (Taulukko 30).

Taulukko 30. Yrittäjien määrä 5-vuotisiharyhmittäin työllisestä työvoimasta ja koko ikäluokasta 2011, prosenttia

	Osuus työllisestä työvoimasta, %	Osuus koko ikäluokasta, %
15–19-vuotiaat	0,9	0,2
20–24-vuotiaat	3,6	2,1
25–29-vuotiaat	6,2	4,7
30–34-vuotiaat	8,5	6,7
35–39-vuotiaat	10,6	8,8
40–44-vuotiaat	11,7	10,2
45–49-vuotiaat	10,5	9,1
50–54-vuotiaat	11,0	9,1
55–59-vuotiaat	11,8	8,5
60–64-vuotiaat	16,8	7,1
65–69-vuotiaat	35,5	4,0
70–74-vuotiaat	43,9	2,1
Yhteensä	10,3	6,3

Lähteet: Työvoimatutkimus ja väestötilastot, Tilastokeskus.

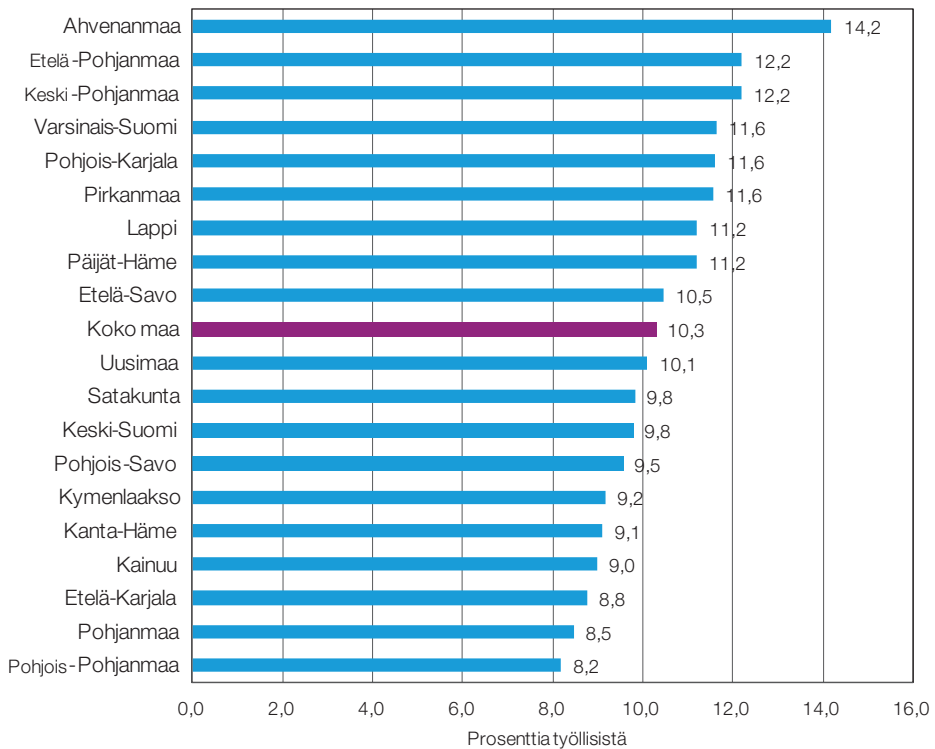
Yrittäjät maakunnissa

Vaikka maamme yrittäjistä (pl. alkutuotanto ja avustavat perheenjäsenet) 27 prosenttia toimi vuonna 2011 Uudellamaalla, heidän osuutensa maakunnan koko työllisestä työvoimasta jäi hieman alle keskiarvon. Yrittäjien työllisyysosuus oli korkein Etelä-Pohjanmaalla, Keski-Pohjanmaalla ja Pohjois-Karjalassa. Myös Ahvenanmaalla yrittäjien työllisyysosuus on korkea, mutta työvoimatutkimuksen lukuihin voi sisältyä maakunnan osalta suuri virhemarginaali. Yrittäjiä oli suhteellisesti vähiten Etelä-Karjalassa, Pohjanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla (Kuvio 49).

⁷² Yrittäjien määrää on joskus parempi verrata omaa ikäluokkaansa vasten kuin kaikkein yrittäjien määrään. Syynä, että ikärakenne riippuu monista tekijöistä, joista päälimmäisenä ja luonnollisena tekijänä on koko väestön vino ikärakenne. Tämän vuoksi on selvää, että yrittäjiäkin on enemmän vanhemmissa ikäluokissa kuin nuorissa ikäluokissa.

Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan keski-ikältään vanhimmat yrittäjät ovat Lapissa, Etelä-Pohjanmaalla ja Etelä-Karjalassa, jos tarkastellaan vähintään 55 vuotta täyttäneiden eläkkeelle siirtyvien tai pian eläkeiän kynnyksellä olevien yrittäjien suhteellista osuutta kaikista yrittäjistä. Sen sijaan nuorten alle 35-vuotiaiden yrittäjien osuus on korkein Keski-Pohjanmaalla, Pohjanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla. Pienten maakuntien osalta tilastoihin saattaa sisältyä vuosittaista satunnaisvaihtelua, joten tarkkoihin lukuihin kannattaa suhtautua varauksella.

Kuvio 49. Yrittäjien osuus työllisistä maakunnittain ilman avustavia perheenjäseniä (pl. alkutuotanto) 2011, prosenttia

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

5.3 Yrittäjien koulutustaso

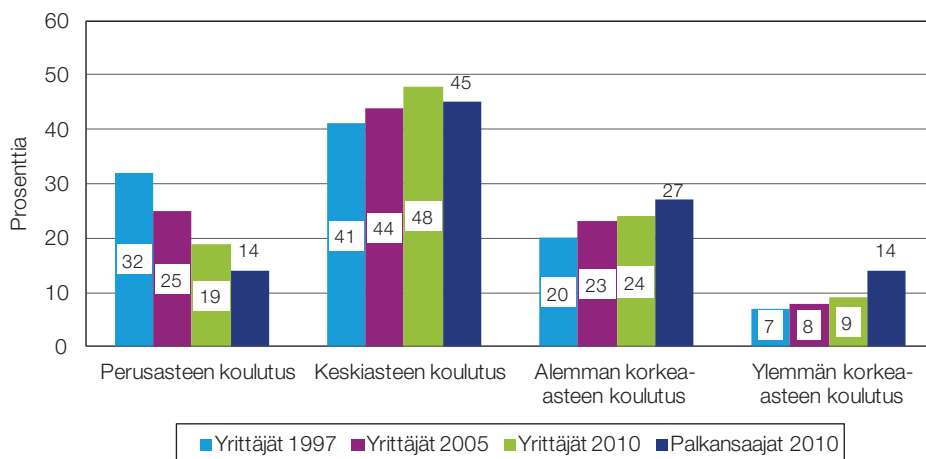
Yrittäjien yleinen koulutustaso on noussut 1990-luvun lopusta, mutta se on edelleen alhaisemmalla tasolla kuin palkansaajilla. Yrittäjistä vain kolmannes oli suorittanut Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan korkeakoulututkinnon vuonna 2011. Työvoimatutkimuksessa käytetty yrittäjän yleinen käsite saattaa kuitenkin hieman aliarvioida korkeasti koulutettujen osuutta yrittäjäkunnasta määrittelemällä osakeyhtiömuotoisten tiimiyritysten osakkaita palkansaajiksi.

Suomessa yrittäjien koulutustaso on ollut perinteisesti alempi kuin palkansaajilla. Yrittäjiksi on ryhdytty usein ammattikoulu- tai yleissivistävältä tasolta tai ilman ammattikoulutusta. Jos yrittäjällä ei ole ammattikoulutusta, se ei tietenkään tarkoita ammattitaidottomuutta, jos tarvittava ammattitaito on hankittu työelämässä. Yrittäjien koulutustaso on työvoimatutkimuksen mukaan noussut vuodesta 1997, jolloin noin kolmanneksella ei ollut perusasteen jälkeistä ammatillista tai muuta koulutusta. Vuonna 2010 tämä osuus oli pudonnut alle viidennekseen (Kuvio 50).

Alemman ja ylemmän korkea-asteen suorittaneita oli yrittäjistä lähes kolmannes vuonna 2010, kun kolmetoista vuotta aiemmin heitä oli runsas neljännes. Kasvava osa ilman ammattikoulutusta olevista ikääntyvistä yrittäjistä on lopettanut yritystoiminnan, mikä on johtanut yrittäjien ja palkansaajien koulutuserojen kaventumiseen. Palkansaajien etumatka on silti vielä merkittävä akateemisesti koulutettujen keskuudessa. Tosin viralliset työllisyystilastot eivät tunnista kaikkia yhtiömuotoisissa yrityksissä työskenteleviä yrittäjiä, jotka voivat olla keskitasoa paremmin koulutettuja.

Tilastoista johtuvat yrittäjän määrittelyongelmat koskevat eniten juuri akateemisesti koulutettuja yrittäjiä, jotka työskentelevät esimerkiksi osaamista vaativilla toimialoilla ja osakeyhtiömuotoisissa tiimiyrityksissä, joten tilastot voivat antaa liian pessimistisen käsityksen yrittäjiemme koulutustasosta. Syynä on, että henkilö tilastoituu yrittäjäksi vasta, jos hän omistaa itse tai perheensä kautta vähintään puolet yrityksestä. Niinpä esimerkiksi kolmen akateemisen omistamassa yrityksessä, jossa kukaan ei yksin omista 50 prosenttia, kaikki tilastoituvat palkansaajiksi.

Kuvio 50. Yrittäjät (pl. alkutuotanto) ja palkansaajat koulutusasteen mukaan 1997, 2005 ja 2010, prosenttia

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Korkeasti koulutettujen yrittäjyys Suomessa

Suomessa yrittäjyysaktiivisuus kasvaa, kun muodollinen koulutusaste laskee ja päinvastoin. Akateemisesti koulutettujen henkilöiden yrittäjyysaktiivisuus ei ole kovin korkea, jos tilastoihin sisältyvät määrittelyongelmat jätetään huomiotta. Yrittäjyyshalut näyttävät katoavan koulutuksen lisääntyessä, vaikka lahjakkaiden ja korkeasti koulutettujen ammattilaisten hakeutuminen aiempaa innokkaammin yrittäjän uralle olisi suotavaa. Työvoimatutkimuksen mukaan yrittäjistä vain joka kymmenes (23 000 henkilöä) on suorittanut akateemisen loppututkinnon.

Suomessa korkeasti koulutetuilla potentiaalisilla kasvuyrittäjillä taloudelliset ja sosiaaliset kannustimet yrittäjyyteen ovat tutkimusten mukaan liian vaatimattomat. Toisaalta pelkkä muodollinen korkea koulutus ei tee kenestäkään menestyvää yrittäjää, vaan tarvitaan substanssiosaamista, jota on enemmän jopa muodollisesti matalammin koulutetuilla. Muun muassa kaupallisen ja teknillisen alan korkeakoulut tuottavat talouden ja insinöörialojen asiantuntijoita lähinnä yksityisten yritysten ja julkisyhteisöjen palvelukseen eikä niinkään itsenäisiksi yrittäjiksi.

Suomessa **Akava ry:n jäsenkunnasta** vain kolme prosenttia työllistyi päätoimisesti yrittäjänä vuonna 2012. Määrällisesti yrittäjinä oli 23 000 henkilöä, eli suurin piirtein yhtä paljon kuin akateemisesti koulutettuja yrittäjiä on työvoimatutkimuksen mukaan. Akavalainen yrittäjyys on palvelujen tuottamista yksityishenkilöille, yrityksille tai yhteisöille, mutta samalla hyvin palkkatyön kaltaista, jossa toimintaa ohjaa enemmän ammatillinen kuin yrittäjän identiteetti. Sivutoimiset yrittäjät mukaan lukien akavalaisia yrittäjiä oli noin 33 000 (6 % jäsenkunnasta).

Yrittäjien osuus jäsenkunnasta on suurin Suomen Hammaslääkäriliiton, Puhe-terapeuttiliiton, Arkkitehtiliiton, Lääkäriliiton ja Psykologiliiton jäsenistöstä. Näiden akateemisia koulutettuja edustavien liittojen yrittäjille on Arkkitehtiliiton

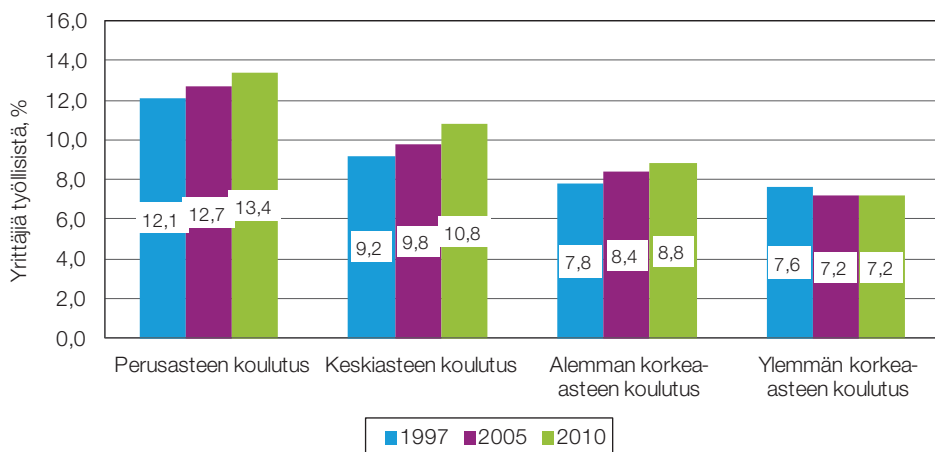
jäsenkunnan yrittäjyyttä lukuun ottamatta yhteistä se, että yritystoiminnan yhtenä perustana ovat yhteiskunnan, eli lähinnä Kansaneläkelaitos KELAn tuki asiakkaan maksamiin sairaanhoitokorvauksiin ja julkiset ostopalvelut. Näistä ammattiryhmistä etenkin lääkäreiden ja psykologien yrittäjyys on pääasiassa sivutoimista.

Akateemisista yrittäjistä kolme viidestä toimiikin sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kolmanneksella akavalaisista yrittäjistä on juristin, tekniikan tai kaupallisen alan koulutus, mutta runsaasta jäsenmäärästään johtuen vain pieni osa Suomen Ekonomiliiton ja Tekniikan Akateemisten Liiton jäsenistä työskentelee yrittäjinä. Suomen Lakimiesliiton jäsenistä yrittäjiä on vajaat kymmenen prosenttia. Edellä mainittujen ammattiryhmien edustajat työlistävät itsensä erilaisissa liike-elämän palveluissa, kuten kirjanpitäjinä, asianajajina tai arkkitehteina.

Suomessa korkeasti koulutettujen yrittäjyys näyttäisi olevan Akavan teettämien selvitysten mukaan keskimäärin vähemmän kasvuorientoitunutta. Yrittäjyys on ammatinharjoittamista, joka tarjoaa paremmat ansiot ja suuremmat vaikutusmahdollisuudet työn sisältöön ja vapaa-ajan määrään kuin tavanomaisessa palkkatyösuhteessa. Akateemiset yrittäjät ovat keskimäärin tyytyväisempiä kuin palkan-saajat. Tyytyväisimpiä ovat terveydenhuollon ammattilaiset. Tyytymättömiä ovat tekniikan alan ammattilaiset, kuten insinöörit (Akava, 2011).

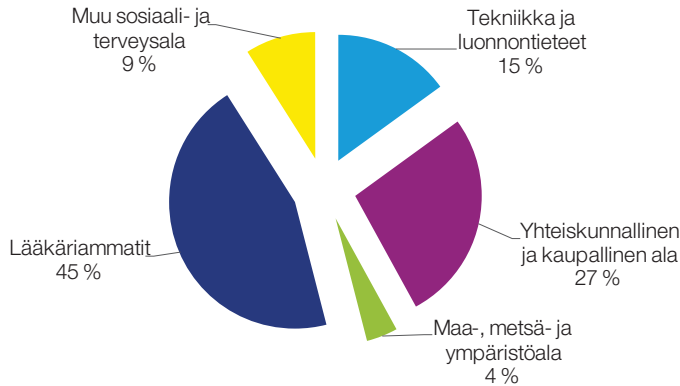
Akavan selvitykset ovat hieman ristiriitaisia eräiden aiempien tutkimustulosten kanssa, joissa yrittäjien korkea koulutustaso liitetään innovatiivisiin kasvuyrityksiin, ja joissa toiminta keskittyy enemmän yritysten välisille markkinoille kuin kuluttajamarkkinoille (ks. Pajarinen, Rouvinen & Ylä-Anttila 2006). Toisaalta voidaan todeta, että yrityksen taloudellisen menestyksen kannalta ei ole useinkaan tärkeintä se, mikä on yrittäjän oma koulutustaso, vaan mikä on hänen yrityksessään työskentelevien työntekijöiden koulutus ja osaaminen tai todellinen ammattitaito.

Kuvio 51. Yrittäjyysaktiivisuus (pl. alkutuotanto, ml. yrittäjäperheenjäsenet) eri koulutusasteilla 1997, 2005 ja 2010, prosenttia

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Kuvio 52. Akavalaiset henkilöt yrittäjinä ammattialoittain (ml. sivutoimiset yrittäjät), prosenttia

Lähde: Akava 2012.

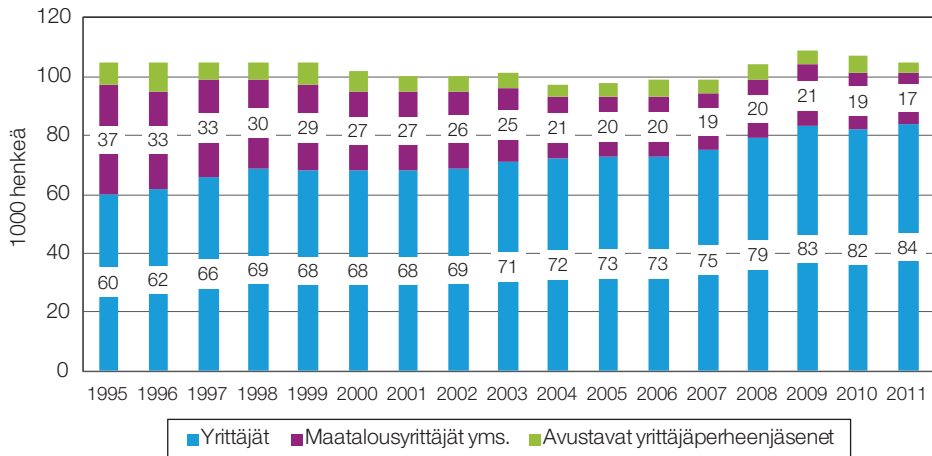
5.4 Naisten yrittäjäyys

Naisyrittäjien määrä on kasvanut jatkuvasti 2000-luvulla maatalouden ulkopuolisessa toiminnassa ja se on vähitellen korvannut yrittäjien määrän vähenemisen maataloudessa. Vuoden 2011 lopussa Suomessa oli 84 000 naisyrittäjää (pl. alkutuotanto), eli kolmannes kaikista yrittäjistä.

Naisyrittäjät ovat keskimäärin koulutetumpia kuin miespuoliset kollegansa ja he toimivat etupäässä sosiaali- ja terveyspalveluissa, koulutus- ja henkilöpalveluissa, majoitus- ja ravitsemisalalla sekä eräillä liike-elämän palveluilla (tilitoimistot yms.). Naisten yrittäjäyys on korostetusti yksinyrittäjäyttä..

Naisten yrittäjäyhdellä on ollut pitkä perinne maataloudessa. Vielä vuonna 1990 alkutuotanto työllisti naisyrittäjistä lähes 45 prosenttia. Maatalouden rakennemuutos vähensi 1990-luvulta lukien nopeasti naisyrittäjien kokonaismäärää. Palvelu- ja muilla toimialoilla tapahtunut naisyrittäjäyden kasvu alkoi kuitenkin vähitellen korvata naisyrittäjien määrän vähentymistä maataloudessa. Vuonna 2011 naisyrittäjien määrä nousi 84 000 henkilöä, eli kolmannes kaikista yrittäjistä. Alkutuotannossa naisyrittäjien määrä jatkoi vähenemistään (Kuvio 53).

Kuvio 53. Naisyrittäjien kokonaismäärä jaettuna yrittäjiin, maatalousyrittäjiin ja avustaviin yrittäjäperheenjäseniin 1995–2011, 1000 henkeä

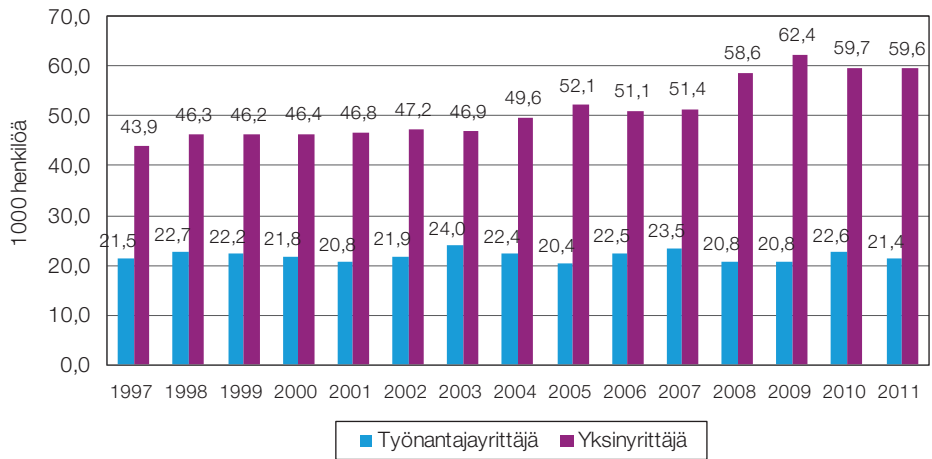
Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Nykyinen yrittäjien tilastointitapa voi hieman liioitella naisyrittäjien suhteellista osuutta kaikista yrittäjistä, sillä miehet toimivat useammin kuin naiset yhtiömuotoisissa tiimiyrityksissä, joissa kukaan tosiasiallisista yrittäjistä ei välttämättä omista yli 50 prosenttia yrityksestään eikä ole YEL-vakuuttamisvelvollinen. Silloin he eivät ole tilastoituneet myöskään Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa yrittäjiksi vaan palkansaajiksi. YEL-yrittäjän määritelmä on laajentunut vuodesta 2011 lukien, mutta uudistus ei vaikuta työvoimatutkimuksen tilastointitapoihin.

Naisten yrittäjyys on korostetusti yksinyrittäjyyttä. Vuonna 2011 naisyrittäjistä runsaat neljännes toimi työnantajina, kun miesten puolella työnantajien osuus oli yli 40 prosenttia. Miesten yritykset ovat muutoinkin suurempia kuin naisten yritykset. Määrällisesti naispuolisia työnantajia oli yhtä paljon 1990-luvun lopussa kuin vuonna 2011, sillä yrittäjien määrä on kasvanut vain yksinyrittäjien puolella. Kehitys on ollut samansuuntaista miesyrittäjien osalta, mutta työnantajien määrällinen lähtötaso oli miesyrittäjien kohdalla korkeampi kuin naisyrittäjien osalta.

Naiset toimivat usein sivutoimisina yrittäjinä. Sivutoiminen yrittäjyys ei olekaan yhtä miesvaltaista kuin päätoiminen yrittäjyys, sillä työministeriön selvityksen mukaan jokaista kolmea sivutoimista miesyrittäjää kohden kaksi naista sai osan tuloistaan yrittäjätulona vuonna 2004 (Työministeriö, 2007). Synä ovat naisten ammatteihin liittyvät ja heidän koulutustaan vastaavat palvelutehtävät, jotka mahdollistavat sivutulujen ansaitsemisen. Naiset työllistyvät miehiä useammin osa-aikaisissa tai tilapäisissä työsuhteissa, mikä mahdollistaa sivutoimisen yrittäjyyden.

Kuvio 54. Naisten työnantaja- ja yksinyrittäjien määrän kehitys 1997–2011 (pl. tuntematon), 1000 henkilöä

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Naisyrittäjien toimialat⁷³

Naisyrittäjistä lähes 30 prosenttia työllistyy koulutuksessa ja henkilökohtaisia palveluja tuottavilla toimialoilla, kuten liikuntaharrastuksiin liittyvässä opetuksessa ja muussa urheilutoiminnassa sekä parturi-, kampaamo- ja kauneushoitoloiden toiminnassa. Seuraavaksi suurin toimiala on vähittäiskauppa sekä terveys- ja sosiaalipalvelut. Sosiaalipalveluissa naisyrittäjyyttä ovat lisänneet kotitalousvähennysjärjestelmä sekä kuntien ostopalvelut. Kuntien ostopalvelut ovat naisyrittäjille tärkeitä myös terveyspalveluissa, kun puhutaan esimerkiksi fysikaalisista hoitopalveluista.⁷⁴

Naisyrittäjien määrän kasvua kuntien sosiaalihuollon ostopalveluissa hidastaa viimeaikainen kehitys, missä suuret kansainväliset terveys- ja hoiva-alan yritykset ovat valtaamassa markkinoita kuntien ostopalveluissa. Suuret yritykset ovat kasvattaneet markkinaosuuttaan ostamalla paikallisia naisvetoisia hoiva-alan yrityksiä. Vastaavasti toteutetut kotitalousvähennysjärjestelmän ehtojen heikennykset ovat voineet heikentää hoiva-, koti- ja siivouspalvelun alan toimivien yritysten toimintaedellytyksiä, mistä voi seurata monen naisyrityksen toiminnan loppuminen.

Naisten yrittäjyys on vahvassa kasvussa erilaisissa vapaa-ajan virkistyspalveluissa, jotka ovat kehittyneet samalla uusille urille. Esimerkkinä kasvualoista voidaan mainita erityyppiset liikunta- ja elämyspalvelut. Urheilu- ja liikunta-alaa koskevat selvitykset ja tilastot osoittavat, että ratsastuskoulupalvelujen, jumppien, aerobicin, kuntosali- ja palloiluhallipalvelujen kysyntä on kasvanut maassamme jatkuvasti

⁷³ Naisyrittäjien toimialoja on käsitelty työ- ja elinkeinoministeriön vuoden 2010 yrittäjyyskatsauksessa.

⁷⁴ Kansaneläkelaitos KELA:n korvaukset yksityisistä terveydenhuollon palveluista ovat olleet tärkeitä yksityisen terveydenhuollon kehitykselle.

viime vuosina suhdanteista riippumatta. Naisyrittäjiä toimii paljon myös liike-elämän palvelualoilla, kuten tilitoimistoissa ja kielenkääntäjinä.

Jos yrittäjät suhteutetaan sukupuolittain kaikkiin saman toimialan yrittäjiin, naiset olivat enemmistönä terveys- ja sosiaalipalveluissa sekä koulutuksessa ja henkilökohtaisia palveluja tuottavilla toimialoilla. Myös majoitus- ja ravitsemisalanyrittäjistä yli puolet on naisia. Naisyrittäjät ylläpitävät kahviloita ja pieniä ruokatarjoiluun keskittyneitä ravitsemusliikkeitä. Teollisuudessa naisyrittäjät työllistyvät elintarvikkeiden, tekstiilien ja vaatteiden käsityövaltaisessa valmistuksessa. Rakennustoiminnassa sekä kuljetusalalla naisyrittäjien merkitys on vähäinen (Taulukko 31).

Taulukko 31. Nais- ja miesyrittäjät Suomessa päätoimialoittain vuonna 2011, prosenttia

Toimiala (Nace 2008)	Naisia kaikista alan yrittäjistä, %	Miehiä kaikista alan yrittäjistä, %	Naisyrittäjien jakauma, %	Miesyrittäjien jakauma, %
Terveys- ja sosiaalipalvelut	71,0	29,0	15,5	3,1
Koulutus ja henkilöpalvelut	61,6	38,2	29,1	8,9
Majoitus- ja ravitsemisala	50,5	49,5	5,7	2,8
Hallinto- ja tukipalvelutoiminta	38,9	61,1	5,3	4,0
Ammatillinen ja tekninen toiminta	35,6	64,4	14,3	12,7
Kauppa	34,0	66,0	16,3	15,7
Rahoitus-, vakuutus- ja kiinteistöala	29,7	70,3	2,3	2,6
Teollisuus	22,8	77,2	6,1	10,3
Informaatio ja viestintä	9,9	90,1	1,0	4,3
Kuljetus ja varastointi	9,0	91,0	2,5	12,5
Rakentaminen	3,5	96,5	1,7	23,0
Erittelemätön toimiala	29,6	70,4	0,2	0,5
Yhteensä	33,3	66,7	100,0	100,0

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

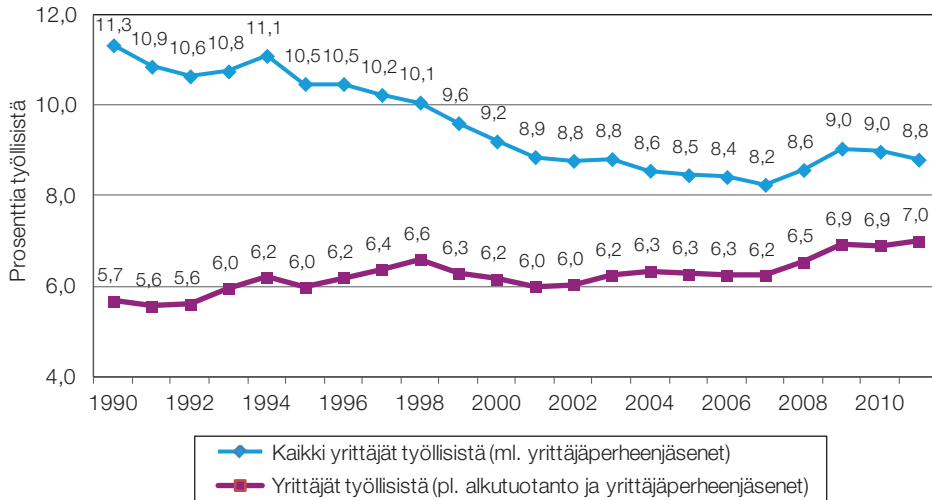
Yrittäjyysaktiivisuus

Naisyrittäjien yrittäjyysaktiivisuus, eli yrittäjien suhteellinen osuus työllisistä (7,0 %) oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan melkein puolta pienempi kuin miehillä (13,4 %), vaikka naisten yrittäjyysaktiivisuus on kohonnut 2000-luvulla alkutuotannon ulkopuolisessa yritystoiminnassa (Kuvio 55). Syyt naisten alhaisempaan yrittäjyyteen löytyvät naisten ammatillisista ja koulutuksellisista valinnoista, joiden pohjalta on helpompi työllistyä valtion ja kuntien organisaatioissa sekä palkansaajina yksityisissä yrityksissä kuin ryhtyä yrittäjäksi.

Keskimääräistä korkeampaa naisten yrittäjyysaktiivisuus on henkilökohtaisia palveluja tuottavilla toimialoilla, hallinto- ja tukipalveluissa sekä ammatillisessa ja teknisessä toiminnassa. Miesten yrittäjyysaktiivisuus on kuitenkin kaikilla päätoimialoilla suurempi kuin naisten yrittäjyysaktiivisuus, jos yrittäjien määrä suhteutetaan

saman toimialan työlliseen työvoimaan.⁷⁵ Tämä koskee myös sosiaali- ja terveystalveluja, joissa naisyrittäjiä on runsaasti enemmän kuin miesyrittäjiä, sillä vahvasti naisvaltainen toimiala työllistää naiset edelleen pääasiassa palkansaajina.

Kuvio 55. Yrittäjien määrä naisten työllisestä työvoimasta (yrittäjyysaktiivisuus) 1990–2011, prosenttia

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

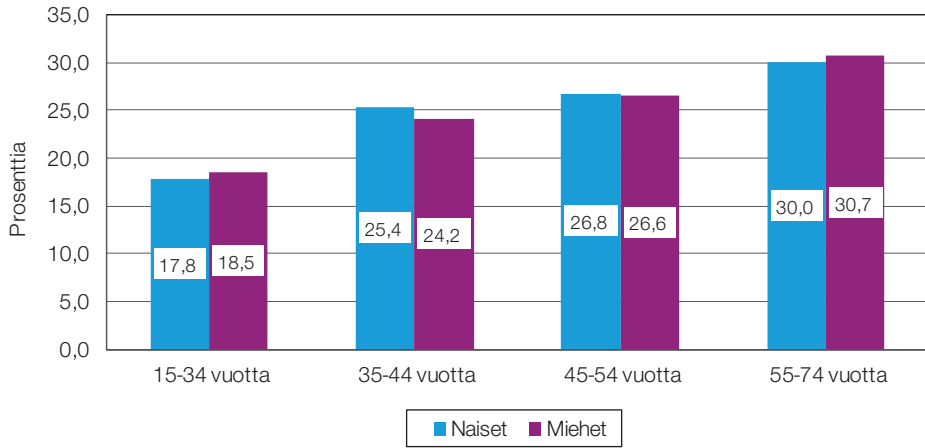
Naisyrittäjien koulutus- ja ikärakenne

Nais- ja miesyrittäjien väliset ikäjakaumat eivät poikkea juurikaan toisistaan. Vajaa viidennes naisyrittäjistämme oli alle 35-vuotiaita vuonna 2011. Nuoria miesyrittäjiä on aavistuksen verran enemmän. Erot ovat päinvastaiset ikähaitarin toisessa päässä, sillä yli 55-vuotiaita naisyrittäjiä on hieman vähemmän kuin miesyrittäjiä (Kuvio 56). Suomessa naisyrittäjät ovat kuitenkin koulutetumpia kuin miespuoliset kollegansa. Vuonna 2010 ylempään korkeakoulututkinnon suorittaneita oli naisyrittäjistä Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan 12 prosenttia (Kuvio 57).

Naisyrittäjien korkeampi koulutustaso johtuu naisten paremmasta yleisestä koulutustasosta. Myös naisyrittäjien toimialat edellyttävät muodollisesti korkeampaa koulutusta kuin perinteiset miesten toimialat (rakentaminen, yms. toimialat). Palkkatyössä olevat naiset ovat silti keskimäärin vielä koulutetumpia kuin yrittäjänaiset, mutta erot ovat kaventuneet. Ylipäätään työllisyystilastoista ilmenee, että koulutus vähentää yksilöiden yrittäjäalttiutta. Koulutustason nousu pienentää naisten tilastollista yrittäjyyttä kuitenkin vähemmän kuin miesten yrittäjyyttä.

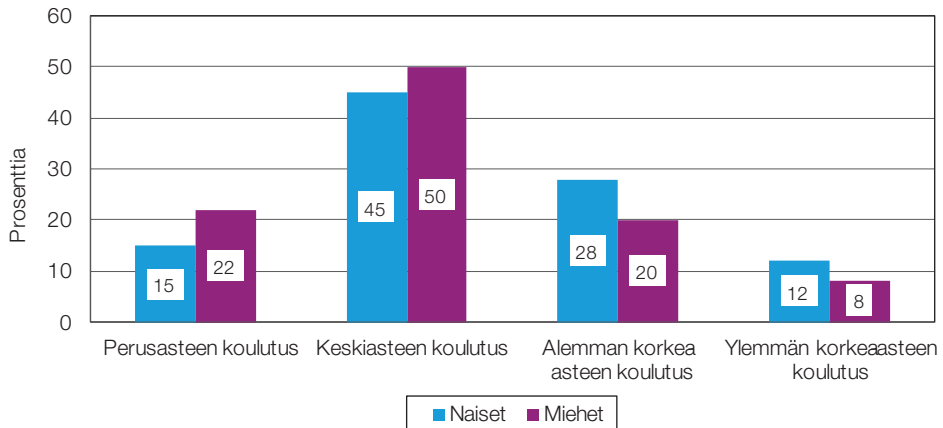
⁷⁵ Huomionarvoista on, että työvoimatutkimukseen mukaan nykyisin yli 50 prosenttia avustavista yrittäjäperheenjäsenistä on miehiä, eli monet miehet avustavat päätoimisesti yrittäjinä toimivia puolisoitaan erilaisessa yritystoiminnassa.

Kuvio 56. Nais- ja miesyrittäjät ikäryhmittäin ilman avustavia perheenjäseniä (pl. alkutuotanto) 2011, prosenttia

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Kuvio 57. Nais- ja miesyrittäjien koulutustaso (pl. alkutuotanto) 2010, prosenttia

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

5.5 Maahanmuuttajayrittäjät

Suomessa toimi Tilastokeskuksen **työvoimatutkimuksen** 6 200 kansalaisuudeltaan ulkomaista yrittäjää alkutuotanto mukaan lukien vuonna 2011. Vuodesta 2007 määrä on lisääntynyt yli 50 prosenttia. Varsinkin naiset ovat aktivoituneet. He muodostavat 35 prosenttia ulkomaalaisista yrittäjistä, vaikka osa maahanmuuttajien yrittäjyydestä jääkin varjoon. Ulkomaalaisväestössä naisten yrittäjäaktiivisuus oli

hieman suurempi kuin kantaväestön keskuudessa. Vastaavasti miesten puolella kantaväestön ja ulkomaan kansalaisten yrittäjyysaktiivisuudessa ei ollut eroja.

Toimialoittain tarkasteltuna maahanmuuttajayrittäjiä on määrällisesti paljon majoitus- ja ravitsemisalalla, kaupassa sekä muita henkilökohtaisia palveluja tuottavilla toimialoilla. Ennako-odotusten vastaisesti Suomessa pysyväisluonteisesti asuvia ulkomaan kansalaisia työskentelee paljon myös liike-elämän palvelualoilla. Kaikista yrittäjistä ulkomaan kansalaiset muodostivat työvoimatutkimuksen mukaan kaksi prosenttia. Keskimääräistä paljon suurempaa ulkomaalaisten yrittäjyys on ravitsemisalalla, jossa useampi kuin joka kymmenes yrittäjä on ulkomaalainen.

Työssäkäyntitilastot⁷⁶

Työvoimatutkimuksen luvut eivät sisällä Suomen kansalaisuuden jo saaneita maahanmuuttajataustaisia yrittäjiä, jonka lisäksi otospohjaisen työvoimatutkimuksen lukuihin voi sisältyä vuosittaisia vaihteluja ulkomaan kansalaisten pienen otoskoon vuoksi. Tämän vuoksi tarkempia rakenteellisia tilastotietoja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden yrittäjyydestä voidaan saada Tilastokeskuksen **työssäkäyntitilastojen pohjalta**. Työssäkäyntitilastot perustuvat pitkälti hallinnollisiin rekistereihin, joten tilastotiedot ovat työvoimatutkimusta vanhempia.

Vuonna 2010 Suomessa oli työssäkäyntitilaston mukaan noin 9 100 ulkomaalaistaustaista yrittäjää alkutuotanto mukaan lukien.⁷⁷ Vertailun vuoksi voidaan todeta, että ulkomaan kansalaisia yrittäjistä oli vain 6 400 henkilöä. Tämä osoittaa, että monet ulkomaalaiset yrittäjät ovat ottaneet Suomen kansalaisuuden. Äidinkielen perusteella katsottuna maassamme on eniten venäjää, viroa ja turkkia puhuvia vieraskielisiä yrittäjiä. Nämä kolme kieliryhmää muodostivat työssäkäyntitilaston mukaan yli 40 prosenttia vieraskielisistä yrittäjistä vuonna 2010.

Venäjän, Viron ja Turkin kansalaiset muodostavat myös kansalaisuuden mukaan tarkasteltuna suurimmat maahanmuuttajayrittäjien ryhmät, joskaan äidinkieli ei välttämättä kerro henkilön entisestä alkuperästä tai kotimaasta (vrt. englanninkieliset). Ulkomaalaisten yrittäjyysaktiivisuus oli yrittäjän äidinkielellä mitattuna samaa luokkaa, mutta kansalaisuuden mitattuna hieman pienempää kuin kantaväestön keskuudessa vuonna 2010. Ulkomaisten naisten yrittäjäaktiivisuus on kuitenkin molemmilla tavoin mitattuna suurempi kuin kantaväestön keskuudessa.

Ulkomaalaisten naisten korkeassa yrittäjäaktiivisuudessa voi olla osittain kysymys pakkoyrittäjyydestä tai mahdollisuus- ja pakkoyrittäjyyden yhdistelmästä. Etenkin aasialaisten naisten yrittäjyysaktiivisuus on korkealla tasolla. Taustatekijöitä ovat muun muassa erilaiset ammatilliset valmiudet ja koulutustaustat. Lisäksi suuri joukko avustavia naispuolisia yrittäjäperheenjäseniä voi jäädä pääasiassa hallinnollisiin rekistereihin perustuvien työssäkäyntitilastojen katveeseen, sillä he eivät ole useinkaan yrittäjien eläkevakuuttamisen (YEL) piirissä.

⁷⁶ Ks. myös luku 3.5 Maahanmuuttajarytykset

⁷⁷ Yrittäjiksi on määritelty kaikki ne, joiden äidinkieli oli muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Siten tilastojen ulkopuolelle ovat jääneet ulkomailta Suomeen tulleet paluumuuttajat ja heidän suomea tai ruotsia puhuvat jälkeläisensä, mutta myös riikinruotsinkieliset, vaikka heillä ei olisikaan läheisiä yhteyksiä Suomeen.

Kansalaisuuden mukaan tarkasteltuna yrittäjyysaktiivisuus oli vuonna 2010 korkein turkkilaisilla (36 %), jonka jälkeen tulevat thaimaalaiset (19 %), irakilaiset (18 %), iranilaiset (18 %) ja britit (15 %). Alhaisin yrittäjyysaktiivisuus on mustan Afrikan maista tulleiden keskuudessa. Esimerkiksi kenialaisten, etiopialaisten ja somalien yrittäjyysaktiivisuus jäi 1-2 prosenttiin. Suuret erot eri kansallisuuksien välillä voivat johtua kulttuuritekijöistä, naisten työssäkäynnistä, henkilön maahanmuuttoon johtaneista syistä ja yrittäjyyttä tukevien verkostojen tiheydestä.

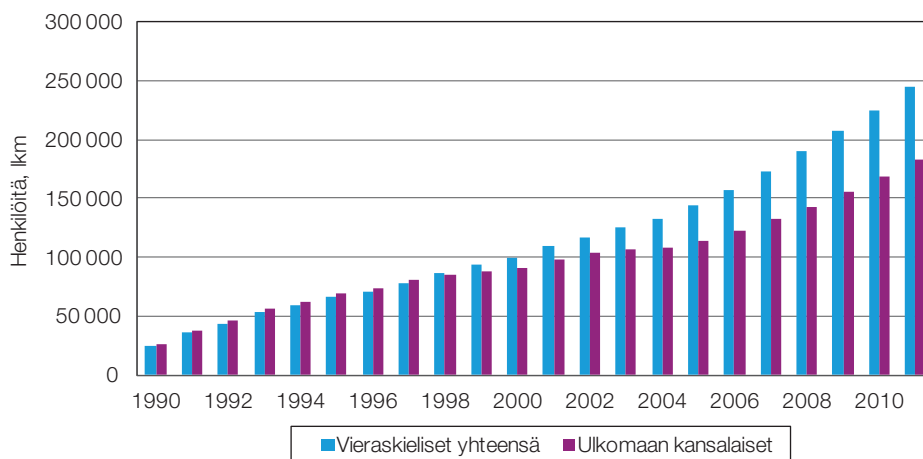
Ulkomaalaistaustaisten yrittäjien määrän kehitys

Suomessa maahanmuuttajien osuus yrittäjistä kasvaa lähivuosina. Luonnollisia syitä ovat maahanmuuttajien kantaväestöä nuorempi ikärakenne, korkeampi työllisten osuus väestöstä ja yleinen yrittäjyyteen myönteisesti suhtautuva yhteiskunnallinen ilmapiiri. Maahanmuutto lisääntyy lähivuosina ripeästi, mikä kasvattaa ulkomaalaistaustaisten yrittäjien määrää edelleen. Vuonna 2011 Suomessa asui pysyväisluonteisesti jo 245 000 henkilöä, joiden äidinkieli oli muu kuin suomi tai ruotsi. Varsinaisia ulkomaiden kansalaisia oli 183 000 (Kuvio 58).

Mikään hallinnollinen rekisteri ei anna täydellistä kuvaa ulkomaalaistaustaisten henkilöiden yrittäjyydestä. Annettu kuva voi samentua nykyisillä tilastointikriteereillä tulevaisuudessa, kun eri etnistä taustaa ja kieliryhmiä edustavien henkilöiden liikkuvuus maiden rajojen yli lisääntyy ja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden määrä maassamme kasvaa entisestään. Suomessa ulkomaalaisten yrittäjyys on ollut tähän asti pitkälti maahan muuttaneen sukupolven yrittäjyyttä, mutta aikaa myöten se muuttuu toisen ja sitä seuraavien sukupolvien yrittäjyydeksi.

Toisen ja sitä seuraavien sukupolvien maahanmuuttajayrittäjyyttä voi olla vaikea tunnistaa kansalaisuuden ja jopa äidinkielen mukaan, ellei henkilöitä luokitella vanhempien tai isovanhempien syntymävaltion perusteella. Ongelmaksi tulee myös, miten tilastoissa tulisi käsitellä suomalaistaustaisia ulkomailla syntyneitä tai merkittävän osa elämästään muualla asuneita yrittäjiä. Lisäksi Suomessa lyhyempiä aikoja tai jopa vuosia työskentelevät muista EU-maista tai EU:n ulkopuolelta tulleet ulkomaalaisten yrittäjät jäävät kokonaan virallisten tilastojen katveeseen.

Kuvio 58. Vieraskielisten ja ulkomaan kansalaisten määrä Suomessa 1990–2011, Ikm

Lähde: Väestötilastot, Tilastokeskus.

5.6 Yrittäjyysaktiivisuus kansainvälisesti

Suomessa vakiintuneiden yrittäjien, eli yrittäjinä yli 42 kuukautta toimineiden osuus aikuisväestöstä oli vuonna 2011 noin 8,8 prosenttia. Osuus on noussut edellisestä vuodesta ja se oli korkein osuus Pohjoismaissa ja korkeampi kuin innovaatiovetoisissa kansantalouksissa keskimäärin.⁷⁸ Tulokset perustuvat kansainväliseen, vuosittain tehtävään Global Entrepreneurship Monitor (GEM) -tutkimukseen, johon osallistui 54 maata vuonna 2011. GEM-tutkimusta varten on haastateltu eri maissa yli 140 000 iältään 18–64-vuotiasta henkilöä (Taulukko 32).

⁷⁸ GEM-tutkimuksessa innovaatiovetoisin kansantalouksiin (Innovation-Driven Economies) luettiin 23 maata, jotka olivat Japani, Belgia, Tanska, Saksa, Espanja, Portugali, Slovenia, Ruotsi, Sveitsi, Kreikka, Irlanti, Suomi, Ranska, Britannia (UK), Korea, Irlanti, Alankomaat, Yhdysvallat (USA), Australia, Tsekin tasavalta, Norja, Taiwan, Singapore ja Yhdistyneet Arabiemiraatit (UAE). Suomessa GEM-tutkimuksen otoskoko oli runsaat 2 000 henkilöä.

Taulukko 32. Yrittäjyysaktiivisuus kansainvälisesti vuonna 2011 innovaatio-
vetoisissa kansantalouksissa, yrittäjät prosenttia aikuisväestöstä

	Yrittäjäksi ryhtyminen, %	Alkuvaiheen yrittäjyys, %	Vakiintunut yrittäjyys, %	Kokonais- yrittäjyys, %
- Ruotsi	9,8	5,8	7,0	12,8
- Norja	8,7	6,9	6,6	13,5
- Tanska	6,7	4,6	4,9	9,5
- Suomi	7,1	6,3	8,8	15,1
<i>Pohjoismaat yhteensä</i>	<i>8,1</i>	<i>5,9</i>	<i>6,8</i>	<i>12,7</i>
- Saksa	5,5	5,6	5,6	11,2
- Britannia	8,9	7,3	7,2	14,5
- Ranska	17,7	5,7	2,4	8,1
- Alankomaat	8,5	8,2	8,7	16,9
- Yhdysvallat	10,9	12,3	9,1	21,4
- Korean tasavalta	15,7	7,8	10,9	18,7
Innovaatiovetoiset taloudet	10,3	6,9	7,2	14,1

Lähde: GEM 2012.

Vakiintuneiden yrittäjien suuri väestöosuus osoittaa sen, että suomalaiset yrittäjät selviytyvät hyvin yrityksensä ensimmäisistä toimintavuosista tai he ovat ylipääntään hyvin sitoutuneita yrittäjyyteen uravaihtoehtona. Myös liiketoimintamahdollisuuksien havaitseminen on Suomessa merkittävää, sillä 60 prosenttia suomalaisesta työikäisestä aikuisväestöstä on havainnut toimintaympäristössään liiketoimintamahdollisuuksia. Lisäksi vuonna 2011 vajaa 40 prosenttia aikuisväestöstä koki, että heillä on yrityksen perustamiseen tarvittavat valmiudet.

Pelko epäonnistumisesta ei ole suuri este yrittäjäksi ryhtymiselle, sillä vain kolmannes liiketoimintamahdollisuuksia havainneista pelkäsi epäonnistumista vuonna 2011. Kaikissa innovaatiovetoisissa talouksissa vastaava osuus oli lähes 40 prosenttia. Tästä huolimatta vain seitsemällä prosentilla oli aikomus ryhtyä yrittäjäksi seuraavan kolmen vuoden aikana. Myös **alkuvaiheen yrittäjyyttä** kuvaavat lukemat (6,3 % aikuisväestöstä) ovat Suomessa korkeintaan kohtalaisella tasolla.⁷⁹ Tämä kertoo sen, että Suomessa voisi olla enemmän kokeilunhaluista yrittäjyyttä.

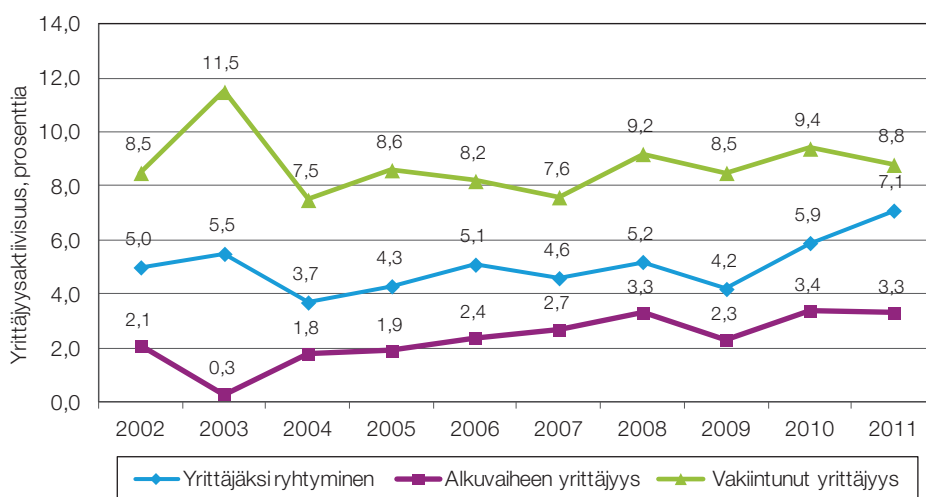
Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että suomalaisten yrittäjyystaidot ja liiketoimintamahdollisuuksien havainnointi ovat GEM-tutkimusten mukaan korkealla tasolla, mutta hyvät yrittäjyystaidot ja myönteiset asenteet yrittäjyyttä kohtaan eivät muutu täysimääräisesti yrittäjyysaktiivisuudeksi. Kysymys ei ole myöskään yritysten liiketoimintaympäristöön liittyvistä vakavista puutteista, sillä kansalliset

79 Uusia yrittäjiä (yrittäjäksi ryhtymisen aktiivisuus aikuisväestöstä) ovat henkilöt, jotka ovat olleet aktiivisesti aloittamassa yritystoimintaa kuluneiden 12 kuukauden aikana, tai jotka toimivat yrittäjänä omassa alle 42 kuukautta toiminnassa olleessa uudessa yrityksessä.

asiantuntijat ovat arvioineet suomalaisen yrittäjyyspolitiikan melko hyväksi. Maasamme on siis runsaasti hyödyntämätöntä yrittäjyyspotentiaalia.

Suomessa kokonaisyrittäjyysaktiivisuus oli vuonna 2011 korkeampi kuin edellisenä vuonna, mikä johtuu alkuvaiheen yrittäjyysaktiivisuuden reippaasta noususta. Alkuvaiheen yrittäjyys ja yrittäjäksi ryhtymisen aikeet ovat lisääntyneet 18–64-vuotiaassa aikuisväestöstä vuodesta 2004 lukien taantumavuotta lukuun ottamatta. Tosin yrittäjyysaktiivisuuden nousu ei kerro sitä, millaisista uusista yrityksistä on kysymys ja perustuuko yrittäjyysaktiivisuus kasvuhakuiseen mahdollisuusyrittäjyyteen vai pakkoyrittäjyyteen tai sivutoimiseen yritystoimintaan.

Kuvio 59. Yrittäjyysaktiivisuuden kehitys Suomessa 2002–11, prosenttia 18–64-vuotiaasta väestöstä

Lähde: GEM 2012.

Kansainvälisessä vertailussa yritysten selviytymisaste (**survival of early-stage businesses**)⁸⁰ on Suomessa korkea ja yrityskannan uusiutuminen on hidasta ja yritystoiminnan dynamiikka on vähäistä (Taulukko 33). Pohjoismaista yritysten selviytymisaste tai eloonjäämisaste on Suomessa korkein. Samaa asiaa voidaan mitata yritystoiminnan lopettamisasteella (**business discontinuation rate**),⁸¹ joka on Suomessa alhaisempi kuin innovaatiovetoisissa talouksissa keskimäärin. Toisaalta lopettamisaste on alhainen myös EU:n veturimaa Saksassa.

Suhteellisen korkea yritysten selviytymisaste ja alhainen lopettamisaste voi toisaalta kertoa yrittäjien vahvaa sitoutumista vakavasti otettavaan yritystoimintaan. Alhainen selviytymisaste voi kertoa heppoisen perustein aloitetusta lyhytaikaisesta

80 Toimintansa vakiinnuttaneiden yrittäjien (vanhat yritykset) suhde varhaisvaiheen yrittäjiin (uudet yritykset).

81 Lopettamisaste = viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana yritystoimintansa lopettaneiden yrittäjien suhde 18–64-vuotiaaseen aikuisväestöön.

yritystoiminnasta. Tällä voi olla jopa markkinoiden toimintaa vääristäviä vaikutuksia, millä ei ole kansantalouden kehitystä edistäviä vaikutuksia. Yritysten suurta vaihtuvuutta tärkeämpää olisivat toimintansa aloittavien yritysten kasvuhakuisuus ja toimintansa vakiinnuttaneiden yritysten uudistumiskyky.

Vuoden 2012 GEM-tutkimuksen mukaan osa suomalaisissa piilevästä yrittäjäyksiaktiivisuudesta kanavoituu sisäisenä yrittäjyytenä. **Sisäisenä yrittäjyytenä** tarkoitetaan työntekijöiden yrittäjämäistä toimintaa olemassa olevassa organisaatiossa, kuten suuressa yrityksessä. Sisäisesti yritteliäät työntekijät kehittävät GEM-tutkimuksen mukaan uusia tuotteita ja palveluja tai uutta liiketoimintaa työnantajansa lukuun. Suomessa työntekijöiden sisäinen yrittäjyysaktiiviteetti oli tilastollisesti innovaatiovetoisten talouksien korkeimpia vuonna 2011.

Taulukko 33. Yrityskannan uusiutuminen kansainvälisesti 2011 yritystoiminnan lopettamis-, korvattavuus- ja selviytymisasteella mitattuna

	Yritystoiminnan lopettamisaste, %	Korvattavuusaste ¹	Selviytymisaste
- Ruotsi	3,2	1,8	1,8
- Norja	3,3	2,1	2,0
- Tanska	2,3	2,0	1,9
- Suomi	2,0	3,2	1,7
<i>Pohjoismaat yhteensä</i>	<i>2,7</i>	<i>2,3</i>	<i>1,9</i>
- Saksa	1,8	3,1	2,0
- Britannia	2,0	3,7	2,0
- Ranska	2,2	2,6	3,4
- Alankomaat	2,0	4,1	1,1
- Yhdysvallat	4,4	2,8	2,4
- Korean tasavalta	3,2	2,4	1,7
Innovaatiovetoiset taloudet	2,7	2,6	2,0

¹ Korvattavuusaste = varhaisvaiheen yrittäjien (uudet yritykset) suhde lopettamisasteeseen.

Lähde: GEM 2012.

Kasvu ja innovatiivisuus

Suomessa alkuvaiheen yrittäjien kasvuhakuisuus on vähäisempää muihin Pohjoismaihin ja kaikkiin innovaatiovetoisiin talouksiin verrattuna. GEM-tutkimuksen mukaan keskimäärin 18 prosenttia alkuvaiheen yrittäjistä oli kasvuhakuisia. Kasvuhakuisia ovat tässä yrittäjät, jotka odottavat työllistävänsä vähintään viisi työntekijää viiden vuoden kuluttua. Vähintään viiden henkilön yrityksiä voidaan oikeutetusti nimittää kasvuyrityksiksi, sillä Tilastokeskuksen YTR:n tilastojen mukaan vain 13 prosenttia yrityksistä työllisti meillä vähintään viisi henkilöä vuonna 2010.

Kasvuhakuisuus ja kansainvälisyys liittyvät läheisesti toisiinsa, jos uudet yrittäjät ovat valmiita tarjoamaan tuotteitaan heti laajemmalle markkina-alueelle. Kansainvälisille areenoille suuntautuneita uusista yrittäjistä oli Suomessa ainoastaan

12 prosenttia, mikä on selvästi alhaisempi suhdeluku kuin innovaatiovetoisissa talouksissa keskimäärin ja verrattain pieni suhdeluku ulkomaankaupasta riippuvaiselle kansantaloudelle. Suomessa on puutetta kansainvälisillä markkinoilla toimivista pk-yrityksistä, jotka voisivat korvata harvalukuisten suurten vientiyritysten lopettamisia.

Alhainen kasvuyrittäjyys on Suomessa osittain seurausta siitä, että Suomessa on innovaatiovetoisten talouksien joukossa keskiarvoa vähemmän innovatiivista uutta tai olemassa olevaa yritystoimintaa. Suomalaiset yritykset hyödyntävät melko hyvin uusinta teknologiaa ja osaamista toiminnassaan, mutta vain harvat uudet yritykset tuovat markkinoille tuotteita ja palveluja, jotka ovat **kokonaan** uusia asiakkaille tai jotka eivät kohtaa suoraa kilpailua. Kuitenkin niitä, joiden tuotteet olivat uusia ainakin osalle asiakkaista, oli sentään 44 prosenttia uusista yrittäjistä.

Taulukko 34. Alkuvaiheen yrittäjien kasvuhakuisuus, kansainvälisyys ja innovatiivisuus kansainvälisesti 2011, prosenttia yrittäjistä

	Kasvuhakuisuus, %	Uudet tuotteet ja palvelut, %	Kansainvälisyys, %
- Ruotsi	26	41	15
- Norja	22	35	14
- Tanska	24	67	21
- Suomi	18	44	12
Pohjoismaat yhteensä	23	47	16
- Saksa	-	35	19
- Britannia	27	52	26
- Ranska	32	53	16
- Alankomaat	22	52	13
- Yhdysvallat	32	45	13
- Korean tasavalta	23	67	18
Innovaatiovetoiset taloudet	28	46	20

Lähde: GEM 2012.

Yrittäjien ikä ja koulutus

Alkuvaiheen yrittäjyysaktiivisuus oli Suomessa vuonna 2011 korkeimmillaan 25-34-vuotiailla ja 35-44-vuotiailla (8,3-8,4 %), mutta vakiintuneita yrittäjiä on eniten keski-ikäisten 45-54-vuotiaiden keskuudessa (12,8 %). Alkuvaiheen yrittäjyys on Suomessa kansainvälisesti vertaillen vähäistä ääripäitä edustavissa ikäluokissa, eli nuorten alle 25-vuotiden ja yli 45-vuotiaiden keskuudessa. Nuorten keskuudessa asiaa hidastavat pitkät opiskeluajat ja vanhojen ikäluokkien osalta varhainen eläköityminen, mutta yrittäjyysaktiivisuus on nousussa molemmissa ääripäissä.

Suomessa varhaisen vaiheen yrittäjyysaktiivisuus kohoaa yrittäjän koulutustason noustessa. Sama ilmiö on havaittavissa useimmissa muissakin innovaatiovetoisissa talouksissa. Suomessa varhaisen vaiheen yrittäjyysaktiivisuus on kuitenkin

kaikilla koulutusasteilla alhaisempi kuin innovaatiovetoisissa talouksissa keskimäärin. Vakiintunut yrittäjyys on puolestaan Suomessa keskiarvoa yleisempää. Eniten vakiintuneita yrittäjiä on maassamme keskiasteen ja alemman korkea-asteen koulutuksen saaneiden keskuudessa, mikä poikkeaa hieman muista Pohjoismaista

Kansantalouden kokonaisedun kannalta on myönteistä, että mahdollisimman moni uusi yrittäjä on hyvin koulutettu. Suomessa korkeasti koulutettujen varhaisen vaiheen yrittäjyysaktiivisuus oli kuitenkin vuonna 2011 alhaisempi kuin ennen taantumaa, mikä on huolestuttavaa. Toisaalta pelkkä muodollinen korkea koulutus tai akateeminen oppiarvo ei tee kenestäkään hyvää yrittäjää. Lisäksi korkeasti koulutetut henkilöt voivat palvella kansantaloutta paremmin työskennellessään palkansaajina kasvuyrityksissä tai julkisyhteisöjen osaamista vaativissa tehtävissä.

Suomessa varhaisen vaiheen yrittäjyys on painottunut yhä enemmän kuluttajapalveluihin. Sen sijaan liike-elämän palvelujen merkitys on pienempää kuin innovaatiovetoisissa kansantalouksissa keskimäärin. Niin sanotuilla transforming-aloilla eli jalostusaloilla, kuljetuksessa ja tukkukaupassa uusien yrittäjien osuus edustaa kansainvälistä keskitasoa. Uudet yritykset ovat kuitenkin pieniä, sillä enemmän kuin kuusi yritystä kymmenestä on perustettu yhden omistajayrittäjän varaan. Sama koskee myös toimintansa vakiinnuttaneita yrityksiä (GEM 2011).

Taulukko 35. Alkuvaiheen yrittäjyys kansainvälisesti 2011, prosenttia aikuisväestöstä

	Suomi, %	Pohjoismaat yhteensä, %	Innovaatiovetoiset taloudet yhteensä, %
18–24-vuotiaat	4,6	3,4	5,2
25–34-vuotiaat	8,3	6,1	8,4
35–44-vuotiaat	8,4	8,1	8,4
45–54-vuotiaat	5,6	6,3	6,9
55–64-vuotiaat	4,0	4,7	4,6
Yhteensä	6,3	5,9	6,9

Lähde: GEM 2012.

Naisten yrittäjyys kansainvälisesti

GEM-tutkimuksen mukaan vuonna 2011 aikuisväestöön kuuluvista Suomen naisista 4,3 prosenttia oli perustamassa tai juuri perustanut oman yrityksen (**early stage entrepreneurship**). Suhdeluku edustaa Pohjoismaiden kansantalouksien keskitasoa, mutta toisaalta miesten keskuudessa yrittäjyysaktiivisuus oli 8,1 prosenttia. Toimintansa vakiinnuttaneiden (**established business ownership**) naisten yrittäjyysaktiivisuus (6,0 %) oli maassamme kansainvälisesti keskiarvoa korkeammalla tasolla, joskin miesten yrittäjyysaktiivisuus oli melkein kaksi kertaa suurempaa (11,5 %).

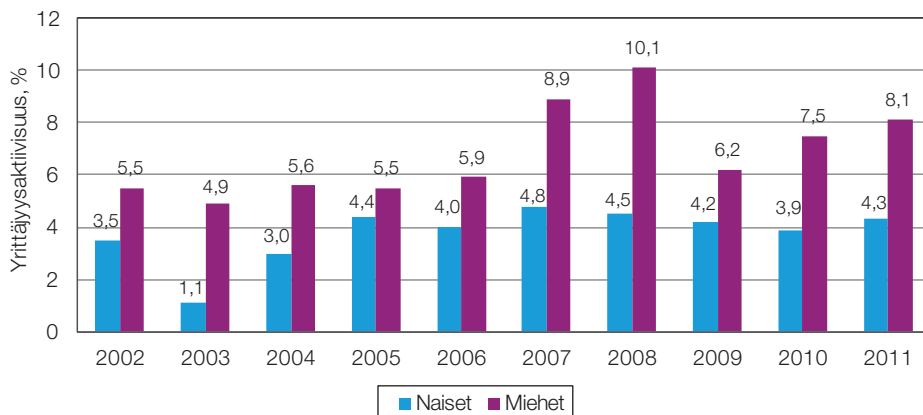
Taulukko 36. Naisten alkuvaiheen ja vakiintunut yrittäjyys kansainvälisesti 2011, prosenttia yrittäjistä

	Varhainen yrittäjyys, %	Vakiintunut yrittäjyys, %	Kokonaisyrittäjyys, %
- Ruotsi	4,5	5,3	9,8
- Norja	4,2	7,2	11,4
- Tanska	2,9	2,3	5,2
- Suomi	4,3	6,0	10,3
<i>Pohjoismaat yhteensä</i>	4,0	5,2	9,2
- Saksa	4,5	2,9	7,4
- Britannia	5,2	4,7	9,9
- Ranska	3,0	1,5	4,5
- Alankomaat	6,0	5,7	11,7
- Yhdysvallat	10,4	6,8	17,2
- Korean tasavalta	3,8	5,7	9,5
Innovaatiovetoiset taloudet	5,0	4,5	9,5

Lähde: GEM 2012.

Naisten yrittäjyysaktiivisuus heikentyi Suomessa loivasti vuosina 2008-2010, mutta sen jälkeen naisten yrittäjyysaktiivisuus on kääntynyt pieneen nousuun. Naisten yrittäjyysaktiivisuuden heikkenemisellä ei näytä olevan samanlaista yhteyttä suhdanteisiin kuin miesten yrittäjyysaktiivisuudella. Sen sijaan naisten ja korkeasti koulutettujen henkilöiden yrittäjyysaktiivisuuden heikolla kehityksellä voi olla yhtymäkohtia toistensa kanssa, sillä naiset ovat paremmin koulutettuja kuin miehet, mutta naisten ammatilliset valinnat sopivat paremmin palkkatyömarkkinoille.

Kuvio 60. Varhaiseen vaiheen yrittäjyysaktiivisuus Suomessa yrittäjän sukupuolen mukaan 2002-11, prosenttia aikuisväestöstä (GEM 2012).

Yrittäjyyden motiivit

Mahdollisuusyrittäjiä (**opportunity motive**) on Suomessa enemmän kuin kansainvälisesti keskimäärin. Mahdollisuusyrittäjät jaetaan periaatteessa kolmeen kategoriaan, jotka ovat riippumattomuuden tavoittelijat, tulojen lisääjät ja tulojen ennaltaan pitäjät, mutta tässä mahdollisuusyrittäjiksi luetaan kaksi ensimmäistä ryhmää. Mahdollisuusyrittäjiä on Suomessa vähemmän kuin Pohjoismaissa keskimäärin. Suomessa silmiinpistävää on pakkoyrittäjien (**necessity motive**) suhteellisen suuri muihin Pohjoismaihin ja kaikkiin innovaatiovetoisiin talouksiin verrattuna

Saksassakin pakkoyrittäjyyttä on saman verran kuin Suomessa, joten pakkoyrittäjyydellä ei ole suoraa yhteyttä kansantalouden kehitystasoon tai suorituskykyyn. Pakkoyrittäjyys voi kertoa sosiaaliturvan matalasta tasosta suhteessa elinkustannuksiin ja kasvavasta maahanmuuttajaväestöstä, joilla pakkoyrittäjyys lienee kanta-väestöä yleisempää. Varsinaisten mahdollisuus- ja pakkoyrittäjien väliin jää joukko yrittäjiä, joilla on muita motiiveja. He eivät ensisijaisesti tavoittele tulojen lisäämistä, vaan painottavat elämänarvoja, kuten yrittäjän vapautta (Taulukko 37).

Aiempien vuosien GEM-tutkimusten mukaan niin sanottu **tapayrittäjyys** on luonteenomaista Suomessa. Tapayrittäjyydestä puhutaan silloin, kun yritystoiminnan aloittanut henkilö on ollut aiemminkin yrittäjänä. Kysymys voi olla kuitenkin pikemmin **sarja- tai portfolioyrittäjästä**. Esimerkiksi määrättyillä toimialoilla, kuten majoitus- ja ravitsemistoiminnassa tai rakentamisessa uusien yritysten takana on usein samoja henkilöitä, jotka ovat olleet aiemminkin mukana alan yritystoiminnassa tai joilla on samanaikaisesti muita yrityksiä jopa muilla toimialoilla.

Suomalaiset varhaisen vaiheen yrittäjät poikkeavat eurooppalaisista kollegoista siten, että palkkatyöstä siirrytään hieman harvemmin yrittäjän uralle päätoimisesti, vaikka monilla voi olla sivutoimista yritystoimintaa. Sen sijaan työttömyyden uhan alla yrittäjyys koetaan houkuttelevaksi vaihtoehdoksi. GEM-tutkimusten mukaan tätä mieltä on noin 50 prosenttia suomalaisesta työväestöstä ja suuri osa etenkin korkeasti koulutetuista henkilöistä. Kysymys ei ole pakkoyrittäjyydestä, vaan työuralla tapahtuneen muutoksen aiheuttamasta kimmokkeesta.

Taulukko 37. Uusien yrittäjien yrittäjyysmotiivit (mahdollisuus ja pakko) kansainvälisesti 2011

	Mahdollisuus-yrittäjät, %	Pakkoyrittäjät, %	Muut motiivit (elämänarvot, yms.), %
- Ruotsi	67,6	6,1	26,3
- Norja	70,5	4,3	25,2
- Tanska	64,0	7,1	28,9
- Suomi	59,4	18,3	22,3
<i>Pohjoismaat yhteensä</i>	<i>65,4</i>	<i>8,9</i>	<i>25,7</i>
- Saksa	54,9	18,6	26,5
- Britannia	46,3	17,2	36,5
- Ranska	70,7	14,8	14,5
- Alankomaat	62,3	9,1	28,6
- Yhdysvallat	58,9	21,2	19,9
- Korean tasavalta	36,2	41,5	22,3
Innovaatiovetoiset taloudet	57,0	17,6	25,4

Lähde: GEM 2012.

6 Yrittäjyys maakunnissa

Yritystiheys on asukaslukuun suhteutettuna korkein Ahvenanmaalla ja Uudellamaalla, jos alkutuotannon toimialoja ei oteta huomioon. Uusimaa putoaa seitsemännelle sijalle, jos alkutuotannon toimialat otetaan tarkasteluun ja yritystiheys nousee Ahvenanmaan jälkeen suurimmaksi Etelä-Pohjanmaalla, Pohjanmaalla ja Keski-Pohjanmaalla. Yritystiheys on alhaisin Pohjois-Pohjanmaalla ja Kainuussa otettiinpa alkutuotanto huomioon tai ei. Yrityskannan vaihtuvuus oli vuosina 2009 -2011 voimakkainta Uudellamaalla. Uudellamaalla toimintansa aloittaneita ja lopettaneita yrityksiä oli keskiarvoa enemmän. Vaihtuvuus oli korkeaa myös Pirkanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla ja Päijät-Hämeessä. Pirkanmaalla vaihtuvuus perustui suureen aloittaneiden yritysten määrään mutta Pohjois-Pohjanmaalla ja Päijät-Hämeessä lopettaneiden yritysten määrään.

Suomessa pääkaupunkiseutu toimii kansantalouden veturina. Alueella on yhtä paljon yritysten toimipaikkoja kuin Varsinais-Suomessa, Pirkanmaalla ja Päijät-Hämeessä yhteensä. Alueen osuus maamme yritysten työllisyydestä on lähes 30 prosenttia ja liikevaihdosta 40 prosenttia. Pääkaupunkiseutu on myös ulkomaankaupan keskus, ja koko Uudeltamaalta lähti Tullihallituksen mukaan lähes kolmannes Suomen viennistä.

6.1 Yritysten määrä, kasvu ja vaihtuvuus

Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin YTR:n mukaan yli kolmasosa alkutuotannon (maa-, metsä- ja kalatalous) ulkopuolista liiketoimintaa harjoittavista yrityksistä toimi Uudenmaalla vuonna 2010. Maakunnan merkityksen kasvua on hidastanut taantuman jälkeen se, että yritysten määrä vähentyi alueella vuonna 2010 enemmän kuin muissa maakunnissa keskimäärin. Yritysten määrä lisääntyi vain Varsinais-Suomessa, Pirkanmaalla ja Pohjanmaalla. Alkutuotannossa yritysten määrä kohosi Varsinais-Suomessa ja Pirkanmaalla (Taulukko 38).

Yritystiheys oli maassamme korkein Ahvenanmaalla ja Uudellamaalla vuonna 2010, kun alkutuotannon ulkopuolella toimivien yritysten määrä suhteutetaan maakuntien asukaslukuun (Taulukko 40). Uudellamaalla yritystoiminnan laaja-alaisuutta selittävät suuri ja ostovoimainen väestöpohja, suuret kunnat ja valtion laitokset sekä yleinen yritystoiminnan vilkkaus, mikä antaa paljon mahdollisuuksia yritysten välisille liiketoimille. Varsin korkean yritystiheyden maakuntia on meillä myös Varsinais-Suomi, jonka perässä tulevat Etelä-Pohjanmaa ja Satakunta.

Yritystiheys oli alhaisin Kainuussa, Pohjois-Pohjanmaalla, Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa. Maakuntien välinen järjestys muuttuu jonkin verran, jos **alkutuotannon toimialat**, eli maa-, metsä- ja kalatalous otetaan huomioon. Monissa maakunnissa alkutuotannon piirissä toimivat yritykset muodostavat yli neljänneksen ja jopa yli 30 prosenttia kaikista yrityksistä. Alkutuotannon merkitystä lisää se, että enemmän kuin joka neljäs aktiivimaatila harjoittaa maatilatalouden ulkopuolista elinkeinotoimintaa yhdellä tai useammalla jalostus- ja palvelualalla.

Jos alkutuotanto otetaan mukaan, oli yritystiheys vuonna 2010 Ahvenanmaan jälkeen suurinta kaikissa entiseen Vaasan lääniin kuluneissa maakunnissa, jotka ovat Etelä-Pohjanmaa, Pohjanmaa ja Keski-Pohjanmaa. Uudellamaalla alkutuotannon

piirissä toimi määrällisesti vain 4 080 yritystä, mikä oli 4-5 prosenttia alueen yrityk-
sistä. Tämän vuoksi Uusimaa sijoittui vasta seitsemännelle sijalle kokonaisyrittä-
syyden osalta. Yrittäisyys oli alhaisin Pohjois-Pohjanmaalla ja Kainuussa myös sil-
loin, kun alkutuotannon toimialat otetaan huomioon.

Taulukko 38. Yritykset (ml. alkutuotanto) maakunnittain 2010

	Yrityksiä (pl. alkutuotanto), lkm	Alkutuotan- non yritykset, lkm	Alkutuotanto/ yri-tykset yhteensä, %	Yritykset/ asukas (pl. alkutuotanto), lkm	Yritykset/ asukas (ml. alkutuotanto), lkm
Uusimaa	88262	4082	4,4	17,4	16,6
Varsinais-Suomi	24815	6487	20,7	18,8	14,9
Pirkanmaa	23608	3895	14,2	20,7	17,7
Pohjois-Pohjanmaa	15047	4904	24,6	26,3	19,8
Keski-Suomi	11662	2729	19,0	23,5	19,0
Satakunta	11064	3534	24,2	20,3	15,6
Etelä-Pohjanmaa	9973	5891	37,1	19,4	12,2
Päijät-Häme	9333	1932	17,2	21,6	17,9
Pohjois-Savo	9851	3852	28,1	25,2	18,1
Lappi	8538	1439	14,4	21,5	18,4
Pohjanmaa	8089	4240	34,4	22,0	14,4
Kanta-Häme	7886	2271	22,4	22,1	17,2
Kymenlaakso	7296	1951	21,1	25,0	19,7
Etelä-Savo	6996	2491	26,3	22,1	16,3
Pohjois-Karjala	6572	2278	25,7	25,2	18,7
Etelä-Karjala	5403	1434	21,0	24,8	19,6
Keski-Pohjanmaa	3146	1537	32,8	21,7	14,6
Kainuu	3010	963	24,2	27,3	20,7
Ahvenanmaa	1997	493	19,8	14,0	11,3
Yhteensä	262548	56403	17,7	20,5	16,9

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

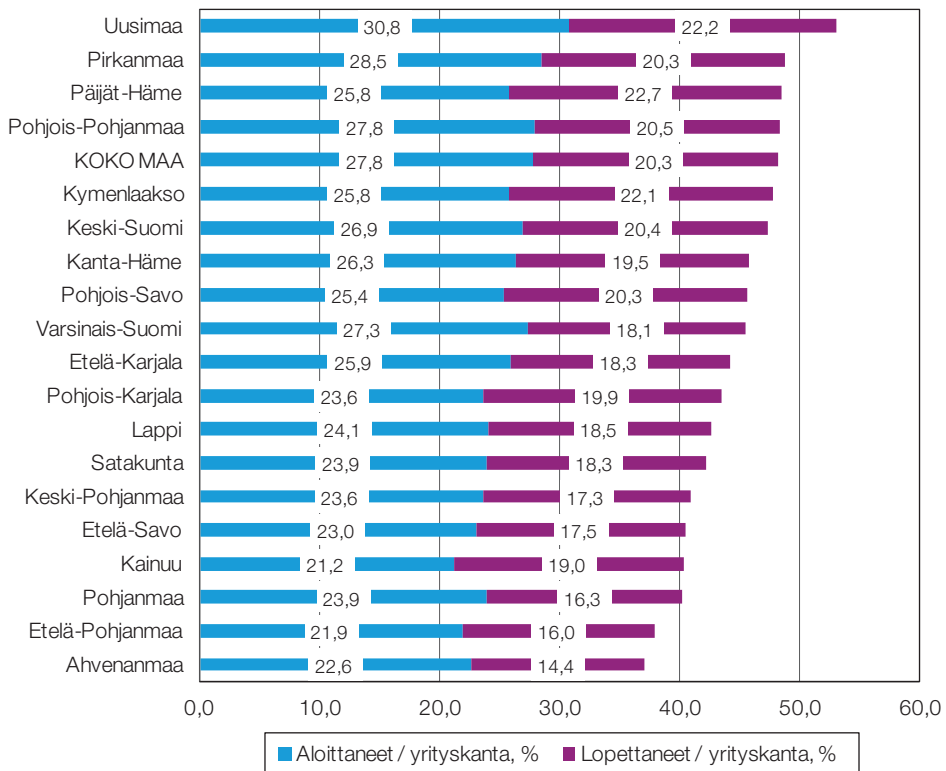
Yrittäiskannan vaihtuvuus

Yrittäiskannan **vaihtuvuus** oli vuosina 2009-11 suurinta Uudellamaalla (Kuvio 61). Yri-
tyskannan vaihtuvuus lasketaan siten, että toimintansa aloittaneiden ja lopettaneiden
yritysten prosentuaaliset osuudet yrittäiskannasta summataan yhteen. Uuden-
maan suuri yrittäiskanta ja korkea vaihtuvuus nostavat koko maan yrittäiskannan vaihtu-
vuutta. Vuoden 2009 taantuma on nostanut vaihtuvuutta Uudellamaalla, sillä toi-
mintansa aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten määrä suhteessa valitsevaan oli-
vat alueella maan keskiarvoa selvästi suurempia.

Seuraavaksi korkeinta vaihtuvuus oli Pirkanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla ja Päi-
jät-Hämeessä. Pirkanmaalla korkea vaihtuvuus perustui aloittaneiden yritysten

enemmyyteen mutta Pohjois-Pohjanmaalla ja Päijät-Hämeessä lopettaneiden yritysten määrään. Etelä-Pohjanmaalla, Ahvenanmaalla ja Pohjanmaalla vaihtuvuus oli alhaisin. Näissä maakunnissa sekä toimintansa aloittaneita että lopettaneita yrityksiä oli keskimääräistä selvästi vähemmän, vaikka perinteisesti Pohjanmaan maakunnat ja Ahvenanmaa tunnetaan korkeasta yrittäjyysaktiiviteetistaan.

Kuvio 61. Yrityskannan vaihtuvuus maakunnittain 2009-11, prosenttia

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Yritystoiminnan alueellista **vireyttä** voidaan havainnollistaa toimintansa aloittaneita ja lopettaneita yrityksiä ristiintaulukoimalla, kuten on tehty työ- ja elinkeinoministeriön yrittäjyyskatsauksissa aiemminkin (ks. TEM, 2011). Menetelmä perustuu siihen, että maakunnat on jaettu ensiksi kolmeen ryhmään vuosina 2009-11 sen mukaan, kuinka paljon yritysten määrän nettolisäys oli yritys-kannasta. Seuraavaksi alueet on luokiteltu neljään ryhmään sen mukaan, kuinka paljon alueella oli aloittaneita ja lopettaneita yrityksiä suhteessa yritys-kantaan (Kuvio 62).

Maakunnat, joissa yritysten **nettolisäys ylittää maan keskitason**, vallitsee korkea yritystoiminnan aktiiviteetti. Varsinais-Suomi ja Etelä-Karjala pärjäsivät vertailussa parhaiten. Myös Uudenmaalla ja Pirkanmaalla yritystoiminta on vireää, mutta yritys-kannan vaihtuvuus on suurta. Tämä voi johtua aidosta yritys-dynamiikasta tai

siitä, että kaikille uusille yrityksille ei ole löytynyt pysyviä toimintaedellytyksiä, mitä kehitystä taantuma on korostanut. Suuri lopettamisalttius voi olla tulosta heppoisin perustein aloitetusta ja lyhytaikaiseksi jääneestä yritystoiminnasta.

Keskitason maakunnat koostuvat alueista, joissa yrityskannan kasvu oli maan keskitasoa. Näihin kuuluvat rakennemuutoksen ja suhdannetaantumien läpikäyneitä alueita, joissa on paljon aloittaneita ja lopettaneita yrityksiä, joskin aloittaneiden yritysten määrä on suurempi kuin lopettaneiden määrä (mm. Pohjois-Pohjanmaa). Toisen alaryhmän muodostavat yritystoiminnaltaan vakiintuneet alueet, joissa yrityskannan vaihtuvuus on melko alhainen, mutta maakuntaa leimaa suhteellisen vahva peruselinkeinojen rakenne (mm. Etelä-Pohjanmaa).

Maakunnat, joissa **yritysten määrän nettolisäys on hidasta tai kääntymässä laskuun**, muodostavat kolmannen pääryhmän. Yrityskantaan suhteutettuna toimintansa aloittaneita ja lopettaneita yrityksiä on vähän. Alhainen yritysten vaihtuvuus voi kertoa perinteisten elinkeinojen, kuten maatalouden ja teollisuuden häviämisestä tai korvaavan uusyrittäjyyden ja yritysdynamiikan vähäisyydestä. Tästä ryhmästä erottuvat voimakkaan suhdannevaihtelun tai rakennemuutoksen alueet, kuten Kymenlaakso, joissa myönteistä on uuden yritystoiminnan versominen.

Edellä mainittu yritystoiminnan vireyttä koskeva tarkastelu perustuu maakuntien väliseen vertailuun, jossa huono sijoitus ei johdu aina siitä, ettei edistystä olisi tapahtunut, vaan siitä, että muissa maakunnissa on mennyt vielä paremmin. Alueelliset erot voivat johtua ajankohtaisesta suhdannetilanteesta, markkinoiden kannalta edullisesta tai epäedullisesta sijainnista, alueella harjoitetusta elinkeinopoliitikasta ja valtiovallan toimenpiteistä. Lisäksi on muistettava, että maakunnissa on erilaisia seutuja, joissa toteutunut kehitys ei välttämättä vastaa maakunnan yleistä luonnehdintaa.⁸²

82 Tarkempi alueellinen yritystoiminnan kuvaus edellyttäisi seutukuntakohtaista tarkastelua, kuten tehtiin ministeriön vuoden 2009 yrittäjyyskatsauksessa (TEM, 2009).

Kuvio 62. Yritystoiminnan aktiiviteetti maakunnittain 2009-2011

	Yritysten nettolisäys/ yrityskanta selvästi yli maan keskitason	Yritysten nettolisäys/ yrityskanta maan keskitasoa	Yritysten nettolisäys/ yrityskanta selvästi alle maan keskitason
<i>Aloittaneita yrityksiä yrityskannasta yli keski- tason ja lopettaneita alle keskitason</i>	1. Yritystoiminta vireää ja erittäin kasvuhakuista - Varsinais-Suomi - Etelä-Karjala		
<i>Aloittaneita yrityksiä yrityskannasta yli keski- tason ja lopettaneita yli keskitason</i>	2. Yritystoiminta vilkasta, kiristynyt kilpailu, lyhytikäisiä uusia yrityksiä - Uusimaa - Pirkanmaa	4. Yritystoiminta kasvu- hakuista ja uudistuvaa - Pohjois-Pohjanmaa - Keski-Suomi - Kanta-Häme	6. Yritystoiminnan rakennemuutos käynnissä - Päijät-Häme - Kymenlaakso
<i>Aloittaneita yrityksiä yrityskannasta alle keski- tason ja lopettaneita alle keskitason</i>	3. Yritystoiminta tasaisesti laajenevaa - Pohjanmaa - Ahvenanmaa	5. Yritystoiminta vakiin- tuneessa tilassa - Etelä-Savo - Lappi - Keski-Pohjanmaa - Etelä-Pohjanmaa	7. Yritysten määrän kasvu hidastunut ja kääntymässä laskuun - Kainuu - Satakunta
<i>Aloittaneita yrityksiä yrityskannasta alle keski- tason ja lopettaneita yli keskitason</i>			8. Yrityskannan kasvu hidasta tai supistuu, paljon toimintansa lopettaneita yrityksiä - Pohjois-Savo - Pohjois-Karjala

Lähteet: Tilastokeskus ja Pekka Lith.

6.2 Yritystoimipaikat maakunnittain

Yritystoiminnan alueellista laajuutta on hankala kuvata yritystason henkilöstö- ja liikevaihtotiedoilla, vaan asiaa on tarkasteltava toimipaikkatason henkilöstö- ja liikevaihtotietojen pohjalta.⁸³ Syynä ovat suuret monitoimipaikkaiset yritykset, joilla on yhtiöittämätöntä tuotannollista toimintaa, kuten tehtaita ja kaupan myyntiyksiköitä eri puolilla maata. Monitoimipaikkaisia on yrityksistämme vajaat viisi prosenttia, mutta niistä suurimmilla on satoja toimipaikkoja, ja niihin kertyy koko maan yritysten henkilöstöstä ja liikevaihdosta 50-60 prosenttia.⁸⁴

Yritystoimipaikkojen henkilöstöllä ja liikevaihdolla mitattuna Uudenmaan merkitys ei ole yhtä suuri kuin yritystasolla mitattuna, koska pääkaupunkiseutua kotipaikkakuntanaan pitävien suurten yritysten henkilöstö ja liikevaihto jakaantuvat osin muissa maakunnissa toimiville toimipaikoille. Uusimaa muodostaa silti 48 prosenttia toimipaikkojen liikevaihdosta ja 36 prosenttia henkilöstöstä. Osuus

83 Määritelmällisesti toimipaikka on yhden yrityksen omistama, yhdessä paikassa sijaitseva ja pääasiassa yhdenlaisia tavaroita ja palveluja tuottava yksikkö.

84 Tilastokeskuksen YTR:ssä on havaittu, että yksitoimipaikkaisilla yrityksillä yrityskotikunta- ja toimipaikan sijaintikuntatiedot eivät ole kaikilla yrityksillä samoja. Pääsyyinä lienee, että toimipaikkojen sijaintitiedot ovat Tilastokeskuksessa YTR:n vanhentuneita, kun taas verohallinnosta saatavat yritysten kotikuntatiedot ovat paremmin ajantasalla. YTR:n asiantuntijan mukaan tällaisia yrityksiä oli muutamia vuosia sitten enemmän kuin nyt, sillä tällä hetkellä toimipaikkojen sijaintitietoja pyritään korjaamaan verohallinnon tietojen perusteella.

työllisyydestä on liikevaihto-osuutta pienempää, koska maakunnassa on pääomavaltaista teollisuutta ja liikevaihdoltaan suuria tukku- ja vähittäiskaupan yksiköitä.

Pääomavaltaitten jalostusalojen ja kaupan toimialojen merkitys näkyy myös suuren liikevaihdon ja henkilöstön välisenä suhdelukuna. Etenkin tukkukaupassa suhdeluku voi nousta korkeaksi, koska yritysten henkilöstön määrä on suhteellisen pieni ja pääosa liikevaihdosta koostuu läpikulkulaskutuksesta. Liikevaihdon ja henkilöstön välinen suhdeluku oli korkein Uudellamaalla, Pohjanmaalla, Keski-Pohjanmaalla, Lapissa sekä Satakunnassa vuonna 2010. Maaseutuvaltaisissa maakunnissa, kuten Etelä-Savossa ja Kainuussa suhdeluku jäi varsin matalaksi (Taulukko 39).

Suomen vuosikymmeniä jatkuneesta palveluvaltaistumisesta huolimatta **jalostusalat** muodostavat yli 40 prosenttia yritysten henkilöstöstä kahdeksassa maakunnassa (Kuvio 63). Suurinta jalostusalojen merkitys on Satakunnassa. Muissa maakunnissa osuus on 30-40 prosenttia Uttamaata ja Ahvenanmaata lukuun ottamatta. Uudenmaan suuren painoarvon vuoksi jalostusalojen osuus jää maassa keskimäärin noin 34 prosenttiin. Jalostusaloihin luetaan teollisuus ja rakentaminen. Teollisuuden rinnastetaan myös kaivannaistoiminta ja energia-, vesi- ja ympäristöhuolto.

Kaupan ja kuljetuksen osuus yritysten työllisyydestä kohoaa korkeaksi Ahvenanmaalla ja Uudellamaalla. Uusimaa on maamme kaupan ja logistiikan keskus ja merenkulku on Ahvenanmaalla tärkeää. **Liike-elämän palvelut**, eli lähinnä yrityspalveluista koostuva toimialaryhmä, ovat keskittyneet Uudellemaalle ja maakuntien kasvukeskuksiin Pirkanmaalla, Keski-Suomessa ja Varsinais-Suomessa. Liike-elämän palveluihin on luettu informaation ja viestinnän, ammatillisen ja teknisen toiminnan, kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelujen sekä rahoitus- ja vakuutus toiminnan toimialat.

Kuluttajapalvelujen suhteellinen merkitys on keskimääräistä suurempaa Lapissa, Kainuussa ja Etelä-Savossa. Pääasiallisena syynä on, että **kuluttajapalveluihin** on luettu majoitus- ja ravitsemistoiminta sekä muut matkailuun liittyvät elämys- ja virkistyspalvelut. Kuluttajapalvelujen merkitystä kasvattavat yksityiset hoivapalvelut sekä urheilu- ja liikuntapalvelut. Luonnollisesti merkittävä osa maamme kuluttajapalveluja tuottavien yritysten henkilöstöstä työllistyy Uudellamaalla, vaikka toimialaryhmän suhteellinen osuus ei nouse siellä korkeaksi.

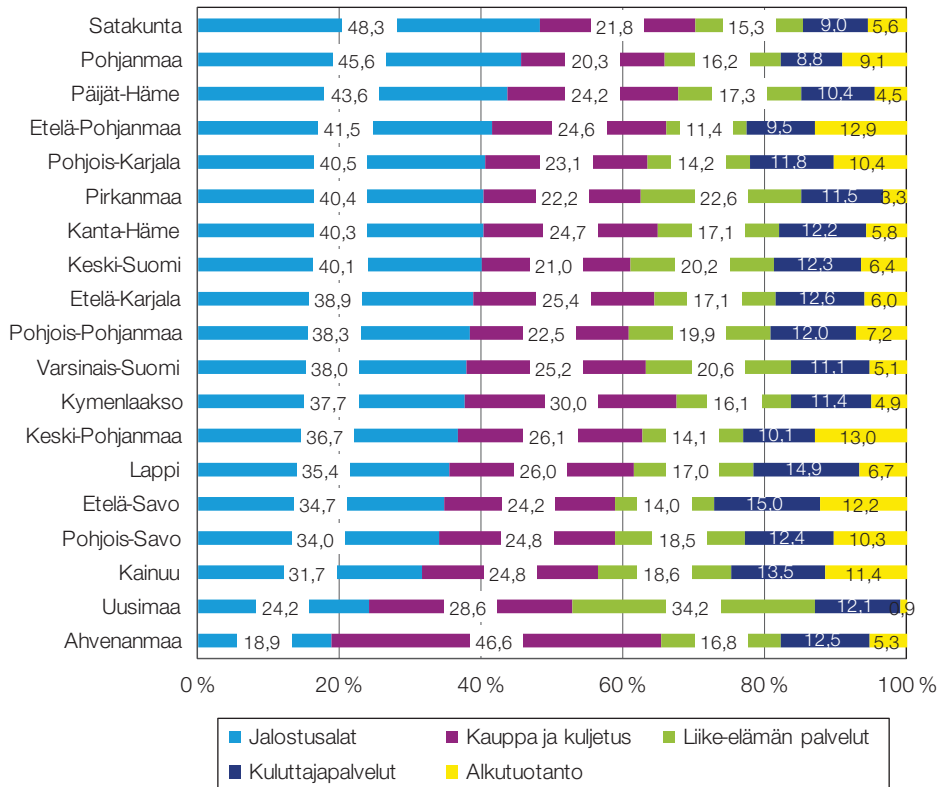
Yritystoimipaikkojen henkilöstöä koskeva tarkastelu osoittaa, että **alkutuotannolla** on yhä tärkeä asema monissa maakunnissa. Suurinta alkutuotannon merkitys oli Tilastokeskuksen YTR:n tilastojen mukaan Keski-Pohjanmaalla vuonna 2010. Alkutuotannon työllisyysosuus oli yli kymmenen prosenttia myös Etelä-Pohjanmaalla, Etelä- ja Pohjois-Savossa, Pohjois-Karjalassa ja Kainuussa. Näissä maakunnissa monialaisella maatilataloudella voisi olla kasvumahdollisuuksia. Myös Pohjanmaan maakunnassa alkutuotannon työllisyysosuus nousee yli yhdeksään prosenttiin.

Taulukko 39. Yritystoimipaikat maakunnittain (pl. alkutuotanto) 2010

	Toimi- paikkoja, lkm	Osuus toimi- paikoista, %	Osuus henkilöstöstä, %	Osuus liike- vaihdosta, %	Liikevaihto/ henkilöstö, 1 000 euroa
Uusimaa	93100	32,0	36,3	48,4	350,9
- pääkaupunkiseutu	65149	22,4	29,0	40,2	365,8
- muu Uusimaa	27951	9,6	7,3	8,2	292,5
Varsinais-Suomi	27779	9,5	8,6	7,1	218,2
Pirkanmaa	26669	9,1	9,1	7,6	218,9
Pohjois-Pohjanmaa	17474	6,0	6,2	5,0	211,1
Keski-Suomi	13311	4,6	4,3	3,2	197,6
Satakunta	12490	4,3	4,3	3,9	242,3
Pohjois-Savo	11337	3,9	3,6	2,5	185,2
Etelä-Pohjanmaa	11144	3,8	3,0	2,4	206,5
Päijät-Häme	10741	3,7	3,5	2,5	186,7
Lappi	9756	3,3	2,7	2,5	247,3
Kanta-Häme	9220	3,2	2,8	2,1	194,6
Pohjanmaa	9110	3,1	3,3	3,2	255,0
Kymenlaakso	8618	3,0	3,0	2,5	215,8
Etelä-Savo	7950	2,7	2,1	1,3	157,6
Pohjois-Karjala	7426	2,5	2,2	1,6	189,4
Etelä-Karjala	6344	2,2	2,2	1,9	235,4
Keski-Pohjanmaa	3556	1,2	1,1	1,0	252,6
Kainuu	3446	1,2	1,1	0,7	169,5
Ahvenanmaa	2056	0,7	0,6	0,6	233,5
Yhteensä	291527	100,0	100,0	100,0	263,2

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Kuvio 63. Maakuntien elinkeinorakenne yritystoimipaikkojen henkilöstöllä mitattuna (ml. alkutuotanto) 2010, prosenttia

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

6.3 Ulkomaankauppa maakunnittain

Tullihallituksen mukaan vajaa kolmannes Suomen viennistä lähti Uudeltamaalta vuonna 2010. Uudenmaalta lähteneen viennin arvo oli lähes ennallaan vuosina 2009-10. Eniten vienti kasvoi Lapissa, Kainuussa, Kaakkois-Suomessa ja Päijät-Hämeessä vuonna 2010. Maakuntakohtainen tilasto perustuu tavaroiden ulkomaankauppaa harjoittavien yritysten antamiin tietoihin. Se kuvaa rajat ylittävää kauppaa sen mukaan, missä maakunnassa vientitoiminnot on hoidettu mutta ei välttämättä sitä, missä tuotanto on tapahtunut ja minne tavarat on välillä varastoitu.⁸⁵

Periaatteessa koko tavaraviennin arvosta yli 50 prosenttia muodostui kolmessa maakunnassa: Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa ja Pirkanmaalla. Eri maakuntien

⁸⁵ Maakuntakohtainen ulkomaankauppatilasto perustuu niiden yritysten antamiin tietoihin, joiden tavaroiden viennin ja tuonnin arvo on a) yli 12 000 euroa vuodessa ja jakaantuu vähintään kahdelle kuukaudelle tai ylittää 120 000 euroa vuodessa. Vientitiedot sisältävät jalostusalojen, kaupan ja palvelualojen yritysten tavaraviennin, muttei palveluvientiä.

osuuksia arvioitaessa on otettava huomioon, että osa konserniyrityksistä keskittää ulkomaankaupan toimintonsa pääkonttoreihin, mikä nostaa Uudenmaan osuutta viennistä. Yritystoimipaikkojen liikevaihtoon suhteutettuna vienti oli selvästi suurinta Kymenlaaksossa (60 %) ja toiseksi suurinta Keski-Pohjanmaalla (40 %), mutta Uudellamaalla osuus oli vain kymmenen prosenttia (Tullihallitus, 2011).

Kaikkein alhaisinta tavaraviennin liikevaihto-osuus oli vuonna 2010 Ahvenanmaalla, Etelä-Pohjanmaalla ja Etelä-Karjalassa. Tullihallituksen tilastojen pohjalta tavaravienti voidaan jakaa myös kohdealueittain EU:n sisäkauppaan ja EU:n ulkokauppaan. Viennin kokonaisarvosta sisäkauppa muodosti 55 prosenttia vuonna 2010. Viennin kokonaisarvosta ulkokauppa oli sisäkauppaa suurempi vain Varsinais-Suomen, Pohjanmaan, Pohjois-Savon ja Etelä-Karjalan maakunnissa. Ainakin Etelä-Karjalassa korostuu Venäjän kaupan merkitys.

Taulukko 40. Suomen tavaravienti, viennin liikevaihto-osuus ja pääkohdealueet maakunnittain 2010

	Viennin arvo, milj. euroa	Vienti/toimipaikkojen liikevaihto, %	EU:n sisäkauppa viennistä, %	EU:n ulkokauppa viennistä, %
Uusimaa	16914	9,8	56,1	43,9
Kymenlaakso	5203	59,5	56,2	43,8
Varsinais-Suomi	4698	18,5	42,6	57,4
Pirkanmaa	4021	14,9	56,6	43,4
Pohjanmaa	3622	32,2	36,0	64,0
Satakunta	3161	22,7	48,5	51,5
Lappi	2583	29,0	75,4	24,6
Päijät-Häme	1765	20,0	57,5	42,5
Pohjois-Pohjanmaa	1511	8,5	58,2	41,8
Keski-Pohjanmaa	1468	40,4	77,1	22,9
Keski-Suomi	1396	12,2	57,8	42,2
Kanta-Häme	1102	14,8	67,5	32,5
Pohjois-Savo	826	9,2	42,0	58,0
Pohjois-Karjala	690	12,3	59,0	41,0
Kainuu	584	24,2	58,6	41,4
Etelä-Pohjanmaa	484	5,7	67,2	32,8
Etelä-Karjala	477	6,9	33,6	66,4
Etelä-Savo	437	9,6	52,9	47,1
Ahvenanmaa	37	1,8	58,8	41,2
Tuntematon	1800	-	55,5	44,5
Yhteensä	52779	14,8	54,7	45,3

Lähde: Tullihallituksen tilastot.

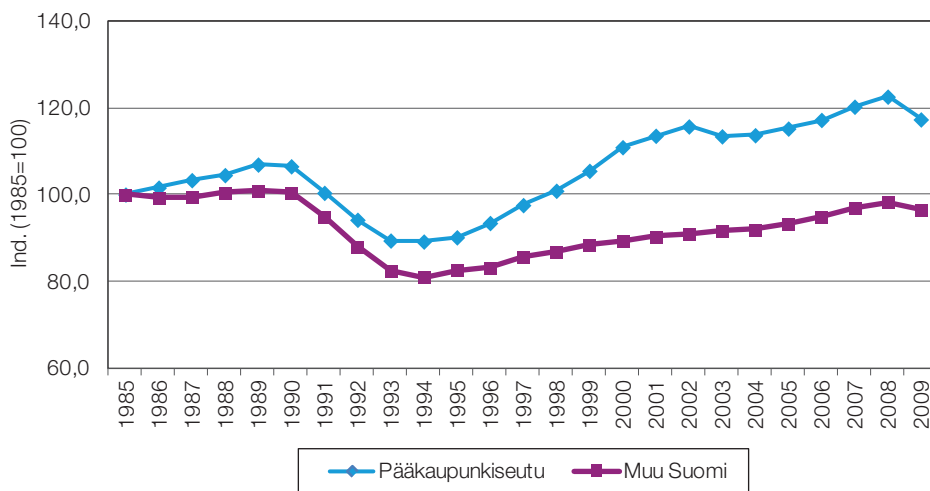
6.4 Pääkaupunkiseudun yrittäjätoiminta

Pääkaupunkiseutu koostuu neljän lähes yhteen kasvaneen naapurikunnan, eli Espoon, Kauniaisten, Helsingin ja Vantaan muodostamasta kokonaisuudesta. Hallinnollisten aluejakojen mukaan pääkaupunkiseudun kunnat kuuluvat Uudenmaan maakuntaan ja Helsingin seutukuntaan. Pääkaupunkiseudulla asui Tilastokeskuksen väestötilastojen mukaan vuoden 2011 lopussa noin 1,060 miljoonaa asukasta, eli joka viides suomalainen. Jos Helsingin kehysalueen kymmenen muuta kuntaa laskeetaan mukaan, asuu Helsingin seudulla joka neljäs suomalainen.

Kansantalouden aluetilinpidoon mukaan pääkaupunkiseudulla syntyy miltei kolmannes Suomen kokonaistuotannosta (Kuvio 65). Vuoteen 2009 ulottuvista tilastoista ilmenee, että tuotannon kasvu on ollut alueella ripeämpää kuin maamme kokonaistuotannon kasvu. Vuoden 2009 taantumien johdosta pääkaupunkiseudun kokonaistuotannon arvo putosi 3,6 prosenttia, mutta muualla Suomessa pudotus oli 7,8 prosenttia. Aluetilinpidoon tilastot päättyvät vuoteen 2009, joten taloudellisen taantumien vaikutuksia pääkaupunkiseudun tuotantoon ei voida arvioida tarkasti.

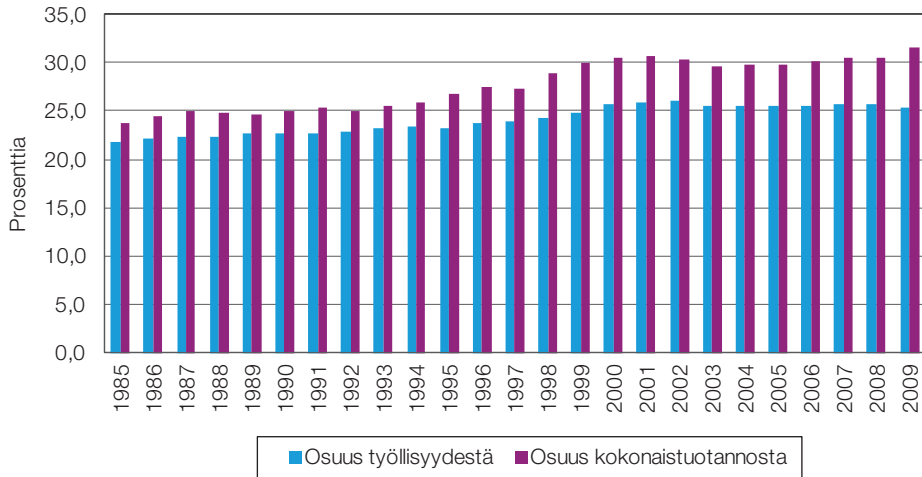
Ilmeistä on, että kansainvälisen talouden ja maailmankaupan loiva elpyminen on näkynyt ensimmäisenä pääkaupunkiseudulla. Alueen kansantaloudellista merkitystä korostaa se, että 25 viime vuoden aikana suurin osa uusista työpaikoista on syntynyt pääkaupunkiseudulla. Ilman pääkaupunkiseudulla tapahtunutta työllisyyden kasvua Suomen kokonaistyöllisyys ei olisi saavuttanut 2000-luvun nousukaudellakaan 1990-luvun alun tasoaan (Kuvio 64). Tosin viime vuosina kotimainen työllisyys ei ole enää noussut pääkaupunkiseudullakaan.

Kuvio 64. Työllisyyden kehitys pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa 1985-2009, ind. (1985=100)

Lähde: Kansantalouden aluetilinpito, Tilastokeskus.

Kuvio 65. Pääkaupunkiseudun osuus maamme kokonaistuotannosta ja -työllisyydestä 1985-2009, prosenttia

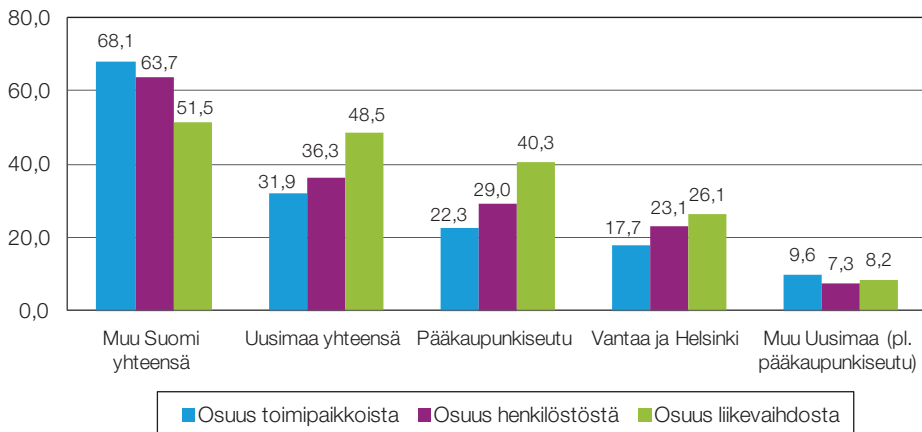

Lähde: Kansantalouden aluetilinpito, Tilastokeskus.

Yritystoiminnan laajuus

Pääkaupunkiseudulla toimi Tilastokeskuksen YTR:n mukaan 65 150 yritystoimipaikkaa alkutuotannon ulkopuolella, eli alueella toimi enemmän kuin joka viides toimipaikka. Pääkaupunkiseudulla on yhtä paljon yritystoimipaikkoja kuin Varsinais-Suomessa, Pirkanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla yhteensä. Alueella toimivien yritystoimipaikkojen henkilöstö (391 700 henkilöä) oli liki 30 prosenttia maamme kaikkien yritysten henkilökunnasta ja toimipaikkojen liikevaihto (143 mrd. euroa) oli 40 prosenttia kaikkien yritysten liikevaihdosta vuonna 2010 (Kuvio 66).

Kuvio 66. Yritystoimipaikat Uudellamaalla, pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa 2010, prosenttia maamme yritysten kaikista toimipaikoista henkilöstöstä ja liikevaihdosta

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Yritysten toimialarakenne on pääkaupunkiseudulla palveluvaltaisempaa kuin muualla maassa, vaikka kauppaa ei laskettaisi mukaan. Palvelualojen merkitystä nostavat alueella osaamisintensiiviset liike-elämän palvelut, joihin rinnastetaan ammatillinen ja tekninen toiminta, kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut, rahoitus- ja vakuutustoiminta sekä myös informaation ja viestinnän toimiala. Tosin jalostusalat (teollisuus ja rakentaminen) ja kauppa työllistävät alueella yhä yli 40 prosenttia yritysten henkilöstöstä ja niihin kertyy valtaosa alueen yritysten liikevaihdosta (Taulukko 41).

Toimipaikkojen toimialarakenne poikkeaa pääkaupunkiseudun eri kunnissa toisistaan. Liike-elämän palvelut, yksityisten sosiaali- ja terveysalojen toimipaikat sekä monet kuluttajia palvelevat toimipaikat ovat keskittyneet Helsinkiin. Espoo on monien tieto- ja viestintätekniikkatoimialalla toimivien toimipaikkojen sijaintikunta, minkä lisäksi kaupungissa on paljon liike-elämän palveluyrityksiä. Vantaalla on suhteellisesti enemmän jalostusalojen toimipaikkoja. Lisäksi Vantaalla on paljon logistiikka-alojen sekä tilaa vaativia tukku- ja vähittäiskaupan yksiköitä.

Suomen kansantalouden tulevaisuuden kannalta on ratkaisevan tärkeää, kuinka pääkaupunkiseudulla toimivat, alueelle perustettavat tai sinne muualta koti- ja ulkomailta siirtyvät yritykset menestyvät. Pääkaupunkiseutu kilpailee ulkomaisten metropolialueiden kanssa. Vuonna 2010 tehdyn kyselytutkimuksen mukaan pääkaupunkiseudulla toimivat yritykset ja yrittäjät arvostavat monipuolista yksityistä palvelutarjontaa, yritysturvallisuutta, yritys yhteistyötä, alihankkijoiden ja osatoimittajien saatavuutta, hyviä liikenneyhteyksiä ja logistiikkatoimintoja (Kauppakamari, 2010).⁸⁶

Hyvät arvosanat liittyivät yleensä asioihin, joihin kuntien ja julkisen vallan toimenpiteillä ei ole välitöntä yhteyttä. Sen sijaan parannettavaa löytyy monista suoraan kuntien toiminnasta riippuvaisista asioista, kuten vuokra-asuntojen tarjonnasta ja kuntien yritystoimintaa tukevasta kaavoitus- ja tonttipolitiikasta, kuntaverotuksesta sekä julkisten hankintamarkkinoiden toimivuudesta. Julkisen vallan tehtäviin kuuluu myös yritysten kannalta tärkeä liikenneinfrastruktuurin ylläpito. Metropolipolitiikassa on siis tärkeä ottaa huomioon toimenpiteiden yritysvaikutukset.

Taulukko 41. Elinkeinorakenne pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa yhteensä (ml. muu Uusimaa, pl. alkutuotanto) 2010, prosenttia yritystoimipaikoista ja henkilöstöstä

	Pääkaupunkiseudun toimipaikat, %	Muun Suomen toimipaikat, %	Pääkaupunkiseudun henkilöstö,%	Muu Suomen henkilöstö, %
Teollisuus	3,9	10,9	11,7	30,8
Rakentaminen	9,2	15,9	8,0	11,8
Kauppa	18,5	19,7	19,4	16,7
Liike-elämän palvelut	40,1	23,8	39,2	19,0
Muut palvelualat	28,3	29,7	21,6	21,7
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

86 Yrityskyselyihin vastasi kesällä 2010 noin 410 erikokoisten ja eri toimialoilla toimivien yritysten edustajaa.

7 KIBS-toimialat ja palvelumuotoilu

Osaamisintensiiviset KIBS-yritykset ovat tärkeitä uusien ajatusten synnyttäjiä, välittäjiä ja palvelumuotoilijoita, jossa tavoitteena on mahdollisimman asiakaslähtöinen ja asiakkaita tarpeita vastaava lopputulos. KIBS-aloilla palvelumuotoilussa käytetään monialaista osaamista, jossa palvelut voidaan tuottaa läheisessä vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa tai asiakasorganisaation osaamista hyödyntäen.

KIBS-alojen tuotannon arvo oli 7-8 prosenttia Suomen kokonaistuotannosta ja -työllisyydestä vuonna 2011. KIBS-yrityksiä oli 32 000 vuonna 2010. Vuosittain toimintansa aloittaa 4 500-5 500 uutta KIBS-yritystä. Samanaikaisesti toimintansa lopettaa 3 000-4 000 yritystä, joten vaihtuvuus on toimialaryhmässä suurta. Kasvuyrityksiä KIBS-aloilla on enemmän kuin yritystoiminnassa keskimäärin.

Suomessa teknologiaperusteisten KIBS-alojen, kuten tietotekniikkapalvelujen ja teknisen suunnittelualan merkitys on ollut perinteisesti suuri, mikä on epätyypillistä kansainvälisessä vertailussa. Viime vuosina kuitenkin liiketoiminnan asiantuntijapalveluihin luetaan KIBS-alat, kuten konsultti- ja henkilöstöpalvelut ovat kasvaneet nopeammin kuin teknologiaperusteiset toimialat.

7.1 Toimialan määrittely

Palvelumuotoilu (**Service Design**) on runsaan kymmenen vuoden ikäinen tieteen tai osaamisen haara, jonka pioneereina pidetään Birgit Mageria Köln International School of Design:sta.⁸⁷ Uuden ajattelun lähtökohtana oli, että monet markkinoilla myytävät palvelut sisältävät teknistä osaamista, mutta ne eivät olleet käyttäjäystävällisiä. Palveluja olivat suunnitelleet insinöörit, tietotekniikka-alan asiantuntijat, kaupan tai markkinoinnin asiantuntijat, jotka olivat unohtaneet kiinnittää riittävästi huomiota tai testata asiakkaan palvelusta saamaa käyttökokemusta (Lith, 2011b).

Palvelumuotoilun yhtenä tärkeänä tavoitteena onkin asiakaslähtöinen palvelukokemus siten, että palvelu vastaisi mahdollisimman hyvin loppukäyttäjän, kuten julkisyhteisöjen, yritysten ja muiden yksityisten yhteisöjen tarpeita ja palveluntuottajan liiketoiminnallisia tavoitteita. Palvelunkäyttäjän näkökulma voidaan ottaa huomioon esimerkiksi pyytämällä asiakkaat mukaan palvelujen kehittämiseen (**Participatory, Co-Design tai Co-Creation**). Co-Creation onkin toimintaa, jossa yhdistetään palvelujen käyttäjän ja ulkopuolisen palveluntuottajan osaamista.

Yhteiskunnan digitalisoituminen, tiedonsiirtokanavat ja joka paikan teknologia ovat tarjonneet tänä päivänä palvelujen kuluttamiselle aivan toisenlaiset puitteet, joiden ansiosta suunnittelun ja muotoilun mahdollisuudet ovat monipuolisemmat kuin koskaan aiemmin. Tiedonsiirto- ja tietotekniikan kehitys on mahdollistanut

87 Palvelumuotoilu korostaa muotoiluajattelun (**Design Thinking**) eli muotoilun prosessin, taitojen ja menetelmien hyödyntämistä palvelujen tuotannossa. Palvelumuotoilulle läheinen synonyymi on palvelusuunnittelu, mutta sanalla "muotoilu" palvelun tuotantoprosessiin on haluttu saada laajempi merkitys kuin pelkkä suunnittelu on, sillä muotoilu-sanaan liittyy helposti mielikuvia fyysisten tuotteiden muotoiluista. Tosin palvelumuotoilun määrittely kaipaa yhä täsmennystä ja lisätyötä.

innovaatiot uusiin jakelukanaviin, käyttöliittymiin ja vuorovaikutustapoihin. Palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa Internetin, sosiaalisten medioiden ja mobiilien kommunikaatiovälineiden tuntemus on useimmiten välttämätöntä.

Palvelumuotoilu on dynaaminen prosessi, jolla on läheinen yhteys palveluinnovaation käsitteeseen ja syntyyn. Palveluinnovaatiolle tai yleensä innovaatiolle yhteistä on, että innovaatio merkitsee uutta liiketoimintaa tai se tehostaa olemassa olevaa toimintaa ja nostaa tuottavuutta. Innovaatio voi olla uusi asiakasyritykselle itselleen, mutta sen ei tarvitse olla kokonaan uusi siinä mielessä, että kukaan ei ole aiemmin sitä luonut. Innovaation on kuitenkin annettava lisäarvon tuottoa asiakkaille ja asiakkaiden on oltava valmiita ja halukkaita maksamaan siitä (Lith, 2011b).

Palveluinnovaatiot voivat olla myös työn uudenlaista organisointia, työolosuhteita tai uusi liiketoimintamalli. Uusi palvelukonsepti voi olla idea palvelukokonaisuudesta, joka tarjoaa uuden tavan lähestyä ongelmaa, vaikka kysymys ei ole fyysisesti uudesta palvelusta tai tuotteesta. Palvelukonseptien luonti on usein teknologia-tuotteiden, palvelujen ja käyttöoikeuksien yhdistämistä. Esimerkiksi ICT-teknologia tulee palveluyritykselle annettuna, mutta sen tehtäväksi jää tarvittavien organisaatiomuutosten ja henkilöstön kouluttaminen hyötyjen aikaansaamiseksi.

Osaamisintensiivisillä liike-elämän palvelualoilla, eli KIBS-aloilla (**Knowledge Intensive Business Service**) toimivat yritykset ovat tärkeitä palvelumuotoilijoita. KIBS-palveluja tuottavat yritykset synnyttävät ja välittävät uusia ajatuksia ja osaamista organisaatiosta toiseen. KIBS-yritykset tukevat asiakasorganisaatioiden toimintaa tarjoamalla ulkopuolisia asiantuntijaratkaisuja erityistilanteisiin, sillä KIBS-palveluja tuottavilla yrityksillä ja organisaatiolla on usein laajempi tietämys erikoisalastaan kuin yksittäisellä asiakasorganisaatiolla voi koskaan olla.⁸⁸

KIBS-toimialoilla palvelumuotoilussa voidaan käyttää monialaista osaamista, jossa palvelut voidaan tuottaa läheisessä vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa tai osin loppuasiakkaan omaa osaamista hyödyntäen. Esimerkiksi voidaan ottaa vaikutus toimialajärjestölle (asiakas) räätälöity toimialatutkimus, jossa hyödynnetään sähköistä kyselytutkimusta. Kyselytutkimuksen toteutetaan tietotekniikka-alan yrityksen räätälöimällä Internet-pohjaisella atk-sovellutuksella, mutta varsinaisen toimialatutkimuksen laatii ulkopuolinen toimiala-asiantuntija yhteistyössä asiakkaan kanssa.

KIBS-toimialat ovat luonteeltaan työvaltaisia palveluelinkeinoja, joiden tärkein tuotannon tekijä muodostuu koulutetusta työvoimasta ja korkeaan osaamiseen perustuvasta inhimillisestä pääomasta. KIBS-yritysten osaamisintensiivinen luonne näkyy selvästi niiden omassa innovaatiotoiminnassa, sillä toiminnan jatkuva kehittäminen on KIBS-yritysten elinehto. KIBS-toimialoilla toimivat yritykset myyvät

88 a) Tarjoamalla asiantuntijaratkaisuja tiettyihin tilanteisiin,
b) Saattamalla erityyppiä innovaatioiden lähteitä ja käyttäjiä kontaktiin toistensa kanssa,
c) Siirtämällä kokemusten vaihdon kautta tietyissä tilanteissa opittuja asioita toiseen yhteyteen,
d) Identifioimalla ja levittämällä parhaita käytäntöjä,
e) Diagnosoidulla ja selvittämällä ongelmanasettelua, auttamalla määrittelemään kehittämistarpeet, sekä
f) Toimimalla muutosagentteina, tuomalla organisaation kehittämiseen mukaan ulkopuolisen näkökulman.

palvelujaan etupäässä toisille yrityksille. Myös julkisyhteisöt ovat tärkeä asiakasryhmä. Sen sijaan yksityisten kotitalouksien osuus palvelukysynnästä on vähäinen.

Jotta KIBS-toimialojen markkinoiden laajuutta ja kehitystä voidaan tarkastella tilastollisesti, markkinatuottajat olisi tunnistettava hallinnollisten luokittelumuut-
tujen avulla. Keskeisimmäksi tilastoluokituksiksi nousee EU:n vuonna 2008 käyt-
töön otettu toimialaluokitus (Nace 2008). Syynä on, että Suomessa kaikkia kansanta-
loutta, yrityksiä ja työllisyyttä koskevat keskeiset tilastot noudattavat vuoden 2008
toimialaluokitusta. Viimeisimpinä uuteen toimialaluokitukseen siirryttiin kansanta-
louden tilinpidon panos-tuotos -tutkimuksessa joulukuussa 2011.

Vuoden 2008 virallisessa toimialaluokituksessa palvelumuotoilun kannalta kiin-
nostavat liike-elämän palvelut tai KIBS-toimialat asettuvat pääasiassa ”Informaation
ja viestinnän” (Nace J), ”Ammattillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan” (Nace M)
sekä ”Hallinto- ja tukipalvelutoiminnan” (Nace N) pääluokkiin. Tässä yrittäjyyskat-
sauksessa tarkastelun kohteena olevat liike-elämän KIBS-toimialat on jaettu kah-
teen pääryhmään, jotka ovat **teknologiaperusteiset KIBS-alat ja liiketoiminnan
asiantuntijapalvelut**. Nämä toimialat jakaantuvat edelleen kuuteen alatoimialaan.

Tarkasteltavat toimialaryhmät noudattavat tässä yrittäjyyskatsauksessa vuoden
2008 toimialaluokituksen mukaista 2 -numerotasoa. Syynä on, että Tilastokeskuk-
sen verkkosivuilta julkisesti saatavissa olevissa kansantalouden tilinpidon, yritys-
ja toimipaikkarekisterin ja yritysten rakenteita kuvaavissa tilastoissa tarkin toi-
miala on usein kaksinumerotasolla. Tarkasteltavat toimialaryhmät vastaavat myös
pitkälti vuoden 2002 toimialaluokituksen mukaista KIBS-toimialojen luokittelua,
vaikka tilastot eivät ole täysin vertailukelpoisia keskenään.

KIBS-palvelujen määritelmä on kuitenkin sopimuksenvarainen. Joskus niihin on
luettu korkeaa koulutusta ja ammattitaitoa vaativa rahoitusta ja vakuutusta palvele-
vää toimintaa, kiinteistöpalveluja ja koulutustoimintaa, joissa on paljon yritys- ja yhtei-
söasiakkaista. Yritysmuotoisten palveluntuottajien lisäksi KIBS-palveluja tuottavat
ja tarjoavat markkinoilla julkisomisteiset tutkimuslaitokset ja muut yksiköt (VTT,
VATT, Tekes, TE-keskukset, jne.), korkeakoulut, yksityiset tutkimuslaitokset (Etna,
jne.) ja elinkeinoelämän etu- ja toimialajärjestöt (EK, jne.).

Taulukko 42. Liike-elämän KIBS-palvelualat virallisen vuoden 2008 toimiala-
luokituksen mukaan

Nimike	Nace 2008-koodi
<i>Teknologiaperusteiset osaamisalat</i>	
- Ohjelmisto- ja tietopalveluala	62 ja 63
- Tekniset palvelut	71
<i>Liiketoiminnan asiantuntijapalvelut</i>	
- Tutkimus ja kehittäminen	72
- Lainopilliset ja taloudelliset palvelut	69
- Mainos- ja markkinointipalvelut	73
- Konsultti- ja henkilöstöpalvelut	70 ja 78

Lähde: Toimialaluokitus TOL 2008, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.

Kisa-työllisyys

KIBS-palveluja tuotetaan myös teollisuutta ja muita yksityisiä palvelualoja edustavien asiakasyritysten ja julkisten organisaatioiden sisällä. Eri organisaatioiden sisäistä KIBS-palvelujen tuotantoa mitataan Kisa-työllisyydellä (**Knowledge Intensive Service Activities**). Kisa-ammattiryhmien työlliset (talouspäälliköt, lakimiehet, jne.) suorittavat eri toimialoja edustavissa yrityksissä ja julkisyhteisöissä työtehtäviä, jotka ovat tyypillistä ydinpalvelutoimintaa KIBS-yrityksissä. Ne voivat myydä KIBS-palveluja myös sivuliiketoiminta toisille organisaatioille.

Kisa-ammattilaisia on toiminut Suomessa satoja vuosia, mutta vain osa on toiminut erikoistuneissa KIBS-yrityksissä tai itsenäisinä ammatinharjoittajina. Esimerkkejä ovat insinöörit, kirjanpitäjät ja lakimiehet. Kisa-ammattilaisten työllisyys toimialoittain ja tuottajasektoreittain (yksityiset yritykset ja yhteisöt/julkisyhteisöt) on tunnistettu tässä Tilastokeskuksen vuoden 2001 ammattiluokituksen avulla. Ammattiluokituksen pohjalta kisa-ammattilaiset on jaettu kymmeneen ryhmään, joista kaksi edustaa teknologiaperusteisia kisa-ammatteja (Taulukko 43).

Taulukko 43. Kisa-ammattilaiset ammattiluokituksen perusteella

Nimike	Ammattiluokituskoodi
<i>Teknologiaperusteiset osaamisalat</i>	
- Insinöörit ja teknisen alan asiantuntijat	211, 214, 311
- Tietotekniikka-asiantuntijat	1236, 213, 312
<i>Liiketoiminnan asiantuntijapalvelut</i>	
- Taloushallinnon ja kirjanpidon asiantuntijat	1231, 2411, 3433
- Mainonnan ja markkinoinnin edistäjät	1233, 1234, 2419
- Koulutuspäälliköt ja koulutuksen asiantuntijat	235
- Juristit	242
- Henkilöstöhallinto ja -hankinta	1232, 2412, 3423
- Taloudellinen ja tilastollinen tutkimus	212, 2441, 3434
- Graafiset suunnittelijat ja kuvataiteilijat	3471
- Muut kisa-asiantuntijat	1235, 1237, 1239, 211, 3429

Lähde: Tilastokeskuksen ammattiluokitus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.

7.2 KIBS-alojen kansantaloudellinen merkitys

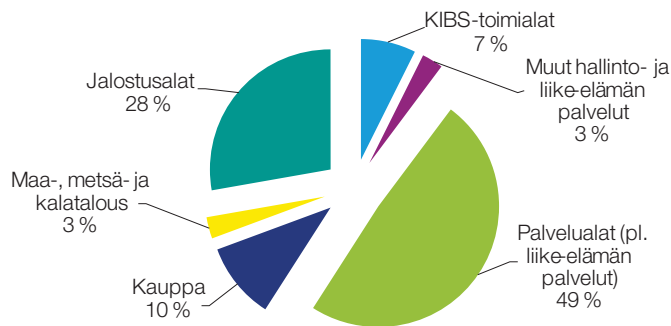
KIBS-toimialojen tuotannon arvo⁸⁹ oli kansantalouden tilinpidon mukaan 7,4 prosenttia maamme kokonaistuotannosta ja 7,9 prosenttia kansantalouden työllisyydestä vuonna 2010 (Kuvio 56). Alan tuotannon ja työllisyyden kasvu on nostanut KIBS-toimialojen kokonaistaloudellista merkitystä parinkymmenen viime vuoden aikana. Osa kasvusta on tilastollista, mikä johtuu siitä, että yksityiset jalostus- ja palvelualat sekä julkisyhteisöt ovat eriyttäneet (yhtiöittäneet) omaa sisäistä KIBS-palvelujen tuotantoaan erillisiin talousyksiköihin (Kuvio 67).

89 Tuottajahintainen arvonlisäys.

Teknologiaperusteisilla KIBS-aloilla on ollut Suomessa perinteisesti suuri painoarvo, mikä johtuu teknisen palvelusuunnittelun keskeisestä merkityksestä maamme teollisuudessa ja julkisen infrastruktuurin rakentamisessa. Vahvat ja vaativat kotimarkkinat ovat mahdollistaneet myös suomalaisen insinööriosaamisen viennin ulkomaille ja pysyväisluonteisen sijoittautumisen kansainvälisille markkinoille (vrt. Jaakko Pöyry-konserni). 2000-luvulla ripeimmin kasvaneet KIBS-alat ovat löytyneet kuitenkin liiketoiminnan asiantuntijapalvelujen joukosta.

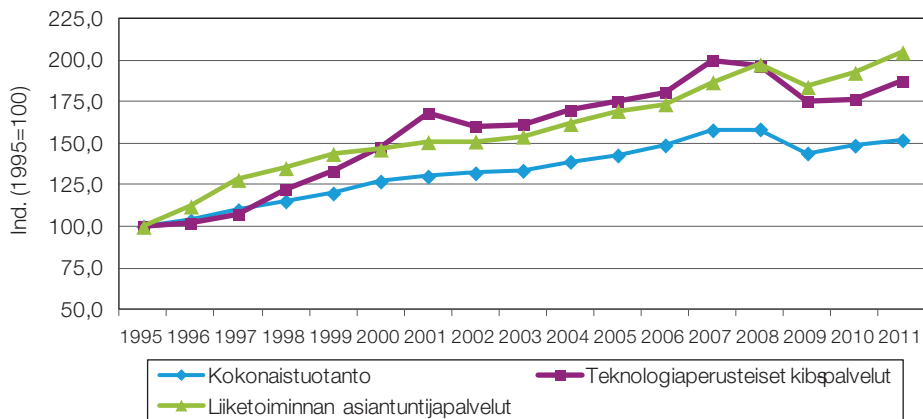
KIBS-toimialat ovat riippuvaisia asiakasyritysten ja -organisaatioiden taloudellisesta menestyksestä ja julkisyhteisöjen rahoitusaseman kehityksestä, mikä on tehnyt palvelutuotannosta suhdanneherkkää. Suhdanneherkimpiä KIBS-toimialoja ovat mainos- ja markkinointipalvelut, konsultti- ja henkilöstöpalvelut sekä tekninen suunnitteluala, joka on riippuvainen kansantalouden tuotannollisten ja rakentamiseen liittyvien investointien kehityksestä, joskin tekninen suunnitteluala on pystynyt tasaamaan kotimaisia suhdannevaihteluja ulkomaisella toiminnalla.

Kuvio 67. Kokonaistuotanto Suomessa päätoimialoittain 2011, prosenttia

Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus.

Kuvio 68. KIBS-palvelujen ja kokonaistuotannon määrän kehitys 1995–2011, ind. (1995=100)

Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus.

Palvelujen kysyntä

Yritykset, julkisyhteisöt ja muut organisaatiot hankkivat tarvitsemansa KIBS-palvelut ostopalveluina ulkopuolisilta palveluntuottajilta tai palkkaavat omia näiden toimialojen osaajia, kisa-asiantuntijoita, omaan organisaatioonsa. Monet organisaatiot yhdistelevät ulkoa ostettuja ja sisäisesti tuotettuja KIBS-palveluja. Strategisesti tärkeitä palveluja ei kuitenkaan mielellään ulkoisteta. Tilastokeskuksen panos-tuotos-tutkimuksen mukaan KIBS-palvelujen ostajahintainen välituotekäyttö oli kansantalouden eri sektoreilla 27 miljardia euroa vuonna 2008.

Eniten KIBS-palveluja (45 % välituotekäytöstä) hankittiin teollisuuteen, jossa suurin käyttäjä oli metalli- ja elektroniikkateollisuus (pl. KIBS-alojen sisäiset ostot). KIBS-palvelujen ostot ovat suuria myös vakuutus- ja rahoitusallalla sekä informaation ja viestinnän toimialalla. Ostopalvelujen merkitys oli vähäistä metsä- ja kemian teollisuudessa, logistiikka-aloilla sekä kuntien vastuulla olevassa sosiaali- ja terveyspalvelujen tuotannossa. Pääosin valtion virastoista ja laitoksista koostuvassa julkisessa hallinnossa KIBS-palvelujen ostot olivat keskiarvoa suurempaa.

Yrityksissä, julkisyhteisöissä ja muiden yhteisöjen organisaatioissa työskenteli vuonna 2008 Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston mukaan arviolta 342 000 KIBS-palveluja tuottavaa **kisa-ammattilaista**, mikä oli 14 prosenttia kansantalouden työllisyydestä. KIBS-yritysten kasvupotentiaalista kertoo se, että vain kolmasosa kisa-ammattilaisista (Knowledge Intensive Service Activities) työskenteli alan erikoistuneissa palveluyrityksissä. Loppuosa kisa-työllisistä toimi muita jalostus- ja palvelutoimialoja edustavissa yrityksissä ja julkisyhteisöjen palveluksessa.

Julkisyhteisöt (kunnat, kuntayhtymät ja valtio liikelaitoksineen) työllistivät 18 prosenttia kisa-ammattilaisista. Kisa-työlliset muodostivat yhdeksän prosenttia julkisyhteisöjen kokonaistyöllisyydestä, mikä oli seitsemän prosenttiyksikköä pienempi kuin yksityisellä puolella keskimäärin (16 %). Kisa-työllisten osuus on luonnollisista syistä johtuen korkea valtion puolella (25 %). Kunta-alalla osuus on alhainen (5 %), millä voi olla yhteys kuntien palvelutuotannon tuottavuus- ja tehokkuusongelmiin sekä uusien toimintatapojen ja teknologioiden hitaaseen käyttöönottoon.

7.3 KIBS-alojen yritystoiminta

Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n mukaan Suomessa toimi osaamisintensiivisillä liike-elämän palvelualoilla yhteensä 32 000 yritystä ja 34 100 yritystoimipaikkaa vuonna 2010. Vuosittain toimintansa aloittaa noin 4 500-5 500 uutta yritystä. Vastaavasti toimintansa lopettaneita yrityksiä on noin 3 000-4 000. Yritysten määrän nettolisäys on ollut suurta suhdannevaihteluista huolimatta, mikä on nostanut KIBS-yritysten osuutta Suomen yrityskannasta. 2000-luvulla yritysten määrä on lisääntynyt varsinkin liiketoiminnan asiantuntijapalveluissa.

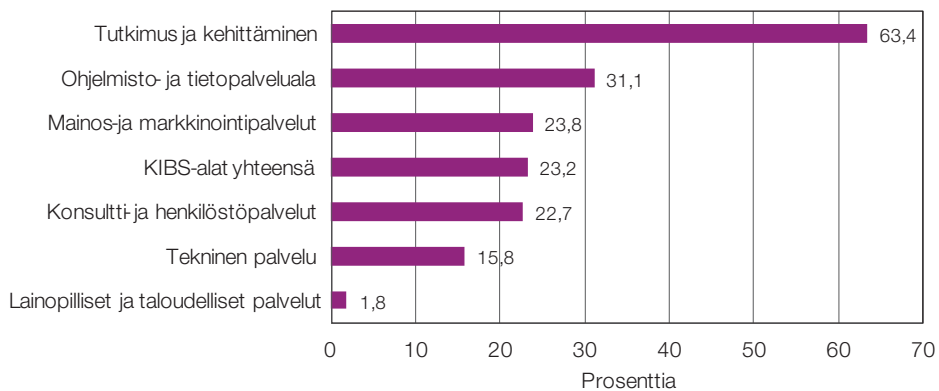
Tilastokeskuksen YTR:n mukaan KIBS-toimialat ovat hyvin pienyritysvaltaista toimintaa, sillä pääosa yrityksistä työllistää vain omistajayrittäjän itsensä. Osa yrityksistä on sivu- ja osa-aikaisten yrittäjien omistajien hallussa. Pienyritysvaltaisinta

yritystoiminta on lakiasiaainpalveluissa sekä tilitoimistoalalla. Pienten yritysten suu-
resta määrästä huolimatta alle kymmenen henkilön KIBS-yrityksiin kertyy keski-
määrin vain runsas neljännes KIBS-alojen työllisyydestä ja liikevaihdosta, vaikka
niiden osuus toimialan yrityskannasta on 93 prosenttia.

Noin 98 prosenttia KIBS-yrityksistä on yksityisiä kotimaisia yrityksiä. Ulkomaai-
salmisteisia yrityksiä, joiden omistuksesta tai äänivallasta yli 50 prosenttia on suo-
raan tai välillisesti yhden ulkomaisen tahon hallussa, oli Tilastokeskuksen YTR:n
mukaan 531 vuonna 2010. KIBS-alojen liikevaihdosta ulkomaiset yritykset muodos-
tavat kuitenkin jo lähes neljänneksen. Ulkomaalaisten yritysten liikevaihto-osuus
on suhteellisesti suurinta ohjelmisto- ja muussa tietotekniikkapalvelussa (31 %) sekä
yritysmuotoisessa tutkimus- ja kehittämistoiminnassa (63 %).

Yksi kasvava kansainvälistymisen muoto on Suomeen tulleiden maahanmuutta-
jien yritystoiminta KIBS-toimialoilla. PRH:n kaupparekisterin ja verohallinnon tilas-
tojen pohjalta päätellen Suomessa toimi vuonna 2009 noin 700 kokonaan tai osit-
tain ulkomaan kansalaisten hallinnassa olevaa KIBS-yritystä. 40 prosenttia maa-
hanmuuttajien yrityksistä toimi konsultti- ja henkilöstöpalveluissa, runsas neljän-
nes ohjelmisto- ja tietopalvelualalla ja kolmasosa muilla KIBS-aloilla. Tämä osoittaa,
että maahanmuuttajien joukossa on paljon korkeasti koulutettua väkeä.

Kuvio 69. Ulkomaalaisomisteisten KIBS-yritysten osuus toimialansa liikevaih-
dosta 2010, prosenttia

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Yritysten liikevaihto ja henkilöstö

KIBS-alojen liikevaihto oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan 18 miljardia euroa
ja henkilöstö oli kokovuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna 156 000 henkilöä
vuonna 2010. Liikevaihdoltaan tärkeimmät toimialat ovat ohjelmisto- ja tietopal-
velu sekä tekninen suunnitteluala, jotka nostivat teknologiaperusteisten toimialo-
jen liikevaihto-osuuden lähes 60 prosenttiin KIBS-alojen kokonaisliikevaihdosta.

Liiketoiminnan asiantuntijapalvelujen osuus KIBS-alojen liikevaihdosta oli runsaat 40 prosenttia, mutta henkilöstöstä jo 50 prosenttia.

Liikevaihdon kasvu on voimistunut liiketoiminnan asiantuntijapalveluja tuottavilla KIBS-aloilla vuonna 2010. Parhainta kehitys on ollut konsultti- ja henkilöstöpalveluissa. Liikevaihdon kasvun taustalla on lisääntynyt palvelukysyntä ja palveluhintojen nousu. Liikevaihdon myönteinen kehitys on parantanut yritysten kannattavuutta varsinkin konsultti- ja henkilöstöpalveluissa sekä lainopillisissa ja taloudellisissa palveluissa. Lainopillisia palveluja tuotetaan asianajo- ja lakiasiantuimistoissa. Taloudellisia palveluja tuottavat tili- ja tilintarkastustoimistot

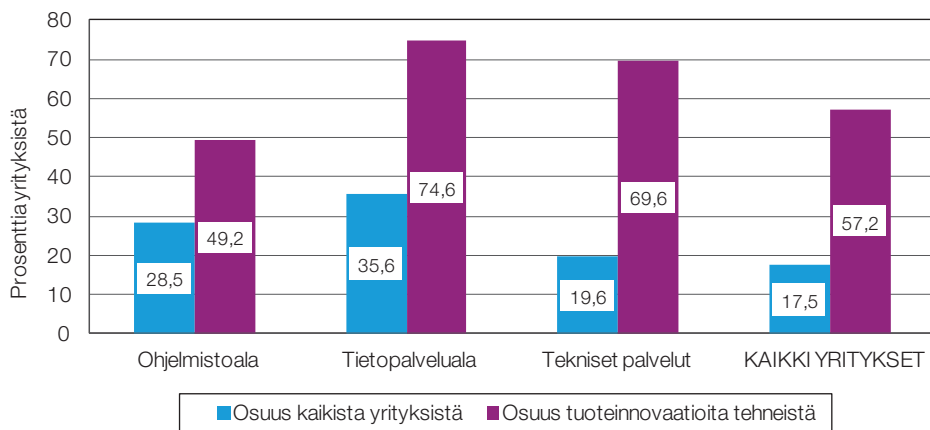
Sen sijaan teknologiaperusteisilla KIBS-aloilla liikevaihdon kehitys on ollut aika heikkoa vuoden 2009 taantumien jälkeen. Liikevaihto lähti loivaan nousuun ohjelmisto- ja tietopalvelualalla ja teknisellä suunnittelualalla vasta vuonna 2011, mutta suotuisa suhdannekehitys uhkaa pysähtyä maailmantalouden ongelmiin ja Euroopan velkakriisiin. Erityisen huolestuttavaa on, että työn tuottavuus on kehittynyt teknologiaperusteisilla KIBS-aloilla hitaasti, sillä pitkällä aikavälillä kannattavuus voi parantua vain toiminnan tehokkuuden muutosten kautta.

KIBS-yritykset asennoituvat lähitulevaisuuteen kuitenkin vielä syksyllä 2011 suhteellisen luottavaisesti, sillä Suomen yrittäjien, työ- ja elinkeinoministeriö TEM:n ja Finnveran pk-yritysbarometrin mukaan KIBS-alojen odotukset liikevaihdon kasvusta vuodelle 2012 olivat paremmat kuin koko Suomen yritys kentässä keskimäärin. Tosin kannattavuuden suhteen odotukset olivat syksyllä 2011 maltilliset. Lisäksi yritykset suhtautuivat varauksellisesti uuden työvoiman palkkaamiseen, sillä ensin on haluttu työllistää olemassa olevaa henkilöstöä.

Tutkimus ja kehittäminen, innovaatiot

KIBS-alojen osaamisintensiivinen luonne näkyy niiden omassa innovaatiotoiminnassa, sillä jatkuva kehittäminen on yrityksille tärkeää. Vuonna 2011 tutkimuksen ja kehittämisen toimialan (Nace 72) ja teknologiaperusteisten KIBS-alojen, eli ohjelmisto- ja tietopalvelujen (Nace 62) ja teknisten palvelujen tutkimus- ja kehittämismenot (tk-menot) olivat Tilastokeskuksen teknologiatilastojen mukaan 561 miljoonaa euroa, mikä oli yli viisi prosenttia KIBS-toimialojen liikevaihdosta. Maamme koko yritystoiminnassa tk-menojen liikevaihto-osuus oli vain 1,4 prosenttia.

Kuvio 70. Markkinoiden kannalta uusia tuotteita tehneet yritykset toimialansa kaikista kymmenen henkilön yrityksistä ja kaikista tuoteinnovaatioita tehneistä kymmenen henkilön yrityksistä 2006-08, prosenttia

Lähde: Innovaatiotilastot, Tilastokeskus.

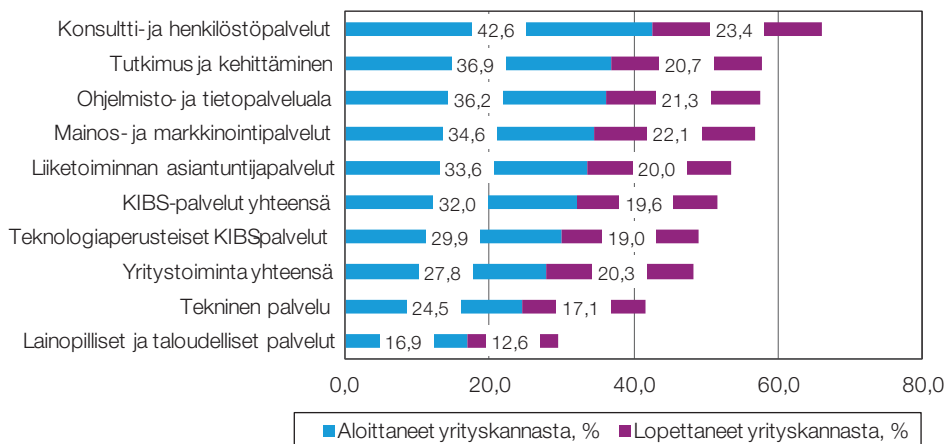
Tilastokeskuksen innovaatiotilastojen mukaan tuoteinnovaatioita vuosina 2006–2008 tehneiden vähintään kymmenen henkilön ohjelmisto- ja tietopalveluyritysten osuus toimialansa samankokoisista yrityksistä oli 48–58 prosenttia. Teknisessä palvelussa osuus oli 28 prosenttia. Erityisen tärkeää on, että yritykset tuovat markkinoille tuotteita ja palveluja, jotka ovat **uusia asiakkaille ja jotka eivät kohtaa kilpailua**. Ohjelmisto- ja tietopalvelualalla uusia tuotteita oli tuonut markkinoille 29–35 prosenttia ja teknisessä palvelussa 20 prosenttia toimialan kaikista yrityksistä (Kuvio 70).

Vaihtuvuus ja kasvuyritykset

Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten määrän samanaikainen kasvu on lisännyt yrityskannan vaihtuvuutta KIBS-toimialoilla, mikä on ollut paljon suurempaa kuin Suomen yrityskehityksessä keskimäärin. Vaihtuvuuden voidaan nähdä heijastelevan KIBS-alojen uusiutumiskykyä ja innovatiivisuutta, kun heikosti kannattava liiketoiminta korvautuu tuottavammalla toiminnalla ja toimialan voimavarat hakeutuvat uusille kasvu-urille. Osa KIBS-yritysten korkeasta vaihtuvuudesta selittyy kuitenkin lukuisten sivutoimisten yritysten aloituksilla ja lopetuksilla.

KIBS-toimialat voivat hyötyä kansantalouden muilla sektoreilla tapahtuvasta vaihtuvuudesta, joka on näkynyt osaamisintensiivisten työpaikkojen vaihtuvuutena. Työpaikkojen vaihtuvuus lisää tuottavuutta ja varmistaa sen, että kasvavat toimialat löytävät tarpeisiinsa sopivat työntekijät. Esimerkiksi teollisuuden rakennemuutos metalli- ja elektroniikkateollisuudessa sekä metsäteollisuudessa sekä niiden alihankintaketjuissa on vapauttanut korkeasti koulutettua työvoimaa KIBS-yritysten tarpeisiin tietotekniikka-aloilla sekä insinööri- ja muilla teknisillä aloilla.

Kuvio 71. Yritysten vaihtuvuus eri KIBS-toimialoilla ja yritystoiminnassa keskimäärin 2009-11, prosenttia

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

EK:n teettäminen kasvuyrittäjyyspalvelusten mukaan 3,40 prosenttia KIBS-alojen yrityksistä kuului kansantalouden menestyksen kannalta tärkeisiin kasvuyrityksiin vuonna 2010. Eniten tilastollista kasvuyrittäjyyttä esiintyy ohjelmisto- ja tietopalvelualalla. Kasvuyritysten osuus on KIBS-aloilla suurempi kuin yrityskentässä keskimäärin (2,69 %). KIBS-alojen kasvuyrityksillä on suuri välillinen vaikutus muiden jalostus- ja palvelualojen yritysten menestykseen, joten niiden tunnistaminen ja profilointi on tärkeää koko kansantalouden kehityksen kannalta.

Taulukko 44. Kasvuyritysten määrä ja osuus yrityskannasta KIBS-toimialoitain 2007-10 pl. alkutuotanto

	Yli 10 % kasvaneet, lkm	Osuus yrityskannasta, %	Yli 30 % kasvaneet, lkm	Osuus yrityskannasta, %
<i>Teknologiaperusteiset KIBS-alat</i>	497	3,66	111	0,82
- Ohjelmisto- ja tietopalvelut	291	5,21	74	1,33
- Tekninen palvelu	206	2,58	37	0,46
<i>Liiketoiminnan asiantuntijapalvelut</i>	592	3,21	119	0,65
- Tutkimus ja kehittäminen	9	2,64	2	0,44
- Lainopilliset ja taloudelliset palvelut	279	4,45	30	0,48
- Mainos- ja markkinointipalvelut	94	2,72	28	0,81
- Konsultti- ja henkilöstöpalvelut	210	2,55	59	0,72
KIBS-toimialat yhteensä	1089	3,40	230	0,72
Yhteensä (pl. alkutuotanto)	6943	2,69	1210	0,47

Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

8 Ympäristöliiketoiminta

Ympäristöliiketoiminnassa toimi vuonna 2010 Suomessa runsaat 3 000 yritystä ja vajaat 4 000 yritystoimipaikkaa, joiden liikevaihto oli runsaat 6,5 miljardia euroa ja työllisyys vajaat 20 000 henkilöä. Ympäristöliiketoiminnan vienti oli arviolta noin 1,4 miljardia euroa. Tarkkoja tilastolukuja on vaikea esittää, sillä ympäristöliiketoiminnan tilastointi on vielä kehitysvaiheessa.

Edellä mainitut luvut sisältävät ympäristöalojen ydintoimialojen yritykset, bioenergia-alan sekä tukitoimialoista teolliset valmistajat ja ympäristösuunnittelun insinööritoimistoja. Luvuista puuttuvat esimerkiksi kunnallisten liikelaitosten toiminta sekä monialaisten maatilojen energiatuotanto ja bioenergiaurakointi, joissa toimi MMM:n tietopalvelukeskuksen mukaan arviolta tuhat maatilaa.

Ympäristöliiketoiminnalla on suuret kasvuodotukset, sillä kansainvälisesti markkinat kasvavat kymmenen prosentin vuosivauhdilla eikä talouskriisi ole ratkaisevasti hidastanut toiminnan laajentumista. Asiantuntija-arvioiden mukaan markkinoiden ennustetaan nousevan 2 300 miljardiin dollariin vuoteen 2015 mennessä. Liikevaihdot ovat kasvussa Kiinan, Venäjän ja Intia kaltaisilla jättimarkkinoilla.

8.1 Ympäristöliiketoiminnan määritelmä

Tilastokeskuksen mukaan **ympäristöliiketoiminnalla** tarkoitetaan toimintaa, joka liittyy ympäristön pilaantumista estävään⁹⁰ tai luonnonvaroja säästävään tuotantoon.⁹¹ Ympäristöteknologia on osa ympäristöliiketoimintaa. Ympäristöliiketoiminta voi olla tietyn yrityksen pää- ja sivutoimintaa. Ympäristöliiketoiminta ei ole oma toimialansa, vaan tuotanto on hajaantunut useaan eri viralliseen toimialaluokkaan (Nace 2008). Tilastokeskuksessa ympäristöliiketoimintatilasto on osa ympäristötilinpidon (SEEA) kehikkoa, joka tarkastelee ympäristön ja talouden vuorovaikutusta.

Vaihtoehtoisia termejä ovat cleantech-toimiala, energia- ja ympäristöliiketoiminta tai vihreä talous. EK:n ympäristöfoorumin mukaan ympäristöliiketoiminnan piiriin voidaan lukea kaikki yritykset, jotka tarjoavat ratkaisujaan asiakkaitensa ympäristöhaasteisiin sekä luonnonvarojen ja energian säästöön. Varsinaisesti cleantech-toiminnalla⁹² tarkoitetaan puhtaan tekniikan tuotantoa, eli tuotteita, tekniikoita ja palveluja, jotka tuotantoprosessissaan tai käytössään aiheuttavat vaihtoehtojaan vähemmän haittaa ympäristölle ja kuluttavat vähemmän luonnonvaroja.

90 Ympäristön pilaantumista estävä tuotanto sisältää tuotteita, tekniikoita tai palveluita jotka kohdistuvat ilman, maaperän ja veden vaurioihin sekä jätteisiin, meluun, luonnon monimuotoisuuden ja luonnonmaisemiin liittyviin ongelmiin. Tällainen tuotanto voi olla toiminnaltaan (tai liittyä toimintaan), joka on mittausta, seurantaa, ennaltaehkäisyä, käsittelyä, korjaamista, tutkimusta, kehittämistä tai asian tietoiseksi tekemistä.

91 Luonnonvaroja säästävä tuotanto sisältää tuotteita, tekniikoita tai palveluita, jotka kohdistuvat luonnonvarojen säästämiseen ja niiden tehokkaaseen käyttöön joko tuotantoprosessissa tai käyttöprosessissa. Tällainen tuotanto voi olla toiminnaltaan (tai liittyä toimintaan), joka on mittausta, seurantaa, ennaltaehkäisyä, käytön vähentämistä, uudelleenkäyttöä, kierrätystä, korjaamista, ennallistamista, tutkimusta, kehittämistä tai asian tietoiseksi tekemistä.

92 Lyhennys englanninkielisestä sanasta clean technology.

Ydin- ja tukitoimialojen määrittely

Ympäristöliiketoimintaa käsiteltiin viimeksi TEM:n vuoden 2010 yrittäjyyskatsauksessa. Siinä ympäristöliiketoiminta jaettiin ympäristöaloilla toimiviin **ydinyrityksiin** ja **tukitoimialoilla** toimiviin yrityksiin. Ydinyritykset on määritelty ympäristöliiketoiminnan yrityksiksi virallisen toimialaluokituksen pohjalta hyödyntäen ympäristöalan tuoteluokitusta. Ydintoimialoja edustaville yrityksille on tyypillistä, että ne tuottavat palveluja tai niillä on hallussaan teknologiaa, joilla pyritään käytännön tasolla torjumaan tai ennaltaehkäisemään ympäristövahinkoja.⁹³

Ydintoimialojen (**end-of-pipe alat**) yrityksissä liikevaihto kertyy kokonaisuudessaan tai valtaosaltaan ympäristöliiketoiminnasta. Myös henkilöstö työllistyy ympäristöliiketoiminnassa. Tilastollisesti toiminnan laajuutta on kuitenkin järkevämpää tarkastella toimipaikkatasolta kuin yritystasolta, sillä osa osaamisalan ydintoimialoille luokitelluista yrityksistä on monitoimipaikkaisia ja monitoimialaisia. Vastaa- vasti päätoimialaltaan muita osaamisaloja edustavilla yrityksillä voi olla yritystoimipaikkoja, jotka kuuluvat ympäristöliiketoiminnan ydintoimialoihin.

Ydintoimialojen lisäksi ympäristöliiketoiminnassa toimii paljon muiden palveluja jalostusalojen support-yrityksiä (**tukitoimialojen yritykset**), jotka toimivat ympäristöalalla vaihtelevassa määrin. Joukossa on pieniä ja keskisuuria yrityksiä, joiden liikevaihdosta merkittävä osa kertyy ympäristöalalta, mutta useissa tapauksissa tukitoimialojen yritykset toimivat osaamisalalla vain osittain. Harvalukuisten suurten yritysten merkitys ympäristöliiketoiminnasta voi nousta korkeaksi, vaikka niiden omasta liikevaihdosta pääosa syntyy muusta liiketoiminnasta.

Tukitoimialojen yritykset ovat usein energia- ja ympäristötekniikan kone-, laite- ja yms. tuotevalmistajia ja ympäristöalan tutkimus- ja kehittämistoiminnan harjoittajia ja erityisaloihin liittyvien osaamispalvelujen tuottajia. Ne tuottavat toisille yrityksille kuten tuotantolaitoksille, julkisyhteisöille tai yksityisille kotitalouksille käytännön välineitä ja tietämystä maaperän, veden ja ilman ympäristövahinkojen pienentämiseksi, uusiutumattomien luonnonvarojen säästämiseksi ja energian käytön tehostamiseksi.⁹⁴ Niiden asiakkaita ovat myös ympäristöalan ydinyritykset.

Tilastolliset peruslähteet

Ympäristöliiketoiminnan tilastot perustuvat tässä yrittäjyyskatsauksessa ydintoimialojen osalta suoraan Tilastokeskuksen YTR:n toimipaikkakohtaisiin tilastoihin. Tukitoimialoja edustavien teollisuusyritysten osalta tiedot pohjautuvat Tilastokeskuksen ympäristöliiketoimintatilastoihin, jossa tilastot on laadittu yritystasolta. Virallisten tilastojen avulla ei saavuteta edes kaikkia ympäristöalan ydintoimialoja

93 Virallisen vuoden 2008 toimialaluokituksen mukaan ydintoimialoja ovat sähkön tuotanto vesi- ja tuulivoimalla (Nace 35111), viemäri- ja jätevesihuolto (Nace 37000), tavanomaisen jätteen keruu (Nace 38110), ongelmajätteen keruu (Nace 38120), tavanomaisen jätteen käsittely ja loppusijoitus (Nace 38210), ongelmajätteen käsittely ja loppusijoitus (Nace 38220), romujen purkaminen (Nace 38310), lajiteltujen materiaalien kierrätys (Nace 38320), maaperän ja vesistöjen kunnostus ja muut ympäristöhuolto- ja palvelut (Nace 39000), lämpö-, ääni- ja värinäeristeiden asennus (Nace 43291), jätteen ja romun tukkukauppa (Nace 46770), katujen ja teiden puhtaanapito (Nace 81291) sekä maisemanhoitopalvelut (Nace 81300) (Lith, 2010).

94 Teknologiatuottajien tuotos kanavoituu muiden talousyksiköiden investointihyödykkeiksi ja välituotteiksi, jotka koostuvat energia- ja ympäristötekniikkaan liittyvistä koneista, laitteista, tavaroista, osaamisintensivisistä palveluista sekä palveluja ja fyysisiä hyödykkeitä sisältävistä kokonaisuuksista tai järjestelmistä.

puhumattakaan sivutoimisesti ympäristöliiketoiminnassa toimivia yrityksiä tai liiketoiminnan luonteista toimintaa harjoittavia muita organisaatioita.

Yksi keskeinen osaamisala on **bioenergian** tuotanto. Bioenergia muodostaa tärkeän osan uusiutuvista energialähteistä tapahtuvasta energian tuotannosta, jonka muita muotoja ovat aurinko- tuuli- ja vesivoimalla tuotettu energia.⁹⁵ Määritelmällisesti bioenergia on biopolttoaineista tuotettua energiaa, jota saadaan metsistä, soilla ja pelloilla kasvaneista biomassoista sekä yhdyskuntien, maatalouden ja teollisuuden energian tuotantoon soveltuvista orgaanista jätteistä. Erillistä tilastotietoa bioenergia-alasta on saatavilla TEM:n toimialaraporteista (Alm, 2011).

Lisätietoja bioenergia-alasta on saatu MMM:n tietopalvelukeskus Tiken tiedoista koskien monialaisten maatilojen energiantuotantoa. Monialaisia maatiloja ovat tilat, joissa harjoitetaan perinteisen alkutuotannon lisäksi muuta yritystoimintaa. Maatiloilla tapahtuvan bioenergian tuotannon merkitystä on vaikea arvioida tilastollisesti, sillä vain osa tiloista on yhtiöittänyt maatalouden ulkopuolisen toiminnan erilliseksi elinkeinoverolain (EVL) alaiseksi toiminnaksi.⁹⁶ Ympäristösuunnittelua tuottavien insinööritoimistojen tiedot perustuvat puolestaan SKOL:n tilastoihin.

8.2 Ydintoimialojen yritystoiminta

Vuonna 2010 ydintoimialoilla toimi Tilastokeskuksen YTR:n tilastojen mukaan noin 2 233 ympäristöliiketoiminnan yritystä, mikä oli vajaan yhden prosentin luokkaa yrityskannastamme ilman alkutuotannon yrityksiä (Taulukko 45). Yritystoimipaikkoja ydintoimialoilla oli 2 535, eli noin 1,2 toimipaikkaa yritystä kohden laskettuna. Ydintoimialojen yritykset eivät sisällä bioenergia-alan yrityksiä eivätkä ympäristöliiketoiminnan tukitoimialoilla toimivia yrityksiä, koska niistä ei voi saada suoraan tilastoja Tilastokeskuksen YTR:stä.⁹⁷

Yritysten määrä nousi vuonna 2010 ympäristöliiketoiminnan ydintoimialoilla 25 tilastoyksiköllä, mutta yritysten monialaisuudesta johtuen alan toimipaikkojen määrä kasvoi vähemmän. Yritysten määrä lisääntyi viemäri- ja jätevesihuollossa, materiaalien kierrätyksessä, sähkötuotannossa vesi- ja tuulivoimalla ja maisemahoitopalvelussa, mutta se väheni esimerkiksi jätteen ja romun tukkukaupassa sekä lämpö- ja yms. eristeiden asennuksessa. Jätteiden keruussa yritysten määrän väheneminen ja toimipaikkojen määrän kasvu kertoo alan keskittymisestä (Taulukko 45).

Ydintoimialoilla toimintansa aloittaneiden yritysten määrä on vaihdellut noin 180–320 yrityksen välillä vuosina 2005–2011. Yrityskannan nettolisäys (aloittaneet miinus lopettaneet) kasvoi vuoteen 2007 saakka. Taantuman vaikutukset näkyivät seuraavana vuonna, jolloin lopettaneiden yritysten määrä ylitti aloittaneiden yritysten

95 Uusiutuvilla energialähteillä tarkoitetaan myös maalämpöä sekä aalloista ja vuoroveden liikkeistä saatavaa energiaa.

96 Muuta yritystoimintaa verotetaan usein maatilatalouden verolain (MVL) mukaan. Käytännössä Suomessa ei ole selkeää sääntöä siitä, milloin monialaisen maatilalan muu yritystoiminta kuuluu EVL:n tai MLV:n alaisuuteen. Esimerkiksi rakentamista ja teollista toimintaa verotetaan usein EVL:n mukaan, mutta palveluja, energiantuotantoa ja koneurakointia verotetaan yleensä MVL:n mukaan. Vaikka muu yritystoiminta olisikin eriytetty maatiloilla omaksi toiminnaksi, bioenergia-alan yritysten tunnistaminen olisi Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n perusteella lähes mahdoton tehtävä.

97 Bioenergia-alan yritystoimintaa, joka kuuluu ympäristöliiketoiminnan ydintoimialoihin, kuvataan myöhemmin.

määrän yhdellä yrityksellä (Kuvio 61). Suhdannekäännöksi tapahtui kuitenkin nopeasti jo vuonna 2009, mistä lähtien toimintansa aloittaneiden yritysten määrä ja yrityskannan nettolisäys on lähtenyt uuteen ripeään kasvuun.

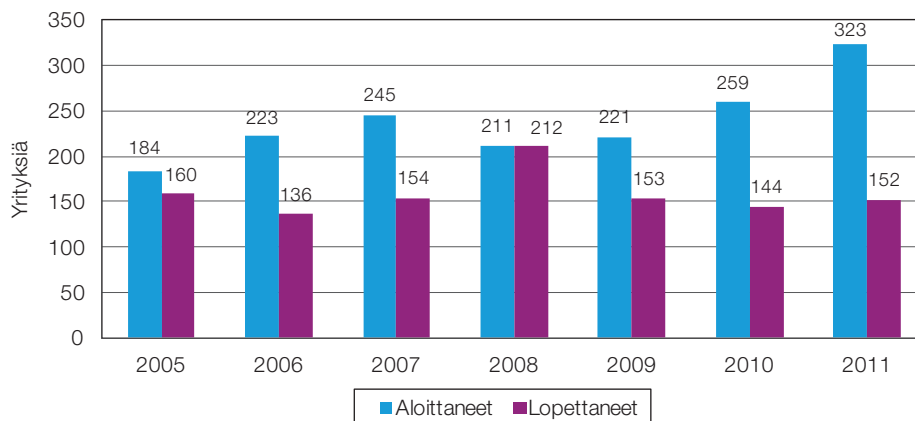
Vuosina 2009–2011 toteutunut kehitys osoittaa, että toimintansa aloittaneiden yritysten osuus yrityskannasta oli korkein maaperä- ja vesistöjen kunnostuksessa ja pienin jätteen keruussa. Toimintansa lopettaneiden yritysten osuus samoin kuin yrityskannan vaihtuvuus olivat sen sijaan korkeimmat materiaalien kierrätyksessä. Jätteen keruun toimialalla yritysten nettolisäys on ollut jo vuosia negatiivinen. Syinä ovat perheyriksinä toimineiden jätteenkuljetusyritysten lopettamiset ja toimialan keskittyminen suuriin ulko- ja kotimaisiin jätteenkuljetusyrityksiin.

Taulukko 45. Ympäristöliiketoiminnan ydintoimialojen yritykset ja toimipaikat 2010, Ikm

	Yrityksiä 2010, Ikm	Muutos 2009-10, Ikm	Toimipaikkoja 2010, Ikm	Muutos 2009-10, Ikm
Sähkön tuotanto vesi- ja tuulivoimalla	63	+6	121	+13
Viemäri- ja jätevesihuolto	132	+7	143	+0
Jätteen keruu	258	-5	323	-14
Jätteen käsittely ja loppusijoitus	127	+2	196	+15
Materiaalien kierrätys	105	-1	168	-5
Maaperän ja vesistön kunnostus yms.	45	+0	53	1
Lämpö- ja yms. eristeiden asennus	274	-10	281	-12
Jätteen ja romun tukkukauppa	329	-13	346	-14
Katujen ja teiden puhtaanapito	336	-7	341	-8
Maisemanhoitopalvelut	564	+46	563	+43
Yhteensä	2233	25	2535	+19

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Kuvio 72. Ympäristöliiketoiminnan ydintoimialojen aloittaneet ja lopettaneet yritykset 2005–2011, Ikm

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Henkilöstö ja liikevaihto

Ympäristöliiketoiminnan ydintoimialojen henkilöstö oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan 11 900 henkilöä ja liikevaihto 3,4 miljardia euroa vuonna 2010. Edellistä vuodesta liikevaihto kasvoi 16 prosenttia, mutta henkilöstö aleni pari prosenttia.⁹⁸ Suurinta liikevaihdon kasvu oli sähkön tuotannossa vesi- ja tuulivoimalla, jätteen ja romun tukkukaupassa ja materiaalin kierrätyksessä. Hitainta kehitys oli rakennusten ja rakennelmien lämpö-, ääni- ja värinäeristystöissä, mikä on osittain seurausta rakennustoiminnan hiljenemisestä (Taulukko 46).

Tilastokeskuksen liiketoiminnan suhdannekuvaajiin perustuvien ennakoarvioiden mukaan voidaan päätellä, että ydintoimialojen liikevaihto on jatkanut nopeaa kasvuaan vuonna 2011. Viemäri- ja jätevesihuollossa liikevaihto nousi kahdeksan ja maaperän ja vesistöjen kunnostuksessa liikevaihto lisääntyi kymmenen prosenttia. Kaikkein jyrkintä liikevaihdon kasvu oli jätteen keruun, käsittelyn ja loppusijoituksen päätoimialalla (+13 %).⁹⁹ Vuoden 2012 ensimmäisen neljänneksen tilastot kuitenkin osoittavat, että liikevaihdon kasvu on hidastunut selvästi.

Ydintoimialojen toiminta perustuu pääasiassa kotimarkkinoiden palvelukysyntään. Palvelujen ja osaamisen vienti on vähäistä. Kansainvälinen toiminta edellyttäisi pysyväisluonteista paikallisille markkinoille sijoittautumista, mihin voisi olla hyvät mahdollisuudet etenkin maamme lähialueilla. Tilastokeskuksen ympäristöliiketoimintatilastojen mukaan suora vienti on merkittävää vain materiaalien kierrätyksen toimialalla, jossa viennin arvo kohosi yritys­kyselyjen mukaan noin 460 miljoonaan euroon vuonna 2010. Muilla ydintoimialoilla vienti oli vähäistä.

Taulukko 46. Toimipaikkojen henkilöstö ja liikevaihto ympäristöliiketoiminnan ydintoimialoilla 2009-10

	Henkilöstö 2010, lkm	Liikevaihto 2010, milj. euroa	Henkilöstön kasvu 2009- 10, %	Liikevaihdon kasvu 2009- 10, %
Sähkön tuotanto vesi- ja tuulivoimalla	223	351,7	-1,8	29,7
Viemäri- ja jätevesihuolto	507	127,8	-10,6	3,0
Jätteen keruu	2907	458,2	0,0	3,6
Jätteen käsittely ja loppusijoitus	1612	514,0	7,8	5,4
Materiaalien kierrätys	1308	545,4	-2,0	20,7
Maaperän ja vesistöjen kunnostus yms.	364	81,6	6,1	12,1
Lämpö- ja yms. eristeiden asennus	1654	184,5	-13,3	-15,4
Jätteen ja romun tukkukauppa	946	737,0	1,4	60,3
Katujen ja teiden puhtaanapito	981	251,5	-8,1	-1,2
Maisemanhoitopalvelut	1434	159,9	2,8	3,8
Yhteensä	11936	3411,6	-2,0	16,2

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

98 Vertailukelpoisia toimialakohtaisia tietoja ympäristöalan henkilöstön ja liikevaihdon kehityksestä saadaan vasta vuodesta 2007 lukien, mikä johtuu toimialaluokituksessa (Nace) tapahtuneista muutoksista.

99 Jätteen keruu, käsittely, loppusijoitus ja materiaalien kierrätys (Nace 38) kattaa seuraavat alatoimialat: jätteen keruu (Nace 381), jätteen käsittely ja loppusijoitus (Nace 382) sekä materiaalien kierrätys (Nace 838).

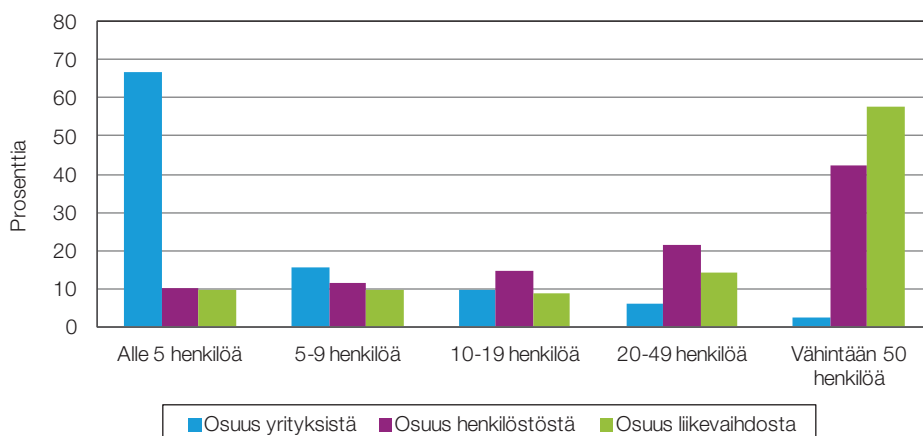
Yrityskoko ja omistajuus

Ympäristöalan ydintoimialoilla kaksi kolmasosaa yrityksistä työllistää alle viisi henkilöä, kun tarkastelun kohteena ovat kolmen toimialan¹⁰⁰ yritysten henkilöstö kokoluokittain. Alle viiden hengen yritykset muodostivat kuitenkin vain kymmenen prosenttia ydintoimialojen henkilöstöstä ja liikevaihdosta vuonna 2010. Keskisuuria ja suuria yrityksiä oli alle parikymmentä, mutta niiden osuus työllisyydestä nousi yli 40 prosenttiin ja liikevaihdosta lähes 60 prosenttiin (Kuvio 73). Suurimmat yritykset löytyvät jätteen keruun, käsittelyn ja loppusijoituksen toimialoilta.

Päätoimialoittain tarkasteltuna yrityksistä yli 90 prosenttia oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan yksityisiä kotimaisia yrityksiä. Ulkomaalaisomisteisia yrityksiä oli vain seitsemän, mutta niiden osuus ympäristöalan ydintoimialojen työllisyydestä oli yli kymmenen prosenttia. Ulkomaalaisomisteisilla yrityksillä tarkoitetaan tässä yrityksiä, joiden omistuksesta tai äänivallasta yli 50 prosenttia on suoraan tai välillisesti yhden ulkomaisen tahon hallussa. Sen lisäksi päätoimialoilla toimi 44 kunnallista yhtiötä ja neljä valtion omistamaa yritystä vuonna 2010.

YTR:n tilastot eivät sisällä **kunnallisia liikelaitoksia**. Tilastokeskuksen kuntien ja kuntayhtymien talous- ja toimintatilastojen mukaan Suomessa oli jätehuollossa vuonna 2010 kuitenkin viisi kuntien (Oulu, Turku, Pori, Rauma ja Uusikaupunki) omistamaa kirjanpidollisesti eriytettyä liikelaitosta. Liikelaitosten yhteenlaskettu liikevaihto oli 23 miljoonaa euroa. Lisäksi eriytettyjen liikelaitosten ulkopuolisen toiminnan käyttökustannukset (toimintamenot plus poistot ja arvonalentumiset plus vyörytyserät) olivat kunnissa 57 miljoonaa euroa vuonna 2010.

Kuvio 73. Yritykset henkilöstön kokoluokittain ympäristöliiketoiminnan päätoimialoilla 2010, prosenttia yrityksistä, henkilöstöstä ja liikevaihdosta

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

¹⁰⁰ Päätoimialoja ovat viemäri- ja jätevesihuolto (Nace 37), jätteen keruu, käsittely, loppusijoitus ja materiaalien kierrätys (Nace 38) ja maaperän ja vesistöjen kunnostus (Nace 39). Muut ympäristöalan toimialat jäävät tarkastelun ulkopuolelle (Nace:t 35111, 43291, 4677, 81291 ja 813).

8.3 Bioenergia-alan yritystoiminta

Joulukuussa 2011 julkaistun TEM:n toimialaraportin mukaan Suomessa toimi arviolta 581 bioenergia-alan pk-yritystä vuonna 2009 (Alm, 2011). Toimipaikkoja alalla oli 969. Alan työllisyys oli 4 300 henkeä ja liikevaihto 790 miljoonaa euroa. Toimialaraportista ilmenee, että toimipaikkojen määrä on kaksinkertaistunut vuosina 2002–09. Bioenergian yritystoimintaa koskeva tilasto ei sisällä kuitenkaan suuria yli 250 henkeä työllistäviä bioenergian alalla toimivia yrityksiä eikä maatilatalouden yhteydessä harjoitettavaa toimintaa (Kuvio 74).

Lähes 90 prosenttia bioenergia-alan yrityksistä on mikroyrityksiä. Tästä huolimatta toimiala ei ole yhtään pienyritysvaltaisempaa kuin alkutuotannon ulkopuolinen yritystoiminta keskimäärin. Alan liikevaihdosta kuitenkin 64 prosenttia syntyi yli kymmenen työntekijän yrityksissä. Siten mikroyritysten liikevaihto-osuus jäi 36 prosenttiin. Toimialaraportissa bioenergia-ala on jaettu neljään toimialaan, jotka ovat **energiapuun korjuu, hakkeen tuotanto, lämpöyrittäjyys ja niin sanottu bioenergiaryhmä**, joka kattaa muut bioenergia-alan alatoimialat.

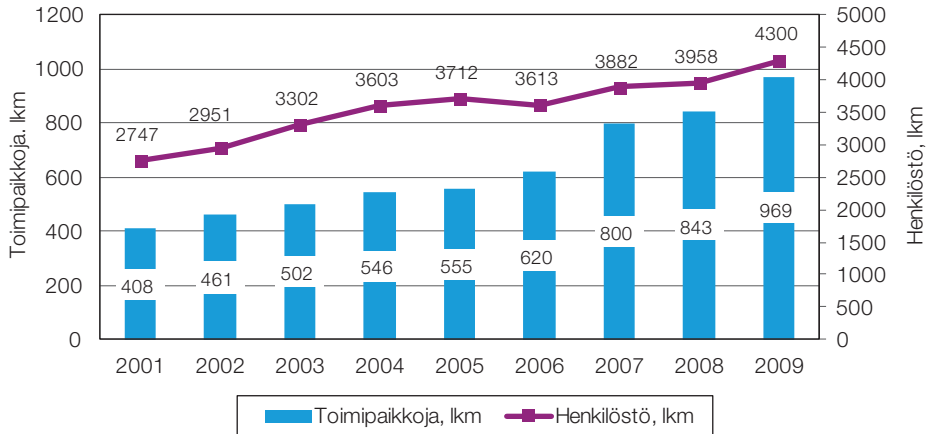
Pääosa yritystoimipaikoista, henkilöstöstä ja liikevaihdosta kertyy bioenergiaryhmästä, joka käsittää peltobiomassan tuotannon, biodieselin ja etanolin valmistuksen, biokaasutuotannon sekä polttopuiden, pellettien ja brikettien valmistuksen. Olisikin toivottavaa, että tästä yritysryhmästä saisi jatkossa eriteltyä tilastotietoa. Alueellisesti bioenergia-ala painottuu on toimipaikkojen määrällä mitattuna Pohjois- ja Etelä-Savoon, Pohjois- ja Etelä-Pohjanmaalle ja Keski-Suomeen. Alan liikevaihdosta ja työllisyydestä Keski-Suomen merkitys on selvästi suurin.

Bioenergia-alan **liikevaihto** kasvoi vuonna 2009 edelliseen vuoteen verrattuna viisi prosenttia taantumasta huolimatta. TEM:n toimialaraportin mukaan kasvua vauhdittivat uusiutuvien energialähteiden käyttöönottoon liittyvät uudet tavoitteet, mutta kasvua rajoittivat metsäteollisuuden tuotannon lasku. Metsäteollisuuden supistukset lisäsivät fossiilisten polttoaineiden, kuten öljyn, kivihiiilen ja maakaasun käyttöä kansantaloudessa bioenergiaraaka-aineiden kustannuksella, sillä energialaitoksiin ei ollut saatavilla riittävästi edullista bioraaka-ainetta.

Joka tapauksessa liikevaihto on kohonnut kaikilla bioenergian alatoimialoilla vuosina 2001–09. Kasvu on ollut ripeintä lämpöyrittäjyysryhmässä. Myös monitoimialainen bioenergiaryhmä on kasvanut tasaisesti 2000-luvulla. Energiapuuryhmässä liikevaihto kohosi ripeästi vuoteen 2008 saakka, jolloin kasvu pysähtyi väliaikaisesti, mutta kääntyi sittemmin uuteen kasvuun. Myös hakkeen tuotannossa yritysten liikevaihto kasvoi vuoteen 2008 saakka, mutta sen jälkeen liikevaihto on alentunut eikä hakeyrityksryhmä ole toipunut taantumasta oikeastaan vielääkään.¹⁰¹

¹⁰¹ Bioenergia-alan vientitoiminta on vähäistä, sillä TEM:n toimialaraportin mukaan vientiä harjoitti vuonna 2011 ainoastaan joka kahdeskymmenes yritys.

Kuvio 74. Bioenergia-alan yritystoimipaikat ja toimipaikkojen henkilöstö 2001-09, lkm

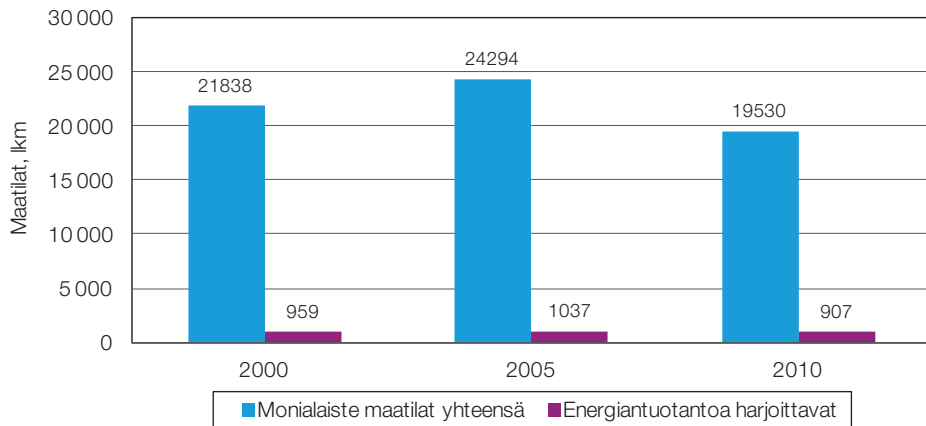
Lähde: Bioenergia-alan toimialaraportti 2011, TEM.

Bioenergia-alan **henkilöstö** on kasvanut tasaisesti kaikissa yritysryhmissä vuodesta 2001 lukuun ottamatta vuotta 2006. Vuonna 2009 henkilöstön määrä oli 1,6-kertainen vuoteen 2001 verrattuna. TEM:n toimialaraportin mukaan bioenergia-alan kasvun odotetaan jatkuvan myönteisenä vuonna 2012. Kasvun painopistealueet säilyvät samoina kuin tähänkin asti. Merkittävin kasvulähde ovat puuperäiset raaka-aineet, joissa Suomessa on tuotannollisesti ja teknologisesti parhaat lähtöedellytykset, vaikka metsäteollisuuden bioenergiaosuus on vähentynyt.

8.4 Monialaisten maatilojen energian tuotanto

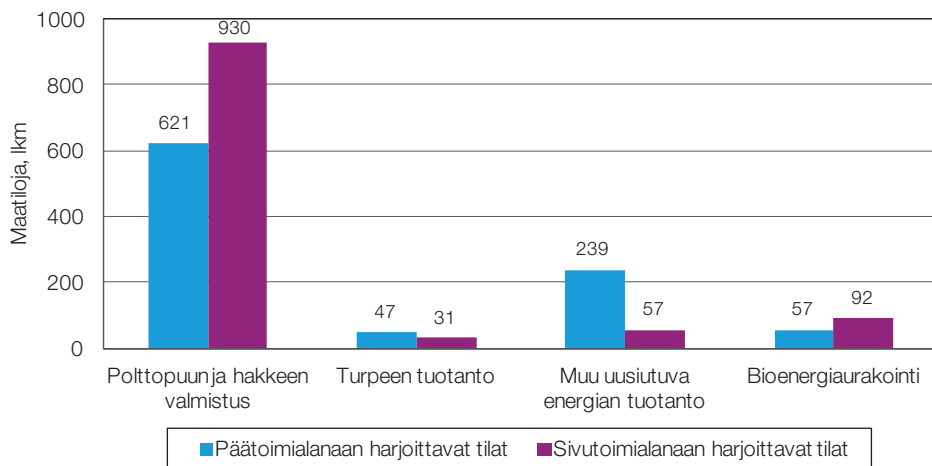
MMM:n tietopalvelukeskus Tike:n mukaan monialaisia maatiloja oli kolmannes kaikista tiloista vuonna 2010 (Kuvio 75). Yksi monialaisten maatilojen toimialoista on energian tuotanto, johon kuuluvat esimerkiksi turvetuotanto sekä polttopuun ja hakkeen valmistus myyntiin. Vuonna 2010 energian tuotantoa harjoitti pääasiallisena maatalouden ulkopuolisena toimintana 907 maatilaa. Luku nousee yli tuhannella tilalla, jos myös sivutoimialat lasketaan mukaan. Lisäksi 57 maatilalla harjoitettiin bioenergia-alan koneurakointia (Kuvio 76).

Kuvio 75. Kaikki monialaiset maatilat ja energian tuotantoa harjoittavat maatilat¹⁰² 2000, 2005 ja 2010, Ikm

Lähde: MMM:n Tietopalvelukeskus.

Kuvio 76. Kaikki energian tuotantoa ja bioenergian tuotantoa muun yritystoiminnan pää- ja sivutoimialoina harjoittaneet maatilat 2010, Ikm

Lähde: MMM:n Tietopalvelukeskus.

¹⁰² Energian tuotanto on maatilan pääasiallinen muun yritystoiminnan toimiala.

8.5 Tukitoimialojen yritykset

Tukitoimialojen yritykset koostuvat pääosin energia- ja ympäristötekniikan tavara- ja palveluntuottajista, joita ei voida luokitella toimialaluokituksella noudattavien tilastojen perusteella ympäristöliiketoiminnan ydintoimialojen joukkoon. Merkittävä osa tukitoimialojen yrityksistä toimii vain osittain ympäristöliiketoiminnassa ja valtaosa myynnistä kertyy muilta markkinoilta. Ympäristöliiketoiminta voi muodostaa silti pääosan tai kasvavan osan monen yrityksen liikevaihdosta. Esimerkkejä löytyy metalliteollisuudesta tai tekniseltä suunnittelualalta.

Ympäristöliiketoimintaa harjoittavat, mutta ydintoimialoihin kuulumattomat yritykset on tunnistettava muutoin kuin toimialaluokituksen perusteella, jotta ne saadaan tilastolliseen tarkasteluun. Tämä voi merkitä sitä, että toimialakuvauksessa tarvitaan asiantuntijoiden laatimia yrityslistoja. Tässä yrittäjyyskatsauksessa tukitoimialojen yrityksiä on kuvattu pääasiassa Tilastokeskuksen laatimien tilastojen pohjalta. Tilastot perustuvat yrityskyselyjen tuloksiin. Tilastokeskuksen tilastoissa tukitoimialojen yritykset koostuvat kuitenkin lähinnä vain teollisuusyrityksistä.

Ympäristöliiketoimintaa sivutoimisesti harjoittavia teollisuusyrityksiä oli Tilastokeskuksen mukaan 266 vuonna 2010. Niissä ympäristöalan liikevaihto oli noin 2,1 miljardia, mikä oli pari prosenttia yritysten edustamien toimialojen liikevaihdosta (125 mrd. euroa). Päätuoteryhmittäin tarkasteltuna 60 prosenttia liikevaihdosta kertyi luonnonvarojen hallintaan liittyvästä liiketoiminnasta. Ympäristösuojeluun liittyvän tuoteryhmän osuus oli 40 prosenttia. Sivutoimisten yritysten investoinnit ympäristöliiketoimintaan olivat noin 100 miljoonaa euroa (Tilastokeskus, 2011e).

Päinvastoin kuin ympäristöliiketoiminnan ydintoimialojen yritykset, teknologi-
asuuntautuneet tukitoimialojen yritykset ovat usein kansainvälisillä markkinoilla toimivia teollisuusyrityksiä. Vienti oli yli 40 prosenttia näiden yritysten ympäristöliiketoiminnan liikevaihdosta vuonna 2010. Suurinta viennin merkitys on metalliteollisuudessa. Kansainvälisellä toiminnalla on suuret kasvumahdollisuudet, sillä ympäristöliiketoiminta kasvaa kymmenen prosentin vuosivauhdilla ja vuonna 2015 markkinoiden ennustetaan olevan 2 300 miljardia dollaria.

Liikevaihdot ovat voimakkaassa kasvussa kehittyvien talouksien, kuten Venäjän, Kiinan, Intian ja Latinalaisen Amerikan maiden markkinoilla. Suomalaiset ovat menestyneet esimerkiksi energiatehokkaissa teollisuusprosesseissa, bioenergiakattiloiden, tuulivoimakomponenttien, puhtaiden liikennepolttoaineiden, vedenpuhdistuskemikaalien ja mittauslaitteiden valmistuksessa sekä jätehuoltojärjestelmien suunnittelussa. Muita kasvualoja ovat puhtaat elintarvikkeet, sähköajoneuvot, älykkäät sähköverkot, vesiosaaminen ja kestävät metallit ja mineraalit.

Taulukko 47. Ympäristöliiketoimintaa sivutoimisesti harjoittavat teollisuusyritykset päätoimialoittain 2010

	Teollisuusyrityksiä, lkm	Ympäristöliiketoiminnan arvo, milj. euro	Ympäristöliiketoiminnan vienti, milj. euroa	Investoinnit ympäristöliiketoimintaan, milj. euroa
Metsäteollisuus	26	213	63	1
Kemian teollisuus	50	832	291	23
Metalliteollisuus	170	1039	532	79
Muu teollisuus	20	56	33	2
Yhteensä	266	2140	919	105

Lähde: Ympäristöliiketoimintatilastot, Tilastokeskus.

Tukitoimialojen palveluyritykset

Tilastokeskuksen yritys­kyselyt kattoivat myös tukitoimialojen palvelu­yrityksiä. Kyselyjen tuloksia ei julkaistu, koska ne eivät olleet riittävän luotettavia. Kuitenkin esimerkiksi ympäristösuunnittelua ja muita alan suunnittelupalveluja tuottaa pää- ja tai sivutoimialanaan ainakin 40–50 Suunnittelu- ja konsulttitoimistojen liitto SKOL:n jäsenyritystä. SKOL:n jäsenluettelon yrityskuvauksissa yritysten tuottamat palvelut jaetaan neljään päätoimialaan, jotka ovat talonrakennustekniikka, yhdyskuntatekniikka ja teollisuussuunnittelu.

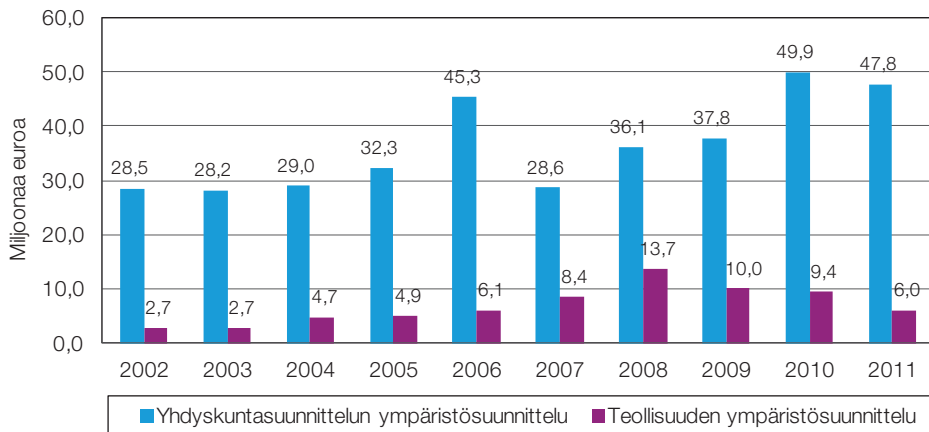
Päätoimialat jakautuvat edelleen noin 33 alatoimialaan, joista yksi on ympäristösuunnittelu. **Ympäristösuunnittelun** toimialalla tarkoitetaan SKOL:in tilastoissa ympäristösuunnittelun ja -johtamisen asiantuntijapalveluja, luonnonvarojen hoidon suunnittelua, biologisia tutkimuksia, ympäristövahinkojen ja -vaikutusten arviointia ja torjuntasuunnittelua, ekologisen tiedon teknisiä sovellutuksia, ympäristösuojelun suunnittelua, kiinteiden jätteiden huollon suunnittelua, ilmansuojelututkimuksia, järvien kunnostussuunnittelua ja pohjaveden suojelua.

Ympäristösuunnittelu muodosti SKOL:n jäsenyritysten kokonaislaskutuksesta (1,21 mrd. euroa) keskimäärin neljä prosenttia, eli noin 54 miljoonaa euroa vuonna 2011. Osuus on liikkunut 3–5 prosentin välillä kymmenen viime vuoden aikana. **Yhdyskuntatekniikasta** ympäristösuunnittelu muodosti 16 prosenttia ja **teollisuussuunnittelusta** 1–2 prosenttia. Ympäristösuunnittelun toimialan osuus kaikista yhdyskuntatekniikkaan liittyvistä teknisistä insinööripalveluista on noussut viime vuosina, mutta teollisuussuunnittelusta osuus on pienentynyt (Kuvio 77).

Vienti muodosti edelleen SKOL:n tilastojen mukaan arviolta vajaan viidenneksen ympäristösuunnittelun kokonaislaskutuksesta. Suuria ympäristösuunnittelun palveluja tarjoavia suunnittelu- ja insinööritoimistoja olivat vuonna 2011 Ramboll Finland Oy, Pöyry Finland Oy, FCG Finnish Consulting Group Oy, Golder Associated Oy, Sito Oy ja WSP Environmental Oy. Näiden suunnittelu- ja insinööritoimistojen kokonaislaskutus oli ympäristösuunnittelussa vähintään miljoona euroa. Lisäksi markkinoilla on muutamia pienempiä palveluntuottajia (SKOL, 2012).

Ympäristöteknologiaan liittyvät suunnittelu- ja insinööripalvelut eivät rajoitu pelkästään ympäristösuunnittelun toimialalle, vaan ympäristöteknologiaa sisältyy esimerkiksi talonrakennustekniikassa LVI- ja sähkösuunnitteluun, teollisuussuunnittelussa energiatekniikkaan sekä yhdyskuntatekniikassa vesihuoltoon ja vesirakennustekniikkaan. Ympäristöteknologian palvelut voivat muodostaa kokonaisuudessaan helposti ainakin kymmenen prosenttia suunnittelu- ja insinööritoimistojen kokonaislaskutuksesta, mikä tarkoittaa 100–150 miljoonaa euroa.

Kuvio 77. Yhdyskuntatekniikkaan ja teollisuuteen liittyvän ympäristösuunnittelun kehitys 2002-11, miljoonaa euroa

Lähde: SKOL ry:n laskutustilastot.

Lähteet

Aaltonen, S., Heinonen, J (2008) Kuka Suomessa luopuu liiketoiminnasta ja miksi? Turun kauppakorkeakoulu: E2 2008. Turku.

AKAVA ry (2011). Yrittäjyys, työ ja hyvinvointi korkeasti koulutettujen keskuudessa. Helsinki.

Akola, Heinonen, Kovalainen, Pukkinen ja Österberg (2007). Yrittäjyyden ja palkkatyön rajapinnalla? Työpoliittinen tutkimus 326. Työministeriö. Helsinki.

Alm, M. (2011). Bioenergian toimialaraportti 8/2011. Helsinki.

Deloitte (2011). Suomalaisen teollisuuden tulevaisuus. Mihin suuntaan valmistavan teollisuuden ratat pyöriivät?

Elinkeinoelämän keskusliitto EK (2010a). Kasvunajurit 6. Kansainvälistymisen menestystekijät ja esteet. Kasvuyritysten ja pk-yritysten vertailu. Helsinki.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK (2010b). Yritykset vihreän talouden eturintamassa. Helsinki.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK (2012a). Luottamusindikaattorit elokuu 2012. Helsinki.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK (2012b). Suhdannebarometri elokuu 2012. Helsinki.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK (2011c). Elinvoimaa alueille, vauhtia kasvuyrityksiin. Selvitys sarja- ja portfolioryittäjistä. Helsinki.

Eläketurvakeskus ETK (2011). Yrittäjän työtulo. ETK:n ohjeet yrittäjän työtulon määrittämiseksi. Helsinki.

Helsingin seudun kauppakamari (2010). Pääkaupunkiseudun kuntien näkemykset alueen kuntien elinkeinopolitiikasta ja kuntaliitoksista. Helsinki.

Isännöintiliitto (2010). Isännöinnin Visio 2020. Helsinki.

Ilmakunnas, P. (1999). Luova tuho työmarkkinoilla? Kansantaloudellinen aikakauskirja 02/1999.

Kelley, D., Singer, S. and Herrington, M. (2012). Global Entrepreneurship Monitor GEM 2011. Global Report.

Lith, P. (2010a). Rakentamisen harmaa talous. Tilastonäkemys harmaan talouden painopistealueista, ilmenemismuodoista ja laskennallisesta laajuudesta. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith. Helsinki.

Lith, P. (2010b). Majoitus- ja ravitsemisalalan piilotalous. Tilastonäkemys majoitus- ja ravitsemisalalan yritystoiminnasta, kysynnästä ja harmaiden markkinoiden laajuudesta 2010. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith. Helsinki.

Lith, P. (2011a). Sosiaali- ja terveyspalvelujen markkinat. Muistio yksityisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin liittyvästä piilevästä arvonlisäverosta. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith. Helsinki.

Lith, P. (2011b). Liike-elämän KIBS-yritysten suhdanne- ja toimialaraportti 2011. Raportti KIBS-toimialojen yrityksistä, yritysprofiliista, markkinoista, kasvuyrittäjyydestä ja lähiajan suhdanneodotuksista. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith. Helsinki.

Lith, P. (2012a). Innovatiiviset julkiset hankinnat Suomen kansantaloudessa. Tilastollinen esiselvitys valtion ja kuntayhteisöjen hankinnoista ja hankintamarkkinoiden toimivuudesta uusien toimintatapojen ja teknologioiden kannalta. TEM raportteja 18/2012. Helsinki.

Lith, P. (2012b). Kiinteistöala Suomen kansantaloudessa. Muistio kiinteistöalan yritystoiminnasta, markkinoista ja kehityslinjoista 2010-11. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith. Helsinki.

Lith, P. (2012c). Healthbio -alan toimiala- ja suhdannekatsaus 2011. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith. Helsinki.

Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskus Tike (2011). Maatalouslaskenta 2010. Monialaiset maatalous- ja puutarhayritykset. Helsinki.

Markkinointiviestinnän Toimiostojen Liitto MTL ry (2012). MTL-barometri 2/2012.

Matkailu- ja Ravintolapalvelut Mara ry (2012). Suhdanne 2/2012. Helsinki.

Paasio, K. & Pukkinen, T. (2006). Korkeasti koulutettujen ammattinharjoittajana ja yrittäjänä toimiminen. Selvitys AKAVAn jäsenistössä. AKAVA ry.

Pajarinen, M. & Rouvinen, P (2006). Mistä yrittäjät tulevat. Etlatieto Oy. Helsinki.

Pukkinen, Stenholm, Heinonen ja Kovalainen (2008) Global Entrepreneurship Monitor, 2007 Report Finland. Turun kauppakorkeakoulu, Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus, Tutkimusraportteja B 2/2008.

Rakennusteollisuus RT ry (2012). Suhdanne katsaus kevät 2012.

Stenholm, P., Heinonen, J., Kovalainen, A. ja Pukkinen, T (2011) Global Entrepreneurship Monitor GEM 2010, Report Finland. Turun kauppakorkeakoulu, Tutkimus- ja koulutuskeskus, Tutkimusraportteja A 1/2011.

Stenholm, P., Heinonen, J., Kovalainen, A. ja Pukkinen, T (2012) Global Entrepreneurship Monitor GEM 2011, Report Finland. Turun kauppakorkeakoulu, Tutkimus- ja koulutuskeskus, Tutkimusraportteja A 1/2012.

Sulkinoja, M. (2010). Ympäristöliiketoiminnan mahdollisuudet. EK:n yrittäjävaltuuskunnan energia-työryhmä 11/06/2010.

Suomen Pankki (2011). Suomen maksutase. Ennakkokatsaus 2010. Helsinki.

Suomen Pankki (2012a). Euro&talous 3/2012. Talouden näkymät. Helsinki.

Suomen Pankki (2012b). Maksutase toukokuussa 2012. Kuukausitiedot 03/07/2012. Helsinki.

Suomen yrittäjät ry (2010). Yksinyrittäjäkysely. Helsinki.

Suomen Yrittäjät ry. Työ- ja elinkeinoministeriö ja Finnvera (2011). Pk-yritysbarometri syksy 2011. Helsinki.

Suomen Yrittäjät ry. Työ- ja elinkeinoministeriö ja Finnvera (2012). Pk-yritysbarometri kevät 2012. Helsinki.

Suunnittelu- ja konsulttitoimistojen Liitto SKOL ry (2012). Laskutustilasto 2011.

Teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus Tekes (2009). Palvelujen kansainvälistymisen muodot ja polut. Selvitys liike-elämän asiantuntijapalvelujen kansainvälistymisestä ja sen merkityksestä yritysten kasvulle. Tekesin katsaus 265/2009. Helsinki.

TEM (2009). Yrittäjyyskatsaus 2009. Työ ja yrittäjyys TEM:n julkaisuja 54/2009. Helsinki.

TEM (2010). Yrittäjyyskatsaus 2010. Työ ja yrittäjyys TEM:in julkaisuja 60/2010. Helsinki.

TEM (2011a). Hyvä 2009-2011. Toiminta ja tulokset. Sosiaali- ja terveystalouden markkinat. TEM:in julkaisuja 8/2011. Helsinki.

TEM (2011b). Yrittäjyyskatsaus 2011. Työ ja yrittäjyys TEM:n julkaisuja 84/2011. Helsinki.

TEM (2012). Kasvuyrittäjyyskatsaus 2012. Helsinki.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL (2010). Sosiaali- ja terveydenhuollon monikanavaisen rahoituksen edut, haitat ja kehittämistarpeet. Helsinki.

Tilastokeskus (2008). Toimialaluokitus TOL 2008. Käsikirjoja 4. Helsinki.

Tilastokeskus (2010a). Suomen yritykset 2008. Yritykset 2010, Helsinki.

Tilastokeskus (2010b). Ympäristöliiketoiminta 2009. Helsinki.

Tilastokeskus (2011a). Suomen yritykset 2009. Yritykset 2011. Helsinki.

Tilastokeskus (2011b). Suomalaiset tytäryhtiöt ulkomailla 2010. Helsinki.

Tilastokeskus (2011c). Ulkomaiset tytäryhtiöt Suomessa 2010. Helsinki.

Tilastokeskus (2011d). Yrityksrekisterin vuositilasto 2010. Helsinki.

Tilastokeskus (2011e). Ympäristöliiketoiminta 2010. Helsinki.

Tilastokeskus (2012). Kansantalouden tilinpito 2002-2011. Taulukot. Helsinki.

Tullihallitus (2011). Tavaroiden ulkomaankauppa maakunnittain 2010. Helsinki.

Tullihallitus (2012a). Tavaroiden ulkomaankaupan kuukausikatsaus. Joulukuu 2011. Helsinki.

Tullihallitus (2012b). Tavaroiden ulkomaankauppa yritystyypeittäin 2011. Helsinki.

Tullihallitus (2012c). Korkean teknologian ulkomaankauppa 2011. Helsinki.

Uudenmaan liitto (2011). Maahanmuuttajayrittäjyys Uudellamaalla. Raportti ulkomaalaistaustaisten yritysten määrästä, toimialasta ja yrittäjien kansallisesta taustasta. Julkaisuja E116. Helsinki.

Valtiovarainministeriö (2012). Taloudellinen katsaus. Kevät 2012. Helsinki.

Verohallinto (2011). Kotitalousvähennysjärjestelmä Suomen kansantaloudessa. Selvitys kotitalousvähennyksen alaisten palvelujen tuottajista, käyttäjistä ja järjestelmän kehittämistarpeista. Harmaan talouden selvitysyksikkö. Ilmiöselvitys 14/2011. Helsinki.

Vesala, K. ja Vihinen, H. (toim.) (2007). Maatilayritysten monialaistuminen maaseudun elinkeinopolitiikassa ja sen rakentuminen kuntatason kehittämiskohteena. MTT:n julkaisuja. Maa- ja elintarviketalous 114.

Tekijät Författare Authors Arbets- och näringsministeriet	Julkaisu-aika Publiceringstid Date November 2012 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment	
Julkaisun nimi Titel Title Översikt över företagsamheten 2012		
Tiivistelmä Referat Abstract <p>Syftet med företagsamhetsöversikten, som publiceras årligen, är att ge en överblick över företagsamhetens och företagsverksamhetens verksamhetsförutsättningar och utvecklingstrender i Finland. Dessutom ger översikten bakgrundsfakta för utvecklingen av företagspolitiken. Översikten ges ut sedan 2003.</p> <p>I översikten 2012 har det, på samma sätt som under tidigare år, samlats information om antalet företagare och företag, företagens storlek, omsättning, personalstyrka, ägarstruktur osv. samt dessas utveckling per bransch och per region. Fokus läggs också på små och medelstora företag, nya företag, företagens tillväxt och internationalisering, företagsbeståndets omsättning samt företagen i landskapen. Även uppgifterna om företagare har uppdaterats.</p> <p>I översikten behandlas årligen också delvis varierande särskilda teman. Denna gång är särskilda teman KIBS-branscher och tjänstedesign samt företag verksamma inom miljöbranschen. Dessutom har man av tillväxtbranscherna närmare granskat fastighets- och lokalservicebranschen samt HealthBio-klustret.</p> <p>Antalet företag har under de senaste åren hållit sig på någorlunda samma nivå, cirka 263 000. Utifrån statistik över företag som startat och upphört samt anmälningar om nya grundande företag kan det beräknas att antalet ökat något år 2011. Merparten av ökningen i antalet företag har under 2000-talet gällt mycket små företag med färre än två personer.</p> <p>Andelen små och medelstora företag av företagsbeståndet var 99,8 %. Av dessa utgjordes 93,6 procent av mikroföretag med färre än 10 personer. Största delen av mikroföretagen sysselsatte under 2 personer (mätt genom begreppet årssysselsättning). Det fanns drygt 600 stora företag med minst 250 arbetstagare i Finland.</p> <p>I slutet av 2011 fanns det i Finland cirka 255 000 företagare, exklusive dem som bedriver jord- och skogsbruk. Siffran är ett nytt rekord. Av dem var 63 % ensamföretagare. I slutet av 2009 fanns det cirka 84 000 kvinnliga företagare, dvs. en tredjedel av samtliga företagare.</p> <p>Kontaktperson vid arbets- och näringsministeriet: Avdelningen för sysselsättning och företagande/Pertti Hämäläinen, tfn 029 506 3516</p>		
Asiasanat Nyckelord Key words Företagande, företagspolitik, företagare, företagsverksamhet, tillväxt		
ISSN 1797-3562	ISBN 978-952-227-701-5	
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 184	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish	Hinta Pris Price 28 €
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Kustantaja Förläggare Sold by Edita Publishing Oy / Ab / Ltd	

Tekijät Författare Authors Ministry of Employment and the Economy	Julkaisu-aika Publiceringstid Date November 2012	
	Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	
	Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment	
Julkaisun nimi Titel Title Entrepreneurship review 2012		
Tiivistelmä Referat Abstract <p>The annually published Entrepreneurship Review aims to provide an overview of operating conditions and trends in entrepreneurship and entrepreneurial activity in Finland, and background information for the further development of enterprise policy. The Review has been published annually since 2003.</p> <p>As in previous years, information has been collated for the 2012 Review on the number of enterprises and their size, turnover, number of personnel, and type of ownership, as well as their development by sector and region. This also applies to entrepreneurs. The Review focuses on SMEs, start-ups, the growth and internationalisation of enterprises, the enterprise stock turnover rate, and enterprises in the provinces. The information concerning entrepreneurs has also been updated.</p> <p>Each year, the Entrepreneurship Review also handles special themes, some of which vary from year to year. This year's special themes are KIBS industries and service design, as well as enterprises in the environmental industries. Of growing sectors, the real estate and office services sector and the HealthBio cluster have been subjected to a closer review.</p> <p>In recent years, the number of enterprises has remained fairly constant, at approximately 263,000. On the basis of statistics on the number of start-ups and terminated enterprises, as well as the number of start-up notifications made, it can be estimated that the number of enterprises grew slightly in 2011. The greater part of growth in the number of enterprises in the 2000s consists of micro-enterprises employing fewer than two people.</p> <p>The percentage of SMEs from the enterprise stock was 99.8 per cent. Micro-enterprises with less than ten employees accounted for 93.6 per cent of all SMEs, and the majority of micro-enterprises employed less than two people (calculated on the basis of one year of employment). Finland had more than 600 large enterprises with a staff of at least 250.</p> <p>At the end of 2011, the total number of entrepreneurs in Finland was approximately 255,000, excluding agriculture and forestry. This figure sets a new record. Of all entrepreneurs, 63 per cent were self-employed. At the end of 2009, there were some 84,000 female entrepreneurs, constituting one-third of all entrepreneurs.</p> <p>Contact person within the Ministry of Employment and the Economy: Employment and entrepreneurship department/ Pertti Hämäläinen, tel. +358 29 506 3516</p>		
Asiasanat Nyckelord Key words Entrepreneurship, enterprise policy, entrepreneur, entrepreneurial activity, growth		
ISSN 1797-3562	ISBN 978-952-227-701-5	
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 184	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish	Hinta Pris Price 28 €
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Kustantaja Förläggare Sold by Edita Publishing Oy / Ab / Ltd	

Yrittäjyyskatsaus 2012

Vuosittain julkaistava työ- ja elinkeinoministeriön yrittäjyyskatsaus sisältää tietoa yrityksistä, yrittäjyydestä ja yrittäjistä Suomessa. Tarkastelussa ovat mm. yritysten ja yrittäjien määrät, yrityskannan vaihtuvuus ja uusiutuminen, toimialakehitys, yritysten koko, omistusrakenne sekä vienti ja kansainvälinen toiminta. Erityisteemoina tämän vuoden katsauksessa käsitellään KIBS-toimialoja ja palvelumuotoilua sekä ympäristöliiketoiminta-alan yrityksiä.

Yrittäjyyskatsauksen tavoitteena on antaa yleiskuva yrittäjyyden ja yritystoiminnan tilasta ja kehitystrendeistä Suomessa, ja siten tuoda aineksia paitsi työ- ja elinkeinoministeriön myös kaikkien yritystoiminnasta kiinnostuneiden ja yritysten kehittämisen parissa työskentelevien tietotarpeisiin.

Tätä julkaisua myy:
Netmarket
Edita Publishing Oy
www.edita.fi/netmarket
asiakaspalvelu.publishing@edita.fi
Puhelin 020 450 05
Faksi 020 450 2380

Painettu
ISSN 1797-3554
ISBN 978-952-227-700-8

Verkojulkaisu
ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-227-701-5

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY